

CONSTANTIN NEGRUZZI

alexandru lăpuşneanul

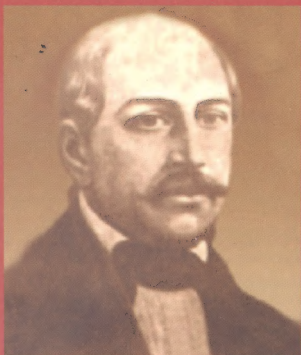
si alte scrieri

C. NEGRUZZI alexandru lăpușneanul și alte scrieri

serie nouă
59
(1589)

„C. Negruzzi e un «moderat», cum se declară singur. În adevăr, omul e dintr-o bucată, ideile nu stau în capul lui în compartimente separate și, mai ales, cum spuneam la începutul capitolului, ideile când sunt în slujba unui ideal sunt condiționate de acel ideal.”

Garabet Ibrăileanu

„*Alexandru Lăpușneanu* rămâne un model încă neegalat al nuvelei istorice. Într-o narațiune concentrată, densă, învăluită de o atmosferă arhaică, scriitorul evocă figura cumplită, stranie, a domnitorului. [...]

Cu *Negru pe alb – Scrisori la un prieten*, cuprinzând 32 de scrisori publicate între 1837-1855, scriitorul inaugurează un nou gen în literatura noastră, cel epistolar.”

Florin Faifer

ISBN 978-973-21-0834-5

9 789732 108345

edituraminerva.ro

Biblioteca Pentru Toți

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NEGRUZZI, CONSTANTIN

Alexandru Lăpușneanul și alte scrieri / Constantin Negruzzi ;
ed. și pref.: Liviu Leonte. - București : Editura Minerva, 2007

ISBN 978-973-21-0834-5

I. Leonte, Liviu (ed. ; pref.)

821.135.1-32

Noua serie a colecției „Biblioteca pentru toți”
apare datorită cooperării dintre
Ministerul Culturii și Cultelor,
Uniunea Scriitorilor din România,
MEGApress holdings S.A.

MINERVA S.A.

Redacția și sediul social:

Bd. Metalurgiei nr. 32-44, cod 041833, sector 4, București

O.P. 82 – C.P. 38

Tel.: (021) 461.08.08, 461.08.10; Fax: (021) 461.08.09

www.edituraminerva.ro

Tipărit la *MEGApress holdings S.A.*

CONSTANTIN NEGRUZZI

**alexandru lăpuşneanul
şi alte scrieri**

Stabilirea textului,
prefaţă, tabel cronologic,
note şi glosar de
Liviu Leonte

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 2007
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Coperta colecției: Cristina Dumitrescu

Ilustrația copertei: Anton Chaldek,

Portret de boier vârstnic (detaliu)

Redactor: Alina Nicolae-Perțea

Tehnoredactare computerizată: Cristina Dumitrescu

PREFAȚĂ

Crescut într-o epocă în care, înțelegând ce e de înțeles, „*literatura română era la darea sufletului*“, în care jargonul grecizant al protipendadei sufoca manifestările și așa destul de firave ale vieții culturale, Constantin Negruzzi s-a format în atmosfera specifică Țărilor Române de la începutul secolului al XIX-lea, fără a beneficia, ca mai tinerii săi colegi de generație, de un contact strâns cu noile idei ale vremii.

Controversat, anul nașterii scriitorului este probabil 1808. Negruzzi aparținea unei familii boierești mijlocii, ținând de acea clasă a doua a boierimii despre care vorbește Alecsandri (*Introducere la Scrierile* în 3 volume ale lui C. Negruzzi, Socec, 1872-1873), apreciind-o ca „*numeroasă, însă totdeodată și mărginită în aspirările sale*“. Tatăl, Dinu Negruț, coborâtor dintr-un neam de răzeși, era iubitor de cultură, așteptând cu nerăbdare calendarele de la Buda sau Brașov, singurele care mai întrețineau gustul pentru urgisita carte românească într-o vreme în care se mai simțeau efectele de iradiație ale Școlii ardelenе, aflată în faza pozitivă a activității sale.

Viitorul scriitor ia lecții de franceză și greacă, apoi, după o experiență nereușită cu dascălul Socoleanu (= Alboteanu),

de la seminarul Socola, învață a citi românește, folosind *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, a lui Petru Maior. Izbucnind în 1821 Eteria, mișcare de eliberare a grecilor, a creștinilor în general, din Imperiul Otoman, Dinu pleacă împreună cu fiul la moșia Șărăuți, din ținutul Hotinului. Referindu-se la întâmplările anului 1821, Negruzzi nu dezaproabă mișcarea eteristă, în ciuda necazurilor suferite în acea tulbure perioadă. El crede că „*eccesurile*“ făcute nu s-au datorat patrioților, ci oportuniștilor infiltrați în mișcare. După ce eteriștii au fost înfrânți la Sculeni și Drăgășani, capii lor au fugit peste graniță „*iar țările noastre rămaseră în prada birbanților*“. În refugiu Negruzzi cunoaște, în vara anului 1822, pe Byron-ul Rusiei, Pușkin, și stă timp de o lună în compania lui și a frumoasei Calipso. „*Pușkin mă iubea și găsea plăcere a-mi îndrepta greșalele ce făceam vorbind cu el franțozește. Câteodată șădea și ne asculta oare întregi pre mine și pre Calipso vorbind grecește; apoi începea a-mi recita niscai versuri de-a lui, pre care mi le traducea*“ (*Scrisoarea VII*). Mărturie care trebuie luată sub beneficiu de inventar, nici unul din cei aflați în preajma poetului la Chișinău nu pomenesc numele lui Negruzzi. Din această perioadă profitul este, după propria-i mărturisire, învățarea limbii ruse și, desigur, contactul cu literatura rusă din care va traduce mai târziu. Tot acum înregistrăm și primele compuneri literare, traduceri din M-me de Genlis, Lesage, Dimitrie Darvari, înmănunchate

în manuscrisul *Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823 la satul Șărăuții din raiaua Hotinu.*

Revenirea la Iași, în primăvara anului 1823, aduce multe neplăceri întregii familii. Casa din Iași fusese jefuită. Dinu Negruț se trezește suportând și consecințele unei păguboase afaceri a poștelor în care intrase, împreună cu alți boieri, în 1817. Tracasat de necazuri, Dinu moare în 1820, iar răspunderile cad în continuare asupra fiului, purtat încă mulți ani prin judecăți. Din 1825 intră în cariera administrativă, pe care nu o va părăsi întreaga viață, deținând ca prim-post din *cursus honorum* funcția de diac (copist) la Vistierie. Până în 1835, când intră în viața literară, știrile despre el sunt foarte avare. Se ocupa de treburile moșiei de la Trifeștii-Vechi, făcea lecturi, compunea, fără a se manifesta însă public.

Prima lucrare publicată de Negruzzi este melodrama *Triizeci ani sau viața unui jucători de cărți*, tradusă după V. Ducange și M. Dinaux, la Iași, în Tipografia Albinei, în anul 1835. Apariția aceasta este destul de târzie, dacă ne gândim că primele încercări ale scriitorului datează de aproape cincisprezece ani înainte. Desigur că și posibilitățile de publicare erau reduse până atunci; mișcarea culturală a țării se înviorază odată cu primele ziare *Curierul românesc* și *Albina românească* (1829) și apoi cu suplimentele lor literare. Este, de asemenea, de presupus că în toată această etapă, până în 1835, Negruzzi și-a continuat preocupările literare, căci unele din bucățile apărute după acest an poartă o dată anterioară. Nuvela *Zoe*, din periodul I al *Curierului de*

ambe sexe (1837, oct.), are înscrisă la sfârșit luna aprilie a anului 1829. Ce-l va fi determinat totuși să aștepte până în 1835? Lipsa unor mari ambiții literare ar putea fi o cauză, confirmată de volumul restrâns al întregii opere. Dar iată că, începând cu anul 1835, Negruzzi este prezent aproape în toate revistele și ziarele vremii, epuizând, în preajma anului 1848, aproape toată creația sa originală, care după aceea începe a scădea, devenind ca și inexistentă în ultimii zece ani ai vieții. Explicația acestei prezențe active rezidă, probabil, în avântul care cuprinde întreaga noastră cultură, pregătitor, în ultimă instanță, al revoluției de la 1848 și al Unirii. Acum începe a fi auzit glasul lui Heliade, preconizând o limbă literară unitară, pe baza vechilor cărți și cu contribuția tuturor regiunilor. Acum se agită și în Moldova ideea constituirii unui teatru național, sprijinit de oficialitate. Acum se dezvoltă învățământul în limba națională (la 16 iunie 1835 este inaugurată, la Iași, Academia Mihăileană), se vorbește de inspirația din trecutul istoric al patriei și din folclor. Negruzzi va căuta să răspundă, punct cu punct, marilor deziderate ale vremii, fie în modul poligrafic, preconizat de Heliade, fie, mai ales, în spiritul *Daciei literare*, al cărei exponent de seamă va deveni.

Negruzzi intră în aprigile dispute lingvistice din epocă, începând prin schimbul de scrisori cu Heliade, publicate în *Muzeu național* din 1836 și terminând cu *Studiile asupra limbei române*, în revista lui Hasdeu *Din Moldova* (1862). El sprijină tezele elaborate de directorul *Curierului*, se desparte prudent de el odată cu aberațiile italianiste, păstrându-i însă

întreaga viață o mărturisită admirație. Scriitorul nostru se pronunță împotriva stricătorilor de limbă, a celor care în loc de creatori se fac „croitori”, și încă răi croitori, apelează adesea la bunul-simț. Raționalismului alcătuirilor de sisteme el le opune sursa vie a limbii vorbite, iar când teoretizează, o face fără pedanterie. Permanent, revine sistematic asupra propriei opere, perfectând-o la fiecare nouă apariție, silindu-se să elimine tot ce i se pare regional, depășind chiar uneori măsura. El se află alături de cei ce doresc un teatru național, exprimându-și punctul de vedere într-o scrisoare din 1838 adresată lui Asachi. Iar când, în 1840, se constituie direcția colectivă a Teatrului Național din Iași, figurează în conducere, împreună cu Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu, luptând timp de două stagii ca și trupa românească să se afirme. Mai presus de orice însă Negruzzi scrie. Scrie în toate genurile, publicându-și lucrările în revistele și ziarele din Iași, București și Brașov. Colaborează statornic la *Albina românească* a lui Asachi, cu suplimentul ei literar, *Alăuta românească*. Până în 1840 este nelipsit aproape din fiecă număr al *Curierului de ambe sexe* al lui Heliade, trimițând colaborări și la *Muzeu național*, *Gazeta Teatrului Național* ori *Curierul românesc* al aceluiași Heliade. Numele lui figurează în paginile *Spicuiitorului moldo-român*, în *Calendarele* și *Almanahurile de învățătură si petrecere* dirijate de Asachi sau Kogălniceanu, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* de la Brașov, de sub conducerea lui Barițiu. Îndeosebi este legat de revistele de prestigiu și atitudine progresistă, ca *Dacia literară* (1840),

unde îi apar *Alexandru Lăpuşneanul* şi *Cântece populare a Moldaviei*, *Propăşirea* din 1844, cu *Toderică* şi patru scrisori despre limba românească, *România literară* din 1855, unde semnează compendiul de istorie a patriei, intitulat *Ochire retrospectivă*. În prima perioadă se află, alături de mai tinerii săi colegi, pe poziţii înaintate, atitudinea sa curajoasă aducându-i sancţiuni. Pentru articolul *Vandalism*, din *Albina* anului 1837, unde deplânge distrugerea monumentelor trecutului, este surghiunit şi aceeaşi pedeapsă însoţeşte publicarea „nevinovatei“ nuvele *Toderică* din *Propăşirea*.

Dar acelaşi Negruzzi, militant pentru ideile care subminau orânduirea de stat feudală, nu-şi putea depăşi propria condiţie socială, fiind în plus şi funcţionar în ierarhia administrativă. Evitarea marilor riscuri făcea parte din programul său. Şi-a îndeplinit îndatoririle corect, cu prudenţă, indiferent de rangul la care ajunsese. Din 1825, când ocupă postul de diac la Vistierie, şi până în 1861, când e pentru ultima oară ministru (de finanţe), el urcă mereu treaptă cu treaptă, câştigă cu fiecare an noi gradaţii. Avântul revoluţionar se află şi el în raport invers proporţional cu ascensiunea administrativă, aşa că, în 1848, când se petrec la Iaşi evenimentele din martie, scriitorul se retrage prudent la moşie. De altfel, încă din 1845 el participase la lucrările unei comisii de cercetare a şcolilor din Moldova care, indiferent de bunele intenţii ale scriitorului, făcuse jocul elementelor retrograde. Era acelaşi Negruzzi care publică tot în 1845, e drept fără a o semna, broşura *Elemente de dreptul politic* *dupre mai mulţi autori de un filo-român*, lucrare traversată

de ideile luminismului, în spiritul lui Montesquieu. Deși mai târziu va încerca să-și arate – cu unele retractări – aderența la revoluția de la 1848, adevărul e că de aici încolo el se găsește tot mai izolat de frământările epocii. Ecouri ale idealurilor din tinerețe răzbat și acum, dar, în ansamblu, producția descrește simțitor, trădând o anume oboseală. Luptele din jurul anului 1859 nu-l găsesc angajat în vreuna din tabere, dar în 1862 scriitorul votează Unirea, act de profundă semnificație la sfârșitul carierei sale politice, nescutite de oscilații și ezități.

În ultimii zece ani, Negruzzi, bolnav, continuă să dețină un timp posturi importante pe linie administrativă, apoi se retrage definitiv din viața publică. La constituirea Societății Literare Române (1 aprilie 1866), viitoarea Academie, figurează printre membri, dar nu poate participa la lucrări. Moare la Iași în anul 1868, scriitor cu reputație, dar practic ieșit din circuitul literelor.

Cea mai bună selecție a operei a făcut-o tot scriitorul, care, în volumul-bilanț din 1857, a publicat producțiile reprezentative, ordonându-le pe cicluri. Conținutul volumului, intitulat cu oarecare cochetărie *Păcatele tinerețelor*, includea în patru mari secțiuni piesele ilustrative ale unei întregi activități creatoare: *Amintiri de junețe*, bucăți dintr-o primă fază, considerată depășită; *Fragmente istorice*, punctul de rezistență al volumului cu *Alexandru Lăpușneanul*; *Neghină și pălămidă*, unde intră poeziile și

teatrul; în sfârșit, *Negru pe alb*, cuprinzând binecunoscutele scrisori.

Ironia din subtitlul *Neghină și pălămidă* era justificată. Negruzzi nu a fost poet și nici nu s-a străduit să dea în genul dramatic măsura posibilităților sale. Când nu a tradus – și a tradus mult – sau când nu a prelucrat, a scris poezii fie pentru a evoca trecutul (*Aprodul Purice*), fie pentru a-și cânta amorul, nedepășind producțiile de album (*La Maria, Gelozie*). *Aprodul Purice*, deși trecut la *Fragmente istorice*, poate foarte bine figura la *Neghină și pălămidă*. Poemul dovedește totuși un remarcabil zel patriotic, inspirându-se din istoria națională, înainte ca Mihail Kogălniceanu să-și publice celebra *Introducere* la *Dacia literară* (1840) și înainte ca același Kogălniceanu să-și țină prelegerea de deschidere a cursului de istorie de la Academia Mihăileană (1843). *Aprodul Purice* reînvie un episod glorios din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, lupta cu oștile invadatoare ale lui Hroiot, „*generalul cel mai falnic a dârjilor ungureni*”. Dacă e adevărat ce spune autorul, poemul („*anecdote istoric*”) este un fragment dintr-o încercare mai vastă, *Ștefania-da*, din care restul capitolelor s-au pierdut. Întâlnim deci și la Negruzzi tentativa de a scrie o epopee a poporului român, tentativă în care au eșuat și alți scriitori. Urmărind îndeaproape firul capricios al luptelor lui Ștefan cu Hroiot, *Aprodul Purice* nu e lipsit de oarecare dinamism și mișcare neprevăzută. Trecerea trupelor ocupanților prin țară ocazională câteva bune scene de război, care, fără a fi

dominant plastice, reușesc să sugereze spaima și urgia acelor vremuri:

*„Orice-ntâmpină nainte robesc, taie, pârjolesc,
Cu omor și pustiire drumul lor se însemna,
Nainte lor merge groaza și-n urmă foc fumega.”*

Fiecare din tabere are pe rând inițiativa, nu sunt ocolite inerentele cruzimi, poetul consemnând spre sfârșit ultimul zvâcnut al bătăliei, după care combatanții cad epuizați:

*„Atuncea spaima și groaza pre protivnici au cuprins,
Se împrăștie ca apa pe șesul acel întins,
Împlu dealurile, câmpii, unde pot se mistuiesc:
Unii se dau prinși la dușman, la mila lui năzuiesc,
Alții iar rămân pe drumuri călcați de cai și zdrobiți,
Cei mai mulți cad și-și dau duhul, d-osteneală obosiți.”*

Ceea ce mai salvează poemul este o anume naivitate sinceră, necontrafăcută, cu care sunt privite și comentate faptele eroilor, proiectate într-o viziune apropiată de legendă. Influențat de retoricile clasice, după modelul cărora și-a construit comparațiile ample și greoaie, Negruzzi nu a știut însă să beneficieze de influența rodnică a poeziei populare. Versurile de 15 silabe au destule poticneli și se împotmolesc adesea în cel mai plat prozaism. Mai ales că Negruzzi, amator de cuvinte noi, nu pierde ocazia de a le plasa în veacul al XV-lea: pârcălabul trimite un „curier”, Purice e al lui Ștefan „favorit”, pârcălabul dă semn de „retiradă”, Ștefan îi zice lui Purice că îi cunoaște „bravura”.

Situând poemul în epocă și apreciindu-i valoarea literară („armonia” versurilor, „energie de stil”, vers „oțelit”,

înălțime „epică“), Alecsandri relevă intenția polemică în evocarea trecutului: „*Se cunoaște că nu fără intenție Negruzzi colora atât de viu tabloul său; lui îi plăcea să puie în fața tronului imagina sublimă a lui Ștefan ca un contrast amar; îi plăcea să arăte boierilor degenerați din timpul său cum erau acei care, în loc de a trăi în trândăvie, știau să moară cu sabia în mână pentru apărarea țării. Aprodul Purice a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mișelit.*”

Poezia erotică, prilejuită de pasiunea pentru Maria Gane, e artificioasă, lipsită de o emoție autentică. *La Maria* e dedicată viitoarei soții. Poetul, după clișeu preromantic, are un chin care-i „darmă” *junia* și numai prezența femeii iubite îi înseninează sporadic existența. *Gelozie* se vrea o expresie a acestui sentiment, dar sfârșește în versuri imposibile.

Din producția originală, pe lângă poeziile în spirit popular, precum *Marșul lui Dragoș*, mai e de reținut *Apolog*, unde preconizează o existență liniștită, cu suport rațional. Filozoful, cel ce se călăuzește de „*rație*”, „*cunoaște jucăriile vicleanului noroc*” și trăiește calm, așteptând moartea fără teamă. Este în *Apolog* o filozofie stoică, dublată de un ușor scepticism consubstanțial scriitorului.

Mult mai bogată este opera de traducător a lui C. Negruzzi. Uneori scriitorul a operat modificări în textul original și atunci și-a permis să nu pomenească numele celui care l-a inspirat, procedeu frecvent la începutul secolului al XIX-lea și care nu trebuie judecat cu o măsură severă. *Melancolia*, care comunică un sentiment elegiac, reculegerea

tristă în mijlocul naturii, a fost asemănată cu o poezie a lui Asachi, imitată după Jukovski, dar s-a dovedit că e o traducere după Delille și Legouv  , poeți francezi ai secolului al XVIII-lea. Este   n *Melancolia* un sentiment ad  nc al naturii, o   nclina  ie pentru culorile discrete   i semitonuri, pentru lucrurile mai mult sugerate, care nu-i sunt proprii scriitorului român. Negruzzi obi  nuie  te totdeauna să spună net ce are de spus, într-o formulare limpede   i fără ocoli  uri. Aici el cântă căderea serii, când ochiul mai caută lumina soarelui care nu se vede, dar „*se sim  te  te*“, zgomotele indistincte ale naturii, toamna, ruinele.   n fața ruinelor, ochii poetului se umplu „*de un patriotic pl  ns*“, contempl  nd un cimitir, el opune, mausoleelor falnice ale celor boga  i, mormintele săracilor, pe care cre  te iarbă. Elogierea celor săraci, folositori societății, în compara  ie cu „*tr  ntorii*“ profitori a necesitat interven  ia cenzurii, suprimarea unor versuri. *Potopul* e o imita  ie după poemul în proză al Teocritului elve  ian, Salomon Gessner, *Ein Gem  lde aus der S  ndfluth: Semira und Semin*. Cei doi tineri, deveni  i în versiunea românească Selmina   i Edvin, amenin  a  i de cataclismul potopului, se refugiază pe o st  nc  , așteptând să-i cuprindă apele. Ei    i mărturisesc dragostea, cu destule dulceg  arii atât la Gessner, c  t   i la Negruzzi,   i-  i   ncredin  teaz   soarta în m  na lui Dumnezeu. Pentru partea aceasta, poezia ar merita citată ca interes documentar, atest  nd circula  ia străvechiului mit al diluviului în literatura universală (Gessner l-a influen  at   i pe Vigny   n *Le déluge*). La începutul poeziei se află însă patru strofe apar  in  nd

traducătorului. Chiar dacă și aici se pot găsi asemănări cu poemul lui Vigny (partea a II-a din *Le déluge*), versurile ne arată un Negruzzi apt pentru marea poezie, capabil de a transmite imaginea grandioasă și înfiorătoare a prăbușirii universului. E întuneric, aerul sufocă, deși vântul bate, soarele se ascunde, luna e scăldată în sânge, tunetul bubuie și „clătește“ pământul, făcând marea să se reverse din matcă:

*„Negur-amenințătoare orizonul învălise,
Iar prin nădușitul aer vântul ager vâjâia,
După nouri groși și negri soarele-acum asfințise,
Și scaldată-n sânge luna în prejma lui răsărea.*

*Iată mare întunerec preste univers se lasă,
Și grozavul ceresc tunet început a bubui,
Tot pământul se clătește; marea din matca sa iasă,
Preste lumea vinovată năvălind a se lăfi.“*

Traducerile mărturisite sunt mai numeroase și se îndreaptă mai cu seamă către marea poezie a romantismului: Hugo, Pușkin, Byron, Thomas Moore. Afinități Negruzzi nu are cu această poezie și, de cele mai multe ori, tălmăcirile sunt instructive doar pentru preferințele scriitorului. Oricum, efortul de a face cunoscute publicului marile valori ale literaturii universale se cere și el semnalat, ca și strădania de a ridica limba română la înălțimea marilor modele străine. Hugo l-a atras cu precădere, cele 15 *Balade* traduse apărând întâi în *Albina românească*, reunite apoi în volum (două ediții), perfectate cu ocazia fiecărei noi publicări. Chiar dacă

ele se situează sub suflul larg al originalului, încercarea de a familiariza limba cu noi armonii era un pas care trebuia făcut în evoluția poeziei românești.

Mai firești, mai potrivite cu spiritul realist de observator lucid al lui Negruzzi sunt tălmăcirile din Antioh Cantemir (*Satire și alte poetice compuneri*, publicate și ele în două ediții), în colaborare cu Alecu Donici. Cu toată desfășurarea greoaie a unora din satire, alcătuite pe tiparul demonstrațiilor retorice, se pot decupa din traducerea românească imagini vii, adevărate „fiziologii” ale unor tipuri specifice.

Impulsionat de nevoile vremii, Negruzzi a scris și teatru; a scris este deja prea mult spus, întrucât toate lucrările sale dramatice sunt traduceri sau prelucrări, declarate sau nu, ale unor texte străine. Sursele descoperite până acum aparțin literaturii franceze. Într-o primă etapă a tradus cu nădejdea că „să va învrednici a auzi pe ștenă limba patriei”. Acum publică melodrama lui V. Ducange și M. Dinaux *Triizeci ani sau viața unui jucători de cărți* (1835, ed. a II-a, 1863), apoi dramele istorice ale lui Hugo, *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei* (1837). Curând însă simpla reprezentare în românește a unor piese străine nu mai satisfăcu. Era necesar și un repertoriu românesc, piese care să oglindească, în limba națională, realități naționale. Și cum repertoriul nu se putea improviza peste noapte, s-a apelat tot la piese străine, care, ușor modificate și localizate, suplineau cerințele de moment. Evocând în 1862 epoca eroică a începuturilor, când ajunsese la direcția teatrului, alături de Alecsandri și Kogălniceanu,

Negruzzi va scrie în cunoscutul și spiritualul său stil: „*Ce e dreptul, la început actorul uită că nu trebuie să steie decât cu fața spre public; actorița, în loc să iasă pe ușă, ieșea prin părete, dar publicul era indulgent; el râdea și aplauda. Acum trupa cam șchioapă, cam nemernică, era plină de dorință a se produce și plină de speranță în viitorul ei. Decorurile se barbuilase, se cârpișe, nu mai lipsea decât materia... piesele! La toate se gândise, afară de repertoriu.*

Adunându-se toate traducerile ce se găsiră pe la librării și aice și peste Milcov, se văzu că nu se putea da nici Orest, nici Mahomet, nici Alzira. Chiar cele mai ușoare din piesele lui Molière erau grele pentru noii actori. Nu rămase altă decât tot impresarii să se facă autori sau traducători. Se puseră tustrei pe lucru; aleseră din repertoriul francez și german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea noilor actori și traducând, prelucrând, uneori localizând, reprezentațiile începură; publicul se mulțămî, actorii se-ncuragiară și treaba mergea strună.”

Din adaptările lui Negruzzi, unele au rămas în manuscris, de la câteva nu avem decât titlurile, trei au fost tipărite. Piesele sunt foarte ușurele, comedii și vodeviluri, care nu se pot citi fără un zâmbet de îngăduință. De oarecare valoare rămâne *Muza de la Burdujăni*, o prelucrare după *La Sapho de Quimpercorentin ou il ne faut pas courir plusieurs lièvres à la fois* de Théodore Leclercq. Păstrând tiparul francez, Negruzzi a localizat cu abilitate actul lui Leclercq, îndreptând umorul piesei spre satirizarea unor direcții lingvistice compromise. Eroina este Cucoana Caliopei

Busuioc, o altă Chiriță, cu veleități de parvenire, nu pe scara socială, ci în ierarhia literelor, o prețioasă autohtonă, în genul Gahiței de Rozmarinovici din *Iorgu de la Sadagura*. Un personaj o caracterizează de minune: „*O alcătuire de toate ridiculele trecute, prezente și viitoare, o fată bătrână și nebună care-și închipuiește că nebunește pe toți bărbații, și socoate că nu-i poți zice bună dimineața fără să-i faci o declarație de amor. Când rea și nesuferită, când simtimentală și cochetă, s-aprinde și se alintă ca o copilă brudnică, și deodată o vezi că se aruncă în disertații metafizice și în dispute literare de n-o mai înțelege nici dracul. Toată dorința ei e s-audă vorbind de dânsa. Închipuiești-ți că se socoate poetă și muzicantă, încât bietul târgușorul nostru geme de versurile și de sonatele ei; de aceea noi toți o numim Muza de la Burdujăni.*” S-a pus întrebarea dacă tipul acesta de snoabă e veridic pentru societatea noastră de la mijlocul secolului al XIX-lea, sau dacă nu cumva el răspunde doar unei realități străine, cunoscută prin intermediul textului tradus. Eugen Lovinescu, plecând de la o altă bucată a lui Negruzzi, *Au mai pățit-o și alții*, unde se întâlnesc femei românce care „joacă” din Haydn, Beethoven, Paganini, și au voci mai ceva decât La Malibran, sunt păgâne ca Lord Byron și poete ca George Sand, a contestat autenticitatea unor asemenea figuri localnice. Într-o strălucită pagină din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, G. Călinescu recom-pune tabloul Iașilor din jurul anului 1840, demonstrând veridicitatea tipurilor de prețioși autohtoni, epatați de ultimul

saltimbanc venit din străinătate. Negruzzi însuși, într-o scrisoare din 1838, către Asachi, unde discuta soarta teatrului românesc, lua în râs, citându-l pe Gr. Alexandrescu, publicul aristocratic, care refuza să vadă spectacolele unde lui Jean i se spune Ion. Satirizarea Cucoanei Caliopi corespundea deci unor necesități ale epocii. Exagerată în modul naiv, pașoptist, e doar plasarea ei în Burdujăni, menită mai degrabă să stârnească râsul decât să ilustreze o situație tipică târgurilor moldovenești de la mijlocul secolului al XIX-lea. Exagerată în același mod naiv e și cumularea de către Cucoana Caliopi a tuturor curentelor de stricare a limbii, de care voia să-și bată joc Negruzzi. Astfel, în primul cuplet, prin abuzul sufixului *ciune*, ea se manifestă ca o adeptă a pumnismului:

*„Azi cu o petițiune
M-adresăi către Amor,
Și-l rugai cu-ncordăciune
Să astâmpere-al meu dor.
De-a mea tristă pusăciune
Te îndură, zeu de foc!
De nu vrei protestăciune
Să întind în orice loc!”*

În altă parte, expresiile ei sunt ale jargonului grecizant, la modă încă în tinerețea scriitorului: „*stilul lui îmi place mai mult, se servirarisarisește de espresiiuni mai alese*”, sau în cupletul: „*Amorul glumește, / Jucării iubește, / Deci trebuie strunit, / Menajarisit*”. În sfârșit, Cucoana Caliopi e și o franțuzită, în genul eroinelor lui Facca din *Comodia vremii*:

„Ai niște vorbe inconvenante care sânt insuferibile“; „feblele mele talente cum vor răspunde la așteptarea dumitale?“; „sânt în neglijă, în cel mai mare neglijă“; „Ce va să zică? Ce ghetapan?“ Este greu de admis ca una și aceeași persoană să fie totodată pumnistă, franțuzită și adeptă a jargonului grecizant, dar astfel de probleme nu persecutau pe întemeietorii repertoriului românesc. Iar publicul, vorba lui Negruzzi, „era indulgent; el râdea și aplauda“.

Contribuția fundamentală a lui Negruzzi rămâne proza, în care a făcut operă durabilă, de pionierat. Parte din producții sunt și aici tributare unei mode, scriitorul, conștient, trecându-le la *Amintiri de junețe*, apreciate ca fază depășită a creației. E vorba de nuvelele *Zoe* și *O alergare de cai*, construite după tipic romantic, cu ecouri din romanul sentimental al secolului al XVIII-lea. Mai ales în *Zoe*, povestea tristă a fetei căzute în corupția orașului (Iașul anilor 1827), abundă clișeele, într-o intrigă de melodramă. Nu lipsesc din nuvelă nici declarațiile patetice de dragoste, nici tentativele de omor, nici travestiurile, contrastele violente și pedepsirea seducătorului vinovat, care moare curând după victimă, de „o strașnică inflamație de crieri“. *O alergare de cai*, repetând într-un fel formula, încearcă și depășirea ei. Povestea de dragoste între Ipolit și Olga reia, într-o nouă variantă, istoria tragică a Zoei. Eroina, singură și neînțeleasă, se îndrăgostește de Ipolit, care, în scurtă vreme, o părăsește. Olga se va sinucide, iar Ipolit va orbi, pedepsit de același destin necruțător care se abătuse asupra lui Iancu B. din *Zoe*. Paralel cu această nefericită poveste de dragoste și în

continuă contradicție cu ea, naratorul a intercalat episodul relațiilor dintre el și doamna B. Aparent, între doamna B. și narator sentimentele sunt la fel de aprinse ca între Ipolit și Olga, mărturisirile la fel de patetice. Naratorul comentează însă de la bun început cu o anume îngăduință ironică declarațiile doamnei B., insinuând că e vorba de o cochetă, atrasă de petrecerile mondene, incapabilă de o afecțiune durabilă. Plecat din Chișinău, el va afla dintr-o scrisoare infidelitățile iubitei, înfățișându-și cu haz supărarea, convertită rapid într-o resemnare amuzată. După atmosfera tenebroasă care înconjură relațiile dintre Ipolit și Olga, realismul lucid al celei de-a doua narațiuni constituie un adevărat duș rece. Este în *O alergare de cai* prezent deja acel Negruzzi lucid și spiritual care își va da întreaga măsură în *Scrisori*.

Când, în 1857, scriitorul își tria opera, închipuind câteva cicluri, el lăsa pentru ultima împărțire (*Negru pe alb*, *Scrisori la un prieten*) producții foarte eterogene, risipite prin revistele și ziarele timpului, și a căror aducere la același numitor artistic putea părea arbitrară. În adevăr, celelalte cicluri aveau rațiuni de ordin tematic (*Fragmente istorice*), însumau producții despre, sau ale unei prime tinereți (*Amintiri de junețe*), sau includeau lucrări în genuri în care scriitorul nu prea excela (*Neghină și pălămidă*). În *Scrisori* însă erau alăturate piese disparate, de un conținut deconcertant: mici studii de istorie și însemnări filologice, evocări ale unui trecut nu prea îndepărtat, schițe de moravuri, articole de critică literară, însemnări de călătorie, publicistică curentă. Ce putea unifica acest material

diversificat pe cele mai neașteptate direcții? Nu cumva adunarea lui însemna un expedient, scriitorul neavând alt mod de a-l așeza și vrând să evite fărâmițarea? Întrebarea ar rămâne fără răspuns dacă și în ultimul ciclu am căuta motivele care ordonaseră producțiile celorlalte diviziuni din *Păcatele tinerețelor*. În *Negru pe alb*, însă criteriul nu e nici tematic, nici valoric. Unitatea *Scrisorilor* e dată de un factor de altă natură, e o unitate de formulă artistică. În *Negru pe alb* Negruzzi se dovedește inițiator al unei noi specii în literatura noastră. Scrisorile lui nu sunt altceva decât niște eseuri, conversații agreabile pe teme diverse, în care personalitatea scriitorului e pe primul plan. Tonul lor degajat, expunerea cursivă, trecerile de la o idee la alta se fac fără ceremonie, încheierea aduce mai totdeauna o vorbă de duh. Caracterul eseistic este evident nu numai în textele care sunt propriu-zis eseuri (*Cronică*, *Ochire retrospectivă*), ci și în cele în care zugrăvește mentalitatea provincială (*Fiziologia provințialului*, *Rețetă*), ridiculizează mentalitatea retrogradă (*Pentru ce țiganii nu sânt români*) sau evocă trecutul cu moravurile (*Istoria unei plăcinte*) și cu procedeele mai simple de rezolvare a problemelor în justiție (*Un proțes de la 1826*). Materialul e redactat sub formă de scrisori – scrisori fictive, adresate unor prieteni fictivi. În centru stă scriitorul, care notează impresii, schițează peisaje sau portrete, disertează despre o anume problemă. Scrisorile se numără așadar între sursele de preț pentru a afla opiniile omului social Negruzzi. Autorul lor are însă și darul discreției: el nu transformă expunerea într-o etalare a propriului eu, știind a

dispărea când e cazul după imaginile evocate. Ca tehnică, scrisorile oscilează între însemnarea reportericească din *Pelerinagiu* sau *Băile de la Ems* și dezlănțuirea vehement retorică din *Vandalism*, între discuțiile de specialitate în chestiunile de limbă (*Critică*) și lucrările beletristice (*Fiziologia provincialului*, *Istoria unei plăcinte*). Scurte ca dimensiuni, de o concentrație fără efort, ele arată în Negruzzi pe primul eseist din literatura noastră.

În *Scrisori* se descoperă cele două tendințe contradictorii ale scriitorului: de o parte, prietenul pașoptiștilor însuflețit de idei generoase; de cealaltă, boierul retrograd, speriat de schimbarea ordinii în care se născuse. El însuși o recunoaște în discuția cu vecinul său de moșie, Bogonos, „floarea vecinilor“. „Nu știi că în mine sânt doi oameni deosebiți, românul vechi și românul nou.“ „Românul nou“ e cel din *Ochire retrospectivă*, unde vibrează la suferințele populare, determinate de fricțiunile boieri-domni, cel din *Scrisoarea XXIII*, încheiată cu apologia Anei Ipătescu. Tot aici are cuvinte dure pentru acei „ticăloși parveniți“ „ce voiau să stingă în noaptea despotismului steaua României abia răsărindă“. Împotriva despotismului și pentru ca steaua României să nu se stingă scrisese violentul articol *Despre ruinele și ruinările Moldaviei*, devenit apoi *Scrisoarea III, Vandalism*, strigăt salutar de alarmă față de acțiuni barbare ca dărâmarea cetăților antice, folosirea pietrei din zidurile lor pentru pavarea ulițelor. Tonul devine – lucru rar la Negruzzi – intens demascator, verbul îndurerat deplânge distrugerea vestigiilor trecutului. Continuând așa, vom șterge „vechia“

nației și vom pierde drepturile ce rezultă din ea. Că aprinsa ieșire lovea „*noaptea despotismului*” o dovedește și faptul că pentru *Vandalism* scriitorul a fost exilat, deși se afla deputat, „*pentru ca să învețe a nu mai spune adevăruri crude*”, cum sună nota adăugitoare a volumului din 1857.

„*Românul vechi*” de care vorbea recomandându-se vecinului Bogonos, poate fi și el depistat, deși în măsură redusă, în paginile *Scrisorilor*. El se produsese mai ales în coloanele *Săptămânii*, unde dăduse țăranilor sfaturi moralizatoare, învățându-i să trăiască în armonie cu stăpânirea. În *Scrisori*, ar fi de menționat, pe linia conservatorismului, *Omul de țară* (*Scrisoarea XXV*), care anticipează viziunea semănătoriștilor de la începutul secolului al XX-lea. În *Omul de țară* satul este opus artificial orașului, un bătrân răzeș e sfătuit să nu-și trimită copiii la învățătură, întrucât asta ar însemna ruina lor. După Negruzzi, soluția este ca fiii țăranilor să nu părăsească satul, să învețe cu dascălul cinstirea părinților și a lui Dumnezeu, respectul stăpânirii care le arată cum să se ferească de lene și de beție.

Majoritatea *Scrisorilor* ilustrează cealaltă față a scriitorului. El vede racilele orânduirii feudale și le notează cu o privire care nu iartă, chiar dacă o face zâmbind. *Istoria unei plăcinte* e o scurtă schiță satirică din vremea fanarioților, *Pentru ce ȣiganii nu sânt români* se constituie ca o pledoarie în favoarea eliberării ȣiganilor. Négruzzi vorbește aici ca un bonjurist, însuflețit de ideile înaintate ale timpului, respingând prejudecățile.

Critica mentalității provinciale (de pe poziția „*iașanului*” din „*capitalie*”) prilejuiește două bune tablouri de

moravuri, *Rețetă* și *Fiziologia provincialului*. Cea dintâi e o persiflare prin subliniere a indiscreției provinciale, cea de a doua, superioară, aduce un tip reprezentativ al boierimii ținutașe. Termenul de fiziologie e balzacian, dar metoda vine de la clasicul La Bruyère. Provincialul e un tip esențializat, fără nume și biografie personală, totuși neobișnuit de viu în suma trăsăturilor specifice ale categoriei pe care o exprimă. Portretul fizic se întregește cu sugestia, peste datele determinării materiale plutește o atmosferă, un aer de „nu știi ce”:

„Provincialul îmblă încotoșmănat într-o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droșcii, înarmat cu un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sânt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese este gros și gras, are față înflorită, favoriți tufoși și musteți răsucite, dar pre lângă aceste firești podoabe, natura, ca o miloasă mumă, a răspândit asupra-i și un nu știu ce care vorbește mai tare ochilor ispitiți decât orice altă; un nu știu ce care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști și să gâcești din ce ținut sosește, sau din ce bortă iese; un nu știu ce, în sfârșit, care te face să râzi cum îl zărești.”

Un loc aparte îl ocupă cea de a XII-a scrisoare, *Păcală* și *Tândală*. Scriitorul, care în *Dacia literară* atrăsese atenția asupra *Cântecelor populare a Moldaviei*, recoltează din folclor un număr apreciabil de proverbe și zicători, le înnoadă într-o succesiune plină de voioșie, în care, peste

performanța tehnică a legăturii, e de remarcant și un anume tâlc social. Câteva grupe de zicători servesc o filozofie generală de comportare, ecou al unei grele experiențe de secole. Altele formulează explicit critica societății unde dreptul umblă totdeauna cu capul spart, iar ciocoismul e în floare:

„Nu te vârî în judecăți. În țara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul îmblă totdeauna cu capul spart. La judecători, ce întră pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămând, și mai bună e o învoială strâmbă decât o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din mătășoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar năravul ba.

Nu te-ncrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, și din coadă de câne, sită de matasă nu să mai face. Nu fii dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă fără plată.“

Încolo, lumea *Scrisorilor* e o imagine fidelă a experienței scriitorului, cu locurile și oamenii întâlniți: impresii dintr-o călătorie de la Iași la Piatra (*Primblare*) sau la Târgu-Ocna (*Pelerinagiu*); cronica primei deplasări peste hotare a boierului moldav la Emsul unde a ajuns cu „*feara de apă și cea de uscat*“ (*Băile de la Ems*); amintiri din refugiul de la Chișinău, unde l-a văzut pe Pușkin, istoria neobișnuită a claustrării frumoasei Calipso la mănăstirea Neamțului (*Calipso*); în *Scrisoarea XIII* ne întâmpină pitorescul cerșetor *Lumânărică*, în *Scrisoarea IV*, poetul „necunoscut“ Daniil Scavinschi, cel cu sfârșit tragicomic. Oameni și locuri

care se imprimă cu o pregnanță uimitoare, chiar dacă privirea lor se face în treacăt, cu un aer, cum s-a spus, de diletantism. Sentimentul nu vine să întunece puritatea imaginii, și un Daniil Scavinschi, prieten al scriitorului, e observat de la aceeași distanță ca și lașul din *Iepurărie*. Peste tot plutește convingerea că viața trebuie privită așa cum e, că o imagine „la rece“ e preferabilă încărcării cu balast afectiv. O lectură agreabilă și instructivă, în care fastidioasă devine numai tendința de a epata prin cultură, transformată în multiple asociații livrești. Prudent însă, Negruzzi, când o observă, o convertește în autoironie, întorcându-și în glumă aprecierile.

Cu *Alexandru Lăpușneanul*, piesa de rezistență a *Fragmentelor istorice*, intrăm în zona rarefiată a marilor creații. Nuvela aduce un conflict intens, dezvoltat într-o impetuoasă progresiune, cu explozii violente de patimi, revărsate în bălți de sânge, și o înțelegere adâncă a sensului istoriei. Ea rămâne până astăzi un neîntrecut tablou de epocă, cu înfiorări și spasme de dramă istorică shakespeariană. Ca și Shakespeare, scriitorul român a făcut să trăiască monștrii, ca și el a dezvelit, sub marea de pasiuni dezlănțuite, mersul înainte al istoriei.

Eroul central, domnul Moldovei, construit după model romantic, are ceva diabolic, o înclinație bolnăvicioasă de a vedea curgând sânge, în felul lui Ștefăniță din *Vîforul* lui Delavrancea. La prima întâlnire cu boierii el amenință și blestemă, își termină vorbele cu un răs contorsionat, spasmodic, însoțit de clipiri frecvente ale ochilor. Lui Moțoc, iertându-l, îi dă avertismente sinistre, ale căror sensuri cel în

cauză nu are cum a le bănuî: „*Eu te iert, însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mânji în sângele tău*“. Pregătind omorul boierilor, e agitat și vorbește singur, apoi, după ce a asistat, râzând sadic, la măcel, aranjează cu o demență rece piramida din capetele celor uciși, „*leacul de frică*“ pentru doamnă. După ce a hotărât soarta lui Moțoc, cerut de mulțime, prelungește cu cinism o discuție inutilă, numai din dorința de a-și teroriza și psihic victima, înainte de a o sacrifica. Scâncetelor aproape copilărești ale vornicului („*Pune să deie cu tunurile într-înșii... Să moară toți! Eu sânt boier mare; ei sânt niște proști*“), Lăpușneanul le răspunde ironic, invitându-l să se sacrifice pentru binele obștesc, așa cum el însuși mărturisea altă dată: „*să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșiei dumitale, cum ziceai însuți când îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubește țara.*“

Eliminarea tiranului ar putea părea, așadar, salutară, dacă și în tabăra adversarilor lui nu am da peste vicii similare. Moțoc vinde domn după domn, în plus, de o slugărnicie care-l dezgustă și pe Lăpușneanul. Doamna Ruxanda, apariție luminoasă în capitolul al doilea, dă mai târziu cu mâna ei paharul cu otravă soțului. Cuviosul Teofan, care o consiliază, complice la asasinat, își ascunde duplicitatea sub vorbe pioase: „*Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul-Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să găsesc tot pentru purcederea noastră cu noul domn; și pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte, și să te ierte și*

pre tine. " Nicăieri nu se găsește, în vorbele lui, alăturarea explicită la cumplita faptă care se pregătește. El lasă în seama lui Dumnezeu hotărârea ce urmează să ia Ruxanda, dar se duce să se îngrijească de purcederea cu noul domn, îndemnând deci la crimă. Nici Spancioc și Stroici, deși „*prea buni patrioți*” ca să nu aducă oști străine în țară, nu sunt înconjurați cu aura simpatiei. La fel de cruzi ca și Lăpușneanul, ei desăvârșesc uciderea tiranului, țintuindu-l cu priviri „*infernale*” până în clipa expirării.

Cititorul obișnuit ca într-un conflict una din părți să-i colecteze simpatia, iar cealaltă, aversiunea, se găsește aici într-o situație specială. Dacă boierimea este intrigantă și abuzivă, dacă domnul e „*crud, tiran, viclean*”, unde se află adevărul și cine e sortit să întrunească sufragiile noastre? Cu alte cuvinte, care e poziția scriitorului în ciocnirea ireductibilă a celor două tabere? Condamnând ambele partide, Negruzzi dovedea o optică obiectivă, atrăgându-și, după mărturisirile prietenului său Alecsandri, și fulgerele palatului, și iritarea boierimii. Dar condamnarea nu cade cu aceeași putere pe domn ca pe boieri. Alexandru e rău, de un sadism gratuit câteodată, nu știm dacă iubește sau nu poporul (în final se spune chiar că domnia lui a lăsat „*o pată de sânge în istoria Moldaviei*”). Omorârea lui Moțoc e, probabil, o lovitură cu dublu efect: eliminarea unui intrigant și câștigarea masei de târgoveți. Totuși, obiectiv, actele lui ajută la consolidarea unui proces care, privit în perspectivă istorică, își dezvăluie semnificația pozitivă. Ele întăresc autoritatea centrală a șefului statului, anihilator al tendințelor

feudale centrifuge. Întreaga epocă feudală e ocupată de ciocnirea domn-boieri. Negruzzi a înțeles-o în *Alexandru Lăpușneanul* și a înțeles-o mai bine în articolul *Ochire retrospectivă* (apărut în *România literară* din 1855), unde dă întreaga vină pe boieri și aruncă asupra altora calificarea domnului de tiran. El îl învinovățește chiar pe Alexandru de a nu-și fi dus până la capăt misiunea, strivind „furnicarul” și sprijinindu-se pe popor; acuză exagerată, dacă o raportăm la acel moment istoric. Cu unele inconsecvențe, ideea nuvelei nu e alta. La revenirea în țară, Lăpușneanul face o declarație programatică foarte concludentă, dezvăluind în cuvinte tari exploatarea sângeroasă a țării, întrebat de Spancioc cu ce va sătura lăcomia „pagânilor” care îl însoțesc (Lăpușneanul venise cu oști turcești), viitorul domn răspunde: „*Cu averile voastre, nu cu banii țăranilor pre care-i jupiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar au venit vremea să vă mulg și eu pre voi.*” Iar când Moțoc îl roagă să dea cu tunul în mulțimea de „proști”, el aruncă memorabila replică: „*Proști, dar mulți*”, implicând luarea în seamă a intereselor populare, indiferent de simpatiile sau antipatiile personale. Chiar dacă norodul – cum comentează undeva scriitorul – era „indiferent” la luptele dintre domni și boieri, de unde nu putea obține un folos imediat, el avea de profitat în devenirea istorică de biruințele domnului împotriva aristocrației. Spre deosebire de Ureche, care vedea în tăierea boierilor de către Lăpușneanul o „nedumnezeire”, spre deosebire și de Delavrancea, care în *Vișorul* făcea din Ștefăniță exclusiv un scelerat și din boieri stâlpii țării, Negruzzi privește istoria cu un ochi critic, într-o interpretare uimitor de dreaptă.

Neidealizând nici una din tabere, dezgolind viciile și dintr-o parte și din cealaltă, nuvela lui Negruzzi transmite acut sentimentul că, peste agitația și dramele indivizilor, istoria își urmează sigură cursul.

Calitățile nuvelei au impresionat totdeauna. *Alexandru Lăpușneanul* a fost comparată cu o dramă, capitolele au fost asimilate actelor unei piese cu desfășurare violentă și unitară. Fiecare capitol are o unitate stringentă, putând fi citit ca un act de sine stătător, fiind în același timp perfect încadrat ansamblului. O puternică tensiune subterană se instaurează de la primele replici și nu cedează decât cu ultimele acorduri ale morții tiranului. Dinamismul nuvelei se susține pe o mare economie de mijloace. Scriitorul narează cu sobrietate, lasă eroii să se descopere în câteva replici, sau, regizor nevăzut, mânuiește masele în mișcare. Lupta între boierii surprinși pe neașteptate și slugile înarmate ale Lăpușneanului este o secvență scurtă, în care mișcarea se epuizează fără comentarii, văzută de la distanță. Ea se desfășoară într-un cadru redus la minimum. Odobescu, de pildă, înclinat spre descriții erudite, nu ar fi reușit într-o astfel de scenă. Abundența verbelor la imperfect îi transmite zbaterea deznădăjduită, încleștarea se stinge în sângele amestecat cu vin pe lespezile de piatră:

„Închipuiască-și cineva într-o sală de cinci stânjini lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotărâți spre ucidere, călăi și osândiți, luptându-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii, neavând nici o grijă, surprinși mișălește pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai împotivi. Cei mai bătrâni mureau

făcându-și cruce; mulți însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacâmurile mesii se făceau arme în mâna lor; unii, deși răniți, se încheștau cu furie de gâtul ucigașilor, și, nesocotind ranele ce priimeau, îi strângeau pân-îi înădușeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, își vindea scump viața. Mulți lefecii periră, dar în sfârșit nu mai rămasă nici un boier viu. Patruzeci și șapte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta și trânta aceasta, masa se răsturnase, ulcioarele se spărseseră și vinul amestecat cu sânge făcuse o baltă pe lespezile salei.“

Totul este antologic în *Alexandru Lăpușneanul*, Negruzzi nu a mai avut nevoie să apeleze la scriitori străini pentru a extrage citate pentru mottouri, cum procedase în *Zoe*, ci le ia din însuși corpul nuvelei. Oprindu-se la replicile memorabile, el sintetizează cuprinsul fiecărui capitol: „*Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau*“ e lupta pentru putere dintre boieri și domn din capitolul I; „*Ai să dai samă, doamnă!*“ rezumă opoziția Ruxandei la omorârea boierilor; „*Capul lui Moțoc vrem*“ ne duce la mișcarea populară a capitolului al III-lea; „*De mă voi scula, pre mulți am să popesc și eu ...*“ sunt ultimele cuvinte ale domnului. Tot așa, finalul fiecărui capitol anunță întâmplările următoare. „*Dar oare vor veni?*“ întreabă Lăpușneanul pe armaș, la sfârșitul capitolului al II-lea. „*Vor veni*“, răspunde armașul, și cititorul e pregătit să asiste la măcelul boierilor. „*Spuneți celui ce v-au trimis, strigă Spancioc oamenilor tiranului, că ne vom vedea pân-a nu muri.*“ Această replică, de la sfârșitul capitolului al III-lea,

ne anunță cumplita răzbunare a boierilor din capitolul următor.

Sunt în *Alexandru Lăpușneanul* și unele inadvertențe lexicale, ecou al preferințelor neologice ale scriitorului. Termeni intrați târziu în limbă sunt atribuiți, forțat, realităților secolului al XVI-lea. Bogdan e „curtezanul“ lui Alexandru, Moțoc devine și el „mârșavul curtezan“, curtea o salută pe Ruxanda de „regentă“; fire de praf care, chiar dacă nu se mai pot șterge, nu alterează strălucirea capodoperei.

Amestecul de curenți și de stiluri din opera lui Negruzzi, vizibil și la alți scriitori din aceeași generație, a făcut să se descopere în trecerea de la *Zoe* la *O alergare de cai* la seria *Scrisorilor* un proces definit de Vladimir Streinu drept „clarificarea naturii proprii“, de la romantismul și melodramatismul primelor texte la clasicismul structural. Nicolae Manolescu, în *Istoria critică a literaturii române* corectează o astfel de viziune, integrând întreaga creație în ceea ce se numește perioada Biedermeier a romantismului, un romantism „îmblânzit“, termen preluat de la Virgil Nemoianu care stabilește o dihotomie în cadrul curentului. Ar exista deci un așa-numit „high-romanticism“ într-o primă etapă (până pe la 1815, în literatura germană), când se cultivă grandioase fantezii tipice epocilor revoluționare, după care urmează romantismul de tip Biedermeier, sentimentalismul și ironia decepționată din perioada postnapoleoniană. Încadrarea este acceptabilă, surprinde și unitatea operei lui Negruzzi,

chiar dacă la lectura nuvelei *Alexandru Lăpușneanul* se simt fulgurații care țin de „high-romanticism“.

Importanța scriitorului crește dacă o raportăm mai strâns la literatura vremii în care a creat. În introducerea la primul volum al *Scrierilor* din 1872, prietenul său Vasile Alecsandri întreprindea un colorat tablou de epocă și, subliniind puținătatea elementelor de cultură, aprecia că „în anii de secetă, rodurile copacilor sânt mai cu seamă prețioase“. Oricât de exagerată, din rațiuni lesne de înțeles, formularea lui Alecsandri invită la o cunoaștere atentă a epocii, în care multe lucruri trebuiau abia începute. Contribuția lui Negruzzi se constituie așadar ca o operă de pionierat într-o diversitate de domenii. Alături de colegii de generație și idei, a pus bazele limbii literare moderne, a sprijinit începuturile teatrului românesc, a justificat prin operă necesitatea inspirației din trecutul patriei și din istoria vie a contemporaneității. A trebuit adesea să umple goluri. De aici, aerul convențional al unor lucrări. A scris poezii, a prelucrat piese de teatru și a tradus mult. Pentru toate acestea era prețuit în epocă. Dar cititorul posterității e inclement și nu vrea să știe decât despre ce e persistent peste timp, decât despre ce intră în *moștenirea literară* și nu în cea *culturală* în general. Pentru el, Negruzzi a pus o piatră de temelie. Cu *Scrisorile* sale aduce un început, iar cu *Alexandru Lăpușneanul*, un început și o culme.

Ca majoritatea colegilor de generație, a avut o natură contradictorie, duală. În el au sălășluit în deplină înțelegere observatorul critic al lumii feudale și boierul îmbătrânit

repede, căruia i se părea că nu trebuie schimbate vechile rânduieli. Și erau doar rânduielile împotriva cărora pledase prin ce are mai bun în opera sa! Același om care vedea cum în trecut țăranul se tăvălea în mizerie credea că de la Regulament încoace lucrurile s-au schimbat, stăpânirea e bună și trebuie respectată. Curios, nu și-a făcut niciodată probleme din propria divergență de impulsuri. Negruzzi era departe de sondările patetice, de conștiință ale unui Bălcescu, iar romantismul îl încercase ca pe o formulă de artă, fiindcă era convins de utilitatea ei pentru literele de atunci, fără însă a-i pătrunde toate implicațiile. Scriitorul are totuși meritul de a nu fi exagerat nicicând și de a nu-și fi transformat conservatorismul într-un principiu activ. El nu i-a afectat opera în nici una dintre direcțiile ei majore.

A fost o natură foarte echilibrată în propriile-i „antiteze“ într-o epocă de mari revărsări afective, pe o direcție sau alta. A știut să nu se entuziasmeze facil și a înțeles că mai presus de jocul personal al preferințelor stau privirea și înțelegerea realității. Intuise că istoria are un curs obiectiv al ei, pe care sentimentele noastre nu-l pot răsturna. Din acest echilibru și această intuiție a ieșit *Alexandru Lăpușneanul*, și e destul.

Liviu Leonte

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

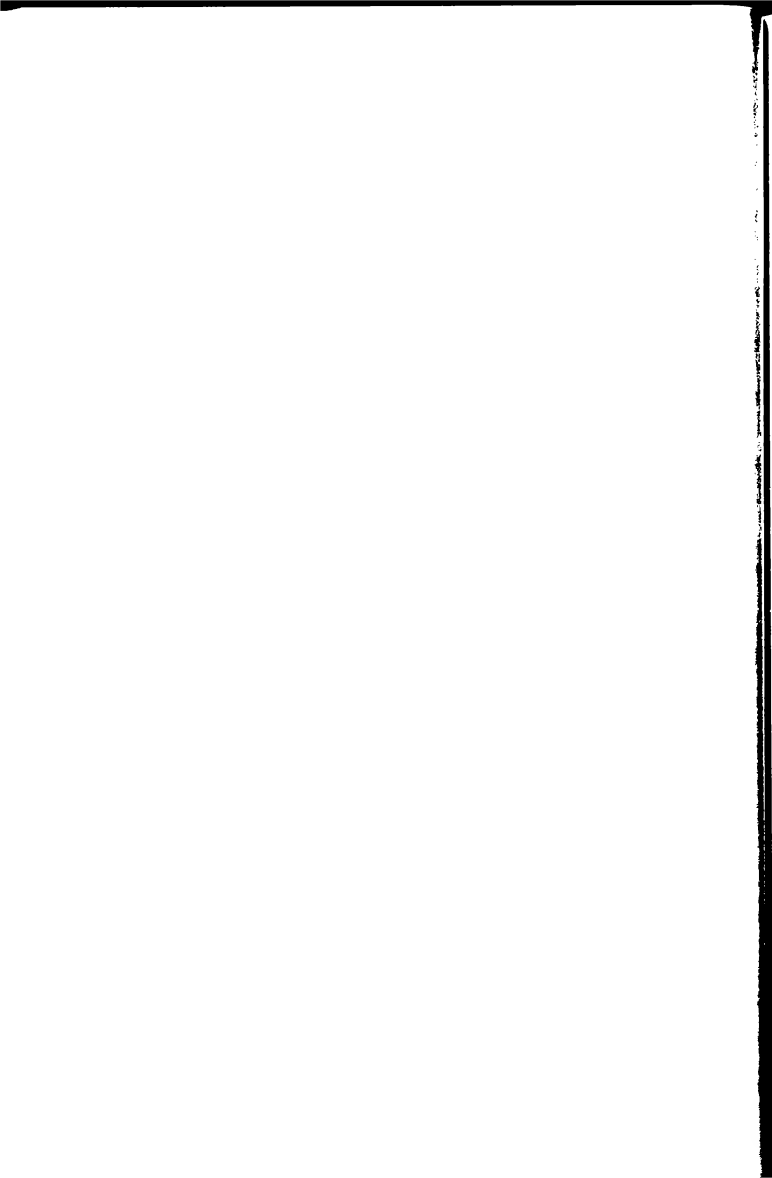
O ediție, indiferent dacă este critică sau se adresează unui public mai larg decât cel al specialiștilor, în primul rând tineretului studios, cum este ediția de față, trebuie să plece de la respectarea riguroasă și interpretarea textelor lăsate de scriitor. Este ceea ce am făcut în ambele secțiuni ale volumului: *Păcatele tinerețelor* și *Diverse*. Pentru *Păcatele tinerețelor* am folosit textele din volumul antologic cu același titlu publicat de Constantin Negruzzi în 1857. La sfârșitul fiecărui text am trecut locul și data primei apariții. Pentru secțiunea *Diverse* am folosit textele la care trimit notele finale.

Spre deosebire de modul în care am procedat la cele trei volume de *Opere* din ediția critică, apărute până acum la Editura Minerva, am renunțat la comentarii și variante, am tradus în subsolul paginilor citatele în limbi străine și am explicat unele nume proprii. Notele care aparțin lui Negruzzi sunt urmate de specificarea: (n.a.). Pentru etimologii am folosit următoarele abrevieri:

- engl. = limba engleză;
- fr. = limba franceză;
- germ. = limba germană;
- gr. = limba greacă (veche);
- it. = limba italiană;
- lat. = limba latină;
- magh. = limba maghiară;
- ngr. = limba neogreacă;
- rus. = limba rusă;
- sl. = limba slavă (veche);
- tc. = limba turcă.

L.L.

TABEL CRONOLOGIC

1808 Anul probabil al nașterii lui Constantin Negruzzi, fiul lui Dinu Negruț și al Sofiei, născută Hermeziu. (Unele surse ne trimit însă fie la anul 1807, fie la 1809, fie la 1811, fie chiar la anul 1800.)

Puțin timp după naștere, mama viitorului scriitor moare.

Învață, alături de alți copii de aceeași vârstă, limba greacă cu dascălul Chiriac, și limba franceză, se pare cu un emigrant, Brancovitz.

1820 Învață a citi românește de unul singur, după *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* a lui Petru Maior, în urma unei experiențe nereușite cu dascălul Socoleanu (= Alboteanu) de la seminarul din Socola.

1821 Societatea secretă Eteria, constituită la Odesa, având drept scop unirea armată a creștinilor din Imperiul Otoman, trece la acțiune. Trupele eteriste intră în Moldova, autoritățile părăsesc Iașul, Dinu și cu fiul său, Constantin, se refugiază la moșia Șărăuți din ținutul Hotinului, în Basarabia ocupată de ruși.

1822 În vară, plecând la Chișinău pentru a se întâlni cu prieteni și rude, cunoaște pe „Byron-ul Rusiei“, poetul Pușkin, și stă, timp de o lună, în compania lui și a unei tinere, „greaca cea frumoasă“, Calipso.

În timpul refugiului învață, după propria-i mărturisire, limba rusă. Tot de atunci datează și primele încercări literare, rămase în manuscris (*Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823 la satul Șărăuții din raiaua Hotinului*), traduceri din M-me de Genlis, Dimitrie Dărvari, Lesage.

- 1823** În primăvară se întoarce la Iași, unde găsește casa jefuită de „volintiri” și ieniceri.
Traduce *Memnon* de Voltaire, după un text grecesc.
- 1824** Traduce *Pirostia Elenei*, după Marmontel.
- 1825** Își începe cariera administrativă ca diac (copist) la Vistierie.
- 1826** Este numit căminar.
La 19 aprilie moare tatăl său, Dinu, ajuns la rangul de paharnic.
- 1829** La 8/20 aprilie apare la București primul număr din *Curierul românesc*, sub redacția lui I. Heliade Rădulescu.
La 1 iunie apare la Iași primul număr din *Albina românească* sub conducerea lui Gh. Asachi. C. Negruzzi face parte dintre binevoitorii „prenumeranți”.
Într-o scrisoare din 9 septembrie salută cu mari speranțe pacea de la Adrianopol: „*Poate vom mai vede seninând văzduhul nostru cel acoperit până acum cu groși nouri! Poati vom mai gusta minute fericite în umbra liniștii*”.
- 1833** Heliade înființează împreună cu I. Cămpineanu și alții Societatea filarmonică, cu scopul de a promova mișcarea artistică din Țara Românească și de a întemeia un teatru național.
- 1835** C. Negruzzi publică în tipografia *Albinei* traducerea *Triizeci ani sau viața unui jucători de cărți*, melodramă de V. Ducange și M. Dinaux.
De acum începe a se afirma ca o prezență masivă în viața literară, colaborând la ziarele și revistele din Moldova, din Țara Românească, precum și la *Foaie pentru minte, inimă și literatură* de la Brașov.
- 1835** La 16 iunie este inaugurată, la Iași, Academia Mihăileană.
- 1836** Schimb de păreri între Negruzzi și Heliade în problemele limbii. Scrisoarea lui Negruzzi și răspunsul lui Heliade au fost publicate în *Muzeu Național*, sub titlul *Correspondență între doi rumâni, unul din Țara Românească și altul din Moldova*.

Gazeta Teatrului Național, foaia periodică a Societății filarmonice din București, îl citează printre membrii societății și îi publică o scrisoare elogioasă, despre traducerea tragediei lui Alfieri, *Saul*, realizată de Aristia.

1837 Este deputat după alegerile de la 15 octombrie.

Tipografia *Albinei* îi editează „anecdotel” istoric în versuri, *Aprodul Purice*, după mărturisirile lui Negruzzi, un fragment dintr-un poem, *Ștefaniada*, pierdut. Ediția a II-a nu se cunoaște, ediția a III-a la Iași, în tipografia Institutului *Albinei*, 1846, ediția a IV-a la București, în tipografia Lessicografică, 1857.

Negruzzi publică în tipografia lui Heliade două traduceri din dramele istorice ale lui Victor Hugo: *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei*.

Apare *Curierul de ambe-sexe*, care se bucură de o bogată colaborare din partea lui Negruzzi. Astfel în periodul I al *Curierului de ambe-sexe* (iulie 1837 – decembrie 1838) întâlnim: *Cârjaliul* și *Șalul negru*, traduse după Pușkin, nuvela *Zoe*, poezia *Dervişul*, tradusă din V. Hugo, *Impresii de călătorie*, de A. Dumas, piesa memorialistică *Cum am învățat românește*.

1838 Deși deputat, este surghiunit la moșie din cauza articolului *Despre ruinele și ruinările Moldaviei* (devenit apoi *Scrisoarea III, Vandalism*), publicat în *Albina românească* (suplimentul nr. 102, din 26 dec. 1837).

La 21 iulie trimite o scrisoare lui Gh. Asachi în care preconizează măsuri de constituire a unui teatru național, sprijinit de oficialitate. Tot aici ridiculizează gustul pentru spectacolele ieftine și cosmopolitismul publicului aristocratic.

Alături de alți bine intenționați se adresează direcției Conservatorului filarmonic (aga Gh. Asachi și spătarul V. Alecsandri), cu dorința de a se relua reprezentațiile întrerupte (30 noiembrie).

La 8 decembrie este ales secretar al Obșteștii Adunări.

1839 Lucrează la alcătuirea *catagrafiei*, a recensământului, colindând cinci luni de zile satele Moldovei.

Ajunge spătar (4 mai).

Se căsătorește cu Maria Gane, fiica spătarului Dumitrache Gane (6 iulie). Din căsătorie a avut patru copii: Leon, Iacob, Gheorghe și Eliza. În arborele genealogic mai sunt consemnați: Aspazia, Nicolae, Lucia.

Colaborează la *Albina românească* (14 balade traduse din V. Hugo, *Rețetă* – devenită mai târziu *Scrisoarea II*; *Catacombele Monastirei Neamțului* – *Scrisoarea VI*; *Riga Poloniei și Prințul Moldaviei*), *Alăuta românească*, suplimentul literar al *Albinei* (*Daniil Scavinschi* — mai târziu *Scrisoarea IV*, *Un poet necunoscut*), periodul al II-lea al *Curierului de ambe-sexe* (*Au mai pățit-o și alții*, poeziile *Potopul*, *La Maria*), *Curierul românesc* (nuvela *Vergiss mein nicht*, după Alphonse Karr), *Almanahul literar pe anul 1839*, editat de Heliade (poezia *Melancolia*) etc.

1840 Devine prezident al Eforiei orașenești. Deține această funcție între 15 februarie 1840 – octombrie 1843.

Este director al Teatrului Național, alături de M. Kogălniceanu și V. Alecsandri. Direcția colectivă luptă ca și trupa românească să se afirme, deschiderea stagiunii făcându-se cu *Farmazonul din Hârlău*, de V. Alecsandri (18 noiembrie). Negruzzi a stat, împreună cu Alecsandri și Kogălniceanu, aproape două stagiuni la conducerea teatrului: stagiunea 1840 – 1841 și stagiunea 1841 – 1842, până la 20 februarie 1842, când direcția este concesionată altcuiva.

Apare *Dacia literară*, revistă al cărei program îl enunță Kogălniceanu în *Introducere*. După primul tom (ianuarie-iunie), cenzura intervine cu cea mai drastică sancțiune, suprimarea. Negruzzi publică aici capodopera sa *Alexandru Lăpușneanul*, apoi *Cântece populare a Moldaviei*, nuvela *O alergare de cai* și *Floarea florăriță româncă* (după Levitschnigg).

Publică în *Albina: Provințialul* (mai târziu *Scrisoarea IX, Fiziologia provincialului*).

- 1841 În ianuarie Negruzzi, în continuare spătar și secretar vremelnic al Obșteștii Adunări, este ales „secretar suplimentar“.

Este numit într-o comisie pentru cercetarea „sănilor“ caselor obștești.

Publică în *Spicuitorul moldo-român* traducerea *Oscar d'Alva* după Byron, iar în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* articolul *Slavonisme*, devenit apoi *Scrisoarea XVIII*.

La Cantora Foiei satești apare cartea *200 rețete cercate pentru bucate și alte trebi gospodărești*, o traducere probabil, semnată C. N. (= C. Negruzzi) și M. K. (= M. Kogălniceanu).

- 1842 Este reales deputat al Iașilor.

Colaborează la *Albina* cu *Păcală și Tândală sau morală moldovenească* (mai târziu *Scrisoarea XII, Păcală și Tândală*).

- 1843 E numit director al Vistieriei (15 octombrie 1843 – 15 septembrie 1849).

Publică articolul *Cântec vechi* în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*.

- 1844 Revista *Propășirea*, căreia cenzura nu-i lasă decât subtitlul *Foaie științifică și literară*, continuă programul *Daciei literare*. Revista e suprimată la 11 noiembrie 1844, acuzată de a fi publicat povestirea *Toderică*, de C. Negruzzi. Autorul este din nou surghiunit la moșie, Kogălniceanu fusese exilat din vară la mănăstirea Râșca. În afară de *Toderică* (în fond, o localizare după Prosper Mérimée) se mai cuvin citate din *Propășirea* cele patru scrisori despre limba românească. *Calendarul pentru poporul românesc*, editat de Kogălniceanu, include și scurta povestire *Lumânărică*, devenită apoi *Scrisoarea XIII*.

C. Negruzzi scoate la Cantora Foiei satești, împreună cu A. Donici, un volum de traduceri din rusește: *Satire și alte*

poetice compuneri de prințul Antioh Cantemir. Ediția a II-a tot la Iași, tipografia lui A. Bermann, 1858.

- 1845** Face parte dintr-o comisie, instituită de Obșteasca Adunare, pentru cercetarea cauzelor „neprogresului” școlilor.

Reunește într-un volum *Baladele* traduse din V. Hugo (Iași, la Cantora Foaiei sătești). Ediția a II-a în 1863, la Iași, în tipografia Bermann-Pileski.

În *Calendar pentru poporul românesc* apare narațiunea istorică *Sobieski și românii*.

La Brașov se publică *Elemente de dreptul politic duple mai mulți autori de un filo-român*. Autorul este C. Negruzzi.

- 1848** Când se petrec evenimentele din martie, Negruzzi se retrage la moșie. Ziarul Bucovina îi va ataca violent rezerva față de revoluție.

La 24 septembrie este înaintat de la rangul de agă la cel de postelnic.

- 1849** Publică în tipografia Institutului *Albinei: Doi țărani și cinci cârlani*, „vodevil național într-un act”. Piesa pare a fi o prelucrare după un original francez. Ea se reprezintă în același an pe scena Teatrului Național, în folosul emigranților din Transilvania.

- 1850** Este director al Departamentului lucrărilor publice (15 iulie 1850 – 31 mai 1851).

În *Zimbrul* apar scene din actul al III-lea din *Femeile savante*, de Molière, traduse „slobod” de C. Negruzzi. Scenele fuseseră reprezentate în 1847.

- 1851** Din nou director al „Departamentului de finanțe” (31 mai 1851 – 30 noiembrie 1854).

În tipografia franțezo-română se publică farsa *Muza de la Burdujăni* (localizare după Théodore Leclercq) și *Carantina*, comedie-vodevil prelucrată după Scribe și Mazères. Ediția a II-a din *Muza de la Burdujăni* împreună cu *Doi țărani și cinci cârlani* apare în 1857, tipografia Adolf Bermann.

1852 În *Gazeta de Moldavia* apare *Pelerinagiu la Târgul-Ocnei* (mai târziu *Scrisoarea XXVIII, Pelerinagiu*).

1853-1854

Negruzzi conduce *Săptămâna*, foaie sătească. El își propune să dea sfaturi practice de economie rurală, dar nu uită nici „învățăturile religioase și morale“.

1855 La 11 ianuarie adresează domnitorului Grigore A. Ghica cererea de pensionare pe motive de boală.

La 16 ianuarie e numit într-o comisie însărcinată cu adunarea de „prube și modeluri“ de „produse naționale“ care urmau să fie trimise la expoziția de la Paris.

Pleacă în străinătate pentru a-și îngriji sănătatea. La Berlin se întâlnește cu fiii plecați la studii. Trece prin Hanovra, Colonia, Koblenz și se stabilește la Ems pentru o cură de ape (vezi *Scrisoarea XXX, Băile de la Ems*).

Revista *România literară*, condusă de V. Alecsandri, continuă tradițiile *Daciei literare* și *Propășirii*. Din colaborările lui Negruzzi sunt de reținut: *O scrisoare către V. Alecsandri, Un profeș de la 1826* (mai târziu *Scrisoarea XXVII*), *Ochire retrospectivă* (*Scrisoarea XLX*), *Despre mitropolia Moldaviei* (*Scrisoarea X*).

1856 Este înaintat la rangul de vornic (23 ianuarie).

Deși ceruse și i se aprobase pensionarea, este director al Departamentului de finanțe între 16 iulie 1856 – 30 martie 1857.

1857 Este numit membru al Divanului domnesc (25 martie 1857 – 30 octombrie 1859).

Încununarea activității creatoare a scriitorului. Acum vede lumina tiparului volumul *Păcatele tinerețelor* (lași, tipografia lui Adolf Bermann). Autorul își selectează din întreaga operă lucrările semnificative și le ordonează pe cicluri: *Amintiri de junețe*, *Fragmente istorice*, *Neghină și pălămidă* (poezii și teatru) și *Negru pe alb*, conținând

binecunoscutele scrisori. După acest volum, producția literară a lui Negruzzi este foarte redusă.

- 1859** În luptele pentru Unirea Principatelor, Negruzzi nu militează în nici una dintre tabere. Totuși activitatea lui culturală și literară de până acum înseamnă o pledoarie în favoarea Unirii.

Este numit directorul Statisticii centrale (25 octombrie).

Trimite patru scrisori lui Ion Ionescu de la Brad în problema țărănească (*Tribuna română*).

Apare o a doua ediție a *Daciei literare* (tipograf-editor Adolf Bermann), cu o prefață de C. Negruzzi.

- 1861** În broșura *Despre capitalia României* cere mutarea capitalei la Galați.

- 1862** Publică *Studii asupra limbei române* în revista lui Hasdeu *Din Moldova*.

- 1866** La 1 aprilie se constituie Societatea Literară Română, viitoare Academia; Negruzzi figurează printre membri.

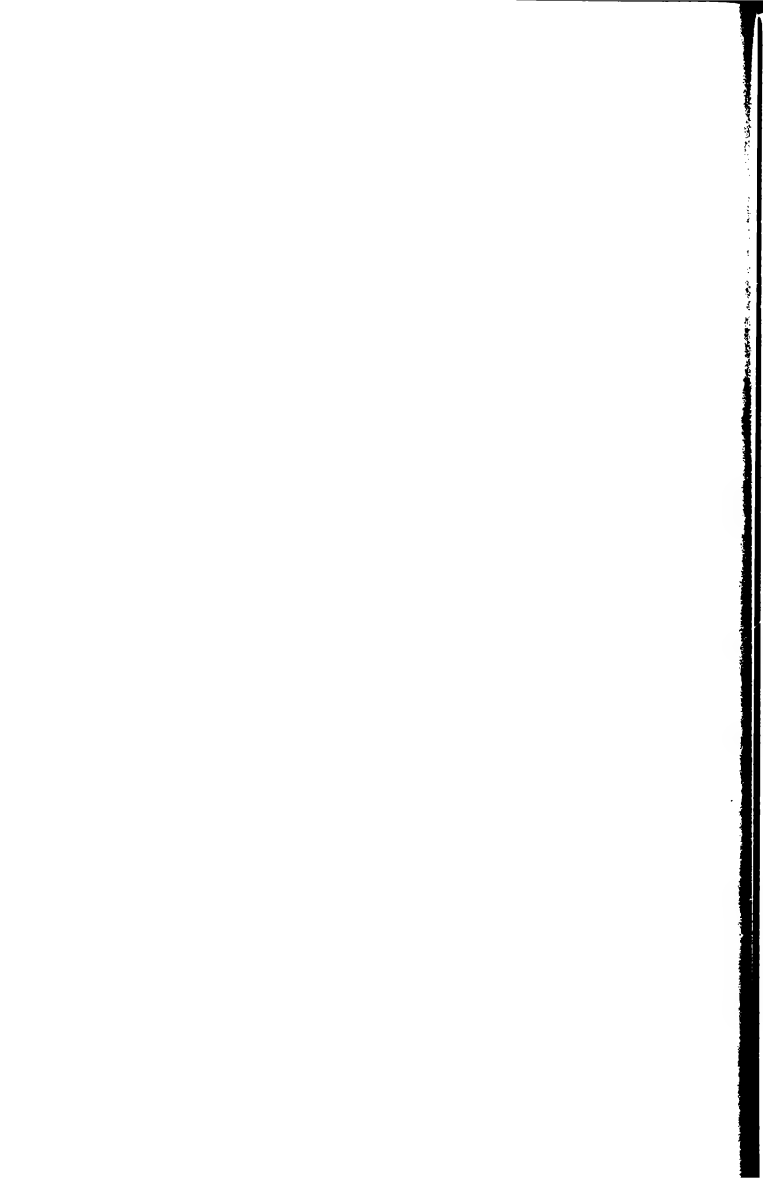
- 1867** Negruzzi, bolnav, trimite două scrisori, una lui Gusti, ministru al Instrucțiunii Publice, alta lui V. A. Urechia, scuzându-se că nu poate participa la lucrările Societății Literare (20 august).

Publică în *Convorbiri literare* proza *Flora română*.

- 1868** Constantin Negruzzi moare la Iași, în ziua de 24 august. Potrivit dorinței testamentare este înmormântat la Trifeștii-Vechi.

PĂCATELE TINEREȚELOR

AMINTIRI DE JUNEȚE

CUM AM ÎNVĂȚAT ROMÂNEȘTE

Pe când uitasem că sântem români și că avem și noi o limbă, pe când ne lipsea și cărți și tipografie; pe când toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni ca babele în căței și motani, căci la școala publică se învăța numai grecește; când, în sfârșit, literatura română era la darea sufletului, câțiva boieri, ruginiți în româ-nism, neputându-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catadicsesc ș.c.l., toate în *esc*, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, ședeau triști și jăleau perderea limbii, uitându-se cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau pe tot anul câte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahar din ciocălăi și cucuruzi, sau pâne și crohmală de cartofe.

Tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrâni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, școală unde se învăța încă românește, aproape de Iași, în monastirea Socola.

Tatăl meu era unul din românii aceștia. Nu ieșea nici un calendar care să nu-l aibă el întâi, nici o carte

bisericească care să n-o cumpere, nici o traducție care să nu puie să i-o pescrîe.

Într-o zi, viind de la școală, l-am găsit cu o mare carte in-folio dinainte.

– Cetește-mi, îmi zise, o viață d-a sfinților din cartea aceasta.

– Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti românește.

– Cum! apoi dar ce înveți tu?

– Elinește, am răspuns păunindu-mă. De vrei să-ți cetesc toată tragedia Ecubei, unde e acest frumos hor a troienelor, pre care îl știu pe dinafară:

„Αὔρα, ποντιάς αὔρα,
Ἄτε ποντοπόρους κομίζεις
Θοᾶς ἀκάτους ἐπ' οἶδμα λίμνας
ποτ με τῶν μελεαν πορεύεις?”¹

– Poate să fie frumoase acele ce tu spui, zise tatăl meu, dar e rușine să nu știi limba ta! Mâne vei veni cu mine la Socola unde este examen. Voi vorbi pentru tine cu dascalul, care e un om preînvățat; și nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăța degrabă, pentru că știi că asta îmi face mulțămire.

– O, negreșit! am răspuns cu bucurie.

¹ „Adiere, suflu al mării, precum conduci corăbiile ușoare care plutesc pe mare, încotro mă vei îndrepta pe mine, nefericita?” (gr.) Versuri recitate de cor atunci când grecii conduc la locul sacrificiului pe Polixenia, fiica Hecubei, regina din Troia (Euripide: *Hecuba*).

Ne întârziesem a doua zi căci, când am ajuns, am găsit examenul pe la sfârșit. Se cercetase istoria, geografia ș.c.l. Sala era plină. Auditoriul se alcătuia mai ales din dame bătrâne, mume a băieților, care ascultau într-o religioasă tăcere.

Profesorul român avea un nas cu totul antiromân, căci las-că era grozav de mare, dar apoi era cârligat, încât semăna mai mult a proboscidă decât a nas.

– Pre-evghenicoșilor boieri și cucoane, zicea el, am avut cinstea a înfățișa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică. Acum voi avea cinste a arăta că limba noastră, pre care toți socot că o știu, dar nime nu o știe cumsecade, nu este fără gramatică, fără sintaxis și fără ortografie, ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.

Sfârșind, își puse ochilarii, tinse tabla neagră, și chemând un băiet cam de nouă ani, îi dete condeiul de credă.

Băietul scrise:

Fată Sarră!

Eu ȝ-am zis aseară

Să vezi oul cum se sară.

– Pre-evghenicoșilor, urmă profesorul, vedeți că toate aste frasis se sfârșesc cu *sară*, dar, precum ați văzut, au deosebire în scris. Asemene veți videa și cu a doua paradigmă.

Băiatul mai scrisese:

Maică-ta de-i vreau

Bine-ar fi să vreau

Păn-la noi la vie.

Dascălul tinse brațul spre cuvintele scrise, cu un gest maiestos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Barbați, femei, copii, toți săriră și s-apropieră de tablă, strigând *bravo* de răsună sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate. Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoși poate, dar acum stânși și împregiurați de un cerc purpuriu; aste lacrimi, strecurându-se pe lângă zbârciturile nasului ca pe niște uluce firești, ajungeau sub buza de dedesubt, unde barba întoarsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrâne nu se puteau dumeri cum de sânt atât de învățați drăguții lor și, clătind din cap, priveau pe dascăl ca pe o ființă surnaturală. Bărbații îl fericitau, îi mulțameau, și strigau *aferim* de se zguduiau păreții; și bătrânul socolean, doborât sub grindina laudelor și a *aferimilor*, se lasase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii, amețit, cuprins, ca acel împărat roman ce striga la moartea sa: „*Je sens que je deviens dieu!*”²

Ce făceam eu în vremea aceasta? Eu rămăsesem încremenit, cu ochii holbați, cu gura cascătă, căci nu

² „Simt că devin zeu” (fr.). Cuvinte atribuite de Suetoniu împăratului Vespasian (7 d.Hr.-79); Negruzzi le va fi cunoscut prin intermediul unui text francez.

înțelegeam nimic, eu care mă țineam că știu ceva! Dascalul acesta luă în ochii mei un chip măreț, academic, piramidal, neînțeles ca și sinonimele sale; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel... Cât mă umilise de tare! cum îmi căzuse trufia! cât mă simțeam de mic în asemănare cu băietul acel ce scria *sară* și *vie* în trei osebite feluri!

Ne-am întors acasă. Tatăl meu, văzându-mă gânditor, mă întrebă ce am.

– Gândesc la adâncă erudiție a acestui dascal.

– Adevărat, e un om plin de științe, și l-am poftit să vie ca să-ți dea lecții de trei ori pe săptămână. De mâne va începe.

O, cât am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste! Îndată am gătit caiete, condeie nouă, negreală bună, nimic n-am uitat; întocmai ca bravul soldat care își perie uniformă, freacă bumbii, curăță armele în ajunul bătăliei. Aceste pregătiri m-au ocupat până seara, când m-am culcat gândind la noul dascal; iar piste noapte am visat că avem un nas cât a lui de mare.

A doua zi profesorul veni și, după acea de datorie bună-dimineată, scoase din sân o broșură cartonată cu hârtie pestriță, zicându-mi cu un zâmbet plin de încredere în sine:

– Nădejduiesc că ne vom înțelege amândoi. Această filadă nu sânt la îndoială că în puține zile o vei învăța.

„O! am gândit, acesta e negreșit vrun extras lesnicios a sistemului său de învățătură.“ Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operii unui literat și, deschizându-o, am văzut că era un abecedar cu slove d-un palmar de mari!

Am rămas mut de oțerire și de rușine. Ce batjocură! Să mă puie pe mine, care nu mai eram un copil, aveam treisprezece ani, să învăț *a b c!* pre mine, care înțelegeam pre Erodian³ din scoarță în scoarță! Era un înfrunt care iubirea mea de sine nu-l putea mistui. Hotărâi să-mi răzbun și ideea asta mă mai liniști.

În vremea aceasta, dascalul își așezase ochilarii pe tronul lui (pare că privesc încă acei ochilari țuguieți pe nasul lor uriaș, ca un turc calare p-un harmasar roib), trase tabac, strănută, tuși spre a-și drege glasul și începu rar și cu dese pauze:

– Netăgăduit este că omul nenvățat e ca un copac neîngrijit, care nici roadă nu aduce. Drept aceea, învățătorul este pentru un tânăr aceea ce este și grădinarul pentru pom; sau ca plugarul bun care curăță de mărăciuni țarina sa până a nu semăna în ea sămânța cea bună.

După aceste parabole, adaose:

– Pentru a-ți paradosi limba românească după toată rânduiala, ca să o înveți cumsecade, spre a o ști

³ Este vorba, probabil, nu de istoricul, ci de gramaticul grec Herodian, care a trăit la Roma în vremea lui Marc Aureliu.

precum se cuvine, trebui să începem de la început. Vei ști deci că limba românească are patruzeci și una de slove, care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice și glasnico-neglasnice; și anume, glasnice sunt: Az, Est, Ije, I, On, Ů, Ier (Ъ) ЪtiŮ, Io (IŮ), Жia, Ia, Ipsilon, űmega. Neglasnice: Buche, Vede, Glagol, Dobru, Juvete, Zemle, Kaku, Liude, Mislete, Naș, PociŮ , Râță, Slovă, Tferdu, Fârta, Heru, Csi, Psi, Ți, Cervu, Șa, Ștea, Өita, Gea. Glasnico-neglasnice: Zalu, Ieri, Ůcu, ↑n.

Făr-aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate proforisi nici o silavi, căci ele sânt temelia limbii. Drept aceea, d-ta vei binevoi a le învăța pe de rost, pentru ca să le poți cuvânta curat și pe înțăles, pentru că vād că dascalii d-tale, grecul și franțuzul, pre care dracul să-i iaie! ȝ-au stricat proforaua, nu poți rosti pe *î, ă, ș, ci*, și altele vro câteva. Am nădejde că poimâne mi le vei putea spune pe dinafară, și atunci vom începe a doua maximă, Ba, Be, Bi, Bo, și mai la vale. Cred că ne înțelegem?

– Ba nu ne înțelegem nicidecum, am strigat ieșind din ameteala ce mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a buchilor lui, nu ne înțelegem! D-ta vrei să mă batjocurești, să mă pui la alfavita, pre mine care știu grecește mai mult decât oricare alt tânăr de vrâsta mea, și care scriu franțuzește *sous la dictée*⁴.

⁴ După dictare (fr.).

fără a face mai mult de șapte-opt greșale pe față! Dă-mi o gramatică, arată-mi construcția verburilor, ortografia. Spune-mi pentru ce scrii *vie* și *sară* în trei feluri?

– Îți voi spune-o la vreme.

– Pentru că ai o duzină de *i*, așa e? Dar cum scrii *masă* (table) și *masă* (pret. verbului *mânere*)? Cum scrii *lege* (loi) și *lege* (imper. verbului *legare*). Așa e că tot un fel, pentru că n-ai doi *a* și doi *e*? Apoi pentru ce încurci și amețești pe băiați?

– Aceea nu e treaba d-tale, îmi răspunse cu un zâmbet ce semăna a strâmbet; învață buchile pe de rost ca să le știi poimâne.

– Ba nici gândesc, zisei azvârlind abecedarul sub masă.

– Ha, ha, ha! La început se pare greu, dar te vei deprinde. Rădăcina învățaturii este amară, dulci sunt însă rodurile sale.

Sfârșind, strânse ochilarii, își luă șlicul și ieși. Simții că mi se luă o greutate de pe inimă.

– A! pedant ignorant și îngâmfat, strigai, vrei să înveți buchile tale! Să mă necinstesc! A! chinezule, care ai o sută de litere, mai multe decât orice limbă. A! tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice! A! tu socoți că limba mea deprinsă cu Omer se va putea suci ca să zică fântă, tferdu, glagol ș.c.l.; numiri sălbatice cu care tu ai poreclit bieteile litere! A! tu vrei să mă

necinstesc, să învăț buchile tale! Dar să crăpi macar, nu le voi învăța! Las-că te-oi juca eu! N-am trebuință de tine ca să-mi învăț limba mea!

Am alergat la biblioteca tatălui meu, care era într-o ladă mare, purure deschisă, în coridor. Ajutat de o slugă, i-am făcut inventariul, și pintre mulțimea calendarilor și a cărților în limba grecească modernă, iaca ce am găsit:

Tipărite

Viețile sfinților din toate lunile.

Moartea lui Avel⁵ (poem de Gesner).

Numa Pompilius (romanț de Florian⁶)

Patimile Domnului nostru, în versuri.

Istoria lui Arghir și a pre-frumoasei Elene, idem.

Despre începutul românilor, de Petru Maior.

Floarea darurilor.

Întâmplările franțezilor și întoarcerea lor de la Moscva.

Talmudul jidovesc.

⁵ Epopee religioasă datorată poetului elvețian de expresie germană Salomon Gessner (1730-1788).

⁶ Jean-Pierre Claris de Florian (1754-1794), fabulist, dramaturg și romancier francez, mult citit în țările românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Manuscrise

Letopiseșul lui Nicolai Costin.

Cavalerii Lebedei (romanț de M-me Genlis⁷).

Încungiurarea cetății Roșela (romanț, idem)

Lentor, tragedie în versuri.

Sopor, idem.

Matilda (romanț de M-me Cottin⁸)

Manon Lesco, romanț.

Tarlo sau străinii în Elveția, idem.

Zelmis și Elvira, idem.

Cugetări de Oxenstern⁹ etc., etc.

Sărmană bibliotecă! Uitată în secriul ei la bejania anului 1821, toată a slujit de fultuială ianicerilor! Ce n-aș da acum ca să am una din acele cărți de sute de ori cetite de tatăl meu.

M-am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrise, dar scrisoarea era atât de încâlcită, încât le-am lasat, făgăduindu-le a le vizita cum voi putea deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglifică ce se obicinuia atunci pe la noi; și, luând Istoria românilor de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puține ceasuri

⁷ Stéphanie-Félicité de Genlis (1746-1830), scriitoare franceză de cărți cu caracter educativ și istoric.

⁸ Marie Risteanu Cottin (1770-1807), scriitoare franceză.

⁹ Gabriel Thureson Oxenstierna (1641-1707), diplomat și moralist suedez.

am învățat a ceti. Păn-în seară, eram capabil să spun pe carte cât oricare anagnost de rapide. Seara am cetit tatălui meu tot cântul întâi din *Moartea lui Avel*, singura carte care avea puterea de a-l adormi. Bunul părinte se bucură, și atribuind știința mea la vrednicia învățătorului, porunci să cumpere cinci coți postav vișiniu de un beniș, pre care îl trimise dascalului.

Eu însă nu puteam uita înfruntul ce-mi făcuse. Făcând un congres de băieți – conșcolari ai mei de la dascălii franțez și grec – după mai multe opinii, care de care mai stravagante, o idee satanică veni unuia în minte.

– Fraților, zise el, socotința mea este să închipuim niște întrebări atât de grele, încât să nu le poată tălmăci, ca să-i dovedim că e numai un gogoman pedant...

– Εὐγε! Bravo! Εὖοι! Hura! Παῖον!¹⁰ Vivat! strigară toți.

Întrebările s-au alcătuit, s-au aprobat de toată adunarea și mi s-au încredințat.

A treia zi dascalul veni, și întrebându-mă de știu buchile pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior și i-am cetit un întreg capitol. Profesorul rămase înlemnit.

Sfârșind, am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el:

¹⁰ Interjecții grecești care exprimă bucuria, entuziasmul.

– De vreme ce vezi, loghiotate, că am învățat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale – care mi-ai spus că este temeiul limbii – nu sunt la îndoială că voi învăța a scrie iarăși fără ajutor dăscălesc. Însă fiindcă cunosc și simț cu desăvârșire că dascalul, pentru un tânăr, este aceea ce este grădinarul pentru pom, văd că eu am foarte multe lucruri de învățat, căci sânt ca un copac neroditor. Drept aceea, am făcut aceste cinci întrebări, pre care d-ta vei binevoi a mi le tălmăci. Asta va fi singura mea lecție. Pe toată ziua îmi vei dezlega câte cinci de aste nedumeriri. Spune-mi dar:

1. Pentru ce uneori vara plouă cu broaște, iar nu cu cristei fripți, precum odinioară la judani?

2. De unde au luat Adam și Eva ac și ață de au cusut frunzele de smochin, în vreme ce pe atunci nu era încă nici o fabrică?

3. Cum...

– Păgân! mă curmă dascalul astupându-și urechile și sărind de pe scaun, ca un om ce calcă pe un șerpe; hulă grozavă și pângărită! Iaca frumoasele isprăvi a învățaturii papistașilor!

Zicând aceste, își luă șlicul și o împunse de fugă pe ușă.

De atunci nu l-am mai văzut.

Astfel Petru Maior m-a învățat românește.

Curier de ambe sexele, periodul I, nr. 22, p. 337-343.

ZOE

I

*„Amour en latin faict amor;
Or donc provient d'Amor la mort:
Et paravant, soulcy qui mord,
Deuil, pleurs, pièges, forfaitcs, remord.“*
Blason de l'Amour¹

Aceasta au urmat la 1827.

De abia înserase, uliile era însă pustii. Din când în când și foarte rar se auzea pe pod duruitul unei caleșce, în care era vreun boier ce se ducea la o partidă de cărți, sau un fiacru ce trecea ca săgeata și lăsa să se zărească niște bonete femeiești. Nici un pedestru nu era pe uliți, afară de fanaragiii care striga regulat *raită*; pentru că la 1827, septemvrie, nime nu s-ar fi riscat a

¹ „Dragoste în latinește se spune amor; / Dar din dragoste vine moartea: / Și mai înainte grija care macină, / Doliu, plânset, curse, nelegiuiri, remușcare.“, *Blazonul dragostei* (fr.). În *Le Blason de faulses amours* de Guillaume Alexis, datând din 1515, din care s-a spus că a citat Negruzzi, nu se găsesc aceste versuri.

merge pe jos singur pe uliți, după ce înnopta. Pojarul de la 20 iulie prefăcuse în cenușă mai mult de jumătate a orașului Iașii, și fanaragiii, masalagiii, potlogarii de care gemea orașul, șazănd ascunși pîntre răsipuri, pîndeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă, și adeseori, el perdea împreună cu punga și viața sau cel puțin sănătatea. În zadar îmblau streji de arnăuți și de simeni; nu puteau stârpi aceste înrăutățiri, nici descoperi bandele vagabonzilor.

O calească trecu în fuga cailor pe ulița mare, apucă ulița Sf. Ilie, și făcînd în stînga, luă la deal pe lîngă zidul Sf. Spiridon, și tot suindu-se pînă-n mahalaua Sărăriei, stătu la porțița unei căsuți cu două ferestre cu perdele verzi. Din trăsură se coborî un tânăr elegant coconaș, a cărui costum era după moda curții.

El purta un antereu de suvaia alb, era încins cu un șal roșu cu flori, din care o poală i se slobozea pe coapsa stîngă, iar capetile, alcătuiind un fiong dinainte, cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni. Pe sub giubeaua de pambriu albastru, blănită cu samur, purta una dintr-acele scurte cațaveici, numite *fermenele*, broderia căria, cu fir și cu tertel, îi acoperea tot peptul. În cap avea un șlic de o circoferență cel puțin de șapte palme.

Într-un cuvînt, orice damă l-ar fi văzut în ceasul acela nu s-ar fi putut opri de a se coti cu vecina sa și

de a zice în jargonul vremii de atunci: ah, psihimu², uită-te cât e de *nostim*!

Chipul său era, de nu frumos, dar plăcut. Lafater³, din cea întâi vedere, l-ar fi judecat după fruntea lui strâmtă, buzele groase și sprincenile rădicate cu disproporție asupra ochilor; dar și nefiind cineva fizionomist putea, fără a se greși, să-l boteze de nătărău, după căutătura cea speriată și neclintirea figurei sale.

În camera unde intră, pe un crevat cu perdele *ponceau*⁴ șădea o fetișoară rezămată într-un cot pe perină. Fusta ei de atlaz albastru-deschis, de sub care se zărea un picioruș gras și mic; părul ei castaniu ce se slobozea în unde de matase pe albiile ei grumazi; poziția ei cea lenoasă, în sfârșit, lumina murindă a unei lampe ar fi înflăcărat pe Xenocrat⁵, dacă ar fi fost la Iași la 1827, în camera aceea.

Zău era frumoasă tânăra fată! când însă și-a întors tânjitorii ochi căpriei, umbriți de lungi gene și scăldați într-o rouă de desfătare, când s-a repezit și a apucat în brațe pe tânărul ce intrase, trebuia să aibă

² Suflete, dragă (ngr.).

³ Jean-Gaspard Lavater, scriitor elvețian din secolul al XVIII-lea. El a creat *fiziognomia* care pretindea a descifra caracterul oamenilor după trăsăturile figurii.

⁴ Roșu ca macul (fr.).

⁵ Filozof grec (406-314 î. Hr.), elev al lui Platon.

cineva toată nesimțirea lui, ca să nu cadă amețit la picioarele ei.

– Ah! tu ești, luncule, tu ești! Vezi că eu te așteptam. Gândeam la tine, pentru că numai la tine gândesc. Pesemne tu nu știi că te iubesc mai mult decât orice alt pe lumea asta, și tu iar mă iubești. Așa e că mă iubești? Nu voi să mă iubească alții. Zică ce-a vrea lumea, eu te iubesc – ș-apoi ce-mi pasă de lume. Tu ești al meu! al meu! Te iubesc, te sărut, sufletelul meu!

Și gingașa copilă îl acoperea de sărutări focoase.

– Ce te-ai făcut de o săptămână de când nu te-am văzut? Unde ai fost? Oh! ți-am scris și nici n-ai vrut să-mi răspunzi. Când ai ști cât am plâns! Uită-te, ochii mei sânt roșii încă; așa e că sânt roșii? Spune-mi, mă iubești?

– Mă întrebi un lucru care poate ți l-am spus de o mie de ori, răspunse cu răceală nesimțitul amarez. – Caraimane, dă-mi un ciubuc!

Un arnăut mustăcios întră și întinse stăpânului său un lung ciubuc. Într-un minut, cămăruța se împlu de un fum gros, pintre care Zoe se zărea ca o zeitățe prin nori. Această întrerumpere a unei vorbe amoroase pătrunse pe biata fată, care tăcu, lăsând să scape din sânul ei o oftare, o oftare de acele ce sfâșie inimi.

– Mi-ai scris că ai să-mi spui un lucru mare. Să vedem, ce este? spune, pentru că n-am când zăbovi, adăogă tânărul, scuturând ciubucul.

– Ah! zise Zoe, înturnându-și lăcrămații ochi spre

el, odinioară îți părea că zboară ceasurile ca minutele lângă mine; atunci mă iubeai, acum nu mă mai iubești ca atunci, măcar că eu tot aceea sânt și tot asemenea te iubesc. Oh! Iancule, tu niciodată nu vei ajunge la acel grad a dragostei care eu îți păstrez! Preaiubitul meu! spune-mi, când mă voi numi soția ta? Când voi putea a nu mai tăinui de lume acest amor de care inima mea este plină? Vezi tu, acesta e singurul meu gând. Știi poziția mea. Știi că de am greșit, pentru tine numai am fost o slabă fată. Ah! când ai ști cât sânt de fericită! am să-ți spui o veste care o să îmi dea de bucurie. Eu o să fiu mamă! – Și copila își ascunse rumena față în sânul coconășului.

Întru auzul cuvântul acestuia, Iancu s-a posomorât, a băgat mâna în buzunar, și scoțând niște meta-nii de coral de vro doi coți de lungi, începu a se juca cu ele, preîmbându-să în lung și în larg prin mica cămăruță.

Zoe îl privea neclintită.

– Ascultă, draga mea; cred că nu te îndoiești cum că te iubesc. Vestea ce mi-ai dat m-a împlut de bucurie. Dar văd niște mari pedici la însoțirea noastră. Unchiul meu a aflat legătura noastră și e foarte mânios asupra mea. Îmi zice că nu e de cinstea mea să iau o fată săracă, orfană, și câte altele. Eu însă nu zic că nu te voi lua, dar trebuie răbdare. Să vedem.

Mișelul! vorbile lui era loviri de cuțit pentru Zoe. Ea tremura.

– Vai mie, nenorocita! iată la ce am ajuns! iată în ce stare m-ai adus! mă desprețuiești după ce m-ai înșălat! nu ți-e milă de o ticăloasă fată, pe care ai adimenit-o cu juruinți mincinoase. Găsești pretexturi ca să mă părăsești și pe mine și pe copilul tău. Nu te temi de păcat! nu socotești că voi muri dacă m-îi lăsa! oh! fie-ți milă! fie-ți milă!

Și sărmana se târa la picioarele lui, vărsând șiroaie de lacrimi și frângându-și mâinile.

– Cugetă că de mă vei părăsi, voi muri negreșit și vei avea a da seamă lui Dumnezeu, pe care de atâte ori l-ai luat martur jurămintelor tale.

Suspinurile înădușiră glasul fragedii copile, care acum întâi începuse a găci inima amorezului său.

Sfărămată de durere, căzu leșinată la picioarele lui.

Iancu o rădică și o puse în pat, după aceea, chemând pe bătrâna ei slujnică, a lăsat-o lângă ea. El a ieșit și s-a suit în calească.

– La bal, la curte! a strigat arnăutul vizitiului, și caleasca a purces ca vântul.

„Deșanțată pretenție! zicea coconașul răsucindu-și mustețile. Zice că i-am jurat s-o iau, ca când astfel de jurăminte să mai țin vreodată.“

II

*„Cinga il brando, ed abbia questa
L'asta in pugno, e l'elmo in testa
E con Pallade in bellezza
Già potrebbe contrastar.“*

Metastasio⁶

Zoe era fiica unui boierinaș, care prin slujbile sale se ridicase la o treaptă cinstită. Încă în fașe, perduse pe maică-sa, iar la vârsta de cincisprezece ani, moartea o lipsise și de tatăl său. De atunci, sărmana fată, lăsând o moșioară, iubitul loc a copilăriei sale, care rămăsesă moștenire fraților ei, venise la Iași. Curând n-a lipsit a se molipsi de aerul acestui oraș. Se văzu încungiurată de o droaie de curtezani, pe care îi trăgea deosebita ei frumusețe. Focul juneții și simplitatea creșterii sale o făcură să plece urechea la măgulirile desfrânaților.

⁶ „Încingă spada și aibă ea / Lancea în pumn și coiful pe cap / Și atunci cu Pallas Atena în frumusețe / Ar putea să rivalizeze (it.). Metastasio, poet italian din secolul al XVIII-lea (1698-1782), fragment din drama *Achille*.

Ea iubi, iubi, oh! cum iubi! Neștiind ce e amorul și neprețuind urmările lui, se dete cu totul la această patimă dulce și amară, plăcută și groaznică. Se dete cu gând, cu inimă, cu suflet.

Iată o întâmplare ce va arăta ce fel iubea tânăra copilă.

Cel întâi ce găsi loc în inima ei fu un ofițer al gvardiei curții; tânăr galant, cinstit și birbant, Iliescul era cu totul contra coconășului, pe care l-am văzut figurând la începutul acestei foarte adevărate istorii. Frumos și bine făcut, el n-a avut multă greutate a câștiga inima ei. El o iubea și se mira că o iubește ca și în ziua când culesese cea întâi dulce sărutare pe buzele ei. Și deși Zoe nu cunoștea adimenirele cochetăriei, tot însă ținu în lanțul ei pe fluturatecul tânăr o lună de zile! O lună de zile pentru Iliescul era o vecinicie. Începu a se sătura de un amor fără sfezi, fără împăcăciuni și fără rivali. Se aruncă iarăși în vârtejul lumii.

Într-o zi, el dormea după prânz.

Un arnăut veni în curtea lui, merse drept la camera unde el dormea, deschise ușa, întră și, scoțând un pistol din cingătoare, îl slobozi în el. Glonțul trecu alături cu capul tânărului, bortili perina pe care se răsăma și se înfipse într-o cărămidă din părete, a căria sfărământuri se reîntoarseră și căzură pe peptul dormitorului. Iliescul sări și se răpezi ca fulgerul la

noul-venit, care scosese al doilea pistol. Arma i se smânci din mână, și o îmbrâncătură aruncă pe ucigaș pe o canapea. Negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru acel cutezător, dacă, în căderea sa, turbanul nu i s-ar fi desfășurat. Niște coame castanii undoioase se răsfirară peste umerii și peptarul lui înfîrat. Aceasta era Zoe.

– Doamne sfinte! strigă tânărul cunoscându-o, tu ești Zoe, cine ar fi putut crede! Tu ești care vrei să mă omori! Aceasta e răsplata dragostei mele? Vrei să mă omori! Și pentru ce?

– Pentru că ești un nelegiuit, strigă fata cu un glas precum de suspinuri, pentru că mă vinzi, pentru că desprețuiești amorul meu și pentru că ai gândit că vei putea, după ce m-ai învățat dragostea, după ce mi-ai arătat dulceața vieții, să mă lepezi ca pe o jucărie ce nu-ți mai place! Nesocotitul! Pesemne nu știi că pe noi femeile, dacă un paing ne sparie, moartea nicicum nu ne îngrozește? Iată dovada vânzării tale, și îi tinse un bilet scris pe o hârtie roză. Cetește, ticălosule! sau mai bine las-să ți-l cetesc eu. Ascultă: „Stăpâna mea! mă învinovățești nedrept. Cum ai putut crede că o proastă fetișoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărățește în inima mea? Nădăjduiesc să-ți dovedesc în astă-seară, că de am și fost poate rătăcit, o secundă n-am încetat de a fi pentru de-a pururea, al dumitale credincios rob.“ A! ticălosule! Nu e slova ta?

Tăgăduiești, zi că n-ai scris răvașul acesta; o proastă fetișoară! Oh! mă defaimă pentru că-l iubesc din toată inima.

— Acest răvaș e pentru tine, zise Iliescul învăl-mășit.

— Pentru mine! Și de când mi-ai schimbat numele de *iubită* pe acel de *stăpână*? Când mi-ai mai zis vrodată *dumneata*? A! nu căuta să mă amăgești, căci dacă mâna mi-a tremurat astăzi, să știi că altă dată va fi mai sigură.

— Omoară-mă dar, adaose Iliescul cu un aer teatral, neștiind ce să mai zică; omoară-mă, dacă te supără amorul meu. Văd că cauți pricinui și iai de dovadă însuși încredințările dragostei mele. Omoară-mă! Viața-mi e nesuferită fără amorul tău. Iată pistolul, și ca să nu mă greșești, razămă țeava de inima mea, îl țiiu eu, n-ai decât să tragi pedica.

Zicând, dezvălește peptul și se apropie de fetișoară. El era atât de frumos, întristarea răspândită pe fața lui arăta atâta adevăr, încât gingașa copilă se simți pătrunsă și înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.

— Oh! eram să te omor, a strigat plângând, Dumnezeu! cum am putut avea un așa gând! Să te omor pe tine, pe care te iubesc ca sufletul! Și apoi ce aş fi făcut singură pe lume? Vezi tu, crudele, când am slobozit pistolul în tine, nu știu ce putere străină și

amarnică îmi împingea mâna. Socoteam că te-am omorât și voiam să mă omor și pe mine. Dar tu nu ești rănit? Tu mă iubești, așa e? Răvașul a fost pentru mine! oh! zvârle pistolul acela, că mi-e frică de el. Și se aruncă în brațele lui.

După ce, peste un ceas, Zoe ieși într-un fiacru și se duse, Iliescul se îmbracă cu dulama lui stacojie cusută numai fir; se încinse pe deasupra șalului cu o curea lată, coperită cu ținte aurite, în care băgă două pistoale suflate cu aur, și atârnă pe coapsa stângă o sabie încovoiată. La scară îl aștepta un frumos armăsar negru.

Ieșind, văzu arnăuții săi, care sta roată împregiur.

– Ascultați, le zise; astăzi un talhar a intrat la mine, când dormeam. A slobozit un pistol asupra-mi, dar nu m-a nimerit. Nu am putut pune mâna pe el și a scăpat. Să nu mor creștin, ci spurcat ca voi, dacă va mai intra cineva la mine, fără să-mi dați mai nainte de știre; de nu, veți lua fiecare câte o sută baltage cârjaliești pe talpe. Știți că-mi împlinesc juruințele.

Arnăuții strigară: mașalla!⁷ închinându-să până la pământ.

„Zoe a vrut să mă omoare, zicea în sine tânărul, încălecând; Domnul știe ce-mi vor mai face celelalte trei, pe care nu le poci amăgi așa lesne. Blăstemata de

⁷ Bine! (tc.).

slugă! a greșit răvașile; în loc să dea pe cel verde Zoei, i-a dat pe cel roz; așa va fi făcut și cu celelalte.

M-am bătut fâțiș cu Beilicciul și cu Fedeleş⁸ fără să simt ce e frica, dar acum zău! mă tem.“

III

„*Oh! n'insultez jamais une femme
qui tombe!
Qui sait sous quel fardeau la pauvre
âme succombe!*“
V. Hugo⁹

Mai mult de un an acum trecuse de la întâmplarea aceasta. Iliescul aflase chip a se deslega pe nesimțite dintr-un lanț ce nu era potrivit cu ușurătatea inimei sale și Zoe începuse a cunoaște că a greșit, judecând pe oameni după inima sa. Amăgită în nădejdea sa, se lăsă la o melancolie ce o făcu mai interesantă, dar inima ei, ce se hrănea de dragoste, nu putea via fără amor.

Între toiul neînsemnașilor tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul B... Îl vedea mai tăcut

⁸ Vestiți tâlhari la 1827 (n.a.).

⁹ „O! nu insultați niciodată o femeie care cade! / Cine știe de ce povară e doborât bietul suflet! (fr., citat din volumul *Les Chants du crépuscule*).

și mai retras. Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei, macar că era semnul nătărăiei. Pe altă parte, ca să scape de gura lumii, acestei pricinuitoare de atâte nenorociri, și cunoscând că trebuie, în sfârșit, să-și ia un loc oarecare în soțietate, ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lua de soție. Depărtă pe toți ceilalți ai săi slăvitori. Iubi pe Iancu; îl iubi sărmana fată, cum știa ea să iubească și curând el nu mai avu nimic să mai dorească. Nu mult după aceasta, simți urmările nesocotinței sale, și îngrijindu-se, își mărturisi starea cea de critică amorezului său. Atunci Iancu lepădă masca, își dizvăli urâtul caracter, și puțină vreme după întâlnirea ce am văzut că a avut cu ea la începutul acestei istorii, îi scrisese răvașul următor:

„Coconiță! Îmi pare deșanț că dumneata ai luat un capriț drept amor, și încă pretinzi să te iau de soție! Las-că rudele mele niciodată nu mi-ar ierta un așa pas, dar apoi nici inima mea n-are plecare a se robi. Așadar, te rog nu te mai măguli cu o nădejde ce niciodată nu se poate împlini, și binevoiește a mă uita și a nu-mi mai scri.”

Gingașa copilă ceti răvașul fără să zică nimic, fără să verse macar o lacrimă. Inima îi era plină și suspinele, grămădindu-se în sânul ei, o înădușeau. După o îndelungată și cumplită tăcere, căzu îngenunchată dinaintea icoanei Mântuitorului, zicând: „Dumnezeule, fie-ți milă de mine și nu mă aduce la desnădăjduire!”

Sanda, bătrână femeie care o sluzea, care o hrănise la sânul său în pruncie și o crescuse în copilărie, stând într-o cameră alăturată, se apropie de o ușă cu geamuri, prin care se vedea în odaia stăpâne-sei, și rădicând perdeaua, văzu această desnădăjduire, această durere atât de adâncă. Ea nu îndrăzni să între, respectând cuceria stăpâne-sei; dar neauzind nimic și văzându-o tot îngenuncheată cu fața la pământ, întră în odaie ca să o scoată din niște cugetări atât de triste. În zadar însă îi vorbi; deci apropiindu-se o găsi rece, înghețată, o socoti moartă.

Luă în brațe pe această biată fată pe care o legănase și cu care împărțise soarta sa. O numi cu acelaș nume de Zoiță, precum odinioară, și o dismerdă ca și atunci. Silindu-se s-o deștepte din acea dureroasă letargie, și neștiind de trebuie să dorească a o vedea înviind ca să-și afle iarăși durerea, sau mai bine să vază moartea pecetluind acest secret de nenorocire, „sărmana Zoiță! zise, și o lacrimă căzu din ochii bunei bătrâne, cât e de frumoasă! Poate ar fi mult mai bine pentru dânsa să nu se mai trezească!“ Această dorință, deși barbară, se cunoștea că vine dintr-o inimă credincioasă către stăpână-sa.

O puse în pat, și peste puțin Zoe deschise ochii.

.....
– Du-te, mamă, acasă la N... și lasă răvașul acesta la o slugă a lui, ca să-l dea, când se va întoarce din călătoria sa, sau să-l trimiță cu poșta unde să va fi

afând. Spune să nu se peardă, căci în el este o cosiță din părul meu.

Astfel vorbea Zoe cătră Sanda, dadaca și singura sa prietenă, câteva zile după ce priimise scrisoarea susînsemnată, și bătrâna a ieșit clătind din cap și zicând: „Maica Domnului să-și facă milă de fata mea!”

Îndată ce s-a depărtat bătrâna, Zoe deschise garderobul său, alege o rochie de catifea neagră, un vâl de blondă alb și un șal negru, și ajutată de o copilă ce avea în casă, se îmbracă împodobindu-se ca pentru o sărbătoare. După ce se găti, se puse pe un jâlț, unde șezu absorbită în gânduri. Uneori un tremur fioros o apuca, alteori rădica frumoșii săi ochi spre cer și suspinând își frângea mâinele cu desnădăjduire. Un gând fioros se părea că se luptă în ea. Deodată apoi se sculă și cu o oftare: „oamenii așa au vrut, zise; Dumnezeuul lor va cere seamă. Oamenii acești minciunoși și vicleni nu știu câtă tărie este în inima unei tinere fete ce s-a dat pentru toată viața; afle dar acum!” Zicând aceste, a ieșit.

Mergând cu un pas răpede, curând a ajuns la porțița unei case. Bătând, un arnăut veni și deschise.

– Acasă e stăpânul tău, Caraimane? întrebă Zoe.

– Ba nu, coconiță, dar cred că nu va zăbovi, căci mâine este alai și trebuie să vie ca să se gătească.

– Apoi dar îl voi aștepta, zise fata; și întră în odaia tânărului.

– Eu sânt sâlit să ies, adăogă Caraiman, apoi dumneta singură să rămâi?

– Du-te, du-te; eu îl voi aştepta până ce va veni. Arnăutul se duse.

Zoe se primbla palidă şi perită la faţă prin odaia lui Iancu. „Iată a doua oară, îşi zise, ce sânt în camera aceasta, întâi când era bolnav şi am venit de l-am văzut; atunci am ieşit, dar acum... iată aşternutul său; perna cusută de mine încă tot o are... iată pistoalele lui, care i le-am cerut ca din partea frăţine-meu, căci atunci încă nu-l iubeam... cu ele eram să omor pe Iliescul. Iliescul! Încăi acela nu m-a amăgit, eu am fost slabă!... Oare-s încărcate? – Şi căută pistoalele. Unul e încă plin. Unul! Şi ce trebuie amândouă?... O mişcare de deget şi s-a sfârşit! Oh! pistolul acesta!... Să-l aştept oare să vie? Şi pentru ce? El mi-a hotărât soarta şi a mea şi a copilului său!... Sărmanul prunc! îl simt clătindu-se în sânul meu... sărmană ticăloasă fiinţă, blăstemată până a nu vedea lumina!... Ah! el e ruşinea şi nenorocirea maicei sale. Mai bine să moară, să nu cunoască pe tată-său, care mă calcă în picioare... Cine ştie, poate într-o zi va fi ca şi el de nelegiuit, sau ca şi maică-sa de nenorocită!”

Sufletul ei s-a lăsat la acest discursaj, care este groznic când e cineva singur; pe urmă nu ştiu ce înfricoşătoare presimţiri a unui trai viitor amărât şi chinuit au venit şi au sfâşiat biata sa inimă; pe urmă o

frică fantastică i-a închipuit niște năluciri fioroase. Sărmana fată simți sângele sleindu-se în vinele sale.

Se duse la masă, și luând un condei, scrisese c-o mână tremurândă:

„Eu mor!... Mă duc să aflu liniștea pe care mi-ai răpit-o. Îți iert moartea mea, dar nu-ți voi ierta niciodată pe aceea a nevinovatului prunc ce port în sânul meu... La ziua judecății, când iar ne vom întâlni, el te va trage la poalile scaunului celui vecinic, ca să dai seamă de două morți...”

Apoi, simțind o ferbințeală mare, își lepădă șalul și vâlul, luă pistolul cel încărcat și răzîmă țeava de inima sa. O detunare răsună!

Plumbul intrând sub țâța stîngă, a frînt o coastă și petrecând inima, a ieșit prin spate. Zoe căzu moartă.

IV

„Hélas! que j'en ai vu mourir de jeunes filles!”¹⁰

V. Hugo

În ziua aceea era paradă domnească.

De dimineață pompierii stropiseră podul, și la toate răspintinile câte un zapciu al agiei oprea carele să nu se vâre, până după trecerea *alaiului*.

¹⁰ „Vai! câte fete am văzut murind din aceasta!” (fr., citat din volumul *Les Orientales*).

Parada se întindea ca un șarpe pe șovăita uliță. Înainte mergeau suitarii călări cu nalbe căciuli flocoase, la care atârna câte o lungă coadă de vulpe, împingând pe norodul ce se înghisuia. Apoi urmau panțirii isprăvniciei, darabanii agiei, aprozii vorniciei, simenii hatmaniei, toți aceștia triste rămășiți a acelor viteje oști ce muiaseră ambiția polonilor și a ungurilor și înfruntaseră trufia Semilunei. Mai în urmă era armașul încungiurat de lăutari ce juca din vioare aerul: *mititico*. Apoi veneau ofițerii curții ...

Doi tineri mergeau alături la pas.

Unul, călare pe un armasar negru, purta un costum arnăuțesc. Broderia de aur lăsa abia să se vadă catifeaua toporășie a hainelor sale. Fața lui tânără și bărbătească însufla încrederea, iar ochii lui albaștri ca azurul, plini de foc, dovedeau curaj și nefrică. Celalalt, asemenea călare și nu mai puțin elegant, se deosebea prin mărimea șlicului și largile mânici a benișului său.

– Închipuiește-ți, Iliescule, zicea acest din urmă, aseară când m-am dus acasă, ce să văd? Odaia și patul meu pline de sânge, și pe dânsa moartă! Oh! nu-ți poți face o idee cum m-am spăriat! O lună de zile de acum nu mai dorm acasă.

– Sărmana fată, atât de tânără și de frumoasă! Zău! când s-ar putea s-o învie, mi-aș da armele și pe Haiduc, calul meu. Pre sufletul meu! să se fi întâmplat aceasta din pricina mea, pe loc aș zice: rămâi

sănătoasă, lume! M-aș duce în vreo sevăstrie din Ceahlău, ca prin post și rugăciuni să capăt iertarea acestui păcat de la Dumnezeu.

– Așa să trăiesc! zise Iancul B... răsând, aș fi vrut să te văd sehastru; poate te-ai fi făcut și prooroc.

– Și mai poți râde? N-ai muștrare de cuget? Nu-ți pare rău?

– Rău îmi pare cum îți pare și ție, și cum trebuie să le fi părând tuturor tinerilor ce au cunoscut-o; dar muștrare de cuget pentru ce să am? Dar, lasă vorba asta, spune-mi cum a rămas cu balul de ...

Iliescul nu-l asculta; trecuse înainte și ochii lui era plini de lacrimi.

„Ticălosul, zicea el, nu plătește să strice cineva un glonț într-însul! Sărmana Zoe!“

Un car coperit cu o rogojină și întovărășit de doi oameni dete să iasă în ulița mare. Un zapciu îl opri în răspinteni.

– Ce aveți în car?

– Un mort.

– Îngăduiți până va trece alaiul.

Și mortul fu silit să aștepte, până va trece deșărtăciunea!

După ce a trecut parada, carul și-a urmat drumul. Un tânăr ca de douăzeci ani, cu sprincene negre, îl urma de departe, și o întristare adâncă să vedea pe fața lui cea smolită.

„Ce veac! ce oameni! zicea el; pentru că o biată slabă ființă a căzut sub sarcina ticăloșiei vieții, pentru că n-a mai putut suferi chinurile sale, oamenii nu vor să-i dea nici o rugăciune, nici trei coți de pământ în locul unde or să se întoarcă și ei. Ei fac pe Dumnezeu rău și nemilostiv. Stăpânitorul ce varsă în războaie pârăie de sânge pentru ambiție, ministrul ce despoaie pe văduvă și pe orfan adunându-și o pomenire de blăstemuri, ucigașul ce ține drumurile merg cu paradă de să pun cu obraznicie lângă însuși locașul Dumnezeului dreptății și al îndurării; și pe biata fată pământul nu o primește! Iartă-le lor, Doamne! că nu știu ce fac.“

Carul, ajungând pe malul Bahluiului, se opri, și cioclii coborând pe moartă, începură a săpa groapa.

– Ce s-a făcut baba cea care țipa și nu ne lăsa să luăm trupul?

– Ea nebunise; au dus-o la Golia.

– Uită-te ce frumoasă rochie neagră! O să-mi fac un peptar mie, și femeiei o cațaveică.

– D-apoi eu?

– Tu nu ești însurat. Ia mătăsăria cea albă, colțunii, colanul și ce mai are.

– Să nu v-atingeți de dânsa, strigă tânărul, care, stând pătruns de mahniciune (pentru că și el o iubise pân-a nu se duce într-o călătorie, de unde de cu seară sosind, priimise răvașul și cosița de păr ce i-o trimisese Zoe, dar nu apucase s-o afle în viață), auzise numai

cele de pe urmă cuvinte a cioclului. Și le aruncă o pungă de bani.

Pe urmă se apropie de moartă, și desfășurând vâlul de blondă ce era lângă ea, o coperi cu el.

Cioclii au coborât secriul în groapă, au aruncat țărâna, și isprăvind, s-au dus la o crâșmă, unde s-au pus să bea prețul hainelor mortului.

Tânărul rămase singur lângă mormânt. El șazu privind acea proaspătă moviliță de pământ, până ce soarele începu a se coborî spre apus.

Multă vreme după aceea, prietinii lui se mirau văzându-l că era tot trist.

.....

– Și de ce boală a murit Iancul B...? întreba, după trecere de opt luni, tânărul cu sprincene negre pe un doctor.

– De o strașnică inflamație de crieri. Am șazut lângă el până ce și-a dat duhul. Neîncetat i se părea că aude împușcături și că vede pe o femeie sângerată că-l îmbrățeșează. Închipuire fantastică! Precum vezi, efect a dezorganizației crierilor! Această boală trebuia meditată. Am cerut să-i fac autopsie, dar n-au vrut rudele nicidecum. Aș fi putut face o frumoasă disertație asupra boalelor ce se încuibă în cap.

1829 apr.

Curier de ambe sexele, periodul I, nr. 7, p. 113-124,
cu subtitlul *Nuotate istorică*.

O ALERGARE DE CAI (СКАЧКА¹)

I

O ALERGARE DE CAI

Tot oraşul Chişinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise păn-în luna lui septembrie cu aşteptarea d. conte Voronţov, guvernatorul general a Nuorusiei şi a Besarabiei; dar trecerea lordului Durham, ambasadorul Marei Britanii lângă curtea Petersburgului, pe la Odesa, împedecându-l, *alergarea* rămase a se face numai în fiinţa d. guvernator civil, generalul Fedorov.

Locul alergării este zece minute afară de oraş, unde este gătită o galerie de scânduri în felul chinezesc, pentru privitorii nobili. Prostimea sau, în limba aristocratică, canalia, şede împrăştiată pe câmp, sau înşirată pe marginea unui odgon întins ce n-o lasă să se

¹ Cursă, alergare (rus.).

grămădească. Slabă stavilă, dacă n-ar fi sprijănită de jandarmii poliției!

Piața se întinde ovală pe un neted șes într-o cercoferință de trei *verste* însemnată cu stâlpușori de lemn de 3-4 stânjini departe unul de altul, iar dinainte galeriilor este bariera de unde pleacă alergătorii, carii, într-o fugă, sânt datori a face giurul pieții de patru ori, adecă o cale de douăsprezece *verste* (ca jumătate poștă); și doi, care întrec pe ceilalți, ajungând mai nainte ținta, primesc, cel întâi un vas de argint prețuit 1500 ruble asignații; cel al doile, 500 ruble, care bani îi dă vistieria împărătească.

Alergări de cai se fac pe tot anul în toate guverniile Rusiei. Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătățească soiul hergheliilor, și e foarte nemerit, pentru că acum toată călărima se îndestulează din țară, în vreme ce mai demult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine. Am uitat să spui că numai armasari și iepe sânt priimiți să alerge; cai nu, și nu de alt soi decât de loc.

Ființa funcționarilor civili și militari, toți *îmmundirați*, da acestei priveliști o pompă solenelă ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vrâstei de mijloc, cu această deosebire că aceia se luptau ca să capete o ochire de la dama inimei lor, și aceștia aleargă ca să câștige 1500 de ruble.

Galeria era ticsită de dame frumoase, frumusele și mai slutișoare, toate cu deosebite capele și mode de

contrabandă, pentru că Odesa, fiind port franc, se însărcinează a îmbrăca pe chișineence; și e curios a le vedea pe toate cu toalete răcoroase și frumoase, și stofele englezești și franțeze cum foșnesc trecând cu despreț pe sub barba vamișilor, care le privesc strâmbându-se și strângând din umeri.

Un frumos landau de Viena venea înhămat de patru telegari roibi. Vezeteul, în vechi costum rusesc, cu barba lungă, îi mâna cu hățuri coperite cu ținte de argint, păzind un aer grav, vrednic de un magistrat. Un luător-aminte îndată ar fi cunoscut că acel atelagiu, deși rusesc, avea o formă cu totul moldovenească; adecă era mai elegant și covârșind măsurile obiceiului, căci caii de la roate era cel puțin de trei stânjini depărtați de naintașii pe care-i mâna un frumos băiet ca de 16 ani, strigând neîncetat: *padi! padi!*² cu un glas ce răsuna ca piculina între instrumentele unui orhestru.

În acel echipagiu, dinapoi era o tânără damă blondă, a căria figură avea acea blândeță ce se vede învecinicită de penelul lui Rafael, și un june brunet care de pe barbetă și musteți se cunoștea că era străin. Dinainte era un om balan, ce putea să aibă 35 ani. Chipul său era frumos și interesant, dar o întristare desnădejduită se vedea pe fața sa palidă. El purta ochilari verzi și ținea mâinile tinerei dame strânse întru

² Hai! Hei! (rus.)

ale sale, cu o familiaritate neiertată altui decât unui barbat.

Cât pentru străinul brunet, el părea că nu bagă seamă că e lângă o frumusețe și nu se uita la scena conjugală, care urmare a lui dovedea sau că acea jună femeie îi era rudă, sau că inima lui era prinsă, sau că era un nesimțitor; pentru că dama (precum am mai spus) era atât de frumoasă, încât văzându-o cineva, trebuia, dacă nu s-ar fi înamorat, cel puțin să o privească ca pe un cap d-operă a naturei.

Tânărul ăm smolit eram eu; ceilalți, d. Ipolit P. și soția sa, d-na S., vara mea.

Sosind la galerie, ne-am dat jos. Vara mea luă brațul barbatului său, iar eu, făcându-mi loc printre dame cam călărește (*cavalièrement*), călcând pe bătăturile moșnegilor carii mă da la toți dracii, cotind uniforme în dreapta și în stânga cu zicerea pardon, talisman care închide gura ghiontiților și călcașilor, am alergat la celalalt capăt a galeriei, unde zărisem o capelă roză împănășată ca o pasere de paradis. Stăpâna acei capele era fanalul care mă lumina, magnetul ce mă trăgea...

Nu voi întreprinde a descrie frumusețile doamnei B., pentru că simț că acum, după trecere de cinci ani, oricât aş voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar sili imaginația mea să galopeze fără voie, și aş călca hotărârea ce am făcut de a spune adevărul în toată

simplitatea sa. Nu voi vorbi deci nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei ce semăna cu suspinul amorului, nici de a ei talie mlădioasă...

Netăgăduit este că eu slăvesc pe toate femeile tinere și cinstesc pe bătrâne în amintirea trecutei lor frumuseți; dar cu toată plecăciunea rog pe damele care nu vor avea o talie frumoasă, să mă ierte dacă le prefer pe cele nalte și subțiri. Asta este o greșală de care e vinovat gustul meu.

Doamna B. mă priimi cu un zâmbet încântător, și văzând negura de gelozie ce se răspândise pe fața mea întru vederea unui tânăr ofițer de lănceri, ce vorbea cu dânsa:

– Îți recomând pe d. Arsenie Timofeevici J., îmi zise.

– O! noi ne cunoaștem, am răspuns zâmbind cu silă cătră rus. – Bonjour, mon cher³; te știam la Hotin.

– Ieri numai am venit, și mâne mă duc.

– Cum! așa degrabă ne lași? am adaos încrețând fruntea și rădicând sprincenele, ca să-mi dau un aer mâhnit.

– Slujba o cere. Slujba militărească are mai multe neplăceri decât mulțămiri.

– Și mai vârtos în vreme de război. Pururea în buza tunului, siliți a bivuaca sub un cort care nu vă

³ Bună ziua, dragul meu (fr.).

poate apăra de nestatornicia văzduhului, meniți poate a muri departe de ai voștri, fără altă petrecere decât ceaiul și stoslul ...

– A! războiul e cea mai mare plăcere a vitejilor, urmă el cu un aer fanfaronic, dar pacea, pacea e nesuferită. A ședea fără treabă într-o cetate, în tovărășia unui bătrân comandant plin de reumatismuri și de decorații ...

– V-ați afundat în strategie, domnilor, zisă doamna B., și nu luați seama că alergătorii au să plece.

Ofițerul ne lăsă.

– De mult venise lăncerul acesta? am întrebat.

– N-aibi nici o grijă, îmi răspunse doamna B., râzând; îmi vorbea de fortificațiile cetății Hotinului. Nu știi însă cât m-a mulțămît întâlnirea voastră. Făceam o comparație între voi când vorbeai; tu atât de negru, el atât de alb; era un contrast de minune.

– Văd că comparația nu-mi era în favor.

– Oh! ești nesuferit. Taci. Iată domnul R., unul din judecătorii câmpului (*juges de camp*).

Domnul R. ne spuse că se va da semnalul alergării, îndată ce se vor cântări concurenții.

– Cum? am întrebat.

– Toți se cântăresc cu acel ce se socoate a fi mai greu, și celor mai ușori li se pune plumb pe șea, până ce sânt toți deopotrivă grei.

– Asta e nedrept. Dacă natura m-a făcut ușor,

pentru ce să mă îngreuiu cât un grosoman, ce trage poate opt sute de litre?

– Așa e regula.

– Care socoți că va lua premiul? întrebă doamna B. pe judecătorul de câmp.

– Precum gândesc, Meleli va câștiga, căci e bun călăreț.

– Care e Meleli? am zis.

– Acel mic, acolo, cu un strai unguresc larg, încât pare că e de împrumut.

– Slabă nădejde, am urmat, căci n-are nicicum aer călăresc.

– Să-l vedeți pe cal, veți judeca altfel; dar aud chemându-mă. Mă iertați, mă rog.

Judecătorul alergă și, găsind toate formalitățile împlinite, dă semnalul strigând: *allez!*⁴

Alergătorii pleacă ca săgeata.

.....

– Mă uit la vara d-tale, îmi zise doamna B., și simțesc o nespusă compătimire pentru soarta ei; atât de tânără și atât de nenorocită! Abia începuse a gusta dulcețile unei căsătorii potrivite, cu întâiul ei barbat, colonelul D., tânăr, frumos, viteaz, și moartea îl seceră sub zidurile Silistrei. Acum, acest al doile...

– O! ea îl iubește.

⁴ Plecați! (fr.).

– Nu mă îndoiesc, căci d. Ipolit merită a fi iubit, dar ce amar trebuie să fie în sufletul lui și câtă jale în inima soției sale, care seamănă Antigonei sprijinind pe Edip.

– Cu deosebire că acel vestit rege a Tebei era bătrân, și d. Ipolit este încă în floarea juneței.

– Vai de el! Cu atâta e mai de tânguit, pentru că în vârsta înfocată a tinerilor simțiri, viața i s-a făcut o povară dureroasă.

– În adevăr, am luat seama că nu vede bine, dar asta poate fi o boală trecătoare.

– Nicidecum. E desăvârșit orb. În zadar s-au silit cei mai iscusiți doctori ai Petersburgului și ai Odesei, nu l-au putut folosi, ci mai vârtos, pe lângă desnădejduirea de a se vedea vindecat, de care pătimi moralul său, fizicul lui suferi într-atât încât pare că e un bătrân trecut!

O, Dumnezeu!

Blăstemul Olghii se împlini!...

Zgomotul gloatei ne curmă vorba. Alergătorii veneau.

.....
Doisprezece concurenți purceseseră, și numai cinci se înturnau. Curând și din aceștia mai rămaseră trei. Doi rivali era acum; un armasar negru și o iapă sură. Calul era mic de trup, dar plin de foc; picioarele-i era atât de delicate, încât păreau că numaidecât or să

se frângă. Pe dânsul era Meleli. El sta înfîpt pe șea și atât de neclintit, încât omul și dobitocul semănau un trup, un centaur. Calul era numai spumă; mușchii i se întinseseră ca coarda unui arc și aburi groși ieșeau din el. Fruntea călărețului șiroia de sudoare; el legase frâiele de oblâncul șelei și se ținea de coama cursierului.

Iapa sură, pe care o încăleca un jochei a nu știu cărui domn, era mai mare decât armasarul; trupul ei lungăreț o arăta că e fugariță. Întinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate, și alergând alături cu dânsul, șuieratul largilor ei nări era ca boldul unui pînten pentru armasarul care atunci și mai tare se răpezea la fugă, însă ea nu-i da pasul.

Amândoi era acum ca la cinci sute pași de țintă, când Meleli înfipse ambi pîntenii în coastele armasarului. Un sânge purpurii văpsi pelea lui lucie ca atlazul și negru ca pana corbului. Rânchezând de durere, se răsuflă sforăind strașnic, zburli unduioasa coamă, și aruncându-se în zece copce, ajunse ținta, nobilul dobitoc!

Îndată îl urmă și iapa.

Hura! strigă gloata, bătând în palme.

Meleli primi vasul de argint pe care era săpate armăturile Beserabiei.

Armăturile aceste sânt: capul zimbrului moldav,

ținând în coarnele sale pajura împărătească cu aripele întinse.

Întovărașit de jandarmi și de toți privitorii, cu muzică înaintea sunând marș, Meleli intră în oraș.

Astă intrare triumfală se pomenește și se va pomeni multă vreme în capitala Besarabiei, precum se pomeneau la Roma triumfele lui Cesar, August ș.c.l.

.....
– Ce Olgă, doamna mea, și ce blăstem? am întrebat.

– Asta e o lungă și tristă istorie, pe care îți voi spune-o deseară, îmi zise doamna B., suindu-se în trăsură.

Rădicând storiile, îmi zâmbi, făcându-mi un semn de adio cu buchetul de flori ce avea în mână. Ochii mei au urmat careta până ce au perdut-o din vedere.

Seara am alergat la doamna B., pe care am găsit-o singură, așteptându-mă.

Iată ce îmi spusă:

P.S: Istoria unei femei, spusă de o femeie, are un farmec deosebit. Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B., încredințat fiind că cetitorul îmi va rămânea mulțumitor.

II

OLGA

„Sânt acum câțiva ani de când trăia în orașul nostru o tânără damă. Nime nu o știa de unde este și cine este. Unii spuneau că e văduva unui nobil polon ce perise la Ostrolenko; alții adevereau că bărbatul său, pe care însă nu-l cunoșteau, are proțesuri ce îl țin în Petersburg; alții că e o vânturătoare ce cutrieră lumea pentru plăcerile ei; în sfârșit, acei mai rezonabili judecau că ea trebuie să fie vro nenorocită păcătoasă, care venise să se spăsească în urâtul monotoniei Chișinăului. În scurt, aceea ce se aflase mai sigur pentru dânsa era că se numea Olga și era poloneză.

Olga viețuia foarte retrasă; rareori o putea vedea cineva la grădina împărătească, cetind sub umbra unui tei. Mi s-a întâmplat s-o văd o dată, și n-o poci uita nici acum.

Închipuiește-ți una din acele femei ce slujesc de îndreptare naturei pentru toate slutele ce a făcut din greșală.⁵ Figură nobilă și melancolică; niște sprincene

⁵ Expresie luată de doamna B. de la Balzac (n.a.).

pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atâta delicateță încoronau ochii ei negri ca mura, cu căutătură tânji-toare; albeața feței și a grumazilor ei, pe care fluturau lungi repantiri, picioarele ei ce părea că se joacă în niște mici pantofi; talia sa care avea acea *disinvoltura* cu care natura înzestrează pe femeile de miazăzi. Într-un cuvânt, oricare din aceste frumuseți în parte ar fi fost de ajuns ca să deștepte un simțiment de mirare sau un fior de amor. Ea să părea a nu avea mai mult de douăzeci ani; dar câte suferiri au trebuit să aibă acei fatali ani, de vreme ce șterseseră roza de pe crin și înneguraseră o așa îngerească frunte! Văzându-ne mergând spre ea, trecu în altă alee și se făcu nevăzută.

– În adevăr, am zis d. Ipolit care îmi da brațul, dama necunoscută nu se pare a-ți fi compatriotă; brunetă și poloneză!

– Pintre garofele albe, de multe ori crește câte una de alt color, îmi răspunse.

– Răspunsul este poetic; dar astă sărmană garofă se vede foarte suferindă, și, zău! eu, de aș fi în locul d-tale, aș căuta s-o mângâi macar pentru dragostea nației.

– D-tale îți e lesne a vorbi cu așa ușor ton! D-ta n-ai iubit, nici ai să iubești vrodată, pentru că te-ai deprins a socoti amorul o zabavă, nimic mai mult. Cât pentru mine, mă cutremur la singură ideea de a iubi, pentru că cunosc urmările acestei grozave patimi!

– Ah! mă sparii, am strigat. Și de vreme ce este așa, iată, făgăduiesc a nu iubi niciodată.“

– Și ai putut lua o asemenea sumeață hotărâre? am curmat eu.

– Oh! să dai samă dacă am călcat-o, răspunsă ea tinzându-mi mâna ...

Eram fericit!

După puțin, doamna B. urmă:

„Ajungând în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de brazde. D. Ipolit găsi niște tăbliți căzute lângă un copac; negreșit că Olga le perduse.

– A! am zis, iată acea ce ne va lămuri asupra misterioasei dame.

Luăi tăblițele, le deschisei și pintre multele versuri și note leșești și rusești, iată ce găsii:

„On s'égare un seul instant de la vie... aussitôt une pente inévitable nous entraîne et nous perd; on tombe enfin dans le gouffre, et l'on se réveille épouvanté de se trouver couvert de crimes avec un cœur né pour la vertu...”⁶

Pe altă față:

*„Occhi, piangete; accompagnate il core
Che di vostro fallir morte sostiene.”⁷*

⁶ „Ne rătăcim o singură clipă din viață... pe loc un povârniș de neînălțurat ne târăște și ne pierde; cădem, în sfârșit, în prăpastie și ne trezim înspăimântați, găsindu-ne acoperiți de crime, cu o inimă născută pentru virtute...” (fr., J.J. Rousseau: *La nouvelle Heloïse*, vol. I, partea a III-a, scrisoarea a XXVIII-a – Julie către prietenul său).

⁷ „Ochi, plângeți, țineți tovarășie inimii/ Care din vina noastră îndură moartea” (it., Petrarca: sonetul LXXXIV din *Il Canzoniere*).

Mai înainte:

„Vergessen Sie nicht, dass zwischen ihren Brautkuss das Gespenst einer Selbstmörderin stürzen wird.“⁸

– Rousseau, Pétrarque, Schiller, ce mozaic de poeți! am zis. Precum văd, doamna Olga e o poliglotă; și nu sfătuiesc pe cine n-a fi cetit pe acești autori să-i facă curte. Dacă astă gingașă Luiză caută vrun Ferdinand, negreșit că nu-l va găsi în Chișinău.

Ipolit nu m-asculta, dedat fiind cu totul a ceti cele scrise în tăbliți. Amândoi păzeam tăcere gândind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club.

– Oare va veni la bal? am întrebat după puțin.

– Nu știu.

– D-ta însă vei fi.

– Poate.

– O! Tăblițile aste ți-au luat mințile.

Uitasem și Olgă și tăbliți, când, după vro două luni, am întâlnit pe Ipolit la primblare. Trebuie însă să știi că, sau îndemnul meu, de care mă voi căi toată viața, sau acele fatale tăbliți au fost născut un prieteșug între Olga și Ipolit, prieteșug ce se schimbase în cel mai înflăcărat amor. Toată lumea zicea că el o iubește

⁸ „Nu uitați că între sărutul însoțirii voastre se va pune fantomul acelei ce s-a sinucis din pricina voastră” (germ., traducere făcută de Negruzzi cuvintelor adresate de Luisa Miller lui Lady Milford; Schiller, *Intrigă și iubire*, actul IV, scena a VII-a.)

și că este hotărât a o lua, mai ales că acum și locuiau împreună; însă ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.

– Îți cer o mie de iertări, îmi zise el, apropiindu-se; este o mulțime de vreme de când n-am venit la d-ta. Pricina...

– Pricina e frumoasa poloneză, am curmat râzând, și vreu s-o iert căci mi-a răpit un prietin, de vreme ce a izbutit a domoli o inimă sălbatică.

– Adevărat, îmi răspunse; nu tăgăduiesc că Olga nu mă iubește cu toată frenezia amorului; asemenea o iubeam și eu la început, dar acum îți mărturisesc că nu mai simt acel foc, acea beție. Amorul meu se prefăcu în compătimire. Olga e minunată, e un înger, dar pururea tristă, pururea plânsă, mă teme, mă chinuiește, îmi scoate sufletul cu atâta dragoste. Eu o iubesc acum mai mult de milă...

– A, ești o fiară, domnule!

– Tânguiește-mă, doamna mea, și nu mă osândi. Simt, cunosc, văd că sânt un vinovat nevrednic de iubirea ei, dar ce vrei? suferințele ce am tras de la sexul d-voastre mi-au stricat inima, au depărtat-o de cararea acea înflorită pe care o visează o inimă de douăzeci de ani. Eu am acum treizeci și doi și am cercat prea multe chinuri. Pururea vândut de femeile care îmi jurau un tânăr și vecinic amor și apoi mă părăseau

lepădându-mă ca pe o modă veche, fără macar a cugeta că prin aceasta omoară o ființă omenească, am sfârșit prin a le cunoaște și a le prețui pentru aceea ce sânt: niște draci frumoși lăsați pentru a ne chinui.

– Mulțămesc de compliment, am zis.

– Iartă-mă, doamna mea, și, îți rezic, jălește-mă și nu mă osândi.

– Dar dacă ai o inimă așa stricată, am adaos, dacă nu ești în stare s-o iubești pre cât te iubește, pentru ce nu te destăinuiești ei? Pentru ce o îmbrâncești, jucându-te, în râpa perirei?

– Am cercat, doamna mea, dar, ce pot face, când singura idee e în stare să o omoare. Amorul ei e exaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios. Nădejdea mi-e la vremea care vindecă toate.

Sfârșind, mă lăsă ca să alerge înaintea unei tinere dame ce venea spre noi.“

– Vara mea, colonela D.? am zis eu.

– Ea însăși, îmi răspunse doamna B. Ipolit acum o iubea pe dânsa și uitase pe Olga... Ah! oameni, oameni înrăutățiți! Vedeți o biată femeie nevinovată, tânără, cu inima simplă și liniștită. O urmăriți, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea, până ce prin ademenirele voastre o faceți de-și calcă datoriile sale de femeie, uită virtutea, leapădă cinstea ca să s-arunce în brațele voastre, și apoi, spre răsplata tuturor acestor

jertfe, o azvârliți cu despreț zicând: *atâta e tot!*... cruzi, nesimțitori, infami, nelegiuiți!...

Toată această frumoasă chiriellă de epitete se adresa la mine.

Am vrut să mă apăr.

– În adevăr, am zis râzând, cum de nu cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși?

– Râzi, domnule, dar eu nu râd... Oh! ai un aer nestatornic care mă îngrozește!

– Ah! am strigat, luând un aer cât am putut mai melodramatic, poți a mă judeca acest fel? Socotește că eu n-am încă treizeci ani și prin urmare sânt cinstit. De nu vrei să mă crezi, vezi ce zice Balzac în *Papa Gobseck*...

Balzac era autorul favorit a doamnei B. care, mulțămindu-se de acest bun martur, îmi zâmbi sorbind infuzia copăcelului de China din ceașca de *vermeil*⁹, și după puțin urmă:

„Ipolit iubea pe colonela D. și uitase pe Olga... Olga nu mai era acum pentru dânsul decât o supărare de care căuta vrun mijloc a scăpa! Nu doară că tăgăduiesc caracterul lui cinstit și nobil; din împrtrivă, știind câtă delicateță are în suflet, nu-l osândeam ci îl jăleam, și plângeam pe acea nenorocită femeie care

⁹ Argint aurit (fr.).

abia o cunoșteam, și care, jertfă unei crude fatalități, era silită a bea un nou pahar de durere!

Toată lumea vorbea că Ipolit a să ia pe colonela D. Pe mine însă inima nu mă lăsa a crede la atâta necredință. Îmi părea grozav a-mi închipui amorul atât de nedrept, încât să voiască a-și strica el însul lucrările lui.

Într-o zi, aflându-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga. Astă vizită îmi pricinui mirare, căci, precum am zis, noi abia ne cunoșteam. Deși eram negata, am luat un șal și am priimit-o.

Pare c-o văd! Nu era acum Olga acea pe care cu cinci luni în urmă o văzusăm atât de frumoasă, deși palidă, la grădină; fața ei era atât de slabă... atât de schimbată. Pelița ei sămăna cu batista subțire, fără pic de viață; o moarte să vestea în ochii ei scânteitori. Ar fi zis cineva o statuie de marmură, ieșită din mâinile lui Canova¹⁰.

Am alergat înainte-i, am luat-o de mână – mâna ei ardea – și am pus-o lângă mine.

– Ah, doamna mea! îmi zise, și glasul ei era înecat de suspine, iartă cutezarea mea; oh! sânt foarte nenorocită!

Lacrimile îi împlură ochii.

– Liniștește-te, doamnă, i-am răspuns. Oh! înțăleg! În adevăr, ești foarte nenorocită!

¹⁰ Sculptor italian (1757-1822).

– Așa e că se însoară? strigă ea cu glas spăriat, sculându-se; așa e că mă lasă? O, Dumnezeul meu, îndură-te!

– De d. Ipolit vorbești, doamnă? Zic c-a să se însoare, dar nu cred că poate fi într-atâta de crud. Și, în sfârșit, fiind aceasta, pentru ce să te mâhnești? să vede că e nevrednic de amorul d-tale. Un nestatornic se desprețuiește și se uită...

– Să-l uit! Eu să uit pe Ipolit? Pesemne d-ta nu știi, doamnă, că el mi-a făgăduit un amor fără sfârșit? Pesemne d-ta n-ai iubit, doamnă? Nu știi ce venin este acesta? Oh! te fericesc dacă ești nesimțitoare! Vai mie! eu am cunoscut amorul; încă o dată am iubit, și acel întâi amor m-a nenorocit, acesta mă omoară. Voi muri negreșit ... El era bucuria mea, sufletul meu, și să mă lase? Căci în adevăr voiește a mă lăsa... Oh! îl voi omorî și pe el și pe soția lui!...

Înfurierea ei m-a îngrozit. Era de o frumuseță feroasă. Astfel trebuie să fi fost Didona¹¹ când hotărî a se îngropa sub ruinele Cartagei. M-am sculat.

– Te spariu, doamna mea – îmi zise după puțină tăcere – iartă-mă! Când ai ști cât foc este în astă ticăloasă inimă! E un vulcan pe care numai moartea îl va stânga!... Știu că d-ta îi ești prietenă, pentru aceea, după Dumnezeu, la d-ta mi-e nădejdea. Ajută-mă,

¹¹ Întemeietoarea legendară a Cartaginei.

doamnă! Scapă un suflet de la osândă! Zi, fă, mijlocește să nu mă lase!

– Și ce pot sfaturile mele, când lacrimile d-tale nu folosesc? am zis.

– Ah! când gândesc că ieri, nu mai departe, luă crucea și se jură pe sănătatea lui, pe viața lui, pe ochii lui, că mă iubește și că va fi al meu!... Oare Dumnezeu va suferi să se calce astfel jurămintele făcute în numele său? Oare trăsнитеle ceriului s-au stins?... Pentru că și s-a jurat, doamnă, în mii de rânduri. Eu însă mă temeam de amoriul lui! De câte ori îmi spunea că mă iubește, vorba asta mă împlea de fiori. O presimțire amară îmi zicea că omul acesta, care-l vedeam jurându-se pe ochii lui dinaintea icoanei și luând martură dumnezeirea cu atâta ușurătate, este un trădător. Lacrimile ce vărsa la genunchii mei mă spăriau; inima îmi spunea că sânt minciunoase. Și însă, ființă ticăloasă ce sânt! Adormeam pe nădejdea făgăduințelor lui; visam fericirea în brațele ce erau să mă vândă!... Ah! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acele! Aș fi murit norocită și n-aș fi silită acum a-l blăstema și a plânge!

Șiroaie de lacrimi curgeau din frumoșii ei ochi. Un tânăr om, de ar fi văzut-o atunci, negreșit că nu s-ar fi stânjinit cât de puțin a înjunghia pe nelegiuitul ce o adusese în starea aceasta. Cât pentru mine, neștiind cum s-o mângâi, am început și eu a plânge.

Ea urmă:

– Hotărâsem să mă duc la rivala mea, să-i spun nelegiuirea omului cărui va să-și încredințeze soarta. Nu o cunosc, dar aud că e o femeie tânără, bună, simțitoare; poate că s-ar fi îndurat la nenorocirea mea. Oh! i-aș fi spălat picioarele cu lacrimi, și ar fi trebuit să calce peste trupul meu ca să se ducă a se cununa cu el; dar în minuta când voiam a mă duce, puterile m-au lăsat. Neștiind ce să mai fac, am hotărât să viu la d-ta. Știu că el te stimă, știu că ți-e prieten; d-tale ți-e milă de mine, d-ta ești bună, plângi... Fie-ți milă de o nenorocită! Scapă-mă, doamna mea, mântuiește-mă!...

Și biata femeie îngenunchease dinaintea mea, și îmi săruta mâinile fără să poată articula un singur cuvânt de greutatea suspinelor. Eu plângeam ca și ea, și cine ne-ar fi văzut în momentul acela n-ar fi putut deosebi care e mai nenorocită, Olga sau eu.

M-am pus la scriitoriul meu și am scris lui Ipolit ca îndată să vie la mine. Am sunat; o slugă intră cu un bilet în mână.

– Du acest răvaș la d. Ipolit P., i-am zis; să-l găsești numaidecât.

– D. Ipolit e la doamna colonela D., îmi răspunse. O slugă de acolo a adus acest bilet.

– Adă, am zis; dar Olga îl luase mai nainte. O văzui tremurând când cetea. Deodată, țipând strașnic, scăpă biletul și ieși răpede.

În bilet scria:

«Doamna B. este rugată să binevoiască a veni la 5 ceasuri deseară la biserica catedrală spre a asista la cununia d. Ipolit P. cu d-na colonela D.»

Ceăsnornicul arăta patru. Abia aveam vreme a-mi face toaleta. Toată nobilimea era la biserică când am intrat. M-am pus la un loc de unde puteam privi pe miri. Gălbineala firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară, și sudoarea roura melancolica lui frunte. Se cunoștea că se lupta în sine muștrarea cugetului și presimțirea. Din împritrivă, câtă senineță pe fața tinerii lui soții, câtă bucurie, câte nădejdi de fericire!

Cerimonia se sfârșise. Toți fericitau pe tinerii soți, gătindu-se a-i întovărăși acasă. În momentul acela, văzui pe polițmaistru că veni de afară cu grabă și vorbi cu doctorul S., care șidea lângă mine.

– Ce este? l-am întrebat.

– Nimic, îmi răspunse cu o barbară flegmă, o femeie s-a otrăvit. Și ieși îndată cu doctorul.

Cuvintele lui Schiller ce le cetisem în tăblițele Olgăi îmi veniră în minte.

„Nu uitați că între sărutul însoțirii voastre se va pune fantomul acelei ce s-a ucis din pricina voastră.”

O greutate îmi apăsa inima; un nor amețitor veni și se puse pe ochii mei. Mi se părea că biserica se învârtește cu mine, și niște luciri scânteioase îmblau împregiurul meu. Simțind picioarele-mi slăbind, am

închis ochii și m-am ținut de strană ca să nu cad. Nu știu cât țină astă fantasmagorie căci, când m-am deșteptat, eram singură în biserică. Tremurândă și cuprinsă de spaimă, am ieșit.

Sosind acasă, slugile îmi spuseră că polițmaistru și cu doctorul S. mă căutaseră și că ei veneau de la Olga pe care, când ajunsăseră, au fost găsit-o moartă.

.....
Abia trecuseră patru luni de la însurarea lui Ipolit și de la moartea Olgăi și el se îmbolnăvi de ochi. Curând i-au lipsit vederile și blestemul Olgăi se împlini. Acum e de tot orb. Simțirea nenorocirii lui, muștrarea cugetului, pomenirea păcatului său i-au atacat sănătatea și, în vârstă de treizeci și cinci ani, așteaptă și dorește moartea ca o fericire.

Iată isprăvile d-voastre, domnule. Ah! ferice cine nu iubește și nu simte!“

Doamna B. ofta; eu nu mai râdeam.

III

TRISTEȚĂ

Viind la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iași. Toate îmi vesteau câte o supărare. Una un proșes, alta niscaiva vești politice mahnicioase. În sfârșit, una mai mică îmi spunea că

mă așteaptă, că mă iubește, că mă dorește. Asta era o frumoasă fată care credea c-o iubesc.

Nu, nu te iubesc, sărmană copilă! De ți-am și spus-o, am mințit, am vrut poate să te înșăl ca un ticălos. Nu, nu sânt eu vrednic de amorul tău! De te-aș fi iubit, n-aș șădea ferecat în lanțele doamnei B., femeia astă neînțeleasă, care-mi spune că mă iubește ca și cum m-ar întreba ce mai fac; vesălă, zburdatecă, judecând amorul o trecere de vreme, făgăduindu-mi o vecinică dragoste, și întrebându-mă când mă întorc la Iași. Nu; eu nu voi să fiu iubit astfel. Voi o femeie cu ochii plânși, cu fața mâhnită, care să mă teamă, să mă iubească și să moară cum a murit Olga.

Și însă merit eu oare un asămenea amor, eu, care tot focul amorului tânăr, tot delirul juneței cei mai înflorite le-am cheltuit în adimenirele unei cochete...

În adevăr, numai un amor poate avea ceva și acela numai nu se uită. Aceasta este o loterie a inimei. Dacă un tânăr întâlnește o inimă simplă și nevinovată, el este feric; inima lui fragedă și curată ia o opinie încântătoare pentru amor; iar de se face partea unui suflet fațarnic și trădător, atunci perde toată iluzia și, în locul fericirii, capătă pizmă și împetrire.

Oh! când ar voi femeiele să știe ce înaltă solie au priimit de la cer; când ar voi să știe că sânt lăsate ca să ne păzească de rău, să ne îndure inima, să facă fericirea vieții noastre, fără-ndoială că iubirea lor n-ar

ținea numai până ce se usucă sărutul nostru de pe buzele lor!

Eu totdeauna am gândit că îngerul păzitor pe care providența l-a dat fiecărui om nu este decât femeia căria el a jărtfit amorul său; și însă, pentru ce lasă ele a intra într-o inimă plină de iubire îndoiala și ura?... O! nu sânt eu vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc precum meriți; dea seamă grozavele ființi ce mi-au stricat inima... Voiești a fi iubită? Găsește vrun înger, precum ești tu!

Sluga mea întră cu un bilet. Acesta era o poftire la prânz pe a doua zi de la d. Ipolit. Răvașul era scris de soția lui. Dedesubt scria: „*Vom fi numai noi*“.

Mă invita la masă! Și ce figură eram să fac eu privindu-i starea, după cele ce-mi spusese doamna B.? Să văd un om lipsit de simțul cel mai scump; care este într-o vecinică noapte; pentru care soarele n-are raze, nici câmpul flori. Un om care iubește cu tinereță pe gingașa lui soție și însă nu o poate vedea. Și ea, oborâtă subt apăsarea soartei, privind pe acest bărbat fără să poată afla un cuvânt cu care să-l poată mângăia, și gândind la cel întâi pre care moartea i l-a luat; văduvă de doi bărbați (Ipolit să putea socoti ca mort) la 21 ani, în cea mai înflorită frumseță! – Am răspuns cerându-mi iertare și pretextând o pricină însămnătoare.

Mă simțeam foarte trist. Voiam să plâng și nu puteam. Am deschis fereastra. Ceriul era turburat; nori

groși se primblau ca niște munți pe el, lăsând în urma lor o ceață cenușie; luna se ascunsese; câteva stele pribage se iveau unde și unde pintre nori. Vedeam orașul adormit desfășurându-se sub mine ca o mare umbră. Liniștea domnea pretutindeni, numai inima mea era turburată. Curând, un vis deștept îmi înfățișă toate întâmplările vieții mele, de la 17 ani când am pierdut pre tatăl meu, când am rămas singur în lume, și până la 28. Gândeam la maică-mea pe care abia o cunoscusem, gândeam la valurile ce mă cuprinseseră în lume, gândeam la toate acele ființi pe care le iubisem, de la cocheta pe care o iubisem întâi, până la copila care-mi scria, până la doamna B., pre care o iubeam acum. Mi se părea că le văd pe toate trecând pe dinainte-mi, frumoase, vesele, triste, plânse, râzânde...

Tunetul vuia în depărtare; cerul acum se învălea cu o haină posomorâtă; stelele pereau pe rând. De aș fi fost poet, aș fi privit cu plăcere această scenă măreață a naturei, dar timperatura avu pururea o deosăbită influență asupra fizicului meu. Un soare frumos, o noapte senină mă înveselește; din împrativă, o vreme urâtă mă întristează; în adevăr, gândeam, dacă englezii au tot asemenea vreme, au dreptate să se sinucidă. Ce vifor se gătește! Stelele strălucesc de o mai vie lumină! Spun că de câte ori moare un om, sufletul lui merge de-și ia loc între stele; oare care va fi steaua

Olgăi? Poate că acea care e acolo în capăt. Mă uitam la *Ursa mică*.

– Domnule, îmi zise sluga, trăgându-mă de haină, gazda întreabă de nu vrei a cina.

– Nu vreu, am răspuns.

– Domnule, să închid fereastra; vremea e turbure, curând a să tune.

– Ş-apoi?

– Ştiu că d-tale nu-ţi place tunetul.

– Aşa este, când e aproape şi când trăsneşte; dar când vuieste în depărtare îmi place.

– O, cum fulgeră de straşnic, adăogă blăstematul, groaznece tunete o să avem! Trebui să trăsnească undeva.

Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fereastră. Înturnându-mă, văzui pe gazdă cu şervetul pe mână.

– Dacă domnul va să cineze, îmi zise el, i-am gătit un *holodnoi*¹² minunat, *blinee*¹³ cu icre ferte în unt şi...

Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul.

Gazda mea era un moşneag ca la 65 ani, scurt şi gros. În junia sa se vede că fusese balan, căci ochii lui

¹² Răcături, piftie (rus. *holodnoe*).

¹³ Un fel de clătite preparate din aluat dospit (rus. *blinî*, plur. de la *blin*).

avea încă o ușure văpsea de alb-albastru. Fața lui roșie ca morcovul și fruntea fără nici o zbârcitură arăta că pentru el viața n-avusese zile negre.

– De mult ești însurat, moșule? l-am întrebat.

– De patruzeci de ani.

– Ai copii?

– Trei băieți și o fată.

– Și unde sânt?

– Doi slujesc în oaste; cel mai mic e *pisar*, și fata mea trăiește la Tulcin. O! Sașa mea...

– Sașa? Ce va să zică Sașa?

Ivan, sluga mea, îmi spuse că e diminutivul din Alexandra.

– Sașa mea – urmă moșneagul – e damă mare; am măritat-o după un cinovnic de la Tulcin. Barbatul său este guberskii-secretar. Să o vezi, domnule, aceea e femeie; mai naltă cu două palme decât mine. Seamănă bunului său care a fost grenadir, și groasă cât mine. Ș-apoi, frumoasă, roșie ca un bujor; numai când era mică a căzut din scrinciob și de atunci e cam șchioapă; vărsatul a stricat-o puțin, și i s-a scurs un ochi. – Și învățată, domnule, ca un diac. Scrie, cetește groznic. Când a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat niște cărți foarte frumoase; păcat că nu știu a ceti.

– Trimiti-mi-le să le văd, am zis.

Acesta era Florian tradus rusește.

– Cetește tu și eu voi asculta, am zis lui Ivan.

El începu:

„După ce alergă de la o turmă la alta, ca să se gudură la Elicio și la Galatea, cânele începe a alerga prin măgură; și se ia după un ied sălbatec. Iedul fuge și trece lângă păstorițe...”

– Deschide în alt loc.

„Estela se roși, uitându-se la maică-sa. Margareta îi dă voie să primească prezentul și păstorița stă încă nehotărâtă. La urmă, c-o mână tremurândă, apucă cordela verde, care era în grumazii berbecului...”

– E! dă-mi pace cu păstorițele și cu berbecii cu cordele verzi.

Văzând că pastoralele d. Florian nu-mi pot împărtăși melancolia, m-am culcat, însă, de abia apucasem a adormi, și un vis fantastic veni și-și puse asupra-mi negrele sale aripi.

Părea că mă aflu într-un mare salon îmbrăcat în doliu, unde ardeau două mari plicandele cu luminări de ceară galbenă. Olga dormea culcată pe o canapea. Ipolit o privea stând la capul ei. Doamna B. se gătea la oglindă fredonând aria din vodevilul rusesc *Kozacă stihotvoreț*.¹⁴ Prin salon se primblau oi cu cordele verzi la gât, și Sașa sărea șchiopătând și strâmbându-mă. Nu știu cât țină acest popuri de vedenii, căci, când am deschis ochii, era ziua mare.

¹⁴ Cazacul poet (rus. *Kazak stihotvoreț*).

IV

CÂTEVA RĂVAȘE

Era câteva luni de când mă înturnasem la Iași. Vârtejul soșietății, proțesuri, intrigile politice mă cuprinseseră într-atât, încât, neaflând minută de răgaz, am fugit la țară; însă acolo singurătatea, aerul curat, privirea naturei deșteptară în inima mea suvenirea doamnei B. În zadar căutam a scăpa de prigonirea acestui amor atât de înflorit. El se ținea de mine și mă făcea a cerca toate chinurile despărțirii. De mă duceam la vânat, mi se părea că răsunetul pușcii mele trece Prutul și merge de moare la ușa doamnei B. De voiam să cetesc, doi ochi frumoși se puneau dinaintea literelor, și în orice fras găseam o expresie a doamnei B. Nemaiputându-mă lupta, am scris să-mi vie pasportul. Am lepădat toate romanțele și m-am apucat de citit pre Tucidid¹⁵ și pre Xenofon¹⁶. Dumnezeu să

¹⁵ Tucidide (469-395 î.Hr.), istoric grec. Opera sa, *Războiul peloponeziac*, cuprinde luptele dintre Atena și Sparta la care a participat.

¹⁶ General grec, filozof și istoric (430-352 î.Hr.). A comandat o expediție împotriva lui Cyrus cel Tânăr și apoi celebra retragere a celor zece mii de participanți la expediție.

mă ierte și pre mine și pre acești vestiți și limbuți autori! Neideat în strategie, n-am putut prețui nici frumoasa retiradă a celor *zece mii*, nici războaiele peloponisiace. Aruncam cărțile și mă duceam de priveam Prutul cum curge, și fereceam pe cazacul cu barba lungă de la pichetul din ceea parte. Îmi era drag cazacul. Au nu era și el de acolo de unde era doamna B.? Aflam multă poezie în nasul lui turtit și ochii mici și multă armonie în strigătul lui monoton: *kto idiot?*¹⁷

Xenofon și Tucidid se duseseră pe urma lui Balzac și a lui Walter Scott. Îmi mărginisem cetirea numai în amoroasele răvașe a doamnei B.

Fără îndoială, ziceam, acesta e limbagiul adevăratului amor! Laconic și înfocat. Doamna de Sévigné¹⁸ și Ninon de Lenclos¹⁹ niciodată n-au putut scrie astfel. Ah, cât m-a iubit de strașnic! Și eu care socoteam că e o cochetă și...

Ivan îmi curmă monologul. El îmi aducea pasportul și două scrisori cu timbru Chișinăului. Cunoscul pe adresa unia slova doamnei B. Tremurând de fericire, am deschis-o. Iată ce-mi scria:

„Prietenul meu! Sânt foarte nenorocită! Aud că te gătești să vii iară în Besarabia, și nu știi cât m-a supărat vestea aceasta...”

¹⁷ Cine-i acolo? (rus.).

¹⁸ Scriitoare franceză din secolul al XVII-lea (1626-1696).

¹⁹ Conducătoare a unui salon literar în Parisul secolului al XVII-lea.

Începutul era original.

„Te-ai fost dus; gândeam că mă vei fi uitat. Ah! când ai ști cât te-am iubit, dar acum nu te mai iubesc. Iartă sinceritatea mea, dar când ai ști cât sânt de nenorocită! De când te-ai dus, toate nefericirile m-au împresurat; am pierdut pre Bibi! Închipuiește-ți că se vede că-i dasă supa ferbinte sau cine știe ce. Pe la miezul nopții aud un grozav hârcâit pe canapeluța unde el dormea. Sar din așternut. Ce să văd? bietul Bibi era în spasmele agoniei. Oh! nu-ți poți face o idee de ce am cercat! Oh! să-l fi văzut cum mă privea cu ochi lacrimători! Cum se vârcolea în brațele mele! Am sculat toată casa; am trimis după doctor; dar săracul era în cele de pe urmă minute. Nemaștiind ce să fac, i-am turnat pe gât câteva linguriți de apă de Colonia. Sărmanul! Sărmanul! Trebuia să-l vezi cum urla, cum se zbugiuma! Oh, grozave minute pe care în veci nu le voi uita! Când a venit doctorul, îl găsi mort și pre mine leșinată... Lacrimile mă opresc de a-ți mai scrie, dar te rog încă o dată, de vei veni în Besarabia, să te faci că nici mă cunoști. Când ai ști cât sânt de nenorocită!

P.S. Rupe scrisoarea aceasta. “

Am scăpat scrisoarea din mână și am deschis pre ceealaltă.

„Prietenul meu! Tu mă întrebi atâte lucruri deodată încât nu știu la care să răspund mai întâi. Văd

însă că începi cu doamna B. și sfârșești cu doamna B. Așadar de dânsa îți voi vorbi, căci pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul și ai dreptate, pentru că știi că m-ai lăsat în locul tău și nu te îndoiești de sânguința mea, de vreme ce mulțămirea mea o cunoști că e să mă tăvălesc prin presudstvie²⁰ (tribunaluri); și cu venirea ta (care cred că va fi în curând) te vei încredința că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decât tine, pentru că pre dânsul amorul nu-l târâie de nas după doamna B.

Tu îmi scrii să te înștiințez ce face? cum suferă depărtarea ta și dacă durerea-i s-a mai alinat. Sărmane prietene! mi-e jale de tine, căci tu ești făcut a fi cât vei trăi înșelat de femei. Mângăie-te, simțitoriule Werter, Șarlota ta²¹ nici a murit, nici s-a înjunghiat, nici și-a făcut seamă, nici s-a bolnăvit (decât numai când i-a murit cățelușul), ci din împritrivă, a doua zi s-a aruncat în brațele unui tânăr ofițer de lănceri... “

– Fecior ! dă-mi șipul cu o de Colon.²²

– N-avem aici la țară o de Colon.

– Dă-mi ceva! Dă-mi un pahar de apă cu ghiață...

„.... s-a aruncat în brațele unui tânăr ofițer de

²⁰ Rus. *prisutsvie* – instituție, tribunal.

²¹ Eroi ai romanului lui Goethe, *Suferințele tânărului Werther* (1774).

²² Corect *eau de Cologne* – apă de colonie, colonie (fr.).

lănceri. Tu îl cunoști; leitenantul Arsenie Timofeevici J. Îți aduci aminte cum râdeam de dânsul că șede ca o fată mare cu ochii plecați, și când vorbește cu femeile, tremură. Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amândoi; capul tău e de poet și al lui de oștean, și el te numea ucioaia golova; tu de când ești nu te-ai îngrijit de toaletă, în vreme ce Arsenie Timofeevici, balan mai mult decât toți balanii, e frumos în feliul lui, și e în stare a se bolnăvi dacă ar videa că un fir de păr dintr-un favorit e mai lung decât celalalt. Acea însă în care te întrece, prietenul meu, și cu care te-a gătit, este danțul. Închipuiește-ți că el este cel întâi mazurist din toată noua Rusie, și tu cunoști slăbiciunea doamnei B. întru aceasta. Tu, sărmane filosof, nu poți face o singură antreșă²³; stângăcia ta e nespusă. Ascultă dar cum s-a legat acest amor. Știi că ne găteam să dăm un bal bunului nostru guvernator. Balul a fost a doua zi după purcederea ta. Deși n-am mulțămire în adunările zgomotoase unde domnește eticheta, aveam curiozitatea să văd pre doamna B. și să studiez soarta ta în ochii ei, pre care tu îi asemeni cu viorele înrourate și – cu câte alte acele. Nu tăgăduiesc că în seara aceea, ea era de minune; avea un aer așa de dulce, așa de încântător, așa non so che²⁴; un aer care zicea: iubiți-mă, nu mă lăsați să mă prăpădesc. Damele își șopteau și se ghionteau; tinerii

²³ Figură de balet, săritură în timpul căreia picioarele se lovesc unul de altul o dată sau de mai multe ori (fr. *entrechat*).

²⁴ Nu știu ce (it.).

o priveau cu amor și înfocare, zicându-și între ei: cât e de frumoasă! Se începu mazurca. Doamna B. începea cu lăncerul. Ce să-ți mai spun? Era în elementul ei, și fiindcă știu că-ți place stilul poetic, o voi asemăna cu Atalanta²⁵ alergând pe luciul valurilor. Însul guvernatorul se sculă de la cărți și veni s-o privească. Rușii striga: prevoshodno²⁶! Moldovenii: minunat! Pe lângă ea, toate celelalte femei era slute. Asta nu e puțin când o zice o gură indiferentă, mai ales când – știi – că la noi sânt multe frumusele. Toată seara n-a vorbit decât cu Arsenie Timofeevici, n-a văzut decât pre Arsenie Timofeevici, n-a dănțat decât cu Arsenie Timofeevici, numai eu unul am făcut un tur de valț cu dânsa, eu care n-am dănțat de patru ani. În învârtirea valțului, am pomenit numele tău. Gâcește ce mi-a răspuns? «– Nu-l văd la bal. A! uitasem că s-a dus!»... Cum îți pare, prietene, răspunsul e de minune. În scurt, ce să-ți mai prelungesc? Tu ești uitat, uitat ca cum n-ai fi mai fost. Lăncerul șede toată ziua la ea; dar băietul nu e așa prost cât seamănă. Mi-a arătat ieri un răvaș de la dânsa; iată ce-i scria: «Mă învinovățești nedrept. Nu, nu l-am iubit pre el (acel el ești tu), gândul meu era tot la tine de când te-am văzut la alergarea de cai... Oh! te iubesc, dușinca²⁷! Mă jur pre ochii acești care zici că îți plac» ș.c.l., ș.c.l.“

²⁵ Eroină mitologică, vestită prin agilitatea sa.

²⁶ Excelent, minunat, admirabil (rus.).

²⁷ Suflețelule, dragă! (rus.).

– Ticăloasa! se jura pre ochi, nu gândea la Ipolit!

„Rusul însă n-o iubește, și cocheta face pe nevinovata. S-o vezi cât s-a făcut de bisericoasă; șede toată ziua închisă, merge numai la biserică și la paradă. Adio, ș.c.l.” Trebuie să aibă cineva 26 ani, și să iubească cum iubeam eu, ca să simtă aceea ce am simțit! În scrisoare mai era un post-scriptum:

„După o îndelungată suferire, în sfârșit, Ipolit a murit...”

Hârtia îmi căzu din mâni, și ochii mi se împlură de lacrimi aducându-mi aminte de nenorocita mea rudă. Apoi, în ciuda și necazul ce aveam asupra doamnei B., mi-am adus aminte că babele la noi gonesc pre necuratul afumând pene prin casă. Am cerut o cățuie și foarfeci; am tăiat fărâmele scrisoarea și răvășelele viclenii, și le-am pus pe jăratecul din cățuie. Privind fumul ce se ridica și apoi perea cum perise amoriul ei, am zis slugii mele să se ducă și s-afume odaia cu hârtiile aceste. El mă privea cu ochii holbați.

– Ai auzit?

– Bine; apoi?

– Apoi să zici să-mi înșale îndată calul, și să te gătești să mergi cu mine.

– Unde?

– La călugărie.

Ivan se depărtă clătinând din cap. Negreșit că mă socotea nebun.

Așteptând calul, m-am dus la malul Prutului. Cazacul cunoscându-mă, mă salută. O! cât mi-a părut el de slut! Eu m-am pus pe țarm și, sfâșiind pasportul, aruncam bucățelele în apă, zicând: ce viclenie! Să mă uite pentru că nu mai sânt față, pentru că nu știu mazurca, pentru că nu port *epolete*, pentru că nu-s balan. Să-mi zică fără pic de muștrare a cugetului că nu mă mai iubește, pre mine care o iubeam ca sufletul! Să-mi spuie că pre Bibi nu-l va uita în toată viața! Va să zică, că mai mult iubea pre cățel? Bine zice prietenul meu că sânt oameni meniți a fi cât vor trăi înșălați de femei.

În vremea aceasta calul era gata. Îndată purcesei ca un duh de spaimă înboldit de fierbinteala frigurilor, și când mă deșteptai din amețeala mea, văzui calul numai spumă și coastele lui sângerate de pinteni.

– Ivane, unde sântem?

– Intrăm în Iași. Iată se întorc de la Copou.

Plecasem să mă duc la vro sevăstrie, să fug de lume, și mă trezii în Iași.

Însera. Abia avui vreme a-mi schimba hainele ca să nu scap reprezentația de la teatru.

Se da: *Est-ce un rêve?*²⁸

²⁸ E un vis oare? (fr.).

1836, august

N.B. Trecuseră 22 ani de când nu fusesem în Besarabia, când în iarna trecută, guvernul nostru mă însărcină cu o misie la Chișinău. În sfârșit, eram să văd locuri dorite, rude, prietini ce nu-i revăzusem de 22 ani! O viață de om! În călătorie, toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea, și mi se părea că privesc pe Meleli calare și pe doamna B. vâlsând cu ofițerul de lănceri.

Era dimineață când am intrat în oraș. M-am dus la vechea mea gazdă, unde mă aștepta cea întâi decepție.

În locul moșneagului de la 1835, atât de roș și de vesel, mă întâmpină un neamț sarbăd și flegmatic, care cârmuia birtul.

Luai un fiacru și vizitai orașul, pre care îl găsii sporit în mărime, de nu și în frumuseță.

La urmă, mă hotărâi să mă duc la doamna B. Nu știu pentru ce, cum pusei acest gând, inima începu a mi se bate, și simții o neliniște oarecare. Era aceasta oare o aducere-aminte a vremii trecute? Nu cred. Se strecurase atâta timp, se petrecuseră atâte întâmplări, încât nu putea fi altă decât acea impresie a tinereței, care rămâne pururea în sufletul omului. Găsii o băbuță zbârcită, încungiurată de căței și de motani, care, după ce cu politeță mă invită lângă dînsa, îmi prezentă o

priză de tabac! Niciodată n-aş fi găcit că bătrâna astă
ce purta ochilari şi priza tabac era frumoasa doamnă
B., odinioară fala Chişinăului!

– Cum, doamna mea, porţi ochilari?

– Ce? ai pleşuvit?

– Tragi tabac?

– Ț-au căzut dinții? ș.c.l., ș.c.l.

După o convorbire atât de prozaică, în care vreme
ne uitam unul la altul, am sfârșit prin a râde noi însuși
de noi, și a ne mângăia de poznașele isprăvi a timp-
pului.

Am petrecut două săptămâni vesele în capitala
Besarabiei, unde am găsit cea mai bună primire și cea
mai cordială ospetie.

1857, mai

Dacia literară, mai-iunie 1840, Iașii,

p. 309-354. Adaosul a fost introdus în volumul *Păcatele*

tinerețelor, 1857, p. 59-60.

AU MAI PĂȚIT-O ȘI ALȚII

Nimic nu e mai urât decât orașul Iașii pentru un călător străin, mai ales dacă nu are un nume cu *de* la început și e încurcat în trebi ce nu-l lasă a cultiva cunoștința locuitorilor semicivilizați, din care se alcătuiește populația acestei capitale. Iar dacă voia-giază ca un poet, ca un artist; dacă a avut norocire a fi colaboratorul vrunei vodevil monstruos ce s-a jucat la teatru Iașilor; dacă numele i-a fost tipărit la coada vr unor versurile dintr-un *keepsake*¹, sau în foiletonul jurnalului de *Débats*², ferice de el! Pretutindeni e bine priimit, sărbătorit, primblat și ospătat. Găsește plăcere în aste adunări semieuropenești, să deprinde a bea cafea turcească și a fuma dintr-un ciubuc lung; ba încă află multă poezie în forma șlicului și a hainelor lungi, numind vandalism lepădarea lor. În sfârșit, de este și tânăr și nu pre slut, apoi nu poate tăgădui că ulițile

¹ Amintire, album (engl.).

² *Journal des Débats* (Ziarul dezbaterilor), ziar creat în timpul revoluției franceze (1789).

orașilor europenești, trase cu sfoara, au multă monotonie și obosesc vederea, în vreme ce ale Iașilor, înfățișând la toți zece pași un nou punct de privire, arată o varietate drăgălașă; și e pre mulțămît dacă, după ce merge pe jos prin pulbere păn-în glezne, în primejdie a fi călcat de carete și drosce, scapă în hudița unei mahalale, ajunge la o căsuță cunoscută unde era așteptat, își lasă galoșii la scară, întră obosit și trudit și vede că îi aduc *dulceți*. – O, ce bun obicei!

Trei groaznice focuri a cercat acest oraș. S-ar fi putut face pe un plan mai nou, dar nimeni nu-și bate capul și după ideea noastră au cuvânt. Ce! să-și facă casa în linia uliții ca să nu poată dormi după prânz de duruitul trăsurilor? Iașenii iubesc liniștea și acel drag farniente din care se alcătuiește cea mai mare parte din viața lor. Osteneala i-ar omorî. – Pentru ce să îmblu pe jos, dacă am trăsură? – Ce răspuns să dai la un așa bun cuvânt?

Cu toate acestea, bunul oraș începu a-și schimba toaleta și, zău! ne pare rău, căci e slut astfel îmbrăcat jumătate cu frac și jumătate cu șalvari roși, întocmai ca un unter-ofițer pe care l-am văzut la înformarea miliției, încins cu sabie piste giubeaua blănită cu cacom, purtând pinteni și șapcă cu roșu.

Acum vede cineva, în locul baracilor și a colibelor care făcea să răsară grandiosul unui palat

maur, niște căsuți de modă *bourgeoise*³ – de ne este iertat a împrumuta aceasta zicere de la francezi, de vreme ce la noi încă nu e botezată. Cinci cămăruți în care abia te poți învârti și din care una mai mărișoară poartă pomposul nume de *salon*; trei stânjâni cvadrați de grădină englezească cu vro șase salcâmi slabi și subțiratici ce nu sânt buni nici de foc, nici de umbră; atâta tot. Iată cum s-a dezgradat bietul oraș! abia unde și unde să mai vede câte un palat vechi cu beciuri boltite, cu ferestre cu gratii, cu cerdace mari, însă și acestea începură a se sulimini și a se preface, și seamănă cu unter-ofițerul de care am vorbit mai sus. Într-un palat de acestea – care era într-o mahala ticnită a căria nume îl vom tăcea de frica poliției – locuia dumnealui postelnicul Andronache Zimbolici, căruia la vrâstă de patruzeci ani îi abătuse să se-nsoare. Coconul Andronache era unul dintr-acei oameni din norocire rari, adevărați cameleoni a societății, care-și prifac sufletul și portul după vreme și împregiurări. Așadar, până acum de cinci ori își schimbă hainile. Întâi, la 1812 și-a ras barba și s-a îmbrăcat europenește. Pe urmă, în vremea d. Calimah, luă iar costiumul lung. La 1821 bejănărind, îmbracă iarăși fracul și își rase și mustețile. Înturnându-se, iar luă șlicul. Apoi, la 1828, apucă din nou fracul, își lăsă favoriți mari și barbetă și puse și ochilari. Zice că nu

³ Burgheză (fr.).

se va mai schimba, dar putem să-l credem? Poate că cetitorii noștri vor să știe – pentru ce se găesc oameni curiozi ce vor să le știe toate – ce făcu el patruzeci ani și se trezi așa târziu ca să se însoare? Precum întru toate, postelnicul Zimbolici era și întru aceasta nehotărât. Oare să se însoare, ori să nu se însoare? Acest gând l-a cumpănit douăzeci de ani. În sfârșit, într-una din zile, supărat pe femei că nu-i mai priimesc curtea, repeta dictonul lui favorit: „Oare să mă însor, ori să nu mă însor?“, când îi veni în minte că demoazela Agapița, de curând ieșită din pensionat, are zestre de o mie galbeni venit pe an. „Și eu am încă pe atâta, gândi postelnicul; ce bună treabă!“ Se îmbracă iute și alergă la muma junei copile, care nici știa că sânt postelnici pe lume și că gândesc la dânsa, sau mai bine zicând la zestrea ei. Buna mumă, iubind pe fetița sa cu tot focul dragostei părințești, lucru ieșit din modă în zilele noastre, rămase încântată văzând că se înfătoșează o astfel de partidă, văzând că cere pe fiică-sa un *postelnic*, pe dânsa fată de serdar! „Agapița mea a să fie cocoană mare“, zicea ea cu ochii muiați în lacrimi de bucurie; dar greșea în ideea sa buna femeie, căci coconul Andronache era din soiul acel amfibiu (numeros în Moldavia) care se ține mai presus de *starea a doile*⁴ și pe care aristocrația nu-l socotea nici

⁴ Boierii mici (n. a.).

îl priimește între ea, adică din soiul acela căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: *nici câine, nici ogar*. Postelnicul Zimbolici cunoștea proverbul din ispită, dar fiind om de duh, desprețuia aste prejudecii fumuroase și ridicule; el știa că în acest al nostru veac de aur, aurul e boier mare, frumos și învățat. Așadar, curând se și însură. Îndată strămoșescul său palat luă o nouă formă! gratiile se scoaseră de la ferestre; odăile se zugrăviră și se mobilară cu gust. Apartamentele nevestei lui, despărțite într-un capăt ce da asupra grădinei, se așternură pe jos cu covoare. La toate unghiurile să puseră clopoțele și din ietacul postelnicesei se deschise o galerie, unde ea iubea a cultiva florile cele mai rari și mai frumoase. Tânăra Agapiță, găsimd în bărbatul său un om cu maniere nobile, fără pretenții, care îi împlinea cele mai mici caprițuri de copilă, un om în sfârșit ce trecuse prin foc și prin apă, se deprinse ușor cu căsătoria, ea, care plânsese o zi întreagă când auzise c-or să o mărite și care din romanțul Ameliei luase cea mai mare antipatie asupra lui Mansfeld⁵ și prin urmare asupra bărbaților. Lumea privea pe postelnicul Zimbolici ca pe un model de bărbat și pe dânsa ca pe o minune de soție; și lumea nu greșa, deși ea rareori nu greșăște, căci el însul se mira de fericirea

⁵ Amelia, care dă titlul romanului scris de Henry Fielding (1707-1754), este tipul femeii virtuose și resemnate, în contrast cu ușurătatea de care dă dovadă soțul ei, Mansfeld.

sa. Se vedea curtenit, salutat, stimat mai mult decât întâi; pentru că moldavii au și acest obicei, rămas de la daci încă, a crede că un om însurat are drepturi în societate, la care un neînsurat, fie oricât de cinstit, nu poate nicicum pretinde. Șase luni trecuseră de când gusta postelnicul această ticită fericire căsătorească. Sosi toamna și, nu știu cum, cu dânsa veni și sațiul în casa lui. Serile i se păreau pre lungi, mai ales acele petrecute la teatru, unde cele mai adese vedea bărbați înșelați. Pellier⁶ îi părea măscărici când glumele sale făcea pe femeia lui să râză. Cu totul deosebit de aceea ce era întâi: „Pesemne, gândea, sânt foarte nătărăi bărbații în Franța și femeile desfrânate. Norocire că noi avem încă mult până să ajungem la acest grad de civilizație.“ Într-o seară, juca vist cu câțiva tineri de curând însurați ca și el. După opt robere în vremea cărora se păzise o adâncă tăcere:

– Zău, zisă unul, azvârlind cărțile, de când m-am însurat joc numai vist și nu mai scump de un leu fisa; însă, adevărul vă mărturisesc, nu mă pot opri de a blăstema pe englezi și petrecerea lor. Ce joc monoton! nu-ți face cel mai mic tic-tac. Să trăiască bancul farao!

– Taci, zise altul, nu e de cuviința unui om căsătorit a lăuda astă dezbrăcătoare și rușinoasă patimă. Eu

⁶ Actor comic la teatru francez de la Iași (n .a.).

am uitat și *paroli* și *setleva*. Zi, mai bine, să trăiască căsătoria!

– Hura! strigară toți. Adusesă ceai și ciubuce.

– Ce socotiți? zise gazda. Eu sânt de idee să facem ponci, precum odinioară, știți când...

– Nu mai pomeni, curmă al patrule; nici voi să mai aud vorbind de acele ceasuri pierdute. Să trăiască căsătoria! și nerod acel ce laudă holteii, purgatoriul acest mârșav unde își riscă cineva punga, cinstea și viața...

Dar propunerea pentru ponci se primește în conglăsuire. Samuvarul clocotea. Ceaiul vărsat prin pahare luă o văpsea purpurie, amestecându-se cu rumul de Giamaica. Toți sorbeau astă iscusită băutură – care face nu mai puțină cinste aflătorului ei decât aflătorului tipografiei și a corăbieriei cu abur – lăudând plăcerile însurăciunei cu entuziasm, dar fără foc și pentru ca să dea o ațătare mai vie acestor laude silite, defăimau din mult în mai mult petrecerile holteiei, a căroră însă aducere-aminte le aprindea fețele și îi făcea să râză cu hohot.

– Cât jălesc vremea pierdută, zicea cel mai vechi însurat dintre ei, îmi pare că trăiesc numai de când m-am căsătorit. Numai de atunci mă pot socoti fericit. Zilele mele trec ca niște vise încântătoare. În toată dimineața, copilița noastră vine de ne deșteaptă. Privindu-o ne simțim renviind în ea. Când sânt sălit să

ies de acasă, nu știu cum să mă întorc mai degrabă. E de prisos a vă descrie ce înger este Zefirița. Știți cât e de frumoasă; știți ce plătește într-o adunare; știți de se mai poate afla alta să facă *solo* mai bine la un contradanț.

– Natalia mea, zise altul, este muzicantă din cap până în picioare. Sonatele lui Beethoven, fantaziile lui Haydn, caprițurile lui Paganini pentru ea sânt o jucărie. Când se pune la piano, pare că geniul muzicii o însuflă. Fiori te cuprind, tremuri, plângi, țiți ascultându-o și te socoți transportat într-un rai sau într-o sferă locuită de sirene. Dacă cândva vrun nor mahnicios mă posomoraște, un *allegro vivace* mă înveselește. Dacă idei politicești mă turbură, un *andante grazioso* mă liniștește, dacă vrun cuget de gelozie mă necăjaște, un *adagio sostenuto* mă face să-mi cunosc amăgirea și să vărs lacrimi de căință. Într-un cuvânt, femeia asta este o ființă lăsată înadins de bunul Dumnezeu pentru fericirea mea. Pentru hatârul ei învăț flautul; pentru hatârul ei învăț a cânta, căci am uitat să vă spun că cântă ca o Malibran⁷. Acum putem cânta împreună frumosul duet a lui Mozart între Giovanni și Dona Anna.

– Cât pentru mine, reluă al treile, mărturisesc că n-am gândit niciodată că sfânta poezie va veni să se

⁷ Cântăreață franceză din secolul al XIX-lea. Moartea ei prematură a servit ca sursă de inspirație poetului Alfred de Musset.

sălășluiască în casa mea. Soția mea e păgână ca Lord Byron și poetă ca George Sand⁸. Autorul ei favorit este Victor Hugo; o cheamă Adalgița. Cum vă pare! A? poate-se mai frumos nume? Poeziile ei, când vor ieși la lumină – căci am gând să le tipăresc – credeți-mă, au să facă o mare revoluție în republica literaturii românești. Ascultați versurile ce a făcut ieri *à la manière de*⁹ Victor Hugo:

Cuprinsă de un trist necaz
Az,
Priveam amurgu-ntunecat.
Cat,
Și văd că dintr-un nour des
Es,
Mulțime de draci fioroși,
Roși.
Toți se pun împregiurul meu!
Eu,
Ce-o să știu face de acum?
Cum,
De-aici să pot al meu să scap
Cap ș.c.l.

Văd că vă minunați, dar să vedeți încă altele.
Când o ascult, mă simt așa de prost pe lângă dânsa,

⁸ Scriitoare franceză (1804-1876).

⁹ În stilul lui (fr.).

încât mă mir cum de mi-a făcut cinste să mă ia de bărbat. Serile adormim întru cetirea vreunui romanț nou care face să ți să suie părul în vârful capului, sau a vreunei povești a lui Hoffmann¹⁰ ce te împle de fiori la lumina cea sarbădă a lampei. Așa uimiți, cuprinși, ne lipim strâns unul de altul și ...

– Celelalte, strigă gazda ieșind din răbdare întru auzul atâtor laude. Nevasta mea, prieteni, n-are pretenție a se numi nici Staël¹¹, nici Sontag¹², nici Taglioni¹³. Ea este o ceară moale pe care o întorc cum mi-e voia; nevinovată ca un pui de turturea. Știe numai să mă iubească; atâta știe, atâta vrea să știe. Atât de puțină idee are de ademenirile lumii, încât mă tem să nu mă-ntrebe într-o zi

„Si les enfants qu'on fait se faisaient par l'oreille”¹⁴.

Râdeți, domni, pentru că nu aveți cercarea mea. Treizeci și doi ani am – tăgăduia opt – și mi se pare că am avut vreme să cunosc o mare parte din diplomația cochetăriei. Talentele sânt bune, dar eu sânt de o idee – care însă poate fi greșită – că o femeie măritată n-ar

¹⁰ Scriitor romantic german (1776-1882), cunoscut prin povestirile sale fantastice.

¹¹ Madame de Staël (1766-1817), scriitoare franceză, precursoră a romantismului.

¹² Henriette Sontag (1806-1854), cântăreață germană.

¹³ Celebră dansatoare din secolul al XIX-lea (1804-1884).

¹⁴ „Dacă copiii se nasc prin ureche” (fr., Molière: *Școala femeilor*)

trebui să fie prea artistă. A mea iubește frumusețile naturei, nu ale meșteșugului. Romanțuri nu cetește. I-am făcut o mică bibliotecă de cărți moralicești. Toată dragostea ei sânt eu; toată mulțămirea, florile. În toată dimineața, după ce caută trebile gospodăriei, iasă în galeria de lângă ietacul său, unde privindu-și florile, cetește pe *Emile* a lui Rousseau. Dumneavoastră ați făcut niște frumoase portreturi despre soțiile dv., dar – să nu bănuți – îmi par cam măgulite. Eu nu spui, eu arăt și voi să vă încredințez prin însași vederea. Veniți după mine; Agapița nu știe că sânt acasă. Veniți !

Toți bărbații s-au grăbit a urma pe postelnicul Zimbolici, nerăbdători de a vedea și a judeca fericirea lui.

În vârful degetelor, cătinel, țiindu-și răsufnul, au trecut prin un șir de odăi, toate întunecate, până ce au ajuns la o ușă cu geamuri, preste care era o subțire perdea. Gazda zâmbind o rădică, dându-se cu politeță în laturi ca să lasă pe oaspeți să privească, încât toți au putut vedea pe tânăra nevestă, într-un larg capot alb, cu părul lăsat pe spate, lăsată pe o sofa, cu capul răzămat pe umărul unui frumos tânăr ce o ținea strâns îmbrățoșată... Buzele lor se atingeau.

Gingașa postelniceasă! sărmana femeie! ea se afla într-unul din aceste momente rari în cursul scurtei noastre vieți, când te simți învins de plăcere, înimicit de desfătare, când visezi treaz, când fericirea

amorțește oricare alte simțiri ale noastre. Dezlipind prin un suspin buzele sale de ale tânărului amoretz, înturnă ochii și zări acele patru capete spăriate, acei opt ochi holbați ce o priveau. Țipetul ei îngrozi amorul. Tânărul se sculă, sări în grădină și se făcu nevăzut.

Postelnicul lăsă să cadă perdeaua pe care păn-atunci sta încremenită mâna lui. Se uită la oaspeții săi și oaspeții săi la dânsul; vru să le zâmbească, dar simți că se strâmbă. Îi petrecu până la scară, unde se despărțiră fără să-și zică un cuvânt, fără a se uita unul la altul.

Toți alergară pe acasă cu părul zburlit, cu grija în suflet, cu groaza în inimă, gândind la scena ce văzuseră și temându-se să nu găsească asemenea priveliști pe acasă-le.

Spun că coconul Andronache s-a închis în cabinetul său, unde după ce mult trăzni, plesni, blăstemând gândul ce-l lovise să se însoare ca să-și piarză liniștea, în desperarea sa apucă un pistol, îl încarcă și apoi se puse pe gânduri privind unealta ucigașă; în sfârșit, slobozi — un hohot de râs azvârlind arma și zicând:

Au mai pățit-o și alții!

Post-scriptum: Dacă cineva are curiozitate să afle ce s-a mai urmat după cele arătate mai sus, îi vom

spune că Agapița, după mai multe muștrări ce priimi de la soțul său și mai multe făgăduinți ce îi dete, nu știu cum de se întâmplă de căzu iar în ispită. După a treia și a patra recidivă, onorabila dicasterie îi despărți, și coconul Andronache se duse în voiaj ca să-și uite tribulațiile conjugale, trimițând foastei sale soții, în ajunul plecării, o frumoasă ediție a *Întâmplărilor lui Telemah*¹⁵; însă noua Calipso se mângâi lesne de purcederea lui Zimbolici. Ea găsi că păcatul este plăcut, și că are vreme să se pocăiască; de aceea nici voi a înlocui pre postelnicul, deși mulți aspiranți la zestrea sa îi făgăduiau că ochi au și nu vor vedea, urechi au și nu vor auzi.

Curier de ambe sexe, periodul II, nr. 11, p. 163-170.

Post-scriptum-ul este adăugat în volumul *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 71-72.

¹⁵ Operă a scriitorului francez *Fénelon* (1651-1715). Telemah este fiul lui Ulise, plecat să-și caute tatăl care rătăcește pe mări, după războiul troian.

100

TODERICĂ (Poveste)

*„Eu nu sânt de când povestele; sânt de
când se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă
ocă fer la un picior și tot îi părea că-i ușor“ ș.c.l.
Prologul povestelor*

Pe când trăia Statu-Palmă, Barba-Cot, și în Academia din Podu-Iloaei da lecții vestiții dascăli Păcală și Pepele, era în Iași un tânăr boiernaș cu numele Toderică, frumos și bun la inimă, dar desfrânat cât se poate, pentru că-i era dragi cărțile, vinul și femeile. Nu se spovedise de când era, și se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumusele. Iată dar s-a întâmplat că Toderică, după ce săraci în cărți pe doisprezece coconași, carii de desperație se făcură voinici de codru și muriră cu cinste în iarmaroc, prăpădi și el, cât ai bate în palme, tot ce câștigase, și moștenirea de la tată-său pe deasupra, afară de o mică răzeșie în ținutul Herții, unde se duse să-și ascundă

păcatele și ticăloșia. Trei ani erau de acum de când trăia în singurătate, ziua împlând la vânat și seara jucând stos cu vătaful lui și făcând *pasians*, când într-una din zile, de-abia intrase acasă plină, căci avusese noroc în ziua aceea, iată că Domnul nostru împreună cu sfinții apostoli au venit, și bătând la ușă l-au întreat de-i bucuros de oaspeți. Toderică, care, precum am spus, era bun la inimă, se bucură că-i veniră musafiri tocmai când avea cu ce să-i ospăteze; și așa îndată-i pofti în casă și porunci de masă, rugându-i de iertare, dacă nu-i va putea ospăta cum se cuvine unor persoane ca dumnealor, fiindu-i fără veste vizita dumilorsale.

Domnul nostru, râzând de minciuna lui Toderică:

– Ne vom mulțami cu ceea ce ai, i-au zis, numai bucatele să fie gata mai devreme, pentru că dumisale îi este a mânca, au adaos arătând pe sf. Petru.

Toderică îndată puse să gătească demâncatul, și vrând să cinstească pre oaspeții săi cu ceva mai mult decât cu vânat, văzându-i mai vârtos că-s cam mulți, zise vătafului să taie un ied ce-i mai rămăsese, și să-l facă friptură.

Gătindu-se bucatele, compania s-a pus la masă. Toderică se mâhnea că n-are vin mai bun ca să cinstească pre oaspeții săi:

– Domnilor, zise, îmi pare rău că nu mi-au venit încă butele cu vin de la viile din jos.

Domnul nostru se zâmbi pe sub musteți de minciuna ce cârpise Toderică, și gustând vinul:

– Nu-mi spui că vrei să ne amăgești? i-au zis, vinul dumitale este foarte bun. Întreabă și pe dumnealui care cunoaște, adăogi arătând pe sf. Petru.

Apostolul, sugând un pahar, strigă că încă de la nunta din Cana nu băuse așa vin minunat, și pofti pe gazdă să-l încerce. Toderică, care toate aceste le lua de complimente, își împlu paharul, dar rămase cu gura căscată, când se încredință că cu adevărat asemenea vin nu băuse de când era. Cunosând deci din minunea aceasta și din vorba apostolului înfățișarea Mântuitorului, se sculă îndată de la masă ca un nevrednic a mânca în asemenea companie sfântă, dar Domnul îi porunci să șadă la masă, și trebui să asculte.

După ce au mântuit de mâncat friptura, Domnul nostru s-au dus cu apostolii în odaia ce li se gătise; iar Toderică rămâind singur, a jucat stos după obicei cu vataful, bând ce mai rămăsese din vinul cel blagoslovit, a făcut pasians și apoi s-a culcat.

A doua zi, sfinții călători adunându-se în tindă împreună cu gazda, Domnul nostru au zis lui Toderică:

– Sântem pre mulțamiți de priimirea ce ne-ai făcut și vrem să-ți răsplătim. Drept aceea, cere-ne trei lucruri oricare vrei și ți le vom da, căci toată puterea avem în cer, pe pământ și în iad.

Atunci Toderică, scoțând din buzunar cărțile ce le purta totdeauna cu el:

– Doamne, zise, fă să câștig de câte ori voi juca cu cărțile aceste.

– Bine, răspunse Mântuitoriul.

Sf. Petru, care era lângă Toderică, i-au zis încet:

– Nebunit-ai, păcătosule? Cere viața de veci și iertarea fărădelegilor tale!

– Nu-mi prea bat capul de aceasta, zise Toderică.

– Mai ai încă două lucruri de cerut, zise Domnul nostru.

– Doamne, urmă gazda, fiindcă ești așa de bunișor, fă, mă rog, ca cine se va sui în părul acest care umbrește ușa mea, să nu se poată coborî de n-oi vrea eu.

– Fie așa! au zis Domnul.

Auzindu-l, sf. Apostol Petru nu-l mai putu răbda, deci ghiontindu-l cât ce putu cu cotul:

– Păcătos nătâng și îndărăpnic, i-a zis, au nu te temi de iadul ce este gătit pentru nelegiurile tale? Cere-ți, zicu-ți, la stăpânul un loc în sfântul său rai; mai ai încă un lucru...

– Te poftesc, dă-mi pace și-ți caută de treaba d-tale, îi răspunse Toderică fugând de lângă apostol; și Domnul nostru întrebându-l care este a treia a lui cerere:

– Aș vrea, zise, ca cine se va pune pe scăuieșul iest de lângă gura cuptorului să nu se mai poată scula până n-oi vrea eu.

– Amin! zise Mântuitorul, și lăsându-i ziua bună se duse cu apostolii.

N-apucase încă bine cel de pre urmă apostol să pășească pragul, și Toderică, vrând să cerce puterea cărților, chemă pre vătaful și se puse la jucat stos. Îi bătu toate cărțile de-a rândul. Deci, nemairămânându-i îndoială, se sui într-o căruță de poștă și ajungând la Iași, trase la cel mai bun birt, unde nămi cele mai frumoase odăi. Îndată ce vestea sosirii lui s-a împrăștiat, toți tovarășii birbantariilor lui au alergat să-l vadă.

– Gândeam că te-ai prăpădit, i-a zis Andronache Zimbolici: auzisem că te-ai făcut sehastru.

– Așa este, răspunse Toderică.

– Ce dracu ai făcut de trei ani de când nu te vezi?

– Am petrecut cu postul și cu rugăciunea, fraților! Și iată *molitfele* mele, adaose, scoțând din buzunar cărțile.

Toți au buhnit de răs de răspunsul acesta, și toți au rămas cu ideea că Toderică și-a îndreptat starea în țări străine, unde, cum se vede, găsisese niscaiva jucători mai proști decât cei carii veniseră să-l vadă, și carii se uscau de dor să-l pungească ca mai nainte. Unii acum se și așezau la o masă de joc, dar Toderică îi pofti întâi să guste ceva, și așa trecură în sală, unde din porunca lui se gătise un ospăț minunat.

Masa aceasta au fost mai veselă decât cina apostolilor, măcar că vin străin avea numai Tokai și de Rin, care se jura Regensburg pe sufletul răpousatei sale soții¹ că vinea chiar din viile prințului Metternich², iar de loc era niște Odobesc vechi de zile și niște Cotnar uitat de vro duzină de ani, într-un poloboc din pivniță.

Până a nu sosi oaspeții săi, Toderică se îngrijise de a mai avea un joc de cărți asemenea cu cele blagoslovite, pentru ca să le poată lua în locul celorlalte când va cere trebuința, și dând două-trei cărți după ce va bate opt-nouă, să depărteze tot prepusul de la pontatorii săi. Pusese unele în dreapta și altele în stânga.

După ce au mâncat toți, s-au pus împregiurul unei mese, și Toderică scoase întâi cărțile cele proaste; dar văzând că hojma perde, porunci s-aducă vutcă, și în vreme ce ceilalți bea în sănătatea Elencilor și Catincilor, Toderică ascunse cărțile cele proaste și puse în loc pe cele blagoslovite. Nemaicăutând la jocul său, fiind sigur c-a să câștige, începu a lua seama pontatorilor săi și îi văzu că umblau cu furat și cu *sulerie*. Putea deci să le scurgă în cuget curat toate

¹ Nu se va părea un paradox, dacă va judeca cineva că Regensburg de atunci a putut fi tot acel de astăzi după vechiul sistem al metempsicoozii lui Pitagor (n.a).

² Om politic și diplomat austriac (1773-1859).

paralele, pentru că îl sărăciseră pre dânsul! și acum vedea că i-au fost luat banii prin înșelăciune și tâlhărie, iar nu doar că știa juca mai bine sau avuseseră noroc! Știindu-se pre sine cinstit, și fiind încredințat că are să câștige și să-și răzbune, simți nu puțină bucurie; aducându-și însă aminte de vremea trecută și de cei doisprezece coconași pre care îi sărăcise, și gândind că poate numai aceia au jucat cinstit, s-a căit că el a fost pricina pieirii lor; o ceață i-a acoperit razele de voie bună ce i se vedeau în față, și a oftat bătând toate cărțile pontatorilor săi.

În scurt, în seara dintăi, Toderică a potrivit să câștige numai atâta cât să plătească masa și chiria odăilor pe o lună. Tovarășii săi, cu buzele înflate, au fâgăduit să vină și a doua zi.

A doua zi și în zilele următoare, Toderică a câștigat o avere strașnică. Îndată s-a mutat de la tractic într-un palat mare, unde din vreme în vreme da baluri strălucite. Cele mai de soi cocoane se sfădeau pentru singură ochire a lui, la masă avea totdeauna cele mai bune vinațe, și casa lui era capiștea desfătărilor.

După ce a petrecut un an de zile, jucând cu chibzuință și slujindu-se când de cărțile cele blagoslovite, când cu celelalte, a hotărât să-și răzbune cum se cade, pungind pe cei mai mari boieri. Pentru acest sfârșit, prefăcând în juvaieruri cea mai mare parte din banii săi, i-a poftit a doua zi după sfântul Gheorghe la un bal

mare, care avea să se sfârșească cu un banc de cele mai zarife.

Acei ce n-aveau bani au luat cu dobândă de la jidovi; ceilalți au adus câștiurile moșiilor de le priimiseră de cu seară și tot ce mai aveau; Toderică i-a ras pre toți, și peste noapte s-a făcut nevăzut cu aurul și cu juvaierurile.

De atunci a hotărât să nu joace cu cărțile cele blagoslovite, decât cu jucătorii carii jucau necinstit, simțindu-se îndestul de tare ca să-și deie pept cu ceilalți. A îmblat prin toate orașele pământului, câștigând pretutindeni și cheltuind pe orice găsea pe placul său. Cu toate aceste, aducere-aminte a celor doisprezece coconași îl supăra neîncetat și îi învenina toate plăcerile.

Într-una din zile, hotărî ori să-i scape din muncă, ori să se peară și el cu ei.

Puind acest gând, a purces să se ducă la iad c-un toiag în mână și c-un sac de-a spinare. Sosind la Târgul Ocnii, s-a coborât într-o ocnă părăsită, care i-o arătase o babă vrăjitoare, și s-a dus, s-a dus, s-a tot dus pe sub pământ, până a juns la poarta iadului.

– Cine ești tu? îl întreabă împăratul adâncului, după ce-al aduse înaintea lui.

– Eu sânt Toderică, jucătorul de cărți.

– Ce dracu cauți aice?

– Cinstite Scaraoțchi! zise Toderică, de socoți că este vrednic cel întâi jucător de pe pământ să joace cu

tine cărți, iată, îți fac o propunere. Să jucăm amândoi, și pentru toată cartea ce-ți voi bate, să am voie a-mi alege câte un suflet din împărăția ta și a-l lua cu mine. Una măcar de-mi vei bate tu, să-mi iei sufletul și să fie al tău în vecii vecilor. Întru auzul cuvintelor acestora, Scaraoțchi trânti un hohot de râs de se cutremurară păreții tartarului și se spăriară toți dracii. Apoi întorcându-se către Toderică:

– Pesemne n-ai femeie și copii? îl întrebă.

– *Pas si bête*³, răspunse Toderică, dar las' vorba.

Spune, joci ori ba?

– Bucuros, zise Scaraoțchi, suflecându-și mâne-cile, și ceru masă și cărți.

Pe loc un drăcușor mititel și frumușel ce împlinea slujba de jochei (ciocoi)⁴ pregăti toate cele trebuitoare.

– Ce vrei, stos sau banc? întrebă Toderică.

– Stos, răspunse stăpânitorul tartarului; știu că la banc se încap multe șulerii.

S-au pus la joc.

Toderică, bătând cartea dintăi, a cerut sufletul lui Ștefănică Gândul (unul din cei doisprezece pe care voia să-i scape) și primindu-l, l-a pus în sac; asemenea

³ Nu sunt atât de prost (fr.); traducere mai liberă: vezi de alții (fr.).

⁴ Aceeași apropiere între cuvântul englez *jochei* și *ciocoi* se găsește și în *Scrisoarea a XXV-a, Omul de țară*.

și pe al doile și al treile până la doisprezece, și luând sufletele, le-a pus pe toate în sac.

– Dacă întunecata voastră strălucire, a zis Toderică, dorește să mai continuăm jocul, eu sânt gata.

– Prea bine, răspunse Scaraoțchi, care vărsa sudori de necaz; dar aici este nu știu ce miros greu, ien să ieșim puțin pân-afară.

Asta era numai ca să scape de Toderică, căci cum a pășit el pragul cu sacul de-a umere, Scaraoțchi a și strigat să puie zăvoarele și râtezele și lăcățile.

Rămâind afară, Toderică băgă mâna în buzunar și, ca un poznaș ce era, scoase un condei de credă, care-i slujea la cărți și subt inscripția vestită:

„*Lasciate ogni speranza voi ch'entrate*“⁵,
însemnă pe grozavele acele porți de aramă, o mare cruce, așa:

(Șase luni de zile până ce creda se roase de cotleala aramii, iadul rămase încuiat. Nu putu înghiți nici un suflet și, hămesiți de foame, dracii abia suflau. Pagubă că Toderică n-a avut la el o daltă în loc de credă, să poată săpa mântuitorul semn!)

Purcegând de la iad, Toderică a mers, a mers, a tot mers, până a ieșit în lume, plin de bucurie că a venit

⁵ „Părăsiți orice speranță voi care intrați“ (it., inscripția săpată pe poarta infernului; Dante, *Divina Comedie*, Infernul, III, 9).

de hac lui Scaraoțchi și a mântuit sufletele cuconașilor ce se munceau din pricina lui.

După trecerea de patruzeci de ani (Toderică era acum de șaptezeci), Moartea a intrat la dânsul și l-a înștiințat că, fiindcă i-a sosit ceasul, dumneaei a venit să-l ieie și ca să se gătească.

– Sânt gata, a răspuns bătrânul, dar te rog, o, Moarte, fă-mi un bine pân-a nu mă lua; dă-mi o pară din copaciul care este la ușă, ca să-mi răcoresc arsura gâtlejului. Fă-mi această mică plăcere și voi muri mulțămît.

– Dacă-i vorba numai pentru atâta, a zis Moartea, bucuroasă. Și se sui în păr ca să culeagă o pară, dar când vru să se coboare, nu putu nicidecum, pentru că Toderică așa voia.

– Ah! Toderică, m-ai înșălat! strigă. Văd că sînt în puterea ta. Dă-mi drumul, și Ț-oi mai da zece ani din viață.

– Zece ani! Mare treabă! zise Toderică; de n-ai poftă să putrezești în copac, drăguță, trebui să fii ceva mai darnică.

– Ț-oi da douăzeci.

– Mă iei în răs.

– Ț-oi da treizeci.

– Încă mai ai mult pân-m-îi ajunge cu târgul.

– Ce pîrdalnic! Vrei să trăiești o sută de ani?

– Tocmai ai nimerit, iubito.

– Toderică, n-ai minte.

– Poate; dar mi-e drag a trăi.

– Fie o sută de ani, zise Moartea.

Îndată putu să coboare, și luându-și rămas bun de la omul nostru, se duse cu coasa de-a umere.

Cum purcesse ea, Toderică se trezi desăvârșit sănătos, și începu o nouă viață, având puterea juneții și cercarea bătrâneții. Tot ce am putut afla de traiul lui acesta, este că a urmat ca și întâi a-și împlini toate poftele și mai ales cele trupești, făcând bine când găsea prilej, dar fără să se gândească la mântuirea sufletului, ca și mai înainte.

Sfârșindu-se acei o sută de ani, Moartea a venit iarăși.

– Gata ești? l-a întrebat.

– Am trimis să-mi cheme duhovnicul, răspunse Toderică; pune-te pe cel scăuieș lângă vatră, până ce va veni. Aștept numai să mă spoveduiesc, și apoi să intru în noianul veșniciei.

Moartea, ca o bună și îngăduitoare persoană, se puse pe scăuieș, și așteptă un ceas să vie preotul. Dar văzând atâta zăbavă, zise gazdei:

– Moșnege, nu ți-ai putut căuta de suflet de un veac de când nu ne-am întâlnit?

– Zău! n-aveam numai acea grijă, răspunse bătrânul cu un zâmbet de luare în răs.

– Dacă ți-e vorba așa, strigă Moartea supărată de nelegiuirea lui, ți-o arăta eu!

– Șuguiеști? zise Toderică, văzând-o cum se silea să coboare de pe vatră; te știu că ești bunișoară, și că-mi vei mai dăruî câțiva ani.

– Câțiva ani, ticălosulue! (și se trudea să se deie jos de pe vatră).

– Negreșit; dar astă dată n-oi cere mult, căci m-am săturat de bătrânețe; m-oi mulțami cu patruzeci de ani.

Moartea simți că o putere nevăzută o ținea pe scăuiș precum odinioară în copac, dar de ciudă și de mânie nu voia să deie nimic.

– Știu un meșteșug să te fac blândă, zise Toderică; și îndată puse pe tăciunii ce fumegau în vatră un braț de vreascuri. Focul îndată s-a aprins și a împlut de pară și de fum într-atâta cuptorul, încât Morței îi venea să-și deie duhul.

– Valeu, valeu! a strigat, simțindu-și bătrânele oase prăjindu-se; scapă-mă, și făgăduiesc să-ți dau patruzeci de ani de sănătate.

– Atunci Toderică i-a dat drumul, și Moartea a fugit pe jumătate pârlită.

Sfârșindu-se și anii aceștia, s-a înturnat să-și ieie omul, care o aștepta la ușă cu un sac de-a spinare.

– Astă dată n-ai încotro cotigi, îi zise, dar ce ai în sacul acela?

– Sufletele a doisprezece jucători, prietini ai mei, pre care i-am scos din iad, sânt acum vro sută cincizeci de ani.

– Vie dar și ei cu tine! zise Moartea, și apucându-l de chică, se înălță în văzduh, zbură spre apus și se vârî în ocna părăsită.

Sosind la porțile iadului, bătu de trei ori.

– Cine bate? au întrebat din năuntru.

– Toderică jucătorul, răspunse Moartea.

– Să nu cumva să deschideți! strigă Scaraoțchi, aducându-și aminte de stosul ce jucase cu el; coțcariul acela-i în stare să-mi pustiiască împărăția.

Scaraoțchi nevrând să deschidă, Moartea, vrând-nevrând (căci dorea să-și răzbune) și cu mare părere de rău, a trebuit să plece spre ceruri.

– Cine ești tu? întreabă sfântul Petre pe Toderică, după ce Moartea l-a pus dinaintea porții raiului.

– Vechea voastră gazdă, răspunse el, acel care odată v-a ospătat cu vânatul său.

– Cum cutezi să te înfățișezi aice în starea ce te văd? Nu știi că ceriul este închis pentru cei ca tine? Bre! bre! bre! Tu ești bun de talpa iadului, și ai încă obraz să cauți loc în rai!

– Sfinte Petre! zise Toderică, mi se pare că eu nu te-am priimit așa, când ai venit împreună cu Domnul nostru de mi-ați cerut găzduire.

– Toate aceste-s frumoase și bune, adaose apostolul cu un glas pe care voia să-l arate aspru, deși se cunoștea că-i este milă; dar eu nu voi să-mi găsesc *beleaua* dându-ți drumul în rai fără de știre. Îngăduie până voi spune stăpânului și vom vedea ce-om putea face.

Domnul nostru, înștiințându-se de venirea lui Toderică, au venit la poartă, unde el sta îngenuncheat

pe prag cu sufletele sale, având șese în dreapta și șese în stânga, și milostivindu-se:

– Bine, treacă pentru tine, i-au zis; dar sufletele aceste ce sânt drepte a iadului, mi-e nu știu cum să le priimesc.

– Doamne! zise Toderică, când am avut cinste a te priimi în casa mea, erai întovărășit de doisprezece călători, și eu v-am priimit pre toți cum am putut mai bine.

– Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta, zise Domnul nostru cu un zâmbet îndurător. Haide întrași, de vreme ce ați venit; ai noroc că m-ai găsit în *chef* bun; almintrele n-aș îngădui un lucru care poate da pildă rea.

N.B. Povestea asta se tipări în foaia *Propășirea* mai mult să împle coloanele jurnalului, decât ca meritând vreo însemnătate literară. Cu toate aceste, nevinovata poveste poate servi de pretext Tartufilelor⁶ politici ca să închidă jurnalul și să exileze pe autor!

Foaie științifică și literară [Propășirea],
nr. 10, 12 martie 1844, p. 75-78, și nr. 12,
2 aprilie 1844, p. 94-96.

În *Păcatele tinerețelor*, 1857, s-au adăugat
rândurile precedate de *nota bene*.

⁶ Tartuffe, eroul principal din piesa cu același nume de Molière, tipul ipocritului.

FRAGMENTE ISTORICE

APRODUL PURICE

1486

*„Fost-au acest domn om nu mare la
stat, însă întreg, drept, viteaz și meșter la
războaie... Și era mare jale și plâns în norod pentru
perderea acestui domn bun.“*

Vornicul Ureche,
La viața lui Ștefan cel Mare

Ciocârlia cea voioasă în văzduh se legăna
Ș-înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba,
Plugariul cu hărnicie s-apucase de arat
Pământul ce era încă d-al său sânge rourat;
Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Și cu fluierul la gură, păstorul pe lângă oi
Cântă dragostele sale. Vai! el nu putea găci
Că vrăjmașu-ntr-a lui țară se gătește-a năvăli.

Generalul cel mai falnic a dârjilor ungureni,

Hroiote ros de-nverșunarea ce avea pe moldoveni —
Care-n multe sângeroase lupte i-au fost arătat
Că nume de viteaz mare pe nedrept și-a câștigat —
Luând veste cum că Ștefan domnul lor atunci s-afla
În ținuturi depărtate, având cu el oastea sa,
Socoti că favorabil prilej altul n-a găsi
De moldoveni și de Ștefan deodată a-și răsplăti,
Ca să poată c-o lovire acea rușine spăla,
Ce româneștile arme au săpat pe fruntea sa.
Așadar adunând noaptea pre toți ofițerii sei,
Le espuse-a sale planuri, și le zise: „Frații mei!
Știți c-acești români sălbatici, vrăjmași aprigi,
ne-mpăcați,

Au ucis mulțime mare dintr-ai noștri bravi soldați,
Știți că însetați de sânge în Ungaria au intrat,
Și că foc și pustiire pe-a lor urmă au lăsat;
Iar noi care bărbătește n-am lipsit a ne lupta,
De abia numai prin fugă viața ne-am putut scăpa,
Și cununile de lauri ce-n războaie-am adunat
Moldovanul cel obraznic în picioare le-au călcat;
Oare-această înfruntare și batjocoră și reu,
N-a să aibă răsplătire de la dreptul Dumnezeu?
N-a să mai sosească vremea să ne răzbunăm și noi,
S-arătăm că-n unguri curge viteaz sânge de eroi?
Vremea este îndămână, prilejul favoritor,
Oastea lor este departe, și cu ea-i și domnul lor;

Mergiți dar, și-n astă noapte toți ostașii vă gătiți
Și când va miji de ziuă, nesmintit călări să fiți,
Ca prin marș iute și grabnic, fără veste să-i călcăm,
Cine sînt ungurii noștri și Hroiote să le-arătăm.“

Se fălea deșertul ungur cu-acel vis amăgitor,
Că o țară neapărată va pustii prea ușor,
Ș-în a sa zădărnice i se păre că vedea
Lacrimile cum se varsă, sângele cum șiroia!
Dar dreptatea Provedinții n-au putut îngădui
Gândul său cel sângeratic să se poată săvârși;
Și Dumnezeu milostivul p-al său popul credincios
Nu-l va lăsa în călcarea ungurului fioros.
Deci sfântul duh cu-ndurare pe un român însuflând,
Ce de mult se afla încă pîntre unguri petrecând,
Și carele auzise tot planul acel cumplit,
Ce asupra țării sale ungurii au slimuit,
Deși se găsea nemernic, pribegit din țara sa,
Patriotică simțire în inimă-i tot s-afla;
Așadar în vălmășagul ce gătirea prileji,
S-aruncă pe-un cal cu grabă și spre Moldova porni.
După ce ieși din lagăr alergă neconținut
Toată noaptea, păn-ajunse când soarele-a răsărit
În oraș la Roman, unde pre pîrcălabul aflând,
Și primejdia ce vine abia a-i spune-apucând,
De osteneală și de trudă a căzut jos leșinat,
Iar calul său lîngă dânsul răsufarea ș-a și dat.

De îndată pârcălabul un minut n-a zăbovit
Și un curier în pripă la Ștefan a răpezit;
Iar satelor de pe margini, porunci a se găti
Cu săcuri, topoare, coase, cu ce vor putea găsi,
Totodată dând de știre și pre la boierinași
Ca cu oamenii de oaste, cu vecinii și slujbași,
Cu toții, și mic și mare, să grăbeasc-a alerga
La șesurile Moldovei unde el se va afla;
Apoi strângând călărașii și parte din târgoveți
Înarmați cu lănci, cu săbii, cu arce și cu săneți,
Au ieșit din târg afară cu mica urdia sa,
Și pre dușman fără frică ca să vie-îl aștepta.
Precum norul de lăcuste soarele întunecând
Vine pre sus cu iuțeală țarinile-amenințând,
Încât tremurând așteaptă spărietul muncitor
Neștiind unde-a să cadă acel nor îngrozitor;
S-amăgește cu nădejdea că ogoru-i va scăpa,
Și-a sudorei sale roduri va putea înc-aduna;
Însă d-odată lăcusta cade toată pe câmpii
Ș-într-un clip în praf priface țarini, hoalde, ogoare, vii.
Sau după cum primăvara omățul cel adunat
Pintre râpi, și d-a lui Febus calde raze săgetat
Se topește și s-azvârle, șiroi iute furios,
În pâraul care curge pintre flori în vale jos,
Îl turbură, îl mărește, îl îmflă cu al său val,
Și nu-l lasă pân-nu-l face de se varsă piste mal;

Câmpiile se îneacă, iar păstorii spăimântați
S-aciuiază cu-a lor turme în munții învecinați;
Acest fel sumeții unguri în Moldova năbușesc.
Orice-ntâmpină nainte robesc, taie, pârjolesc,
Cu omor și pustiire drumul lor se însemna,
Nainte lor merge groaza, ș-în urmă foc fumega;
Dar spre-a Romanului parte de ce se apropia
Hroiote aflând pustii sate a-nțălege nu putea,
Care poate fi pricina acelu bejănărit,
Căci el crede că de dânsul nimene nici au gândit;
Deci îndată poruncește să-i afle pre cineva
Prin colibe, prin bordeie, ca să-l poată întreba.

Iată că îmblând haiducii piste un moșneag au dat,
Gârbovit de bătrâneță, într-un toiag răzămat;
A sa barbă ca zăpada, a lui plete argintii,
Fața lui cea cuvioasă, ochii săi măreți și vii
Îl aseamănă că este îngerul ocrotitor
Al acelor pustii sate, sau duhul tânguitor.
El până la Hroiote vine cu pas lin și măsurat,
Fără grijă, deși este de catane-ncungiurat,
Și așteaptă să-l întrebe. — „Unchiașule, ien să-mi spui
De ce pricină p-aicea nici un locuitor nu-i?”
Astfel Hroiote îi grăiește. — „Pricina însuți o vezi,
(Îi răspunde-atunci bătrânul) și încă mai cercetezi?
Pricina bejănăriei ș-a jalei obștești, tu ești,
Hoț turbat și fără lege care prăzi și pustiești!

Care vii cu cete multe de tâlhari și prădători
S-aduci jale în locașul unor pacinici muncitori!
Nu purta grijă! cu dânșii curând te vei întâlni
Și amar îți vei da seama, foarte greu te-i răfui.
Dumnezeu mult milostivul nu gândi că te-a lăsa
Să sfășii cu-a ta turbare credincioasă turma sa,
Ce-și va înturna urgia preste spurcat capul tău,
Ș-îl va detuna zdrobindu-l cu-nfocat trăsnetul său !”
Zicând, face semnul crucei și din greu a suspinat.
Cine-n minutul acela să-l vază s-ar fi-ntâmpnat
L-ar fi socotit că este din ceruri vrun prooroc.
– „Spânzurați-l! înțepați-l! tăieți-l! dați-l în foc!”
Strigă haiducii, husarii și tot trupul ostășesc.
Ș-acum mii de lănci și săbii pe deasupra-i se-nvâtesc.
Bătrânul așteaptă moartea fără a se oțări,
El pentru țara lui este mulțămit a se jertfi;
Dar Hroirot strigă să-l lasă; catanele se supun,
Îi fac loc, se dau în lături, mâna pre el nu mai pun.
Generalul lor simțește după câte auzi,
Că ușoară biruința, cum gândește, nu-i va fi.
Deci în cete d-o potrivă oștenii săi adunând,
Pre haiduci puind în mijloc, călărimea înșirând,
Lasă trupul cel mai mare sub niște vechi ofițeri
Și el c-o parte aleasă de călăreți volonteri,
Purcede mai înainte nerăbdător de a ști
Dacă-n drumul său vro oaste de români va întâlni.

După ce câteva ceasuri merseă cu un pas des
Văzur-aproape de Roman, pe-ntinsul Moldovei șes,
Un puțin număr de oameni, tot în cete împărțit;
Îns-acea adunătură era mândră de privit.
D-o parte boierinașii, d-a lor slugi încungiurați,
Călări pe armăsari ageri și felurit îmbrăcați,
Fieștecare dintr-înșii câte-o dovadă purta
De la dușmanul, pre care l-a fost învins mâna sa.
Unul c-o sabie-întoarsă, c-un capot roș înfîrat
Și haine înaurite, este turcește-mbrăcat;
Altul încalecă iarăși un cal de Don căzăcesc,
Poartă o sulică lungă, și un hanger calmucesc;
Îmbrăcat c-un ceapchin verde, și blănit tot cu samur,
Un tânăr se herețește p-un sirep armăsar sur;
Chingile, șeaua lui, frâul, ferecate cu argint
Arată cum că luate de la vrun mare leah sânt.
Pe a altuia frumoasă înaurită harsea
Într-un colț se vede-un vultur ce-o cruce-n gură ținea,
Nu rămâne îndoială că acel odor bogat
De la domnul Vlad sau Radul, în război a fost luat.
Alții cu săgeți și arce au căciule tătărești,
Însă cea mai mare parte poartă cușme țurcăneștiⁱⁱ.
De acolo nu departe țărani stau adunați,
Cu securi, cu lănci, cu coase și topoare înarmați;
A lor mâneci suflecate, aerul posomorit,
Tăcerea lor, toate-arată că spre război s-au gătit.

Pârcălabul mai nainte era cu-ai săi călăreți,
Având strânși pre lângă dânsul slujbașii și târgoveți;
Deci văzând cum că vrăjmașul cât putea vinea spre ei,
Se întoarce și le zice: – „Iată dușmanul, flăcăi!
Năvăliți la el cu toții, voinicește vă luptați,
Țara și casele voastre în pradă-i să nu lăsați.
Dați de tot! să n-aveți milă d-un vrăjmaș ce ne-au

prădat,

Care cu foc și cu sânge urma lui ș-au însemnat;
Buciumați, și Doamne-ajută!“ – Cu toții strigă:

„Amin!

Aideți frați din țara noastră să alungăm pre păgân!“ⁱⁱⁱ

D-abea dobele și surle semnul bății vestesc,
Îndată cu toți în oastea unguirilor năvălesc
Strigând: „Ucideți! ucideți! dați tot de tot! nu
vă-ndurați!

Pre vrăjmașii ce ne pradă nu miluiți! nu cruțați!“

Cu-a lor groznică năvală cai, călăreți oborând,
Aduc neorânduială într-a dușmanilor rând ;
În zădar stau ungurenii și vitijește se bat,
Românul nu-i bagă seamă, și țăranul încruntat
Face jertvă răzbunării și pre prins și pre rănit.
În zădar și ofițerii, și Hroioteștii oștean vestit,
Ca să-i mai îmbărbăteze, d-a valma pintre soldați
Se luptă; nu văd, n-ascultă husarii înspăimântați,
Ș-amenințându-i din urmă cuțitul moldovenesc,

Să plece acum de fugă se îndeasă, se gătesc.
Iată c-atunci ceea oaste se ivea dintr-un ponor,
Ungurenii prind la suflet văzând că vine-ajutor,
Se întorc cu bărbăție, se înșiră iar la loc,
Și războiul se-nclăștează, mai ucigaș, mai cu foc.

După câteva minute toată oastea le-au sosit,
Husari, haiduci și cătane pe români au năpădit;
Deci îndată toată fața bătăii au prefăcut,
Căci măcar că moldovenii cumpătul nu și-au pierdut,
Dar de multă ungurime nădușiți, încungiurați,
Cădeau precum snopii vara, de sabie săcerați.
Dos la dos, spate la spate, se bat desnădejduit,
Lovirile le-s grozave încât nu-i de povestit;
Subt a românului paloș sângele curge părău
Pân-când brațu-i amorțește fiind rănit foarte greu,
Scapă sabia din mână; în sfârșit și el căzând,
Răstoarnă încă pe-un dușman ce-l vede lângă el stând.
Dumnezeule! la tine nădejdea lor au rămas,
Înalțe-să pân-la tronu-ți a lor trist și jalnic glas!
Și trimite-le din ceruri un înger într-ajutor
Căci se bat pentru scaparea ș-apărarea țării lor.
Coperiți de rane grele, făcând semnul sfintei cruci,
Își dau duhul sub cuțitul sălbatecilor haiduci!
Pârcălabul plin de scârbă, cu câțiva boierinași,
Mai având pe lângă sine vro sută de călărași,
Nădejde de mântuire de nicăieri așteptând,

Și decât trai cu rușine moarte mai bine-alegând,
Hotărăște să s-arunce între dușmani desperat,
Și să moară cum se cade unui brav adevărat.
Când deci astă hotărâre a împlini se gătea,
Iat-un călăreț zărește ce-n fugă spre el vinea,
De pulbere ce rădică calul său cel înspumat
Nu putea ca să-l cunoască, dar inima i-a săltat,
Ea parcă-i spune c-acela aduce vrun ajutor,
Pentru bravii ce de unguri fără milă se omor.
Nu trecu mult și atunci ochilor nu a crezut,
Când pre Purice aprodul lângă dânsul a văzut,
Purice, care-n războaie a fost pururea vestit,
Român vrednic întru toate, a lui Ștefan favorit.
– „Pârcălab, sănătate! (zice), Ștefan a plecat
Cum luă înștiințarea ce prin cartea ta i-ai dat ;
Și m-a și pornit la tine ca să-ți spun să te grăbești
Să aduni oameni de oaste câți vei putea să găsești,
Și-naintea lui îndată, cu toți să alergați...”
– „Oamenii mei, iată-i, frate, cu vrăjmașu-ncăierăți!
Îi răspunde pârcălabul, de trei ceasuri ne-ncetat
Se luptă cu vitejie și mult sânge s-a vărsat,
Căci a dușmanilor noștri numărul e înzecit,
Și zece-odihniți unguri stau p-un român ostenit!”

Aprodul atunci îi zice: „De este așa, apoi
Să te tragi cu câtă oaste ți-a rămas încă spre noi,
Căci acum la Siret, Ștefan trebuie să fi sosit;

Eu mă-ntorc, te las cu Domnul, solia mi-am împlinit.“
Sfârșind, fără de zabavă, s-aruncă pe calul seu,
Îi dă pinteni, și le strigă: „Rămâneți cu Dumnezeu!“

Îndată și pârcălabul semn de retiradă dând,
Și restul oștilor sale la un loc tot adunând,
Începură a se trage cu regulă și încet,
Spre oaste ce tăbărâse la Șcheie lângă Siret.

Cum a primit curierul de pârcălabul trimes
Ștefan din toat-a sa oaste a treia parte-a ales,
Și mergând cu un marș grabnic toată noaptea pân-în zi,
A doua zi pe ameză în șes la Siret sosi:
Acolo spre răsuflarea oștilor a tăbărit,
Ș-în trei trupuri osebite oastea sa a împărțit,
Darabanii cei cu plete, toți sănețe lungi purtând,
Armășeii cei sălbateci, barbe stufoase având;
Simenii cei iuți cu arce, și cu măciuci în fălii,
Toți aceștia pedestri, număr ca la șapte mii;
Era sub vornicul Boldur, oștean vechi și ispitit,
În războaie și în taberi crescut și îmbătrânit;
Paharnicul Coste iarăși avea pe seama lui dați
Panțirii și leficiii toți cu zale îmbrăcați^{iv}
Iar copiii și aprozii, de boierenași feciori,
Carii ostășescul prapur a păzi erau datori,
Pre voievod totdeauna la războaie străjuiau,

Și haine foarte frumoase și bogate arme-aveau;
În mijlocul lor călare eroul Ștefan era,
Și vechiul steag a Moldovei înainte-i flutura.
(Pê dânsul era d-o parte cap de zimbru-nfătoșat,
Iar dincolo sfântul Gheorghe călare și înarmat.)
Acolo se află iarăși al oștilor veteran,
Arbur hatmanul ce-n mână poart-un groznic
buzdugan,

Pre care ca pre o mince de copil îl arunca,
Dar az omul cel mai tare de abia l-ar rădica,
Altă armă el nu are, nici voiește-a mai avea,
Căci îi place când pre dușman c-o izbire îl turtea.

 Iată se aude zgomot, împușcături și strigări,
Chiote de biruință, ș-a cailor rânchezări ;
Piste puțin se zărește și steagul pârcălăbesc,
Încungiurat de vitejii ce-l apără și-l păzesc,
Pe-mpregiurul lui grămadă stau ca zid nerăzbătut,
Să puie pe dânsul mâna ungurul nici c-a putut;
Plini de pulbere și sânge, de rane acoperiți,
Acești bravi se luptă strașnic, căci sânt desnădejduiți.
Se-nfioară ungureanul și stă trist a socoti
Că această biruință multă oaste îi jertfi,
Dar bucuria izbânzii întristarea-i întrecea,
Că-i aproape răsplătirea lui prin gând nu îi trecea,
Pentru că-ntru-o luncă deasă oastea românească sta,
Și porunca să înceapă bătălia aștepta.

Deci Ștefan lăsând în urmă o strajă de călărași,
Orânduiește pre Boldur cu-ai săi harnici pedestrași,
Să meargă să năpustească în haiducii ungurești,
Iar panțirii să lovească aripele dușmănești;
După aceasta s-întoarce și acest fel le grăi:
„Ostași! Voi știți foarte bine că spre a ne birui
Alți mai însemnători dușmani în zădar s-au ispitit,
Ce a săbiilor noastre ei cercară ascuțit;
Apoi suferi-vom astăzi ca acești cutezători,
Vrednici d-a purta mai bine nume de hoți prădători,
Să vie cu sumeție chiar într-al nostru pământ
Să robească și să prade? Nu; cât eu în viață sânt
Nu va fi. Dumnezeu sfântul ne va împuternici,
Sumeța lor cutezare să o putem pedepsi.
Precum la Soci, la Soroca, la Lipniță v-ați purtat,
La Baia, la Cursul-Apei, și la Râmnicu-Sărat^{vi},
Astăzi și cu ungurenii tot așa să vă purtați;
Și la orice întâmplare totdeauna s-alergați,
Unde-ți zări astă pană de la gugiumana mea
Pre care pe drumul slavei pururea o veți vedea.”^{vii}
Zice: și s-arunc-în dușmani de aprozi încungiurat,
Vornicul Boldur atuncea și el năvală a dat;
Arbure viteazul hatman cu călărimea cea grea,
Năpădește-n husărime și începe a tăia;
Vai și amar de acela nenorocit ungurean,
Pre care îl întâlnește strașnicul lui buzdugan!

Precum când o stâncă mare dintr-un munte

s-a surpat

Zdrobește, oboară, sfarmă, orice-n drumu-i a aflat;
Casele de pe costișă, grădini, saduri, livezi, vii,
Prăvale, rostogolește cirezi, turme, herghelii,
Până ce se întâlnește cu niște-nvechiți stejări
Uitați de timp și de veacuri pe a muntelui dărmări,
Uriașa stânc-atunce toată puterea perzind
Nu mai face stricăciune neclintită rămâind,
Iar norodul de pe vale care sta înspăimântat,
Dă lui Dumnezeu mărire văzându-se c-au scăpat.
Sau după cum hoțul noaptea prin codru călătorind,
Și la prada ce-a să facă cu mulțămire gândind;
Se bucură când privește ceriul învălit cu nor,
Căci are bună nădejde c-a putea prada ușor,
Ș-acum calul său prin pinteni îl silește-a alerga,
Dar fulgeră și trăsnește tocmai dinaintea sa!
Calul sare, sforăiește, și tâlharu-ncreminit
Scapă dârlogii din mână socotindu-se perit.
Astfel și Hroirot rămasă când pre Ștefan a văzut,
Ce din luptele trecute îi era pre cunoscut;
Însă trebui să stea față, n-are-încotro cotigi,
E perdut și el și oastea dacă nu va izbândi.

A cailor rânchezare, pocnetul cel de săneți,
Vreamățul și şuieratul a mii de mii de săgeți,
Zăngănitul cel de săbii, pulberea ce pân-în nori
Se înalță în vârteje de l-atâța luptători,

A trâmbeșilor și surle răsunet scârțâitor,
Țipetele, văitarea, gemătul celor ce mor,
Îngrozesc pre călătorul ce-și urmează calea sa,
Și urechile-astupându-și, se ascunde undeva.

Românii cu-a lor iuțea prăvălind răstoarnă tot;
Ungurii să stea-împotrivă se silesc și ei cât pot,
Însă furia română sparge, sfarmă orice greu.
În zădar și ofițerii se luptă, se bat mereu,
În zădar mai fac manevre ș-în tot chipul se sucesc,
Nimică nu pot a face, nimică nu isprăvesc.

Acum toți plecau de fugă cu sufletul îngrozit,
Când Hroiotele cu bărbăție înc-o dată i-au oprit
Strigându-le: „Unde mergeți? încotro vreți să fugiți?
Au doar că sânteți aproape de casă vă-nchipuiți?
Însă pân-la țara noastră, eu vă pot încredința,
Că nici unul din noi astăzi nu va mai putea scăpa.
Nu-i alt mijloc de scăpare decât toți să năvălim
În corpul unde e Ștefan și pre el să-l oborim,
De-l vom omorî pre dânsul să știți bine c-am scapat;
Acolo izbiți cu toți și vă bateți desperat.”
Deci urmând planul acesta, ei spre Ștefan năbușesc.
Copiii și cu aprozii ce pre domnul ocolesc,
Se luptă cu vetejie toți pre lângă prințul lor,
Sfarmă, taie și duminică, fac înfricoșat omor;
Dar haiducii sânt ca zidul și desnădăjdut dau,
Se bat bine și husarii și neclintiți pe loc stau.

Viteazul braț a lui Ștefan prin vrăjmași cărări făcea,
De a sângelui vărsare pământul se înroșea ;
Când d-un plumb dintr-o săneață calul său rănit fiind,
Sforăiește ș-apoi cade încă-o dată nechezind.
Cade și eroul Ștefan, zicând: „Copii, nu vă dați!
Și pre domnul vostru pradă dușmanilor nu lăsați.“
Hroiote strigă în glas mare: „Fraților, am biruit!
Fiorosul nostru dușman a căzut și a perit;
Pe trupul lui puneți mâna, hrană corbilor să-l dăm,
Ca și ei să se-ndulcească, când și noi ne răzbunăm.“

Sumetindu-se vrăjmașii năvălesc mai furioși;
Însă nu pot să răzbată pîntre-aprozii credincioși.
Toți împregiuru-i s-așează, se luptă ca niște lei,
În zădar ungurii îmblă să-ș facă loc pîntre ei;
De sabia românească se înjunghe, se omor,
Se fac jertvă cutezării și obrăzniciei lor.

În vremea aceasta Ștefan să se scoale izbutind
Și din căderea aceea nimică nepătimind,
Cere alt cal; deci îndată, Purice descălecă,
Și ținînd frâul și scara la domnul său îl trăsă
Zicînd: „Doamne! Iată calul, arată-le mai curînd
Că de tine ungureanul n-au scăpat într-acest rînd.“
Dar de stat fiind mic, Ștefan nu putea încăleca.
Purice-atunci iar îi zice: „De voiești măriia ta,
Eu un moșinoi m-oi face pe carele să te sui.“
Ș-îndată pe brânci se pune jos la picioarele lui.

Deci cu mijlocul acesta, eroul încălecând,
Cătră dânsul se întoarce și îi zice-așa zâmbind:
De va vrea Dumnezeu astăzi să putem ca să scăpăm,
De primejdia aceasta întru care ne aflăm,
Să știi, Purice, băiete, că nu-i mai fi moșinoi,
Ce, spre vrednică răsplată, movilă-a te face vroii.^{“viii}
Atunce din nou în dușmani se aruncă mai cumplit.
Ungurul văzându-l iarăși rămâne încreminit,
Perde toată bărbăția ce nădejde-i însuflă,
Și ori pleacă ca să fugă, sau prins de război se dă.

Iată c-un vuiet de dobe se aude răsunând,
Și un daraban spre Ștefan în fuga mare-alergând,
(Plină de colb și de sânge era-mbrăcăminte sa)
De departe îi și strigă: „Să trăiești, măria-ta!
Dușmanii se biruiră, și de fugă au plecat;
Arbur hatmanul din urmă de goană acum i-au luat.“

Călărimea cea ușoară ce-napoi au fost rămas
După porunca ei dată, ajungând într-acel ceas,
Cu o nouă-nfuriere în unguri au năvălit;
Războiul ce ținea încă îndată l-au hotărit.

Atuncea spaima și groaza pre protivnici au cuprins
Se împrăștie ca apa pe șesul acel întins;
Împlu dealurile, câmpii, unde pot se mistuiesc:
Unii se dau prinși la dușman, la mila lui năzuiesc,
Alții iar rămân pe drumuri călcați de cai și zdrobiți,
Cei mai mulți cad și-ș dau duhul d-osteneală obosiți.

Pârcălabul plin de sânge, de moarte fiind rănit,
Până la viteazul Ștefan să-l ducă a poruncit,
Lângă care aducându-l, el a suspinat din greu,
Zicându-i: „Părinte doamne, a sosit minutul meu!
Eu astăzi cătr-a mea țară datoria-mi împlinii,
Și lui Dumnezeu dau slavă căci te văz pân-nu murii.
Dar o fiică pre-iubită și soția mi-au rămas
Fără nici o mângăiere. Eu în seama ta le las!...
Să-ți fie milă de ele!“ Zicând înalță-un ochi slab
Spre Ștefan, și își dă duhul bunul vrednic pârcălab !

Sângerând din două rane, obosit și desperat
Hroiot alerga spre munte pe al său cal înspumat,
Dar norocul ce-i zâmbise pân-atunci l-a părăsit;
Ceasul răplătirei drepte, ceasul morții i-a sosit!
Purice care din urmă îl gonea neîncetat
Îl ajunge, și îndată capul său i-a retezat;
Apoi înfigând în lance acest sângeros trofeu,
Se întoarce de-l închină lui Ștefan, domnului seu.

Soarele-acum cu mărire se pleca cătr-asfințit,
Luminând câmpul acela de cadavre coperit;
Ștefan acolo cu oastea atunce descălecând,
Boierii, el, capitani, toți genuchile plecând,
Aduc laudă și slavă ceresului împărat,
Mulțămindu-i c-umilință de mila ce-au răvărsat,
Piste țara ce slăvește numele său cel mărit,

Nelăsându-o în prada ereticului cumplit^{ix}.

Săvârșind această sfântă datorie-au poruncit
Trupurile să s-adune vitezilor ce-au perit
În această bătălie patria lor apărând;
Carii cu prohod de lacrimi într-un șanț mare-ngropând,
D-asupra lor o movilă cu mărire-au înălțat,
Ca să fie totdeauna monument nestrămutat.

A doua zi dimineața oastea toată cu lin pas
Sosi-n Roman, unde Ștefan la biserică au tras;
(Acolo pre-cuviosul Tarasie l-aștepta,
Țiind cartea mântuirii, și crucea în mâna sa);
După ce dar sfânta slujbă cu slavă s-a săvârșit,
Și Dumnezeu înduratul prin tedeum s-au mărit,
Capitanii și ostașii la gazde s-au așezat;
Iar voievodul îndată au trimis de i-a chemat
Pre trista pârcălăbeasă, căria dacă veni,
Cu o blândă duioșie el aceste îi grăi:
„Bărbatul tău, jupâneasă, luptându-se cu Hroiot
A căzut pe câmpul slavei ca un viteaz patriot;
Perdere a acestui vrednic moldovan adevărat,
Crede-mă că și pre mine nu puțin m-a întristat,
Căci aș fi ales mai bine să perd un întreg ținut;
Dar astfel l-a venit soarta și cerul așa a vrut.
De voi d-acum înainte trebui eu să îngrijesc,
Deci ție din visterie pensie îți rânduiesc ;
Însă păn-a nu-și da duhul fiindcă mi-a arătat

Că are și o copilă, în vrâstă de măritat,
Vei afla și pentru dânsa ceea ce-am hotărât eu;
Mângăi-te, jupâneasă, mulțămind lui Dumnezeu!“
Apoi pre Purice-aprodul chemându-l îi zis-așa:
„Purice! cunosc bravura, laud bărbăția ta;
Te-ai purtat cu vitejie, și eu sânt îndatorat
Să-mi împlinesc juruința ce la război ți-am fost dat.
Deci de acum înainte Movilă te vei numi,
Ca numele tău cu slavă să se poată pomeni.
Iar fiindcă tu ieri calul mi l-ai fost dat împrumut,
Îți dau cinci moșii cu sate în a Sorociei ținut;
Și ca viață fericită să petreci precum doresc
Cu-a pârcălabului fată voi să te căsătoresc;
Ca să știi și cât preț are în ochi-mi un bun ostaș,
Te înalț spre răsplătire la rangul de vel-armăș.”^x
Sfârșind, hatmanul îndată pre Movilă-a îmbrăcat
C-un contuș frumos de nură, și Ștefan în mâni i-a dat
Buzduganul armășiei de argint și poleit,
Și ceremonia asta acest fel s-a săvârșit.

A doua zi îngroparea pârcălabului făcând,
Și pre Movilă armașul cu fata lui cununând,
Viteazul Ștefan cel Mare cu oastea sa s-au pornit,
Și la cetatea Sucevei în bună pace-au sosit.

Neamul lui Movilă-armășul multă vreme-a fost vestit
Și pe tronul României mulți domni din el au stătut,
Dar din multele prefaceri ce pe țară au venit,
De abia acum mai este între nobili cunoscut.

NOTE

[trecute de autor la sfârșitul volumului]

- i Hroirot au fost unul din cei mai vestiți capitanii a oștilor regelui unguresc Matias Corvinu. Vătămaș neîmpăcat moldovenilor, el purure a fost uneltitor cruntelor războaie ce au nenorocit aceste țări vecine.
- ii În veacul XV, când România să cărmuia de prinții săi independanți, la întâmplare de război, toți boierinașii ce locuiau pe la moșiile lor, erau datori să se oștească împotriva dușmanilor; și oricare proprietar și boier aducea cu dânsul atâți oameni de arme, pre câți starea și puterea sa îl ierta. Această românească *pospolită* alcătua un corp strașnic.
- iii Țăranul român cinstit dar superstițios nu putea crede că ungurul care nu se ținea de tractaturi și nu postește vinerea și mercială, nu este păgân. Văd să arăte pe un om necinstit și ateu, îl numea papistaș, și această înverșunare asupra catolicilor le era însoțită de misionarii ierarșiei constantinopolitane, care de la Consiliul Florenții, totdeauna s-au îngrijit să nu scape din mână aceste țări. Zicerea aceasta până astăzi încă este ocăritoare în gura țăranului moldovan.
- iv Corpul darabanilor sub comanda capitanului de darabani, corpul simenilor sub aga și armășei sub vel-armăș (în seama cărora era și artileria) alcătua o oaste de 20 mii pedestrași; asemenea și

călărima ce se împărțea în panțiri și leficii cuprindea iarăș un trup de 10 mii. Acestea erau puterile moldovenilor în vreme de pace; iar la vreme de război se îndoiau și se întreiau trupele acestea. Pârcălabul de Hotin alerga cu corpul lipcanilor, serdarul de Orhei cu regimentele lăpușnene, toți ispravnicii cu slujitorii lor, capitaniii plaiurilor cu plăieșii, și în sfârșit toți boierinașii cu oamenii lor de arme.

- v Copiii de casă și aprozii alcătuiau gvardia domnească. Ei erau toți călări, purtau căciuli țurcănești cu pene, dulămi de catifea cu nasturi de argint (Vorn. Ureche).
- vi Ștefan a biruit: la Baia, pe unguri, unde s-au și rănit regele lor Matias. La Lipniță, pe tătari, luând prins și pe fiul lui Mainac Han care-i comanda. La Soroca, pe leși și pe cazaci, hatmanii cărora Lobod și Nelivaico prinzându-i i-au tăiat. La Soci, Cursul Apei și la Racova, pe turci și pe românii din Valahia, sub comanda lui Vlad Țepeluș și Radul cel Frumos.
- vii Acestea au zis Enric IV oștilor sale. Îmi va sluji de iertare căci le-am pus în gura eroului român, vitejia lui, de care a dat dovezi în 40 de războaie împotriva a dușmani groznici, și în care au fost pururea biruitori.
- viii Istoric.
- ix Până nu începe războiul, moldovenii nu lipseau a se ruga lui Dumnezeu pentru izbânda armelor lor. După biruință, cea întâi a lor datorie era să mulțămcescă aceluia care cu al său puternic braț i-au întărit și i-au făcut învingători. Pietatea lui Ștefan IV, pe drept numit cel Mare, se arată prin 40 de monăstiri și biserici ce a zidit, după numărul izbânzilor sale.
- x Istoric.

Aprodul Purice, anecdot istoric de C. Negruțți, Iași,
În Tipografia *Albinei*, 1837.

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL

1564-1569

I

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu...

Iacov Eraclid, poreclit Despotul, perise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa, care acum cârmuia țara, dar Alexandru Lăpușneanul, după înfrângerea sa în două rânduri de oștile Despotului, fugind la Costantinopol, izbutise a lua oști turcești și se înturna acum să izgonească pre răpitorul Tomșa și să-și ia scaunul, pre care nu l-ar fi perdut, de n-ar fi fost vândut de boieri. Întrase în Moldavia, întovărășit de șapte mii spahii și de vro trei mii oaste de strânsură. Însă pe lângă aceste, avea porunci împărătești către hanul tatarilor Nogai, ca să-i deie oricât ajutor de oaste va cere.

Lăpușneanul mergea alături cu vornicul Bogdan, amândoi călări pe armasari turcești și înarmați din cap până în picioare.

– Ce socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, izbândi-vom oare?

– Să nu te îndoiești, măria-ta, răspunse curtezanul, țara geme subț asuprirea Tomșei. Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, câți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa.

– Să deie Dumnezeu să n-aib nevoie a face ceea ce au făcut Mircea-vodă la munteni; dar ți-am mai spus, eu îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dânșii.

– Aceasta rămâne la înaltă înțelepciunea măriei-tale. Vorbind așa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

– Doamne, zise un aprod apropiindu-se, niște boieri sosind acum cer voie să se înfățișeze la măria-ta.

– Vie, răspunse Alexandru.

Curând intrară sub cortul unde el ședea încungiurat de boierii și căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrâni, iar doi juni. Aceștii erau vornicul Moțoc, postelnicul Veveriță, spatarul Spancioc și Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se închinară până la pământ, fără a-i săruta poala după obicei.

– Bine-ați venit, boieri! zise acesta silindu-se a zâmbi.

– Să fii m[ăria]ta sănătos, răspunseră boierii.

– Am auzit, urmă Alexandru, de bântuirile țării și am venit s-o mântui; știu că țara m-așteaptă cu bucurie.

– Să nu bănuiești, măria-ta, zise Moțoc, țara este liniștită și poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sânt; căci așa este obiceiul norodului nostru, să facă din țânțar, armasar. Pentru aceea obștia ne-au trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea, nici te iubește și m[ăria]ta să te întorci înapoi ca...

– Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpușneanul, a căruia ochi scântieră ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi și voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-și va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțăleg¹?

– Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi sântem datori a-ți spune adevărul. Boierii sânt hotărâți a pribegi la unguri, la leși și la munteni, pe unde au toți rude și prieteni. Vor veni cu oști streine și vai de biata țară când vom avea războaie între noi și poate și măriei-tale nu-i va fi bine, pentru că domnul Ștefan Tomșa...

¹ Miron Costin (n.a.). Despre domnia lui Alexandru Lăpușneanu scrie însă Grigore Ureche. Ureche relatează și întâlnirea dintre Alexandru Lăpușneanu și boieri pentru care Negruzzi trimite, surprinzător, la Miron Costin.

– Tomşa! El te-au învăţat a vorbi cu atâta dârzie? Nu ştiu cine mă opreşte să nu-ţi sfârm măselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucând măciuca de arme din mâna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomşa v-au învăţat...?

– Ticălos nu poate fi acel ce s-au învrednicit a se numi unsul lui Dumnezeu, zise Veveriţă.

– Au doar nu sânt şi eu unsul lui Dumnezeu? au doar nu mi-aţi jurat şi mie credinţă, când eram numai stolnicul Petre? Nu m-aţi ales voi? Cum au fost oblăduirea mea? Ce sânge am vărsat? Care s-au întors de la uşa mea, fără să câştige dreptate şi mângâiere? Şi însă, acum nu mă vreţi, nu mă iubiţi? Ha! ha! ha!

Râdea; muşchii i se suceau în râsul acesta şi ochii lui hojma clipeau.

– Cu voia mării-tale, zise Stroici, vedem că moşia² noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgânilor. Când astă negură de turci va prăda şi va pustii ţara, pe ce vei domni măria-ta?

– Şi cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgâni ce aduci cu măria-ta? adăogi Spancioc.

– Cu averile voastre, nu cu banii ţăranilor pre care-i jupiţi voi. Voi mulgeţi laptele ţării, dar au venit vremea să vă mulg şi eu pre voi.

² Patria (n.a.).

– Destul, boieri! întoarceți-vă și spuneți celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanile lui surle și din pelea lui căptușeală dobelor mele.

Boierii ieșiră mâhniți; Moțoc rămase.

– Ce-ai rămas? întrebă Lăpușneanul.

– Doamne! Doamne! zise Moțoc, căzând în genuchi, nu ne pedepsi pre noi după fărădelegile noastre! Adă-ți aminte că ești pământean³, adă-ți aminte de zisa scripturei și iartă greșiților tăi! Cruță pre biata țară. Doamne! sloboade oștile aceste de păgâni; vină numai cu câți moldoveni ai pe lângă măria-ta și noi chizeșluim că un fir de păr nu se va clăti din capul înălțimei-tale; și de-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi cu femei și copii, vom rădica țara în picioare, vom rădica slugile și vecinii noștri. Încredi-te în noi!

– Să mă-ncred în voi? zise Lăpușneanul înțelegând planul lui. Pesemne gândești că eu nu știu zicătoarea⁴ moldovenească: „Lupul părul schimbă, iar năravul ba“? Pesemne nu vă cunosc eu și pre tine mai vârtos? Nu știu, că fiind mai mare peste oștile mele, cum ai văzut că m-au biruit, m-ai lăsat? Veveriță îmi este vechi dușman, dar încăi niciodată nu s-au ascuns; Spancioc este încă tânăr, în inima lui este iubire de

³ Patriot (n.a.).

⁴ Proverbul (n.a.).

moșie; îmi place a privi sumeția lui, pre care nu se silește a o tăinui. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pre oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna; lui i se par că toate paserile ce zboară se mânâncă. Dar tu, Moțoare? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domnii, ai vândut pre Despot, m-ai vândut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa; spune-mi, n-aș fi un nătărău de frunte, când m-aș încrede în tine? Eu te iert însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mânji în sângele tău; te voi cruța, căci îmi ești trebuitor, ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului. Sânt alți trântori de care trebuie curățit stupul.

Moțoc îi sărută mâna, asemenea cânelui care, în loc să muște, linge mâna care-l bate. El era mulțămît de făgăduința ce câștigase; știa că Alexandru-vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputații erau porunciți de Tomșa, ca neputând înturna pre Lăpușneanul din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde, prin jalobe și dare de bani, să mijlocească mazilia lui. Dar văzând că el venea cu însuși învoirea Porții, pe de alta, sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomșa cerură voie să rămâie a-l întovărăși. Acesta era planul lui Moțoc ca să se poată lipi de Lăpușneanul. Voia li se dete.

II

Ai să dai samă, doamnă!...

Tomşa, nesimţindu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia şi Lăpuşneanul nu întâlnise nici o împedicare în drumul său. Norodul pretutindene îl întâmpina cu bucurie şi nădejde, aducându-şi aminte de întâia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-şi dezvăli urâtul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiţi: ştia că norodul îi urăşte, şi pre domn că nu-i iubeşte.

Îndată ce sosise, Lăpuşneanul porunci să împle cu lemne toate cetăţile Moldaviei, afară de Hotin şi le arse, vrând să strice prin aceasta azilul nemulţămiţilor, carii de multe ori sub adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi şi aşătau revolte. Ca să sece influinţa boierilor şi să stârpească cuiburile feudalităţii, îi despoia de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu

chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omorea din când în când. La cea mai mică greșală dregătorească, la cea mai mică plângere ce i s-arăta, capul vinovatului se spânzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui, adevărate sau plăsmuite și el nu apuca să putrezească, când alt cap îi lua locul.

Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cât mai vârtos a lucra ceva. O gvardeie numeroasă de lefecii albanezi, serbi, unguri, izgoniți pentru relele lor fapte, își aflaseră scăpare lângă Alexandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziți; iar oștile moldovene, sub căpitani creature a lui, le ținea pe margini; slobozind însă pre ostași pe la casele lor, le mărginise în puțin număr.

Întru o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moțoc, care intrase iar în favor și care ieșea, după ce îi înfătoșase planul unei nouă contribuții. Se părea nestâmpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună, când o ușă lăturalnică deschizându-se, lăsă să între doamna Ruxanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, care – zice hronica – cu multă jale și mâhniciune a tuturor s-au îngropat în sf. monastirea Probota, zidită

de el, Ruxanda rămăsese în fragedă vrâstă, sub tuturatul a doi frați mai mari, Iliăș și Ștefan. Iliăș, urmând în tronul părintelui său, după o scurtă și desfrânată domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrătoșă mahometismul și în locul lui se sui pe tron Ștefan. Acesta fu mai rău decât fratele său; începu a sili pre străini și pre catolici a-și lepăda relegea, și multe familii bogate ce se locuiseră în țară pribegiră din pricina aceasta, aducând sărăcie pământului și cădere negoțului. Boierii care, cei mai mulți, era încuscriți cu polonii și cu ungurii, se supărară, și corăspunzându-se cu boierii pribegi, hotărâră peirea lui. Poate ar fi mai întârziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrânarea lui nu l-ar fi grăbit. „Nu hălăduia de răul lui nici o jupâneasă, dacă era frumoasă“, zice hronicarul în naivitatea sa. Într-o zi, când se afla la Țuțora, nemaiasteptând sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dânsul, ca să nu-l scape, au tăiat frânghiile cortului sub carele el ședea și, dând năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș și pre dânsa boierii ucigași o hotărâseră a fi soție un oarecărui numit Jolde, pre care ei îl alesesără de domn. Dar Lăpușneanul, ales de boierii pribegi, întâmpinând pre Joldea, îl birui și prinzându-l îi tăie nasul și-l dete la călugărie; și ca să tragă inimile

norodului în care via încă pomenirea lui Rareș, se însură și luă el pre fiica lui.

Astfel gingașa Ruxanda ajunsesă a fi parte biruitorului. Când întră în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unii soții, fiice și surori de domn.

Peste zobonul⁵ de stofă aurită, purta un benișel de felendreș⁶ albastru blănit cu samur, a căruia mânice atârnavu dinapoi; era încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari paftale de matostat, împregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atârna o salbă de multe șiruri de margaritar. Șlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb și sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atuncea, se împărțea despletit pe umerii și spatele sale. Figura ei avea acea frumuseță, care făcea odinioară vestite pre femeile României și care se găsește rar acum, degenerând cu amestecul națiilor străine. Ea însă era tristă și tânjitoare, ca floarea espusă arșiții soarelui, ce nu are nimică s-o umbrească. Ea văzuse murind pre părinții săi, privise pre un frate lepădându-și relegea și pre celalalt ucis; și mai întâi hotărâtă de obștie a fi soția lui Jolde (pre care nici îl știa), acum fusese silită de aceeași obștie, care dispoza de inima ei

⁵ O haină lungă deschisă dinainte (n.a.).

⁶ Catifea (n.a.).

făr-a o mai întreba, a da mâna lui Alexandru-vodă, pre care cinstindu-l și supuindu-i-se ca' unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cât de puțină simțire omenească.

Apropiindu-se, se plecă și-i sărută mâna. Lăpușneanul o apucă de mijloc, și rădicându-o ca pre o pană, o puse pe genuchii săi.

– Ce veste, frumoasa mea doamnă? zise el sărutându-o pe frunte; ce pricină te face astăzi, când nu-i sărbătoare, a-ți lăsa fusele? Cine te-au trezit așa de dimineață?

– Lacrimile jupânesilor văduve care se varsă la ușa mea și care strigă răsplătire la domnul Hristos și la sfânta născătoare, pentru sângele care verși.

Lăpușneanul, posomorându-se, desfăcu brațele; Ruxanda căzu la picioarele lui.

– O, bunul meu domn! viteazul meu soț! urmă ea, destul! Ajungă atâta sânge vărsat, atâte văduvii, atâta sărimani⁷! Gândește că măria-ta ești prea-puternic și că niște săraci boieri nu-ți pot strica. Ce-ți lipsește măriei-tale? N-ai cu nime război; țara este liniștită și supusă. Eu, Dumnezeu știe! cât te iubesc! și copiii măriei-tale sânt frumoși și tineri. Judecă că după viață este și moarte și că măria-ta ești muritor și ai să dai

⁷ Orfani (n.a.).

seamă! Pentru că, cu monăstirile nu se răscumpără sângele, ci mai ales ispitești și înfrunți pre Dumnezeu, socotind că făcând biserici îl poți împăca, și ...

– Muiere nesocotită! strigă Lăpușneanul sărind drept în picioare și mâna lui, prin deprindere, se răzămă pe junghiul⁸ din cingătoarea sa; dar îndată, stăpânindu-se, se plecă și rădicând pre Ruxanda de jos:

– Doamna mea! îi zise, să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău, nu știu ce se poate întâmpla. Mulțamește sfântului mare mucenic Dimitrie izvorătorul de mir, a cărui hram se prăznuiește la biserica ce noi i-am făcut la Pângărați, că ne-au oprit de a face un păcat, aducându-ne aminte că ești mama copiilor noștri.

– De aș ști că mă vei și omorî, nu pot să tac. Ieri, când voiam să întru, o jupâneasă cu cinci copii s-au aruncat înaintea rădvanului⁹ meu și m-au oprit arătându-mi un cap țintuit în poarta curții. „Ai să dai seamă, doamnă! îmi zise, că lași pre bărbatul tău să ne taie părinții, bărbatii și frații... Uită-te, doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci! Uită-te!“ și îmi arăta capul sângeros și

⁸ Un cuțit a căruia mâner se ascundea în teacă și care sluja spre înjunghierea dușmanului învins. În Franța se numea *miséricorde* (n.a.).

⁹ Un fel de caretă așezată pe dricuri (n.a.).

capul se uita la mine grozav! Ah! Stăpâne! de atunci neîncetat văd capul acela și mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!

– Și ce vrei? întrebă Lăpușneanul zâmbind.

– Vreu să nu mai verși sânge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete, că sare inima din mine.

– Îți făgăduiesc că de poimâne nu vei mai vedea, răspunse Alexandru-vodă; și mâne îți voi da un leac de frică.

– Cum? ce vrei să zici?

– Mâne vei vedea. Acum, dragă doamnă, du-te de-ți vezi copiii și caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine și pune la cale să ne gătească un ospăț, căci mâne dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda ieși după ce iarăși îi sărută mâna. Bărbatul său o pitrecu până la ușă.

– Ei! pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic cătră armașul său, care întrase atunci.

– Tot este gata.

– Dar oare vor veni?

– Vor veni.

III

Capul lui Moțoc vrem...

De cu seară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie și domnul, ca să asculte liturghia și apoi să vie să prânzească la curte.

Când sosi Alexandru-vodă, sfânta slujbă începuse și boierii erau toți adunați.

Împotriva obiceiului său, Lăpușneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta corona Paleologilor și peste dulama poloneză de catifea stacoșie, avea cabanița turcească. Nici o armă nu avea alta decât un mic junghi cu plăselele de aur; iar pintre bumbii dulămii se zărea o zea de sârmă.

După ce a ascultat sf. slujbă, s-a coborât din strănă, s-a închinat pe la icoane și, apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s-a plecat cu mare smerenie și a sărutat moaștele sfântului. Spun că în minutul acela el era foarte galben la față și că racla sfântului ar fi tresărit.

După aceasta, suindu-se iarăși în strană, se înturnă către boieri și zise:

„Boieri dumneavoastră! De la venirea mea cu a doua domnie și până astăzi, am arătat asprime către mulți; m-am arătat cumplit, rău, vărsând sângele multora. Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căiesc de aceasta; dar dumneavoastră știți că m-a silit numai dorința de a vedea conținând gâlceviri și vânzările unora și altora, care ținteau la răsipă țării și la peirea mea. Astăzi sânt altfel trebile. Boierii și-au venit în cunoștiință; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice mîntuitorul: «Bate-voi păstorul, și se vor împrăștia oile.»

Boieri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca niște frați, pentru că aceasta este una din cele zece porunci: Să iubești pre aproapele tău ca însuși pre tine și să ne iertăm unii pre alții, pentru că sântem muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos – își făcu cruce – să ne ierte nouă greșalele, precum iertăm și noi greșiților noștri.“

Sfârșind această deșănțată cuvântare, merse în mijlocul bisăricii și, după ce se închină iarăși, se înturnă spre norod în față, în dreapta și în stînga, zicând:

– Iertați-mă, oameni buni și boieri dumneavoastră!

– Dumnezeu să te ierte, măria-ta! răspunseră toți, afară de doi juni boieri ce sta gânditori, răzâmați de un mormânt lângă ușă, însă nime nu le-a luat seama.

Lăpușneanul ieși din biserică, poftind pre boieri să vie ca să ospăteze împreună; și încălecând, se înturnă la palat. Toți se împrăștiară.

– Cum îți pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pre Alexandru-vodă.

– Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dânsul la masă, răspunse celalalt; și se amestecară în norod. Aceștii erau Spancioc și Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că domnul se împăcase cu boierii; și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor pute ocupa iarăși posturi, ca să adune nouă avuții din sudoarea țaranului. Cât pentru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru-vodă; cârtea numai asupra ministrului său Moțoc, care întrebuița creditul ce avea la domn, spre împilarea gloatei. Căci deși era necontenite jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu răspundea, sau nu le asculta.

Ceasul prânzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărășiți fieștecare de câte două-trei slugi. Luau seamă însă că curtea era plină de lefecii înarmați și că patru tunuri sta îndreptate spre poartă;

dar socoteau că sânt puse pentru a serba, după obicei, ceremonia prin salve. Unii poate că și preponeau vreo cursă, dar odată întrând, nu se mai putea înturna; căci porțile erau străjuite și păzitorii porunciți a nu lăsa să iasă nime.

Adunându-se boierii, 47 la număr, Lăpușneanul se puse în capul mesii, având în dreapta pre logofătul Trotușan și în stânga pre vornicul Moțoc. Începură a zice¹⁰ din surle; și bucatele se aduseră pe masă.

În Moldavia, pe vremea aceea, nu se introdusesese încă moda mâncărilor alese. Cel mai mare ospăț se cuprindea în câteva feluri de bucate. După borșul polonez, veneau mâncări grecești ferte cu verdețuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc și, în sfârșit, fripturile cosmopolite. Pânza mesii și șervetele erau de filaliu¹¹ țesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile și păharele erau de argint. Pe lângă părete sta așezate în rând mai multe ulcioare pântecoase, pline de vin de Odobești și de Cotnar și la spatele fieștecăruia boier dvorea câte o slugă, care *dregea*¹². Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte, pe lângă două junci și patru berbeci fripți, erau trei poloboace desfundate, pline de vin;

¹⁰ A cânta – cuvânt vechi (n.a.).

¹¹ O țesătură foarte subțire (n.a.).

¹² Turna vin – c[uvânt] v[echi] (n.a.).

slujitorii mâncau și beau; boierii mâncau și beau. Acum capetele începuseră a se înferbânta: vinul își făcea lucrare. Boierii închinau și urau pre domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefecii prin chiote și tunurile prin bubuit.

Acum era aproape a se scula de la masă, când Veveriță rădică păharul și închinând zise:

– Să trăiești întru mulți ani, măria-ta! să stăpânești țara în pace și milostivul Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus de a nu mai strica pre boieri și a bântui norodul...

N-apucă să sfârșească, căci buzduganul armașului lovindu-l drept în frunte, îl oborî la pământ.

– A! voi ocărăți pre domnul vostru! strigă acesta; la ei, flăcăi!

În minut, toți slujitorii de pe la spatele boierilor, scoțând junghiurile, îi loviră; și alți ostași, aduși de căpitanul de lefecii, intrară și năpustiră cu sabiile în ei. Cât pentru Lăpușneanul, el luasă pre Moțoc de mână și se trăsese lângă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El râdea; iar Moțoc, silindu-se a râde ca să placă stăpânului, simțea părul zburlindu-i-se pe cap și dinții săi clănțăind. Și cu adevărat era groază a privi această scenă sângeroasă. – Închipuiască-și cineva într-o sală de cinci stânjini lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și

hotărâți spre ucidere, calăi și osândiți, luptându-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii, neavând nici o grijă, surprinși mișălește pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai împotrivi. Cei mai bătrâni mureau făcându-și cruce; mulți însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacâmurile mesii se făceau arme în mâna lor; unii, deși răniți, se încheștau cu furie de gâtul ucigașilor și, nesocotind ranele ce priimeau, îi strângeau pân-îi înădușeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, își vindea scump viața. Mulți lefecii periră, dar în sfârșit nu mai rămasă nici un boier viu. Patruzeci și șapte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta și trânta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărseseră și vinul amestecat cu sânge făcuse o baltă pe lespezile salei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea și în curte. Slugile boierilor, văzându-se lovite fără veste de soldați, plecară de fugă. Puțini care scapară cu viață, apucând a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; și invitând pre alte slugi și oameni boierești, burzuluiseră norodul și tot orașul alergase la poarta curții, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostașii amețiți de beție făceau numai o slabă împotrivire. Gloata se întărta din mult în mai mult.

Lăpușneanul, pre care îl înștiințase de pornirea norodului, trimise pre armașul să-i întrebe ce vror și ce cer? Armașul ieși.

– Ei, vornice Moțoace, zise apoi înturnându-se spre acesta, spune, n-am făcut bine că m-am mântuit de răii aceștii și am scăpat țara de o așa râie?

– Măria-ta, ai urmat cu mare înțelepciune, răspunse mârșavul curtezan; eu de mult aveam de gând să sfătuiesc pre m[ăria]ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea măriei-tale au apucat mai nainte și ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că... fiindcă... era să...

– Văd că armașul întârzie, zise Lăpușneanul curmând pre Moțoc, care se învălmășea în vorbă. Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea acea. Ha, cum socoți și dumneata?

– Așa, așa, să-i împroaște cu tunurile; nu-i vro pagubă c-or muri câteva sute de mojici, de vreme ce au perit atâta boieri. Da, să-i omoare de istov.

– M-așteptam s-aud asemenea răspuns, zise cu oțărâre Lăpușneanul, dar să vedem întâi ce vrór.

În vremea aceasta, armașul se suise pe poarta curții și, făcând semn, strigă:

– Oameni buni! Măria-sa vodă întreabă ce vreți și ce ceriți? și pentru ce ați venit așa cu *zurba*?

Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aștepta la asemenea întrebare. Venise fără să știe pentru ce au venit și ce vrea. Începu a se strânge în cete, cete, și a se întreba unii pe alții ce să ceară. În sfârșit începură a striga:

– Să micșureze dăjdiile! – Să nu ne zapciască!

– Să nu ne mai împlinească! – Să nu ne mai jăfuiască!

– Am rămas săraci! – N-avem bani! – Ne i-au luat toți Moțoc! – Moțoc! Moțoc! – El ne belește și ne pradă! – El sfătuiește pre vodă! – Să moară!

– Moțoc să moară! – Capul lui Moțoc vrem!

Acest din urmă cuvânt găsând un eho în toate inimile, fu ca o schinteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas și acest glas striga: „Capul lui Moțoc vrem“.

– Ce cer? întrebă Lăpușneanul, văzând pre armașul întrând.

– Capul vornicului Moțoc, răspunse.

– Cum? ce? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un șarpe; n-ai auzit bine, fârtate! vrei să șuguiești, dar nu-i vreme de șagă. Ce vorbe sânt aceste? Ce să facă cu capul meu? îți spun ca ești surd; n-ai auzit bine!

– Ba foarte bine, zise Alexandru-vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr, ostașii nemaiîmpotrivindu-se, norodul începuse a se cățăra pe ziduri, de unde striga în gura mare: „Să ne deie pre Moțoc! Capul lui Moțoc vrem!“

– Oh! păcătosul de mine! strigă ticălosul. Maică precurată fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc!... Dar

ce le-am făcut eu oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta și mă jur să fac o biserică, să postesc cât voi mai ave zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni de la monăstirea Neamțului!... Dar, milostive doamne, nu-i asculta pre niște proști, pre niște mojici. Pune să deie cu tunurile într-înșii... Să moară toți! Eu sânt boier mare; ei sânt niște proști!

– Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu sânge rece; să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșiei dumitale, cum ziceai însuși când îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubește țara. Sânt bucuros că-ți răsplătește norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vânzându-mi oastea lui Anton Sechele¹³ și mai pe urmă lăsându-mă și trecând în partea Tomșii.

– Oh! nenorocitul de mine! strigă Moțoc smulgându-și barba, căci de pe vorbele tiranului înțelegea că nu mai este scăpare pentru el. Încai lăsați-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupâneasa și de copilașii mei! lăsați-mă să mă spoveduiesc!

Și plângea, și țipa, și suspina.

– Destul! strigă Lăpușneanul, nu te mai boci ca o muiere! fii român verde. Ce să te mai spoveduești?

¹³ Vestit general ungur (n.a.).

Ce-i să spui duhovnicului? că ești un tâlhar și un vânzător? Asta o știe toată Moldova. Haide! luați-l de-l dați norodului și-i spuneți că acest fel plătește Alexandru-vodă celor ce pradă țara.

Îndată armașul și capitanul de lefecii începură a-l târâi. Ticăitul boier răcnea cât putea, vrând să se împotrivească; dar ce puteau bătrânile lui mâni împotriva acelor patru brațe zdrene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împedeca de trupurile confrăților săi și luneca pe sângele ce se închegase pe lespezi. În sfârșit puterile îi slăbiră, și sateliții tiranului, ducându-l pe poarta curții mai mult mort decât viu, îl îmbrânciră în mulțime.

Ticălosul boier căzu în brațele idrei acestei cu multe capete, care într-o clipă îl făcu bucăți.

– Iată cum plătește Alexandru-vodă la cei ce pradă țara! ziseră trimișii tiranului.

– Să trăiască măria-sa vodă! răspunse gloata. Și mulțămindu-se de astă jertfă, se împrăștii.

În vreme ce nenorocitul Moțoc perea acest fel, Lăpușneanul porunci să rădice masa și să strângă tacâmurile; apoi pusă să răteze capetele ucișilor și trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luând capetele, le așază în mijlocul mesii pe încet și cu rânduială, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt și pe a celor mai mari deasupra, după neam și după

ranguri, până ce făcu o piramidă de patruzeci și șapte căpăține, vârful căria se închia prin capul unui logofăt mare. Apoi, spălându-se pe mâni, merse la o ușă lăturalnică, trase zăvorul și drugul de lemn care o închidea și intra în apartamentul doamnei.

De la începutul tragediei acestia, doamna Ruxanda, neștiind nimic de cele ce se petreceau, era îngrijită. Ea nu putea afla pricina zgomotului ce auzise, căci, după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieșeau din apartamentul lor și slujnicele nu puteau a se risca în mijlocul unei oștimi ce nu cunoștea ce este disciplina. Una din ele, mai îndrăzneată, ieșind, auzise vorbă că este zurba asupra lui vodă și adusesese această veste stăpânei sale.

Buna doamnă, temându-se de furia norodului, era spăriată, și când a intrat Alexandru, a găsit-o rugându-se dinaintea icoanei, având copiii pe lângă dânsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-au fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ți-am făgăduit, ți-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, doamnă.

— Dar ce ți-pete, ce strigări se auzeau?

— Nimic. Slujitorii s-au fost luat la sfadă, dar s-au liniștit. Zicând aceste, luă pre Ruxanda de mână și o aduse în sală.

Întru vederea grozavii priveliști, ea slobozi un țipet strașnic și leșină.

– Femeia tot femeie, zise Lăpușneanul zâmbind; în loc să se bucure, ea se sparie. Și luând-o în brațe, o duse în apartamenturile ei. Apoi înturnându-se iarăși în sală, găsi pre căpitanul de lefecii și pre armașul așteptându-l.

– Tu pune să arunce peste zid hoiturile cânilor acestora, iar titvele lor să le înșire pe zid, zise lefeciuului. Iar tu, adresându-se către armaș, să-mi pui mâna pe Spancioc și pe Stroici.

Însă Stroici și Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonașii îi ajunseră tocmai când treceau hotarul:

– Spuneți celui ce v-au trimis, strigă cătră ei Spancioc, că ne vom vedea păn-a nu muri!

IV

De mă voi scula, pre mulți am să popesc și eu...

Patru ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea căroră Alexandru-vodă, credincios făgăduinței ce dase doamnei Ruxandei, nu mai tăiese nici un boier. Dar

pentru ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omenești, născoci feluri de schingiuri.

Scotea ochi, tăia mâni, ciuntea și seca pe care avea prepus; însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cârti cât de puțin.

Cu toate aceste, era neliniștit, căci nu putuse pune mâna pe Spancioc și pe Stroici, care ședeau la Cameniță, așteptând și pândind vreme. Deși avea doi gineri grafi cu mare influință la curtea Poloniei, era îngrijit de acești doi boieri, să nu invite pre poloni, care nu căutau decât pretexte, spre a intra în Moldavia; dar acești doi români erau prea buni patrioți ca să nu judece că războiul și venirea oștilor străine ar fi fost peirea patriei.

Lăpușneanul le scrisese în mai multe rânduri ca să vie, legându-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimic, dar ei știau cât prețuiește jurământul lui. Ca să-i privigheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pre care o întări mai cu osăbire; însă aici se bolnăvi de lăngoare. Boala făcu răpezi înaintiri și în curând tiranul se văzu la ușa mormântului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruziei sale, fioroase și amenințitoare, îngrozindu-l și chemându-l la judecata Dumnezeuului dreptății. În deșert se învârtea în patul durerii, căci nu putea afla ragaz.

Chemând pre mitropolitul Teofan, pre episcopi și pe boieri și spuindu-le că se simte sosit la sfârșitul vieții, își ceru iertare de la toți, umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiul său Bogdan, pre care îl lasă moștean scaunului și să-l ajute căci, fiind în fragedă vârstă, încungiurat de puternici vrăjmași, nu se va pute apăra nici pre sine, nici pre țară, de nu va fi unire între boieri și de nu vor ave dragoste și supunere cătră domn.

– Cât pentru mine, urmă a zice, de mă voi și ridica din boala aceasta, sânt hotărât a mă duce la călugărie în monăstirea Slatina, unde să mă spăšesc, câte zile îmi va mai lăsa Dumnezeu. Deci, vă rog, părinți arhieriei, de mă veți vedea aproape de moarte, să mă tundeți călugăr...

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară și un leșin grozav ca moartea îi îngheță trupul, încât mitropolitul și episcopii, crezând că se sfârșăște, îl călugăriră, puindu-i nume Paisie, dupre numele Petru, ce avea păn-a nu se face domn.

După aceasta, salutând pre doamna Ruxanda de regentă în vremea minorității fiiului ei, proclamară pre Bogdan de domn. Apoi îndată porniră stafete pe la boierii din țară și emigrați și pe la capitanii oștilor.

Abia amurgise când Stroici și Spancioc sosiră. Descălecând pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea era mută și pustie ca un mormânt de urieș. Nu

se auzea decât murmura valurilor Nistrului, ce izbea regulat stâncoasele ei coaste, sure și goale și strigătul monoton a ostașilor de strajă, carii întru lumina crepusculului se zăreau răzămași pe lungile lor lance. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puțină mirare neîntâlnind pre nime; în sfârșit, o slugă le arată camera bolnavului. Voind să între, auziră un mare zgomot și se opriră ca să asculte.

Lăpușneanul se trezise din letargia sa.

Deschizând ochii, văzu doi călugări stând unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statuie de bronz; se uită pe dânsul și se văzu coperit cu o rasă; pe căpătăiul său sta un potcap. Vru să rădice mâna și se împedecă în niște metanii de lână. I se păru că visează și iarăși închise ochii; dar redeschizându-i peste puțin, văzu aceleași lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

– Cum te mai simți, frate Paisie? îl întreabă unul din monahi, văzându-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petrecuseră. Sângele într-însul începu a ferbe și, sculându-se pe jumătate:

– Ce pocitănii sânt aceste? strigă. A! voi vă jucați cu mine! Afară, boaita! Ieșiți! că pre toți vă omor! Și căuta o armă pe lângă el, dar negăsind decât potcapul îl azvârli, cu mânie în capul unui călugăr.

Întru auzul strigărilor lui, doamna cu fiul ei, mitropolitul, boierii, slugile intrară toți în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră și sta ascultând la ușă.

– A! voi m-ați călugărit, striga Lăpușneanul cu glas răgușat și spărios; gândiți că veți scăpa de mine? Dar să vă iasă din minte! Dumnezeu sau dracul mă va însănătoșa, și...

– Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiți că ești în ceasul morții! Gândește, păcătosule, că ești monah; nu mai ești domn! Gândește că prin hulele și strigările tale sparii pre astă femeie nevinovată și pre acest copil în care razemă nădejdea Moldaviei...

– Boaită fățarnică! adăogă bolnavul, zbuciumându-se a se scula din pat; tacă-ți gura; că eu, care te-am făcut mitropolit, eu te desmitropolesc. M-ați popit voi, dar de mă voi îndrepta, pre mulți am să popesc și eu¹⁴! Iar pre cățeaua asta voi s-o tai în patru bucăți împreună cu țâncul ei, ca să nu mai asculte sfaturile boaitelor și a dușmanilor mei... Minte acel ce zice că sânt călugăr! Eu nu sânt călugăr, sânt domn! Sânt Alexandru-vodă!... Săriți, flăcăi! Unde-s voinicii mei?... Dați! dați de tot! Eu vă poruncesc. Ucideți-i pre toți... Nici unul să nu scape... A! mă-năduș!... Apă! apă! apă! – și căzu răsturnat pe spate, hârcâind de turbare și de mânie.

Doamna și mitropolitul ieșiră. La ușă îi întâmpinară Stroici și Spancioc.

¹⁴ Miron Costin (n.a.). Despre moartea lui Alexandru Lăpușneanu scrie Grigore Ureche.

– Doamnă! zise Spancioc apucând de mână pre Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numaidecât. Iată un praf, pune-l în băutura lui...

– Otravă! strigă ea, înfiorându-se.

– Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viața măriei-tale și a copilului acestui este în primejdie. Destul a trăit tatăl și destule a făcut. Moară tatăl ca să scape fiul.

O slugă ieși.

– Ce este? întrebă doamna.

– Bolnavul s-a trezit și cere apă și pre fiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

– Oh! vrea să-l omoare, răcni duioasa mumă, strângând cu furie copilul la sân.

– Nu-i vreme de stat în gânduri, doamnă, adăogi Spancioc. Adă-ți aminte de doamna lui Ștefăniță-vodă și alege între bărbat și între fiu.

– Ce zici, părinte? zise sărmana femeie, înturnându-se cu ochi lăcrămători spre mitropolitul.

– Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn; și pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte și să te ierte și pre tine. Zicând aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxanda luă un pahar de argint plin de apă, pre care-l aducea sluga; și apoi, mahinalicește și silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

– Ce face? întrebă Spancioc pre Stroici, carele crăpase ușa și se uita.

Întreabă de fiul său – zice că vrea să-l vadă – cere de băut – doamna tremură – îi dă paharul – nu vre să-l iaie!...

Spancioc sări și scoase junghiul din cingătoare.

– Ba, îl ia, bea... Să-ți fie de bine, măria-ta! Ruxanda ieși tremurândă și galbănă și, răzemându-se de părete:

– Voi să dați seamă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinând, că voi m-ați făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul veni.

– Să mergem, zise doamnei.

– Dar cine va căuta de nenorocitul acesta?

– Noi, răspunseră boierii.

– Oh! părinte, ce mă făcuși să fac! zise doamna cătră mitropolitul și se duse cu el plângând.

Amândoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-și face lucrarea. Lăpușneanul sta întins cu fața în sus, liniștit, dar foarte slab. Când intrară boierii, el îi privi îndelung și necunoscându-i, îi întrebă cine sânt și ce voiesc?

– Eu sânt Stroici, răspunse acesta.

– Și eu Spancioc, adăogi celalalt; și aceea ce vom este să te vedem păn-a nu muri, cum ți-am făgăduit.

– Oh! vrăjmașii mei! suspină Alexandru.

– Eu sânt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pre care ai vrut să-l tai, când ai ucis 47 de boieri și care a scăpat din ghearile tale! Spancioc, a cărui avere ai jăfuit-o, lăsându-i femeia și copiii să cerșătorească pe la ușile creștinilor.

– Ah! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucându-se cu mâinile de pânțe.

– Zi *acum slobozește*, căci ai să mori. Otrava lucrează.

– Oh! m-ați otrăvit, nelegiuților! Doamne! fie-ți milă de sufletul meu! O, ce foc! Unde-i doamna? Unde-i copilul meu?

– S-au dus și te-au lăsat cu noi.

– S-au dus și m-au lăsat! m-au lăsat cu voi! Oh! omorâți-mă, să scap de durere! Oh! înjunghe-mă tu, tu ești mai tânăr, fie-ți milă! scapă-mă de durerile ce mă sfâșie! înjunghe-mă! zise, înturnându-se spre Stroici.

– Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sângele cel pângărit a unui tiran ca tine.

Durerile creșteau. Otrăvitul se zbuciuma în convulsii.

– Oh! strigă, îmi arde sufletul! oh! dați-mi apă ... dați-mi ceva să beau!

– Iată, zise Spancioc, luând paharul de argint de pe masă; au rămas drojdiile otrăvii. Bea și te răcorește!

– Ba; ba, nu, nu vreau, zise bolnavul strângând dinții. Atunci Stroici îl apucă și-l ținu neclintit; iar

Spancioc, scoțând cuțitul din teacă, îi descleștă cu vârful lui dinții și îi turnă pe gât otrava ce mai era în fundul păharului.

Lăpușneanul, mugind ca un taur ce vede trunchiul și securea ce a să-l lovească, voi a se-nturna cu fața spre părete.

– Ce, vrei să nu ne mai vezi? ziseră boierii. Ba, se cade spre osânda ta să ne privești; învață a muri, tu care știai numai a omori. Și apucându-l amândoi, îl țineau nemișcat, uitându-se la el cu o bucurie infernală și muștrându-l.

Nenorocitul domn se zvârcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură; dinții îi scrâșneau, și ochii săi sângerați se holbaseră; o sudoare înghețată, tristă a morții prevestitoare, ieșea ca niște nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate ceas, în sfârșit, își dete duhul în mâinile calăilor săi.

Acest fel fu sfârșitul lui Alexandru Lăpușneanul, care lăasă o pată de sânge în istoria Moldaviei.

La monastirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede și astăzi portretul lui și a familiei sale.

Dacia literară, tom. I (ianuarie-iunie 1840), Iașii, p. 9-50, cu titlul: *Scene istorice din cronicile Moldaviei*.
Alexandru Lăpușneanul.

SOBIESKI ȘI ROMÂNII

1686

Pe drumul ce duce cătră cetatea Neamțu, pe la sfârșitul lui septemvrie 1686, se vedea o oaste mergând. După un trup de lănceri ce deschidea marșa, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări în fruntea cărora erau trei; unul în floarea vrâstei, posomorât, gânditor, necăjit, și doi mai bătrâni. Tustrei în haine poloneze. În sfârșit venea duiumul oștei: trăsuri, bagaje, pedestrași, șleahță popolită, amestecați, în neregulă, cu steagurile strânse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă. Nu se auzea nici surlă nici dobă, numai tropotul cailor, și pasul oamenilor ce abia se mișcau, pentru că de zece zile caii n-au ros decât coaja copacilor, și oamenii s-au hrănit numai cu poame.

Și însă această oaste, în stare așa ticăloasă, e aceea ce a îngiosit de atâte ori trufia semilunii, iar acei trei

frunțași ofițeri sânt hatmanii Iablonovski și Potoțki, și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobiețki regele Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobiețki, fala leșilor, eroul creștinătății, mântuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas turcilor, a se trage dinaintea tatarilor și a moldovenilor; a-și privi oastea ticăloșită de lipsa merindelor, horopsită de dușmanii carii îl urmează mișelește, fără a îndrăzni să-și deie pept fățiș cu el, și fac pradă tot ce cade, tot ce rămâne pe urmă; a nu întâmpina în drumul său decât o fioroasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet și gânditor. Hatmanii lângă dânsul păzeau tăcere, respectând supărarea sa de care și ei se împărtășeau.

– Ce castel e acesta? întrebă Sobiețki când, rădicând capul zări pe sprinceana dealului, înălțându-se trufașă dinaintea lui, cetățuia Neamțu. Cu bună seamă vrun cuib a talharilor acestor de moldoveni!

– La vreme de război, aici domnii Moldovei obicinuiesc a-și trimite averile lor, răspunse Potoțki.

– Așa! Să mergem dar să-l luăm. Oh! voi să-mi răzbun pre Cantemir care mă înșală, și mă făcu să perd atâta viteji!

– Eu ași zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de câmp, nu de asalt.

– Ba, pre numele patronului meu! nu va zice lumea că o cetate s-a arătat dinaintea lui Sobiețki fără a i se cuceri? N-avem tunuri? Vom lua-o dar cu mâinile.

– Numele m[ăriei] tale e destul tun, zise Potoțki.

Trufia polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la ideea unei izbânzi atât de lesnicioase și îndată dete poruncă să se înșire oastea către cetate.

În cetățuie se afla optsprezece plăieși, trimiși de ispravnicul de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoanei, care era la Fălcii pe lângă domnul Cantemir, unde tăbărâse armia turcească. Cu câteva ceasuri mai nainte sosise încă un tânăr plăieș, a cărui cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lângă ziduri.

– Mai bea o dușcă, băiete, zise un bătrân de care se vedea că ascultă toți, și ne spune ce ai mai văzut la Iași?

– Ce să văd, tată? Blăstămăție! Târgul îi în jac. Leșii pradă și dezbracă pe bieții oameni.

– Ș-apoi zic că-s creștini!

– Creștini! au prădat bisericile și monăstirile de odoare. Nu știți încă? S-au dus să ieie pe sfânta¹ de la Triisfetitele.

¹ Moaștele sf. Paraschevii de la Epivata, aduse cu cheltuiala domnului Vasile-vodă (n.a.).

– Doamne ferește! ziseră plăieșii făcându-și cruce.

– Așa, urmă tânărul; eram acolo când au mers să ieie racla sfintei, dar călugărul, simțind, au închis poarta, și n-au vrut să deschidă; atunce ...

– Pui de om, călugărul! strigară ascultătorii.

– Atunce craiul lor au poroncit s-aducă tunurile ca să spargă porțile, dar mai întâi au trimis răspuns călugărului, care ședea în clopotniță, să deschidă, ori face monăstirea praf și pulbere.

– Auzit-ați acolo litfa cea păgână! Și ce au făcut popa?

– El au răspuns că nu se aștepta s-audă așa vorbă de la un împărat care se zice creștin, și că m[ăria]-s[a] îi mare și puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu, nici de sfinții lui, dar el nu deschide poarta, ci s-a îngropa sub zidurile bisericei și apoi lumea va judeca între dânsul, atât de slab, și între m[ăria]-s[a] atât de tare. Auzind aceste, leahul s-au făcut foc de mânie și dasă acum poroncă să împușce, când unul din hatmanii lui i-au zis nu știu ce. Cum îmi spunea oamenii, i-au zis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa Domnului și altele multe. Îndestul că l-au înduplecat să deie pace bisericei.

– Și ce fac acum leșii la Iași?

– Este o săptămână de când s-au dus, după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oști, și au purces pe

Bahlui în sus, gândind c-or găsi de toate; dar acolo să vedeți. Vodă, din lagărul turcilor, cum au auzit de aceasta, au și pornit după dânșii un mârzac c-o mulțime de tătari și vro cinci steaguri de moldoveni, iar mai întâi au trimis pe loc pre capitanul Turculeț c-o strajă de călăreți care, apucând înainte, au scos toți oamenii de prin sate, au dat pojar fânului și fânațelor, au ascuns prin gropi grâul și orzul, și dușmanul au găsit tot pustiu în drumul său, încât, agiungând la Cotnar, nu găsea să mânânce decât poamele copacilor; ba încă au pus prin bălți și niște ierburi veninoase de care cum bea, crăpa; și vai de capul lor! pereau cu sutele și ei și caii, iar care rămânea pe urmă cădea în mâinile moldovenilor, carii, fără mai multă judicăță, ori îl spânzura, ori îl înțepa.

– Osânda sfintei Paraschevii! zise bătrânul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

– Eu – știți că m-ați trimis la Iași să văd ce mai este. După ce s-au dus leșii, m-am luat cât coala pe urma lor până la Cotnar, unde m-am întâlnit cu capitanul Turculeț, care mi le-au spus; ș-apoi, după ce am văzut că dușmanii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat de-a dreptul piste codri... Dar oare ce buciumă străjerul?

– Fă-i semn să se coboare de pe zid, și să vie încoace.

Nu trecu mult și plăieșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Îndată toți alergară pe ziduri.

– Leșii sânt! strigă tânărul ce venise de curând și pre care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul, și vin aici...

– La porți, flecăi! zise bătrânul. Încuieți-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate românească, ca într-o țarină pustie.

– Dar noi sântem numai nouăsprezece și asta-î o oaste întreagă, observă unul; cum se...

– Taci, mucosule! îl curmă bătrânul. Te temi că-i peri? Mare pagubă! Un mișel mai puțin.

Vânătorul astfel înfruntat se trase rușinat și se sui pe ziduri.

În vremea aceasta, oastea se apropiese. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrânul îl salută de pe zid.

– Bine ai venit, domnule, ce poștești de la noi?

– Măria-sa regele Poloniei, mare ducă de Lituania ș.c.l. (urma titlurile), vă face cunoscut că să vă închinați și să-i cuceriti cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje, fără a i se face nimică, iar cutezând a se împotivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece subț ascuțitul sabiei.

– Du răspuns m[ăriei]-sale, zise bătrânul, că laude și îngroziri de aste am mai auzit noi, și tot nu ne-am spăriet. Mai bine m[ăria]s[a] și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică. Cetatea n-avem gând să i-o dăm cu una, cu două, macar că nu sânt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din pușce, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înuntru.

– Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

– Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gândiți mai bine la al vostru.

– Încă o dată vă întreb, vă închinați ori ba?

– Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau neconținut cetatea. Plăieșii răspundeau cu gloanțe care nu făceau greș. Fieștecare împușcătură obora câte unul din vrăjmași, și mai ales din ofițeri, asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii pereau fără a face spor.

În ziua dintăi, doi vânători periră. A doua zi și a treia zi mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai periră trei din moldoveni. Numărul bravilor scădea pe

toată ziua. Seara, adunându-se pe lângă foc, văzură că au sfârșit și munițiile și merindele.

– Ce este de făcut, tată? întrebă tânărul vânător pe bătrânul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviță.

– Câți au perit d-ai noștri?

– Zece.

– Și nu mai avem nici praf, nici merinde?

– Nu.

– Dacă-i așa, apoi mâni dimineață urcă-te pe poartă și leagă în vârful săneții un ștergar alb; spune că închinăm cetatea, cu tocmală să ne lesă slobozi să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rânduri, lăsând prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana, și poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieșind șese oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alți trei ce erau răniți.

– Ce este aceasta? strigă Sobiețki răpezindu-se calare înaintea lor. Ce sânteți voi?

– Străjerii din cetate, răspunse bătrânul rănit, din spatele fiului său.

– Cum! atâta sânteți?

– Zece din noi au perit din mila m[ăriei]-tale.

– Voi ați cutezat a vă împotivi mie și a-mi omorî atâția viteji? zise regele. O, asta nu se va trece așa!

urmă turbat de mânie; trebui o pildă pentru cei asemine vouă, și pilda va fi groznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreang. – Spânzurați-i!

Pe loc ostașii încungiurară pre plăieși, carii, depuind jos răniții, își făcură semnul crucei și, răzământu-se pe sânețe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșare această scenă.

– Fie-mi iertat, sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de regele care ședea posomorât și mânios, a arăta m[ăriei]-tale că acești viteji n-au făcut decât datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea a câștiga făgăduința marelui Sobiețki că vor fi slobozi și nesupărați.

– Îți mulțănesc, vrednice al meu tovarăș de arme, zise Sobiețki ca deșteptat din somn, îți mulțănesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvânt; oamenii aceștii s-au purtat vitejește. Să li se deie fiecăruia câte cincizeci de zloți. Apoi, înturnându-se către români: Voinicilor, zise, sânteți slobozi; mergeți în pace și spuneți copiilor și fraților voștri că ați avut cinstea a vă împotivi cinci zile regelui de Polonia.

Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luându-și răniții, se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se

cobora încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise, purtând pe zidurile sale urmele boambelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

N.B. Fragmentul acesta a servit d. V. Alecsandri, pentru a compune o dramă istorică ce fu jucată în iarna trecută cu un mare succes pe scena noastră.

Calendar pentru poporul românesc pe anul 1845, Iașii, La Cantora Foiei sătești, 1845, p. 22-29. Ceea ce urmează după N.B. (nota bene), a fost adăugat în volumul Păcatele tinerețelor, 1857, p. 144.

REGELE POLONIEI ȘI DOMNUL MOLDAVIEI

1713

Carol XII, regele sfezilor, adusese spaimă în tot nordul Europei; dar nebuneasca lui sumeție se sfărâmă în sfârșit de statornica cumpănire a lui Petru I, împăratul Rusiei, și acest june rege, perzând sub Pultava rodul tuturor trecutelor sale biruinți, abia scăpase rănit în Moldavia la Tighine (Bender).

Nenorocirea lui Carol aduse însă și căderea regelui Stanislav, pre care el îl suise pe tronul Poloniei, de unde coborâse pre August Electorul de Saxonia. Dar trebui să dăm mai întâi o lămurire despre acest rege polon.

Carol văzuse pre palatinul Stanislav Leșcinski când îi fusese trimis deputat de confederația Varsaviei. Junele palatin plăcu cuceritorului sved. El avea o fizionomie norocită, era franc, brav, deprins cu ostenelele

și iubit de vasalii săi. Regele sfezilor cunoscându-l, zise: „Omul acesta îmi va fi purure prieten“, și în gura lui Carol aceste vorbe însemnau: Omul acesta va fi rege. Curând după aceasta, se porunci Adunării să-l aleagă rege. Cardinalul primat se împotriva.

– Ce-i lipsește lui Leșcinski? îl întrebă regele sved.

– Sire, e prea june...

– E de vrâsta mea, îl curmă Carol posomorându-se; și bietul cardinal ieși, se duse acasă și, nu după mult, muri de necaz și de rușine că zisese o dobitocie.

La 4 octomvrie 1705, Stanislav Leșcinski și soția sa Carlota Opalinska se încoronară și se proclamară rege și regină Poloniei¹.

Carol însă biruindu-se, căzu puterea ce sprijinea pre Stanislav. Mai multe partide se ridicară și August reîntrând în Polonia, leșii se uniră cu el, iar Stanislav se trase în Pomerania cu o mică gvardie ce avea. De acolo sub numele unui francez maior în oastea svedă ce-l chema Haran, întovărășit de baronul Sparre – care a fost mai apoi ambasador în Engiltera și în Franța – și de un colonel, plecă pe ascuns într-o noapte spre a merge ca să se întâlnească cu regele sved.

Întâmpinând mai multe necaze și primejdii în calea lor, în sfârșit ajunseră la hotarele Turciei, de

¹ Voltaire, *Histoire de Charles XII* (n.a.).

unde baronul Sparre se înturnă în Pomerania, iar Leșcinski întră în Moldavia, unde domnea atunci Nicolai Mavrocordat.

După prebegirea domnului Dimitrie Cantemir, Moldavia rămăsese într-o stare tulburată. Duhurile erau ațâțate și inimile îngrijite. Planul lui Cantemir, mai mult personal decât obștesc, izbutise numai a da prepusuri Porței, care începuse a privi Moldavia ca o țară dușmănească și cine știe ce urâte urmări ar fi avut starea aceasta, dacă din o norocită întâmplare nu s-ar fi rânduit domn Nicolai Mavrocordat.

Acesta era unul dintr-acei oameni rari care stau ascunși în umbră, până ce timpul și întâmplările îi scot la lumină. El, deși moldav de viță, fusese născut la Fanar și crescut în diplomația acea grecească, din care ades izbucnea mari lucruri, mari pozne. Înzestrat și cu duh firesc, el cunoștea mai toate limbele Europei; era bun cârmuitor, aspru cătră aristocrați, pre care știa a-i ținea în respect, și blând cătră norod.

Într-o zi, cum șădea singur în palatul domnesc, un edeciu întrând, îi dete o scrisoare de la vornicul Manolache Roset, pre care un înadins o adusese în minuta aceea.

Prin acea scrisoare, acest boier îl înștiința că „întâmplându-se la un sat de lângă Bacău a fiului său Ștefan și, văzând multele supărări și bântuiri ce fac ostașii leși și svezi care veniseră la iernatic în

Moldavia, s-au sculat cu slugile sale și cu oameni de strânsură câți au putut găsi în pripă și, lovind pre acei ostași fără veste, i-au spart, și îi aduce pre toți în butuci cu steagurile și ofițerii lor“. Adăogea că „au mai nimerit acolo trei ofițeri svezi cu patru slugi și că se văd a fi oameni de treabă, care, văzând prinderea leșilor, ar fi juruit mulți galbini de aur ca macar pre dâșii să-i lasă a se întoarce la Ardeal de unde au venit; dar că el le-ar fi răspuns că-i dator a-i duce înaintea domnului, că ei s-ar fi primit, rugându-l numai să nu între ziua în Iași; și că vine și el cu dâșii la monastirea Galata“.²

A doua zi seara, sosi vornicul Manolache și cu acei trei ofițeri și, lăsând pre doi cu fiiul său Ștefan la monastire, veni cu cel al treile la curte. Mavrocordat îl primi, deși era aproape de miezul nopței. Vorba între ei urma latinește. Ofițerul se recomandă ca un francez în slujba regelui de Svedia.

– Dar ce rang ai? întrebă Mavrocordat.

– Major sum³, răspunse acesta.

– Imo maximus es⁴, zise prințul zâmbind și, scu-lându-se, îl salută cu respect, căci îl cunoscă că era regele Stanislav, pentru că a fost văzut pe tatăl său Leșcinski (cu care acesta semăna foarte) când fusese ambasador lângă Poarta Otomană.

² Nicolai Costin, *Hron.* (n. a.).

³ Sunt maior (lat.).

⁴ Ba ești cel mai mare (lat.).

Îndată porunci să-i gătească gazdă la Tresfetitele, unde rânduî spre slujba sa din însuși curtenii săi pre cuparul, camarașul al doile, vatazul de copii și pre caminarul Spandonie cu un capitan de ostași.

În următoarea zi, în vreme ce regele polon mergea la biserica catolică ca să se comunice, stafetele lui Nicolai-vodă plecau ca să vestească vezirului, hanului și pașii de Bender venirea acestui oaspet la Iași.

Așteptând răspuns, Mavrocordat se întâlnea ades serile cu Stanislav care nu ieșea, ascultând liturghia în casă, pe care o zicea în toate diminețile un preot franciscan.

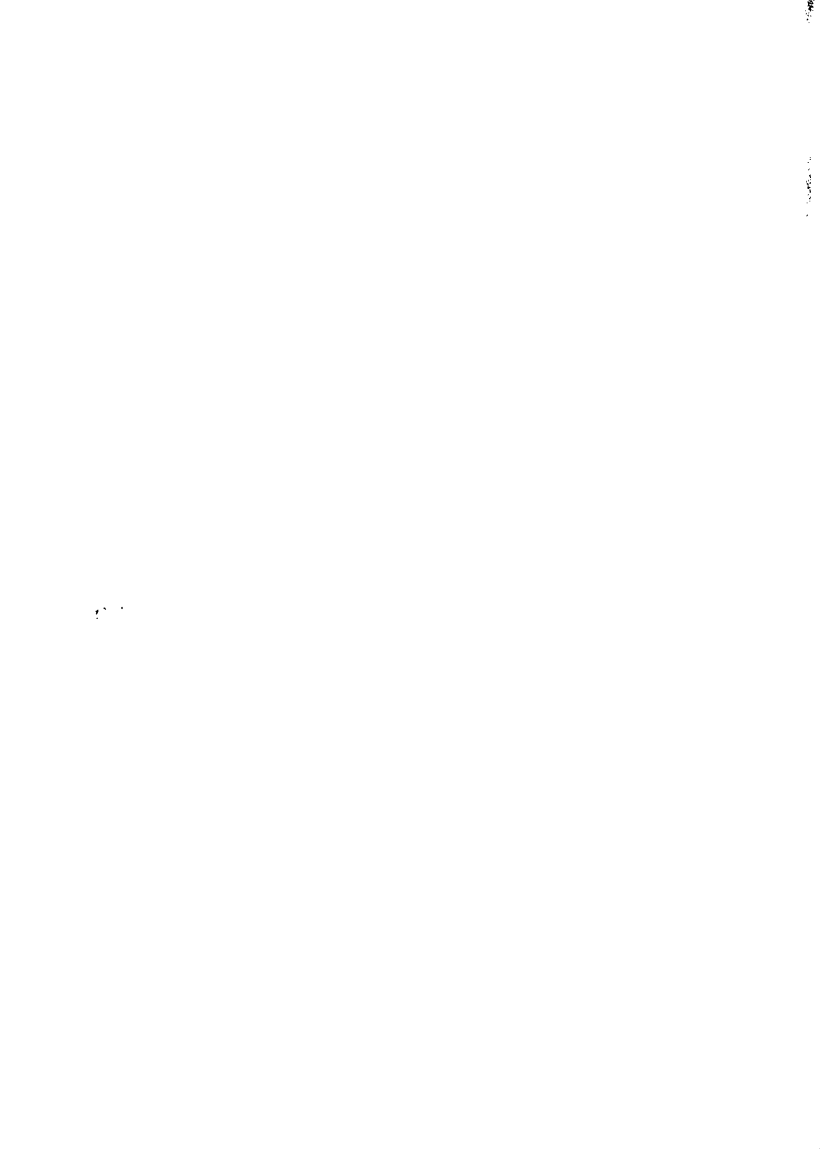
Răspunsul n-a întârziat. El cuprindea că domnul Moldaviei să trimiță îndată *sub bună pază* pe regele Poloniei la Tighine.

Spun că Stanislav auzind hotărârea aceasta, și-a adus aminte de Franțisc I regele Franției care, după fatala bătălie de la Pavia unde căzuse prins, scria maicei sale aceste neuitate cuvinte:

*Tout est perdu fors l'honneur!*⁵

Albina românească, nr. 2, 24 dechemvrie 1839, p. 414-416, cu titlul *Riga Poloniei și prințul Moldaviei*.

⁵ Totul e pierdut în afară de onoare! (fr.).

CÂNTEC VECHI

Odinioară, ținutul Hârlăului era unul din cele mai frumoase a țării. Astăzi însă și-a pierdut până și numele și, în adevăr, e păcat, căci, fără a vorbi de podgoria Cotnarii, vestită prin vinățele sale, în el găsește cineva dealul Catalinei, de care, deși istoria nu pomenește, tradiția ne spune că se numește astfel de pe numele unei prințese române, care scăpase de o navală dușmănească în vârful lui, unde, făcând șanțuri și baterii, se apăra cu slugile sale; ruinele politiei Cotnarii, unde un domn¹ a întemeiat o universitate vestită pe acele vremi; două biserici, una ortodoxă, alta catolică, zidită de doi prinți români; beciuri gigantice, pre care, oricât s-a încercat ciocanul vandalilor, tot nu le-a putut încă surpa de tot; Dumbrava-Roșie, faptă barbară și mare a unui mare domn², care, ca să lase un monument fieros a viteziei sale, înjugă leșii la plug și semănă o

¹ Iacov (n.a.). Iacob Eraclide Despotul, eroul dramei istorice a lui Alecsandri, *Despot-vodă*.

² Ștefan (n.a.).

întreagă câmpie cu ghindă. Ghinda a produs stejari uriași și, când vântul clatină frunzele lor, se aude un gemăt tânguios ca în pădurea Dodonii³. Mai încolo, vezi un istm de pământ, numit Podul de lut, care unește două prăpăstii și alătura un izvor ce se cheamă Fântâna cerbului.

În locul acesta a fost tăiat bravul Dragomir, care cutezase a se înamora cu fiica lui Radu Mihne, pângărind cu plebea lui sângele patrician s.a., ș.a.

Toate aceste vechi rămășițe a gloriei strămoșești, făcute pe măsura oamenilor mari și pe care noi, mirmidoni degenerați, nu le putem nici prețui, nici înțelege, le vizitam călăuzit de un bătrân mazil din Cotnari, la care trăsesem la gazdă.

– Nu știu care e balta unde au perit atâta călărime leșească în vremea domnului Constantin Cantemir, am întrebat pre călăuzul meu.

– N-a fost niciodată baltă, ci numai un loc hleios, plin de mlaștine, colo devale.

– Unde mi se înglodaseră roțile trăsurii?

– Așa; și încă acum e vară, dar toamna nu e de îmblat și leșii au venit despre toamnă. Îmi spunea tatăl meu că-i spunea bunul său – care a fost în băătălia aceea

³ *Dodona*, localitate în Epir (Grecia antică). Aici se afla un templu în care oracolul recurgea, printre altele, la ascultarea foșnetului frunzelor de stejar lovite de vânt.

cu căpitanul Turculeț – că mulți leși au perit aice și că împăratul lor de necaz mare își bătea ulanii cu sabia și le zicea: „Nadba umirác jak psy“, adică: „Rușine să muriți ca câinii“.

– Cantemir s-a purtat cu mare minte atunci; el era bun domn.

– Bun și nu prea. A omorât doi bunatate de boieri, pentru că-i da pe foaie și nu-l lasa să-și facă mendrile; dar așa a fost de când e țara noastră. Dreptul îmblă totdauna cu capul spart.

– Poate; însă mi se pare, moșule, că nu pre aveți dreptate a vă plânge tot de domni și nu și de boierii care încungiură pre domni.

– Acei doi pre care i-a tăiat nu-l sfătuiau de rău. și ziceau numai: „Măria-ta, mai des cu paharul și mai rar cu birul, că nu poate țara“. E, cine-i asculta!

– Miron logofătul și Velicicu hatmanul erau prietini lui Cantemir. El nu i-ar fi omorât, de nu l-ar fi îndemnat ministrul său Iordache Roset visternicul și Cantemir a plâns mult c-a făcut așa păcat. Judecând deci că și domnitorii au slăbiciunile lor ca și ceilalți oameni, trebuie a osândi pre sfetnicul ce-l împinse la asta.

– Poate că ai cuvânt d-ta. Las-să se mânânce lupii ca să mai răsufle oile. Când au murit boierii aceia, ieșise și un cântec care-l știa tatăl meu pe de rost; îl și pescrisesem eu...

– Mă rog, caută-l și mi-l dă, am strigat.

– Ce să faci d-ta cu el? Cântecul acesta nu-i făcut de boieri, nici pentru boieri. Știi d-ta că boier la boier nu-și face cântec. Corb la corb nu scoate ochii.

– Fie cum zici, numai dă-mi cântecul.

Ajungând acasă, mazilul multă vreme l-a căutat; în sfârșit, într-un unghi pe poliță, găsim un ghizdan vechi, îl deschise și, dintr-un smoc de tărțăloage de moșie (care-l sărăciseră de tot cu judecățile), scoase o hârtie afumată pe care mi-a dat-o.

Cetindu-o, m-am încredințat că oamenii de pe atunci nu scriau mai rău decât acum.

M-am pus de l-am scris întocmai după a moșneagului:

CÂNTEC

Cantemir era un domn
Altfel pre de treabă om,
Numai țara cam prăda.
Boierii, văzând așa,
Îi zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Domnul la masă-i pofta
Și cu cotnar îi cinstea,

Până ce îi îmbata.
Boierii când închina
Îi zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

El însă nu-i auzea,
Mânca, bea și jăcuia,
Și-n seamă nu le baga.
Boierii se supăra,
Și-i zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Într-o zi s-au adunat
Ș-au făcut între ei sfat,
Când la divan i-a chema
Pe norod a judeca,
Să-i zică: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Domnul dacă au văzut
Că de șagă s-au trecut,
Și că vor a-l dărăma,
Căci boierii nu-nceta

A-i zice: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“,

Foarte mult s-au mâniat;
Pre doi din ei i-au tăiat.
Ca doar de ei va scapa,
Și nu-i va mai asculta
Zicându-i: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Ei la moarte se ducea
Veseli, vorbea și râdea,
Frică nicicum arăta,
Și-n gura mare striga:
„Ien auzi, măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Spun că cum i-au omorit,
Pe loc domnul s-au căit,
Căci îndată ce-nopta,
Amândoi i s-arata
Și-i zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Pe la schituri, sehăstriei,
Au dat multe liturghii,
Ca doar îi va împaca:
Dar prin somn tot îi visa
Zicându-i: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Neavând nicicum ragaz,
De ciudă și de necaz,
Muri înălțimea-sa.
Norodul îl îngropa
Zicându-i: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Foaie pentru minte, inimă și literatură, nr. 23,
7 iunie, 1843, p. 181-183.

NEGHINĂ ȘI PĂLĂMIDĂ

Poezie

POTOPUL

*În ziua aceea s-au desfăcut toate izvoarele adâncului,
și jgheaburile cerului s-au deschis.*

Facere, cap. 7

Negur-amenințătoare orizonul învălise,
Iar prin nădușitul aer vântul ager vâjia,
După nouri groși și negri soarele-acum asfințise,
Și scaldată-n sânge luna în prejma lui răsărea.

Iată mare întunerec preste univers se lasă,
Și grozavul ceresc tunet începu a bubui,
Tot pământul se clătește; marea din matca sa iasă,
Preste lumea vinovată năvălind a se lăți.

Bolta cerului se sparge subț a apei greutate,
Ploaia se aruncă râuri ca pe gura unui scoc,
Sate, târguri și orașe, cetăți, turnuri înecate,
Se văd numai când prin nouri își fac fulgerile loc.

Dumnezeu apucă-n mână paloșul de răzbunare,
El e mult-îndurătorul, dar și drept-judecător,
Vrea să pedepsească lumea pentru-a sfintei legi calcare,
Și sumețul om să vadă că-i un verme muritor!

Munții, măgurile nalte sta subț apă îngropate,
Undele spăimântătoare preste ele s-arunca;
Numai a unei stânci creștet prin talazele turbate
Precum un uriaș strașnic din adâncuri s-arăta.

Vălmășală zgomotoasă ocolea coastele sale,
Pre care apele negre cu pornire le izbea;
Omenirea împregiuru-i scotea țipete de jale,
Nevoindu-se cu silă să se urce pân-la ea.

O ce răcnete grozave! ce amară suspinare!
Dar moartea plutind pe valuri glasul lor nu asculta,
Ea venea și preste dâșii apăsând recele-i gheare,
În noianul prăpădirei fără milă-i cufunda.

Acolo un crac de munte se dezghină cu pornire,
Prăvălindu-se cu vuiet în talazul răzvrătit,
Ticăloșii ce pe dânsul sta cuprinși de îngrozire,
Cad cu el – moartea-i așteaptă – undele i-au coperit!

Mai încoaci un şiroi iute pe un tânăr fiiu cuprinde,
Când sărmanul vrea să scape pe al său tată bătrân,
Şi să ducă mai departe unde apa nu se-ntinde,
Pe maică-sa care ţine frăţiorul lui la sân.

Nu e mijloc de scapare de a Domnului urgie,
Pretutindini este moarte, pretutindini ocean,
Numai stânca uriaşă se înalţă cu mândrie,
Arătându-şi golul creştet preste groznicul noian.

P-acea mare înălţime singuri doi tineri scapară,
Gingaşa fată Selmina, ş-amorezul său iubit,
Ei văd moartea cum spre dâşii se apropie amară,
Mulţămii că şi atunci soarta nu i-au despărţit.

Amândoi au rămas singuri din grozavnica perire,
Cungiuraţi de negre ape, d-acel vifor furios;
Ploaia preste ei se varsă ca şiroiul în pornire,
Clocotesc ferbând deasupra tunetele fioros.

Iar prin latul întunerec ce se-ntinde pe tărie
Când de când brăzduind cerul fulgerul scânteitor,
Preste undele muginde le-arăta cu grozăvie
Cum plutea ca nişte plaghii leşile fraţilor lor.

A Selminei line lacrimi cu ploaia amestecate
Se prăval ca două râuri pe-ovilită fața sa,
Inima-i din loc sărită de abia ceva se bate,
Ca s-arate că viață în ea încă mai era.

Ca o floare încujbată d-a crivățului suflare,
Se lipește lângă peptul pre scumpului ei Edvin,
Și privindu-l multă vreme, cu o lungă-mbrăçoșare
În sfârșit astfel grăiește, slobozind un slab suspin:

„Nu ne-a mai rămas, Edvine, de nădejde nici o rază,
A sosit a vieții noastre sfârșitul îngrozitor,
Privește cum sluta moarte cătră noi înaintează!
O, durere-a despărțirii! O, al nostru trist amor!

Ah! care din aste valuri, unelte-a morții cumplite,
Care e acel ce soarta pentru noi l-a hotărât?
Puținele mele zile iată-le de-acum sfârșite!
Sprijinește-mă în brațe-ți, să mor l-al tău sân iubit.

În curând a să sosească mâna morții cea de gheață
Și de draga ta Selmină să s-atingă-nfiorat,
Să mă ia de lângă tine, de lângă scumpa mea viață
Ca s-afunde în adâncuri un suflet nevinovat!...”

În fiorii spăimântării leșină tânăra fată,
Undoioasele ei coame viforul le-nvăluia;
Semăna ca o mlădiță de-un vânt ager sfărămată.
Și – furtuna nu-ncetase, și apa se tot suia!

În a sale slabe brațe Edvin strâns la pept o ține,
Căutând să o învie cu-al său rece sărutat;
Nu gândește la peirea ce era pe lângă sine.
Lumea, viforul, potopul, viață, moarte a uitat.

Nimic altă el nu vede decât pe-a sa mult-iubită
Și-n vederea astă tristă în inima lui simțind
O durere mult mai crudă decât moartea cea cumplită,
Fața ei muiată-n lacrimi o sărută suspinând,

Zicând: „Draga mea Selmină! ah! rogu-te, te trezește,
Fie-ți milă, o pre-dulce, d-al meu plâns, d-al meu oftat,
Mai deschide ochișorii, pe iubitul tău privește!
Ah, al tău sufletel poate cătră ceruri a zburat!“...

De-a iubitului său lacrimi și duioasă sărutare
Se deșteaptă biata fată din acel leșinat greu,
Și-nălțând spre ceruri ochii, c-o adâncă suspinare
Zice: „Oh cât e de mare mânia lui Dumnezeu!

O tu sfântă, prea-înaltă, ființă misterioasă!
Tu care ai locuință în acest cer înfocat,
Dumnezeule cumplite! de ce mâna-ți mânioasă
Preste noi nenorociții cu urgie-ai apăsător?

Care fu a noastră vină, prea-puternice-mpărate!
De vrei să ne perzi cu lumea care ție a greșit?
Au doar sânt atât de grele și mari a noastre păcate?
Însă noi n-am făcut altă decât numai ne-am iubit.

Oh! cât ești de strașnic, Doamne, în a ta dreaptă mânie,
Cât d-amar este paharul ce-l bem în acest minut!...
Ah! din mintea mea nu iese acel ceas de grozăvie
Când în undele turbate pe-al meu tată am văzut

Cum se lupta împotriva înviforatorilor ape,
Nevoindu-să să poată pînă la noi a se urca,
Și văzând că nu-i rămâne vro nădejde ca să scape
Întinses-a sale brațe spre-a mă binecuvânta;

Când deodată preste dânsul căzând valul cu pornire
Și d-această de pe urmă mângăiere m-a lipsit;
Însă, scumpule Edvine, oricare nenorocire
Aș uita fiind cu tine, viețuind cu-al meu iubit...

Dar ce poate face omul împotriva voiei sfinte?
Cine poate înțelege scopul ei acel ascuns?
Iartă cârtirile noastre, Dumnezeule părinte!
Căci ele scap dintr-un suflet ce durerea l-a pătruns.“

Edvin sprijinea în brațe p-a lui scumpă amoreză
Ce de silnica suflare a furtunei s-alignează,
Căuta nenorocitul ca să o îmbărbătează,
Să-i astâmpere durerea, și aceste îi zicea:

„Draga mea! Nici o ființă pe lume nu mai trăiește,
Din obșteasca prăpădire nici un om n-a mai rămas,
Numai noi mai viem încă, dar și pentru noi sosește
Moartea să ne-mbrățișeze în acest amarnic ceas.

Cum a rouăi picătură soarele de dimineață
O usucă și o scurge, ca și când nu ar mai fi,
Astfel, scumpa mea Selmină, fu și trista noastră viață,
Se uscă precum și roua, și cât și dânsa trăi.

Dumnezeu acest puternic, a cărui sântem lucrare,
Pedepsește pe dreptate pe omul cel vinovat;
El ne-au făcut, el ne perde. – Să ne plecăm cu răbdare,
Neuitând că el de este drept, e și mult-îndurat –

Ca un stăpân și părinte ceartă, dar și miluește,
Pentru noi, a sa zidire, îngrijire va avea,
El o vecinică viață în ceruri ne pregătește.“
Și – furtuna nu-ncetase, și apa se tot suia!...

De cuvintele acestea Selmina încuragiată,
Simți o nouă putere încălzind sufletul său,
Cătră cer cu duioșie ochii mai rădic-o dată
Zicând: „Lăudat să fie numele lui Dumnezeu!

De-acum poate sosi moartea, ea nicicum mă îngrozește,
Căci încai mor mulțămită lângă scumpul meu iubit...“
Vorbind încă, iată apa preste dâșii năvălește;
Valurile-acoperindu-i în adânc i-au înghițit.

1837, noiembrie.
Curier de ambe sexe, periodul II, nr. 2, p. 29-32.

MELANCOLIA

O puternică plecare ce nu rabdă-mprotivire
Mă îndeamnă să cânt astăzi acea tânără simțire
Ce-n singurătate numai își are locașul seu,
Dar ceresc trimis în lume din sânul lui Dumnezeu.
Fie ca aceste versuri ce curând vor fi uitate
Să aducă alinare vrunor inimi întristate,
Și resfirând pe-a lor cale niște nemernice flori,
Să le-mprăstie necazul ș-ai supărărilor nori;
Căci plăcerile sânt multe care vin din bucurie,
Însă nu puține are și dulcea melancolie;
Ș-un om simțitor alege, decât agere clătiri,
Pe ale melancoliei liniștitele uimiri.
Îl privești cătând să afle în al artelor locașe
Nu icoane renumite, pomeniri mândre, trufașe,
Ci tabloul melanholic unde-un june-amorezat
Stă jălind pe străini țarmuri de iubita-i depărtat;

Sau un tânăr ce suspină într-o singurătată,
Suferind pentru-a sa țară, pentru drept și libertate.
Câte ori a zilei rază îl găsește încă treaz,
Adâncit în reverie și cu lacrimi pe obraz!
Câte ori petrece noaptea absorbit întru gândirea
Unui fulger de nădejde ce-i menise fericirea,
Cugetând la suvenirea unor dulci îmbrățișări
Uitând viața ș-ale lumei minciunoasele plăceri!
Ah! Amorul e virtute pentru cine-l prețuiește,
Pentru cel care îl simte, și din inimă iubește!

Fericit cine-l cunoaște! fericit cine-l simți!
Iată lina primăvară începutu a ne zâmbi;
Mii de flori însmaltă câmpul răvărsând a lor miroase,
Iar zefirii pintre frunze cu-a lor aripi răcoroase
Răspândesc un dulce sunet pe natură-nveselind,
Și la glasul lor făptura se resimte înviind.
Dar decât acel lux mare a naturei înflorite
Preferăm mai bine umbra celor rădiuri liniștite;
Acolo în încântare sub frunzișul nepătruns,
Inima își dezvălește simtimentul său ascuns.
Când copaci plecând asupra-ți a lor frunte despletită
Îți întovărășesc pașii pe-o carare mult iubită;
Când zefirul care-n șesuri de abia răsuflă lin,
Pintre frunze se aude ca un gemăt de suspin;
Toate chem la reverie, toate plec la îndurare,
Și-n răcoarea acea dulce inim-află stămpărare.
Căci condusă de natură spre mai tinere gândiri,

Cu plăcere-și amintește trecutele suferiri.

Vezi pârâul acest trândav, scaldând pajiștea cea verde
Cum prin flori trufaș se primblă, și subt arce verzi se perde?
Valul său pare că poartă lacrimi limpezi și oftări,
Îndemnând cu-a sa murmură la duioase cugetări;
Lângă el o mândră salce cu lungi ramuri atârinate
Își împlânt-într-a lui ape cosișile-i resfirate;
Acea undă gemătoare, acel arbure jălind
Parcă sînt doi juni prietini ce, al nostru chin privind,
Se îndur l-a noastre patimi, la a noastră grea durere,
Și ne-aduc prin a lor freamăt o plăcută mângăiere;
Noi iubind compătimirea ce ei vor a ne-arăta,
Aflăm vie mulțămire lângă dâșii a ofta.

.....

S-ascultăm, ce se aude? Ce nou glas răsună oare?
A dumbrăvii cântăreață, gingașa privighitoare,
Prin accente iscusite rădiul tot a încântat;
Ascultând-o simt că-n sine-mi un nou ce s-a deșteptat.
Cât iubesc să-mi opresc pașii subt umbra de desfătare
Unde cade în suspine a ei jalnică cântare!
Gânditor și dat cu totul s-aud dulcele ei glas,
Sub copaciul acest mândru în uimire am rămas,
Nu bag seamă că deasupra-mi vijilie se stârnește,
Sau că soarele apune, ori că tunetul vuiește,
Și c-a zilei lumina de pe cer acum s-a stîns;
Simt a ei durere numai, ascult numai al ei plîns.
Dar tăcu – nu mai răsună tânguioasa-i melodie,

Eu stau încă, ascult încă cuprins de melancolie.

Steaua zilei ostenește tânjitoarele-mi vederi;
Ochiul meu muiat în lacrimi află mai multe plăceri
Când pe nori d-azur și aur căutând se obosește
Lumina ce nu se vede, dar tot încă se simțește:
Ziua astă care moare, noaptea care s-a întins,
Umbra cea misterioasă ce pădurile-a încins,
Dulcea paserei cântare ce treptat se micșurează,
Trandafirul ce s-ascunde, râul care murmurează,
Șesul, câmpii ce de umbră piste tot s-au învălit,
Răcoreala ce răvarsă un văzduh îmbălsămit,
Luna galeșă ce-ncepe să se nalțe cu trufie,
Arătându-și pintre neguri a sa frunte argintie,
Linul zuzet ce din apă se rădică cu amor,
A nemernicei bufnițe cântecul îngrozitor,
Aduc multă alinare la a inimei durere,
Și sub vălul său natura are-o mai vie plăcere.
Toamna veștedă și tristă are iarăși frumuseți
Ca și omul ce ajuns ale vrâstei cărunteți.
Când din văi cu turbăciune achilonul se rădică,
Și când frunza-ngălbenită l-ai copacilor trunchi pică,
Muritorul melancolic văzând natura murind,
La al său iubit prieten departe de el gândind,
Află-o crudă mulțămire în a firei dezbracare,
Căci frumoasa primăvară înfrunta a sa-ntristare;
Însă toamna suferindă potrivită cu-al său chin
E un leac l-a lui durere, un părtaș l-al său suspin.

Acel șes, acea dumbravă și colnicele cernite
Îl privesc, și de-a lui jale parcă-s și ele mâhnite.

.....
Cât iubesc pînă la ruine să mă primblu-adesiori,
Monumente părăsite a căror locuitori
Făceau lumea să răsune de-a lor fapte laudate,
Trei lucruri iubind în viață, onor, glorie, dreptate.
Dar perir-acum eroii, și ai lor urmași mișei,
Interesul au povață și-nvrăjbirea între ei! –
Nu mai sânt! – A lor cenușă ce-n văzduh fu aruncată
De fii corci și fără cuget cu despreț este călcată!
Ah! curând sosi-va vremea ticăloșii a simți
În ce rîpă egoismul are a-i prăpăstui!...

Cugetînd la vechi eroii, și privind a lor

morminte

De Saturn desfigurate, îmi aduc ades aminte
Cât de mari au fost odată, câte neamuri au învins,
Și simt ochi-mi că se împlu de un patriotic plîns.

.....
Văd o veche monastire, sfînt azil de pocăință,
Unde nevinovăția își aleasă locuință.
Al aramei tristul sunet gîndul meu a deșteptat,
Spre locașul mîntuirii pașii mei a îndreptat.
În aceste ziduri sfînte unde Domnul se mărește,
Păcătosul alinare conștiinței lui găsește;
Aici suflete viteze, părăsind a lumii greu,
Își petrec restul vieții laudînd pre Dumnezeu.

Gândul lor fugind din lume este numai vecinicia,
Când îi văd, un nou preț are în ochi-mi melancolia,
Judecând că-n lumea asta ne e dat să suferim ...

Unde sânt? Unde mă aflu? – Lâng-un jalnic
tinterim!

Ce cucernică privire! Ce icoan-înavușită!
Câte gânduri mângăioase pentru-o inimă rănită!
Îns-aice nu se vede nici un falnic mausoleu,
Care să învecinicească pomenirea vrunei reu;
Nu, nici marmură, nici aur, nici aramă se zărește,
Pe-a saracilor mormânte numai iarba verde crește.

Te salut, locaș cucernic sărmanului muncitor,
Care-a fost toată viața statului folositor!
Te salut! pentru că traiu-i pururea în asuprire,
De abia aice află o adâncă liniștire;
Cu respect și duiosie mă închin astui mormânt...
Patriot a fost acesta, de folos l-al său pământ.
Nu un trântor ce în viață numai rău știu a face
Și din a țării lui sânge să se-ngrășe-n bună pace.

.....

.....

Aurora se ivește vestitoare dimineții.
Altă zi – Luna s-ascunde – Un nou pas pe calea vieții!

1838 septemv.
Almanach literar pe anul 1839, București,
În Tipografia lui Eliad, 1839, p. 82-88.

MARȘUL LUI DRAGOȘ

(Doină)

Az este sărbătoare!
Români, să ne grăbim,
În șes la vânătoare
Pe Dragoș să-nsoțim.
Grijiți armele voastre,
Curând să alergăm,
Din locurile noastre
Hoți, feare s-alungăm.

Doină! Doiniță!
Zână plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.

Optzeci de oi despoaie,
Și prin frigări le pun;
De surle, de cimpoaie

Pădurile răsun.
Vitezii se aşează
Pe lâng-un mare foc
Şi Dragoş ospetează
Cu dânşii la un loc.

Doină! Doiniţă!
Zână plăviţă!
Vino cu noi;
Tu ne scuteşte,
Şi ne fereşte
De-orice nevoi.

Sânt gata, stau cu toţii
Să plece la izbânzi,
Ca să-ntirească hoţii,
Să capete dobânzi.
Dragoş merge nainte
Pe-un cal cu ager curs,
El preste-mbrăcăminte
Poartă-o piele de urs.

Doină! Doiniţă!
Zână plăviţă!
Vino cu noi;

Tu ne scutește,
Și ne ferește.
De-orice nevoi.

Veseli de sârg porniră
Românii mult voinici,
Ca lanțul se înșiră
Pe-a plaiului potici.
Nevestele cu jale
Privindu-i, lăcrămând:
Îi auzeau la vale
Cum se cobor cântând:

Doină! Doiniță!
Zână plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.

1848, mai
Foaie pentru minte, inimă și literatură, nr. 13,
30 martie 1842, p. 100-101, cu titlul *Doina III Marșul lui*
Dragoș; textul e sensibil diferit de cel publicat în *Păcatele*
tinerețelor, 1857, p. 179-181, reprodus în ediția de față.

DOINĂ NOUĂ

De când eram încă mic,
Doina știu, și Doina zic,
Căci românul, cât trăiește,
Tot cu Doina se mândrește.
Eu cu Doina mă plătesc
De bir și de boieresc;
Boii mei când aud Doină,
Ară țelină și moină,
Și îmi samăn cel ogor,
Cântând Doinele cu dor.
Iar de aud vreo fetiță
Cântând Doina-n poieniță,
Alerg fuga de-o gălesc,
Și de Doina îi vorbesc.
Ea m-ascultă bucuroasă,
Căci îi mândră și frumoasă,

Și-mi zice că m-a iubi,
Dacă Doina i-oi vorbi.
Vă spun drept, orice mi-ți face,
Doina știu și Doina-mi place.

Foaie pentru minte, inimă și literatură, nr. 13, 30
martie 1842, p. 100, cu titlul *Doina II Cântec*; text sensibil
diferit de cel publicat în *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 182,
reprodus în ediția de față.

EU SÂNT ROMÂN...

(Cântec)

Franțez, neamț, rus, ce firea te-a făcut,
Pământul tău e bine-a nu uita;
Oricui e drag locul ce l-a născut.
Eu, frații mei, oriunde-oî căuta,
Nu mai găsesse ca dulcea Românie,
De-o și hulesc câți se hrănesc în ea
Corci venitici. Dar oricum va fi, fie,
Eu sânt român, și-mi place țara mea.

Laudă mulți pe franțezul voios,
Pe mândrul rus, pe neamțul regulat,
La dâșii, spun, că-i bine și frumos;
Dar, frații mei, eu oricât am îmblat
Pe drumuri lungi, cu șine ferecate,
Nu mă-nvoiam; și vreți să știți de ce?
Pentru că-mi plac șoselele stricate.
Eu sânt român, mi-e dragă țara mea.

Străine țări îmi place-ades să văd,
Dar sînt sătul lumea de-a colinda;
În țara mea de-acuma voi să șăd;
Căci, frații mei, oriunde voi îmbla,
N-o să găsesc acea bună primire
Ce m-am deprins în țară-mi a videă;
Și în străini e rece găzduire!
Eu sînt român, mi-e dragă țara mea.

Tânăr eram și sărutam cu-amor
Căpriii ochi zburdateci Dridri.
Ea mă vîndu! și eu voiam să mor,
Cînd mă-ntâlni o blondă milady;
Dragostea ei scăpă a mele zile,
Dar mă-ngheța, și mă-ncălzi abia
Dulcele-amor româncelor copile...
Eu sînt român, îmi place țara mea.

La masă beu adese vin străin,
Tocai, bordo, șampanie iubesc,
Iar mai ales prefer vinul de Rin,
Dacă nu am cotnar și odobesc;
Cînd însă am, deșert pline pahare,
Apoi încep să cînt vreo manea,
Și sînt tot beat cât țin zilele-amare!
Eu sînt român, mi-e dragă țara mea!

1853, august

ŞALUL NEGRU

(traducție)

La şalul cel negru mă uit în tăcere
Şi sufletu-mi rece e nemângăiat,
Pentru că de jale, de chin şi durere
Este sfăşâiat!

Eu astăzi la lume a spune voiesc,
Din care pricină cumplit pătimesc.

Când eram mai tânăr iubeam cu dulceaţă
O gingaşă greacă cu părul frumos,
Cu negre sprincene, cu rumână faţă
Şi trup mlădios;

Căci atunce lesne în amor credeam,
Şi amărăciunea-i încă n-o ştiam.

Iscusita fată cu a sa iubire,
Cu-a ei cătătură ce înflăcăra,
Singurul meu bine, ş-a mea fericire
Pe lume era.

Dar statornicie este pe pământ?...
Credința e vorbă, amoriul cuvânt!

Într-una din zile poftisem la masă
Câțiva buni prietini, cu care vorbind
Mă simțeam ferice, la greaca frumoasă
Gândul meu fiind.
Căci de zile negre grijă nu purtam;
Vro nenorocire nici macar visam.

Iat-un mârșav jidov vine și-mi șoptește:
„Greaca ta, stăpâne, ce-atât o iubești,
Te vinde pre tine și te viclenește,
Iar tu nici gândești!“
Eu îi dădui aur și îl blăstămai,
Și pe credinciosu-mi rob atunci chemăi.

Pe calul meu ager sării cu grăbire,
Și lăsându-i frâul ca vântul zburam,
Nu simțeam durere, nici compătimire,
Ca peatra eram.
O negură ochii îmi painjini,
Și înghețul morței inima-mi slei.

Dar când casa grecei zării de departe,
Slăbi tot curajul și puterea mea;
Zbor, ajung, descalec rece ca de moarte,
Și întru la ea.

O, vai! o, turbare! o, chin nedescris!
Văz... aievea oare sau e vrun rău vis?

Văzui fărdelege, văzui pângărire!
Pe-un arman în brațe ținea strâns la sân,
Ș-a lor buzi lipite arătau simțire,
Numai prin suspin.
Iute ca un fulger paloșul am scos...
C-o cruntă lovire i-am prăvălit jos!

Apoi a lor trupuri călcând cu turbare,
Priveam a fetei chipul cel plăcut,
Gurița-i deschisă cerea sărutare
Ș-într-acel minut.
Atunci de pe capu-i șalul am luat,
Ș-am șters în tăcere ferul sângerat.

Tot încă țiiu minte ruga ei duioasă,
Și cum din grumazu-i sânge gâlgâia...
De-acum se sfârșiră greaca cea frumoasă,
Ș-amoriul cu ea!
De-acum pentru mine zi senină nu-i!
Cui să-mi spun durerea? Amor s-arăt cui?

Robul luă îmbe trupurile-n spate,
Și-ndată ce-a nopței umbră se ivi,
Merse, și în apa Dunărei spumate,
El le azvârli.

Ah! cu trupul grecei în val îngropat,
Ș-a mea bucurie s-a acufundat!

Nici minut, nici oară nu mai am de-atunce
De-amor, de odihnă, ce numai de chin,
Nu mai am ochi negri să mai sărut dulce,
Viața mea-i suspin!
La șalul cel negru în tăcere cat,
Și tristul meu suflet e nemângâiat!

Curier de ambe sexele,
periodul I, nr. 6, p. 109-112.

APOLOG

πᾶν μέτρον ἄριστον¹

Tot timpul care oamenii
Pe lume îl petrec
Preste roata Norocului
A se sui se-ntrec;
Iar când acum se bucură
Că s-au urcat pe ea,
Gândind să-și facă mendrele
Precum nădejduia,
Rotunda roată răpede
Pe schițe se-nvârti,
Și mândrul poticnindu-se,
Cade cum nu gândi.
Iar omul ce de rație
Se tot călăuzi,
Și-n toată vremea cumpăna

¹ Orice măsură este cea mai bună (gr.)

În orișice păzi,
Nu-i pasă dacă vifore,
Pe lume s-au stârnit,
Vârtejele-ntâmplărilor
Îl află liniștit.
El știe că fortunele
Nu pot lung timp ținea,
Curând veni-va soarele,
Ce le va-mprăștia.
Cunoaște jucăriile
Vicleanului Noroc,
De-a lui favoruri putrede
Râzând își bate joc.

Acest fel traiu-i limpede
Se trece liniștit,
Și când moartea s-apropie
Îl află pregătit.

1857, iulie

Alăuta românească, suplement al no. 21 a
Albinei românești, 14 martie 1837, p. 99-100,
cu titlul *Domnului P. Prunco*.

Teatru

MUZA DE LA BURDUJĂNI
FARSĂ ÎNTR-UN ACT

Distribuție

<i>Persoane</i>	<i>Actori</i>
Cucoana CALIOPI BUSUIOC	d. Millo
Șat. TROHIN, vameș și amorezat	
de c-na Caliopi	N. Teodoru
DRĂGĂNESCU, nepotul său	* * *
TEODORINI, actor român	} Teodorini
BARON FLAIMUC	
SIGNIOR TURLUPINI	
KIR LACHEKDOPOLOS	
STĂNICĂ, băiet de țaran,	
slugă la c-na Caliopi	P. Neculau

Scena se petrece la Burdujăni, în casa c-nei Caliopi

SCENA 1

(Teatrul înfățișază un salon)

DRĂGĂNESCU

(*singur*)

În sfârșit iată ziua cea mare... Of! și tare-s îngrijit! Până aici, slavă Domnului, toate merg bine. Cucoana Caliopi a priimit tustrele răvașele, și a rămas încântată de dânsule. Așteaptă cu cea mai vie nerăbdare vizita peșitorilor ei; și ideea unor izbânde așa de frumoase o fac rea și amarnică cătră moșu-meu. Macar de l-ar face să se lasă de dânsa!

Când se-ntâmplă de se leagă
Amorul de vrun bătrân,
Să mă crezi că nu-i de șagă,
Leagă-l de gard și-i dă fân.
Toată mintea-și prăpădește
Ca și bietul moșul meu;
Stăricica-și răsipește } (bis)
Ș-apoi îmblă teleleu }

SCENA 2

DRĂGĂNESCU, STĂNICĂ, ș-apoi TEODORINI

STĂNICĂ

Cuconășule, te-ntreabă.

DRĂGĂNESCU

Cine?

STĂNICĂ

Unu cu straie nemțești, care zice că vine de la d-ta și nu te-o găsit.

DRĂGĂNESCU

Nu-l cunoști?

STĂNICĂ

Nu l-am văzut de când sânt.

DRĂGĂNESCU

Zi-i să între.

STĂNICĂ

(la culise)

Poftim înuntru, domnule. *(Teodorini intră)*

DRĂGĂNESCU

Ce? tu ești, Teodorine? (*Cătră Stănică.*) Ce face cuconița?

STĂNICĂ

S-o pus la tauletă.

DRĂGĂNESCU

Bine, du-te de-ți caută de treabă. (*Stănică iese.*) Avem vreme de vorbit.

TEODORINI

Viu de la tine, mi-au spus că ești aice, ș-am venit înadins ca să-mi dai cele de pe urmă științi.

DRĂGĂNESCU

Tronc! tocma când o să ne apucăm de treabă! Ești așa de strluibatec, încât sânt sigur c-ai uitat tot ce ți-am spus.

TEODORINI

Așa ți se pare? Ascultă dar să-ți repetez lecția mea. Tu iubești pe duduca Anica, fata unui proprietar de aice; părinții ți-au făgăduit-o, dacă moșu-tău s-a face danie ție, dar moșu-tău nu vrea să se lege, până nu s-a încredința de vrea sau ba să meargă după dânsu c-na Caliopi Busuioc, care-i făgăduiește că l-a lua de zece ani acum. Deci, ca să dezbăr cu totul pe moșu-tău, eu

Teodorini, actor român și prietinel tău, am scris trei răvașe sus-pomenitei c-ne Busuiocese, în care sub trei nume deosăbite îi cer de trei ori mâna sa, mâna aceasta ce o așteaptă moșu-tău de atâta vreme; și nădejduiesc că voi izbuti ca până în seară să aleagă numita c-nă Busuiocasă macar pe unul din tustrele persoanele ce o să reprezentez, de nu pe tustrele.

DRĂGĂNESCU

Minunat! Ce vrei dar să mai știi?

TEODORINI

Vreu să știu mai lămurit, acea ce tu mi-ai spus din fugă. De pildă, ce lucru-i astă c-nă Caliori Busuioc, care de atâta vreme face să suspine inima cea de vameș a moșu-tău?

DRĂGĂNESCU

O alcătuire de toate ridiculele trecute, prezente și viitoare, o fată bătrână și nebună care-și închipuiește că nebunește pe toți bărbații, și socoate că nu-i poți zice bună dimineață fără să-i faci o declarație de amor. Când rea și nesuferită, când simtimentală și cochetă, s-aprinde și se alintă ca o copilă brudnică, și deodată o vezi că se aruncă în disertații metafizice și în dispute literare, de n-o mai înțalege nici dracul. Toată dorința ei e s-audă vorbind de dânsa. Închipuiești-ți că

se socoate poetă și muzicantă, încât bietul târgușorul nostru geme de versurile și de sonatele ei; de aceea noi toți o numim Muza de la Burdujăni.

TEODORINI

Cum dracu moșu-tău, un om așa de rece și de flegmatic, s-a înamorat de dânsa?

DRĂGĂNESCU

O cunoaște de mult. S-a deprins văzând-o în toate zilele; ș-apoi au fost odată amândoi tineri; lumea a și vorbit multe de dâșii pe vremea aceea. Vrea pesemne să-și răscumpere păcatele tinereților.

TEODORINI

Mai are ea niscai resturi de frumuseță?

DRĂGĂNESCU

Ce are a face? O groază, frate! orice ți-ai închipui e mai puțin decât cum e în ființă.

TEODORINI

Mări, ce spui?

DRĂGĂNESCU

Te-i încredința când îi vide-o.

TEODORINI

Planul meu e gata. Sub numele de neamț o să atac simțitatea ei, cochetăria sa subt acel de italian, și

s-o fac s-o apuce năbădăicile subț acel de grec; las-pe mine, și haidem acasă la tine, trebuie să-mi fi adus costumele; și fiindcă și casa ta e chiar alături, n-a să urmeze zăbavă între vizitele mele.

DRĂGĂNESCU

Toată nădejdea mea-i la tine!

(Iese amândoi; Stănică întră.)

SCENA 3

STĂNICĂ

(singur)

Iaca bre! cuconașii ăștia se duc, parcă se tem de cuconița. Doamne! cât îi de amarnică azi! nimic nu-i mai place. Am închiet-o de trei ori și tot s-o rupt sferile, curgea apa de pe mine; pe urmă o trebuit s-o văruiesc din cap până în picioare, da încai acu-i albă și roșă ca o păpușă.

Parcă-i scoasă din cutie,
Zău așa-i de pupuică,
Însă geaba! n-a să fie
Niciodată frumușică.

O fetiță de la țară
N-are-atâte fesfesele,
Se gătește la izvoară
Cu ghioci și viorele;
Nu ca aste târgovețe
Ce se dau hojma cu humă,
Încât seamănă-a lor fețe
Vâzdogi bătute de brumă.

Eu nu știu de ce nu-și tocmește o fată în casă?
M-o luat pe mine, pentru că m-o crescut și m-o învățat
carte; zice că fetele împlă după băieți, parcă băieții nu
împlă după fete, hă, hă, hă! Ian să-i gătesc benghiurile,
și să-i pun oglinda la soare ca să se vadă ghine. Aha! o
aud cântând, pesemne s-o schimbat vântul. Dinioarea
era pozna!

SCENA 4

C-NA CALIOPI, STĂNICĂ

C-NA CALIOPI

(cântând)

Azi cu o petițiune

M-adresăi cătră Amor,

Și-l rugăi cu-ncordăciune,
Să astâmpere-al meu dor.
De-a mea tristă pusăciune,
Te îndură, zeu de foc!
De nu vrei protestăciune
Să întind în orice loc.

Azi am compus versurile aceste. Cum îți par,
Stănică?

STĂNICĂ

Frumos, cuconiță, tare frumos. Cam mult
ciune și tăciune.

CALIOPI

Taci, nătărăule, dacă nu *conprinzi* limba cea
frumoasă, și dă-mi un scaun. (*Stănică aduce un
scaun.*) Nu aice; pune-l dinaintea oglinzii, prostule!
(*Se pune jos.*) Așa-i că-s bine, Stănică? ha! cum îți
pare! Ce zici de pana asta care am pus-o în vârful
capului, așa-i că mă prinde minunat?

STĂNICĂ

(*în parte*)

Parcă-i de cei care joacă pe frânghie.

CALIOPI

Ce-ai zis?

STĂNICĂ

Zic că tare bine îți șede.

CALIOPI

Așa-i? ține, caută aici în ridicol și fă-mi lectura celor trei bilete, în vreme ce eu îmi voi pune benghiurile.

STĂNICĂ

Cuconiță! D-apoi ți le-am mai cetit de vro trei ori.

CALIOPI

Nu face nimic; nu se satură cineva de ceea ce place.

STĂNICĂ

De la care să-ncep?

CALIOPI

Fie ori de la care.

STĂNICĂ

Iaca a neamțului. (*Cetește.*)

„Cuconiță,

Mulți prietini a mele mi-au spus că in di ganțe Moldau¹ nu e nimic mai curios decât d-ta; și fiindcă eu

¹ Germ: *in die ganze Moldau* = în întreaga Moldovă.

vreu la mine un femeie curios, purced astăzi de la Cernoviț cu aine iudișe ailvaghen² ca să aduc în fuga mare inima mea la picioarele d-tale, cu care ih habe di ere³... ș.c.l.

Baron Flaimuc“

CALIOPI

Știi că-i curios om germanul acesta? treci la al italianului, stilul lui îmi place mai mult decât a celorlalți, se *servirarisarisește* de *espresiiuni* mai alese. Cetește, zicu-ți.

STĂNICĂ

(cetește)

„Principesa mea!“

CALIOPI

(curmându-l)

Principesa mea! cât e de gentil, cât e de galant! să-ți spun drept, Stănică, inima mea simte o *neînvingibilă atășăciune* pentru amantul acesta! urmează... Principesa mea!

STĂNICĂ

Nu știu unde rămăsesăm.

² Germ: *ein jüdischer Eilwagen* = o diligență evreiască.

³ Germ: *ich habe die Ehre* = am onoarea.

CALIOPI

E, gogomane, la principesa mea!

STĂNICĂ

(cetește)

„Principesa mea! De este adevărat că siete corta e grosa⁴...”

C-niță, parcă nu-i cinstit lucru ce spune el aice?

CALIOPI

Așa se pare deodată, dar, să vezi, înadins o zice; se cunoaște că-i om de gust. Zi înainte... Să vezi cum înobilează el ceea ce spune.

STĂNICĂ

(cetind)

„Că siete corta e grosa, precum m-au asigurat mai multe persoane, mă jur... Dacă va fi cu volia⁵ d-tale... să te ieu de spoză⁶.” Spuză? ce va să zică el cu spuza?

CALIOPI

Spoză, va să zică soție, ne-nvățatule!

⁴ It: *siete corta e grossa* = sunteți scurtă și grasă (voluminoasă).

⁵ It.: *voglia* = voie, dorință.

⁶ It.: *sposa* = soție.

STĂNICĂ

(*cetind*)

„De când am speranță că vei fi mia, nu mai trăiesc, mor, am murit! așa, principesa animei⁷ mele!...”

CALIOPI

(*curmându-l*)

Auzi tu? Nu-s numai principesă simplă, sânt principesa animei lui. Ah! mă încântă!

STĂNICĂ

(*cetind*)

„Așa, principesa animei mele! mă dau d-tale cu totul, vei fi zeița mea...”

CALIOPI

(*curmându-l*)

Zeița sa! ce stil! zeița sa! un zeu mă face părtașă divinității sale! pare că văz Olimpul, tot ce este sublim și mare la poalele tronului meu... zeița mea! ah, gust ambroziune, beu nectar! asta mă-mbată!

STĂNICĂ

(*cetind*)

„Vei fi zeița mea, și eu îți voi fi sclav...”

⁷ It.: *anima* = suflet.

CALIOPI

(*curmându-l*)

Eu îi voi fi zeiță, și el îmi va fi sclav. Ce antiteză! o zeiță și îndată un sclav! O, cât de ușoare vor fi lanțurile sale! Nu te teme, gingașe străine! Îți voi sămăna viața cu roze, toate zilele tale se vor petrece în lângori amoroase, și puterea mea va fi întrebuințată numai ca să aduci gelozie la lumea întreagă. Destul, Stănică fătul meu, nu mai urma, că mă prăpădești. – Dă-mi biletele.

STĂNICĂ

Da să nu cetesc pe acel a grecului de la Galați?

CALIOPI

Fi! stilul său cade greu; persoana sa trebuie să-ți fi dând colici.

STĂNICĂ

Poate, cuconiță, mie însă îmi pare răvașul lui tare cu gust; sânt multe lucruri bune de mâncat într-însul.

CALIOPI

Cetește-l dar, oricum și aceasta este o considerațiune adusă frumuseților mele, ș-apoi cum zice poetul:

„Cine are gust să-mi creadă că amoriul am iubit,
Nu în ranguri, nu în titluri, ce în omul iscusit“.

STĂNICĂ

(*cetind*)

„Chera mu⁸!

Eu sânt un boiar neguțitor, pentru că deși sinto
sluziaris⁹ sânto și bacalis¹⁰. Am auzito de d-ta că esti
foarte mucalită, poznașă și bogată, și fiindcă mie-mi
plac ta cabazlichia¹¹ che ta grosachia¹², am luat cai de
posta, și viu să-ți spun, că de-i voi să fii femeia mea,
te fur, te duc la Galați, și-ți astern la poale toate
putinele cu icre, cu masline, toate chiupurile cu mari-
nate și licorini, și toate cutiile cu halva și rahatlicumia,
care sinto is to bacalico tu dulu sas¹³.

Sluzearis Lacherdopulos“

CALIOPI

Ce-i drept, e deșănțată scrisoarea lui; ideea să
mă fure e originală.

⁸ Ngr.: *Chira mu* = doamna mea, cuconiță.

⁹ Sluger: dregător însărcinat cu aprovizionarea curții domnești și a armatei.

¹⁰ Băcan (ngr.).

¹¹ Ciudățenii, pozne (ngr.).

¹² Banii, bănuții (ngr.).

¹³ În băcănia slugii dumneavoastră (ngr.).

STĂNICĂ

Mă mir numai de un lucru, cuconiță! cum
dracu s-o potrivit ei să vie tot într-o zi?

CALIOPI

Bizarerie, băiete, a micului zeu Cupidon care
vrea să mă lovească prin întreite asalturi!
(*S-aude bătând la ușă.*)

STĂNICĂ

S-aude bătând.

CALIOPI

Ah! atacul a să-nceapă; vezi cine-i, Stănică.
(*Stănică iese.*) Caliopi, Caliopi, păzăște-te! strunește-ți
inima; știi că Ț-au făcut destule pozne.

SCENA 5

C-NA CALIOPI, ȘAT. TROHIN, STĂNICĂ

STĂNICĂ

Cuconu Trohin!

CALIOPI

(*în parte*)

Of, nesuferita gănganie! Stănică, dă-mi
degrabă colecțiunea poeziilor mele.

(*Stănică îi dă caietul.*)

TROHIN

Bună dimineată, cuconiță.

CALIOPI

(cu glas moale)

Ai gând să șăzi mult, arhon șatrar! am o migrenă grozavă, ș-ași vre să fiu singură.

TROHIN

Găteala d-tale nu seamănă a bolnavă; mi se pare că cine nu se simte bine nu trebuie să se strângă așa tare.

CALIOPI

Cine Ț-a spus că-s strânsă?

TROHIN

Se vede cale de-o poștă.

CALIOPI

Ai vrea poate să îmbļu în habacii ca d-ta. Nu știu ce manie e asta să îmble așa încotoșmănat?

TROHIN

Așa m-am deprins de la părinți.

CALIOPI

Când te văd așa, mi se zgârcesc nervile.

TROHIN

Ce pot să-ți fac eu?

CALIOPI

Ce poți să faci? Poți să te îmbraci după modă. În locul nădragilor acelor roși, să pui un pantalon elegant, botine de glanț, un bonjur făcut după jurnal ca toată lumea bine educată, ș-atunci aş putea suferi vederea d-tale, dar în halul acesta, o ceriule! mă sparii!

TROHIN

Mă! de când te-ai făcut așa spărioasă, cucoană! Țiu minte că, într-o vreme, nu te prea spăriam.

CALIOPI

Ce vrei să zici, boierule?

TROHIN

Mă pricepi d-ta, dar vorba multă, sărăcie, spune-mi, c-niță, luatu-ț-ai de seamă? O să sfârșim vrodată, ori ba? Destui-s zece ani de când mă porți cu vorbe. Zău m-am săturat; aş vrea să mă văd și eu pus la cale.

CALIOPI

Trebuie să se cunoască cineva, până a nu se determina a-și lega soarta.

TROHIN

Mi se pare că de douăzeci de ani am avut destulă vreme să ne cunoaștem bine.

CALIOPI

(iute)

Du-te afară, Stănică! (*Stănică iese.*) Ai niște vorbe incovenante¹⁴, care sânt insuferibile. Ne cunoaștem de douăzeci de ani! aceste mai trebuia să le spui dinaintea băietului acestuia. N-ai nicio delicateță și când te pornești la hodorogit, nu te mai poate nimic opri... douăzeci de ani!

TROHIN

Dar, dar, douăzeci de ani, dacă nu mai mult.

CALIOPI

Haide, haide, zi boierule, zi ce-ți iese înainte. Douăzeci de ani! – N-oi fi niciodată femeia unui om care mă cunoaște de douăzeci de ani.

¹⁴ Fr.: *inconvenant* = necuviincios, deplasat, insolent.

TROHIN

Bun! în sfârșit ți-ai călcat pe inimă, mai bine așa; încai să se știe; mie-mi plac lucrurile pe față; ș-apoi să-ți spun una, pentru ce gândești că vreau să mă-nsor cu d-ta? pentru că sânt singur și vine o vârstă unde are cineva trebuință de o tovarășiță. D-ta ești cam vorbăriță, cam nestâmpărată, m-aș fi luat cu d-ta și mi-ar fi trecut poate de urât... Dar să nu mai vorbim de asta. Am pus la cale să însor pe nepotul meu, lucru care-mi pare mult mai cuminte decât să te ieu pe d-ta; mă fac danie lui cu tocmală c-a veni cu femeia lui să șadă cu mine, ș-atunci firește oi avea cu cine a-mi pitrece vremea, fără să mai am bătaie de cap.

CALIOPI

Minunat! înzăstrează-ți nepotul, însoară-l, fă ce știi cu dânsul, ce-mi pasă mie? Știi că nu-l pot suferi, un impertinent care caută toate chipurile să mă ieie în râs. Dar, *firește*, poftesc în casa mea să nu mai calci. Destul e de când mă comprometezi, depărtând partizile ce mi se înfățișează. În adevăr, când vede cineva pe un om că se ține litcă de poalile unei biete tinere femei, cine mai are curajul să se prezenteze? Între noi, dar, s-a sfârșit, nu mai avem nimic de-mpărțit împreună. Vezi că și eu *firește* știu a mă hotărî ca și d-ta de lesne. Sluga, arhon șatrar. Sluga.

TROHIN

Plecăciune, cucoană; ne-am hotărât firește a nu ne mai videa ca niște oameni ce se cunosc de douăzeci de ani, dar poate, cine știe, ți-i mai lua de seamă. (*Iese, Stănică întră.*)

SCENA 6

C-NA CALIOPI, STĂNICĂ

CALIOPI

N-am ce să-mi mai ieu de seamă. (*Lui Stănică:*) Ian spune-mi, băiete, uimită-s?

STĂNICĂ

Unde, cuconiță?

CALIOPI

Fața nu mi-e schimbată? Figura nu mi-e tulburată, prefăcută-s?

STĂNICĂ

Zău, cuconiță, ai pus atâta zugrăveală, încât nu se mai cunoaște.

CALIOPI

Dă-mi să beau ca să mă liniștesc. (*Stănică îi dă de băut.*) Parcă s-aude nu știu cine; vezi cine-i, Stănică, întreabă numile și anonsează frumos. (*Stănică iese.*) N-oi mai auzi vorbind de vrâsta mea de-acum, slavă Domnului!

Dacă crud timpul cu-a lui ravagiuri,
Natura noastră o vestezește,
Ne rămân încă multe-avantagiuri;
Inima arde și sfârâiește.
Precum și vinul când se-nvechește
E mai puternic, mai cu plăcere,
Astfel femeia de ce iubește,
De ce tot încă amor mai cere.

SCENA 7

CUCOANA CALIOPI, BARON FLAIMUC,
STĂNICĂ

STĂNICĂ

(*anunțând*)

Baron Flaimuc.

CALIOPI

Bonjur, domnule baron. (*Sculându-să, lasă să cadă basmaua.*)

FLAIMUC

Untertenigster¹⁵. Fon¹⁶ di¹⁷ cuconiță ai dat jos... (*Arată basmaua.*)

CALIOPI

(*luându-și basmaua*)

Mersi, baron.

FLAIMUC

Se pare poate curios la cuconița vizita meu, dar zo¹⁸ precum Dioghenes grihișer¹⁹ filozof căuta un om, eu gnedige frailain²⁰, caut un baronesa pentru mine, un curios baronesa. Caut mult un curios baronesa, și acum mi se pare am găsit pe dânsul.

(*Arătând cu degetul la c-na Caliopi.*)

¹⁵ Germ.: *untertänigster* = prea supus, prea plecat.

¹⁶ Germ.: *von* = de, de la.

¹⁷ Germ.: *die* = articol hotărît feminin, nominativ. Corect ar fi fost: *von der* cu substantivul, *von* cerând cazul dativ.

¹⁸ Germ.: *so* = așa.

¹⁹ Germ.: *griechischer* = grec.

²⁰ Germ.: *gnädiges Fräulein* = stimată domnișoară.

CALIOPI

(*alintându-se*)

Diogen căuta un om desăvârșit.

FLAIMUC

Eu am găsit un femeie, care are tot sfârșit.

CALIOPI

Galanteria dumitale, domnule baron, mă încântă, deși mă îngrijăște că n-oi pute îndestul răspunde la opiniunea ce vă faceți de mine.

FLAIMUC

O, ia; la noi, cuconiță, femeile au obicei să se mărite ca să facă chinder²¹; eu doresc un femeie care să facă la mine poezii zo vi der Şiller, vi der Ghete²² ...

CALIOPI

Ghete! Şiller! ce nume înalte ai rostit, baron! Feblele²³ mele talente cum vor răspunde la aşteptarea dumitale?

²¹ Germ.: *Kinder* = copii.

²² Germ.: *So wie Schiller, wie Goethe* = așa ca Schiller, ca Goethe.

²³ Fr.: *faibles* = slabele.

FLAIMUC

Silește și poate. Aber²⁴ nu trebui să gândești che asta oprește pe noi de a face chinder, und chinder und poezi. Ia, main șaț²⁵!

CALIOPI

Ah! Limbagiul acesta testimonează că simțibilul amor ș-au stabilit lucrătoria înfocatelor sale darde în sânul vostru.

FLAIMUC

Frumos, aber ferștee niht²⁶. – Câți ani ai la dumneta?

CALIOPI

Douăzeci.

FLAIMUC

Tânăr, pre tânăr... Saperment²⁷! asta supăr mult la mine... Atâta tot?

CALIOPI

Nu știi, baron, că o femeie asupra vrâstei niciodată nu-și sloboade cel pe urmă cuvânt.

²⁴ Germ.: *aber* = dar, însă.

²⁵ Germ.: *ja, mein Schatz* = da, comoara (scumpa) mea.

²⁶ Germ.: *aber ich verstehe nicht* = dar nu înțeleg.

²⁷ Germ.: *saperment* = la naiba.

FLAIMUC

Sloboade, sloboade, ih bite²⁸.

CALIOPI

Trebuie dar să mă mărturisesc ca unui duhovnic; am douăzeci și trei.

FLAIMUC

Zer venig²⁹. Nu se poate să faci treizeci?

CALIOPI

Doamne ferește, baron, nu se poate. Pune douăzeci și cinci, și să nu mai fie vorbă.

FLAIMUC

Fie, finf und țvanțig³⁰... Când îi fi baronesa mea, îi spune mai mult la mine.

CALIOPI

Cu neputință. Eu sânt păn-acuma o iederă fragilă, neavând stejar de care să mă sprijinesc.

FLAIMUC

Eu oi fi der stejar și ne-om sprijini ale baide³¹.
Când nunta?

²⁸ Germ.: *ich bitte* = mă rog.

²⁹ Germ. *sehr wenig* = foarte puțin.

³⁰ Germ.: *fünf und zwanzig* = douăzeci și cinci.

³¹ Germ.: *alle beide* = amândoi.

CALIOPI

Ah, ce grabă! Dă vreme sfiei mele să se gândească pân-a nu răspunde.

FLAIMUC

A! zi zind³² bolnava de sfială? O!... până mâni trece, aşă-i?

CALIOPI

O! cât ești de grabnic.

FLAIMUC

O, ia, trebuie până mâni să treacă sfiala; ş-apoi du bist maine, ih bin daine³³, om cânta, om sări, om juca. – Apropo, danţen-zi³⁴?

CALIOPI

Ceva.

FLAIMUC

O, himel³⁵! (*Baron Flaimuc ia pe cucoana Caliopi şi face un tur de valţ. Orhestru cântă : O du liber Augustin³⁶. Baronul şi c-na Caliopi fac o promenadă cu trei paşi cu mare flegmă. Trecând pe lângă rampă, c-na Caliopi strigă la orhestru : Plus*

³² Germ.: *Sie sind* = sunteți.

³³ Germ.: *du bist meine, ich bin deiner* = tu ești a mea, eu sunt a ta.

³⁴ Germ.: *tanzen Sie?* = dansați?

³⁵ Germ.: *Himmel!* = cerule!

³⁶ Germ.: *O, du lieber Augustin* = o, tu, iubite (dragă) Augustin.

vite³⁷. *Orhestra joacă repede, baronul face un tur iute și cu multe grimase cu c-na Caliopei, până ce ea, obosită cade pe un jâlț.*)

FLAIMUC

Țum viderzeen, maine libe; dain pur tujur³⁸.

CALIOPI

(abia răsuflându-se)

Ah! ah! Adio, baronașul meu!

(Baronul iese.)

SCENA 8

C-NA CALIOPI, STĂNICĂ

(Cucoana Caliopei se scoală și-și face vânt cu evăntailul.)

STĂNICĂ

Ăra! cuconiță! Da ce fel de ibovnic îi aista! Nici te-o luat încă și te-o pus la joc; știi că-i poznaș? Eu de-ași fi femeie, nu l-aș lua, Doamne apără.

³⁷ Mai repede (fr.).

³⁸ Germ.: *Zum Wiedersehen, meine Liebe; deiner*; fr. *pour toujours*
= la revedere, draga mea; al tău pentru totdeauna.

CALIOPI

N-ai luat seama, Stănică, că n-au conferit nimic despre figura mea?

STĂNICĂ

Eu nu știu, pesemne are orbu găinilor. Hi, hi, hi! au fost degeaba toată boiala. Hi, hi, hi!

CALIOPI

Ah! dragul meu Stănică! cât e de tânguibilă o jună femeie, când urmează a-și decida soarta! Dacă și ceilalți doi or fi tot așa, o să fiu sâlită să mă-ntorc la șatrul, de care însă mă cotorosisem din toată inima.

STĂNICĂ

Te-ai cotorosit de cuconu Trohin? Zău, bine ai făcut, cuconiță. Dacă este să am stăpân, mai bine pe cuconu baron; el mai tare-mi place.

CALIOPI

N-ai grijă, băiete, n-a fi nici unul nici altul. Nu; am o presimțire și inima-mi spune că scumpul meu Turlupini va lua mărul.

STĂNICĂ

Eu socot, cuconiță, c-ar fi bine dumneta să nu-i dai nici măr, nici pară, păn-nu-i videa și pe grecul cel cu putinile și cu chiupurile... Acela are multe lucruri bune.

CALIOPI

Nu te teme.

STĂNICĂ

Vezi dumneta, cuconiță, că nu știu cum dumneta nu te prea ții; ce nevoie era să joci ștair cu neamțul, și să-i zici baronașul dumitale?

CALIOPI

Asta nu va să zică nimică. Trebuia să-i dau o idee bună de mine, ca să nu-l las să se răcească.

Amorul glumește,
Jucării iubește,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

De-l slobozi pre tare,
Dai de supărare,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

De-l ții în respect
Îi făr-de efect,
Deci trebuie strunit,
Menajarisit.

SCENA 9

Cei din urmă, TURLUPINI

TURLUPINI

(iute)

Intru fără a mă anunța, adorabila mea, așa de mare impaciență am de a-ți cădea la picioare. (*Schimbând tonul.*) Ma³⁹ mă înselo cu bună seamă, madamigelă⁴⁰; voi nu sânteți persoana che io caut; nu sămănați după vrâstă să fiți damigelă de măritat.

CALIOPI

Ce înțelegi cu vrâsta, domnule?

TURLUPINI

Este foarte giovine⁴¹, foarte teneră.

CALIOPI

E! când are cineva șeptesprezece ani, nu-i așa tânăr.

(*Se alintă.*)

³⁹ It.: *ma* = dar, însă.

⁴⁰ It.: *madamigella* = domnișoară.

⁴¹ It.: *giovine* (*giovane*) = tânăr.

TURLUPINI

A, minunat! sono⁴² transportato⁴³, incantato⁴⁴!

CALIOPI

(încet, lui Stănică)

Aşa-i c-aveam dreptate, Stănică; vezi cât e de amabil?

TURLUPINI

Che ochi! che gura! che figura! ia să văd dinții? (*Cucoana Caliopei își arată dinții.*) O, perle di Oriento! non dubito che la siniorina salta⁴⁵, joaca, danța, canta. (*Rugându-o*). O, la sua voce⁴⁶!

CALIOPI

Sânt cam răgușită, sinior!

TURLUPINI

Nu-i nimică, cvalche coza, una barcarola, una arieta italiana⁴⁷.

⁴² It.: *sono* = sunt.

⁴³ It.: *transportato* = cuprins, stăpânit (de o pasiune etc.).

⁴⁴ It.: *incantare* = a fermeca, a încînta.

⁴⁵ It.: *non dubito che la signorina salta* = nu mă îndoiesc că domnișoara sare (dansează).

⁴⁶ It.: *O, la sua voce* = O, vocea dumitale.

⁴⁷ It.: *qualche cosa, una barcarola, un' arietta italiana* = ceva, o bacarolă, o scurtă arie (canțonetă) italiană.

CALIOPI

Trebuie să mă supun.

TURLUPINI

Facciamo una şena drammatica e tragica⁴⁸

TURLUPINI

Che mi servi che sei bella,
Se non m'ami, o, crudella!

Sveniro quel nero cor.
Che tradissi il mio amor⁴⁹.

CALIOPI

Pietà, Signore, chiedo⁵⁰.

TURLUPINI

Inumana, non ti credo.⁵¹

CALIOPI

Son un' povera donzella⁵².

TURLUPINI

Ma sei cruda, infidella⁵³!

⁴⁸ It.: *facciamo una scena drammatica e tragica* = să facem o scenă dramatică şi tragică.

⁴⁹ La ce-mi slujeşte că eşti frumoasă/ Dacă nu mă iubeşti, o, crudo!/ Va leşina această inimă neagră/ Care a trădat iubirea mea (it.).

⁵⁰ Milă, domnule, cer (it.).

⁵¹ Inumano, nu te cred (it.).

⁵² Sunt o biată domnişoară (it.).

⁵³ Dar eşti crudă, necredincioasă! (it.).

CALIOPI

Sventurata, a! son io⁵⁴!

TURLUPNI

Tu tradisti l'amor mio⁵⁵.

Sveniro quel nero cor,

Che tradissi il mio amor!

(Aice o ucide cu evăntaliul ei.)

CALIOPI

Ai nu mă..., că mă gădil...

TURLUPINI

Crudela⁵⁶! aş vrea să te pap, să te mânânc, să
te înghit.

CALIOPI

O, sinior! tare ești aprins!

TURLUPINI

Che delicioasă petrecere o să avem. Te-oi
adora, mi-i adora, ne-om adora, ş-apoi om sări, om
juca, om cânta...

⁵⁴ Nefericită, vai! sunt eu! (it.).

⁵⁵ Tu ai trădat dragostea mea! (it.).

⁵⁶ It.: *crudele* = crud.

CALIOPI (*cu nevinovăție*)

Numai atâta o să facem, siniore?

TURLUPINI

Aste sono numai bagatele... îi videa, te-i mira... Ma che băiet este acesta? ți-i ficior, ți-i frate, ți-i văr? fie oriche, carrisima⁵⁷, zi-i să iasă afară; prezența lui mă supără.

CALIOPI

(*cu frică*)

Ba, ba, să nu te duci Stănică, să nu cumva să te duci. Dar ce vrei de la mine, siniore! mă faci să tremur. O, ceriule! ce amor!

TURLUPINI

Numai dumneta poți inspira asemenea amor; si⁵⁸, zeița mea, te ador; (*cade în genuchi și se scoală îndată*) ma voi?

CALIOPI

În adevăr nu știu ce să răspund.

⁵⁷ It.: *caro* = scump, drag.

⁵⁸ Da (it.).

TURLUPINI

Che? nu vrei să te marita con⁵⁹ il sinior

Turlupini⁶⁰?

CALIOPI

Nu zic asta.

TURLUPINI

Apoi che zici, per Dio⁶¹! răspunde; mă faci să
sufăr un milion de morți, nu știi che...

A! când soția vei fi
Lui sinior Turlupini,
Vom dănța și vom cânta,
Vom dormi și vom mânca
Parmezan cu macaroane,
Și confete și bomboane.

A! când soția vei fi
Lui sinior Turlupini,
Ne-om duce la opera,
Ne-ncetat ne-om adora,
Și vom merge la primblare
Câte pe-un catâr călare.
A! când soție vei fi etc.

⁵⁹ Cu (it.).

⁶⁰ It.: *signore* = domn.

⁶¹ Pentru Dumnezeu! (it.).

CALIOPI

Știu, sinior, dar sânt îngrijită. N-am mai văzut om ca dumneta.

TURLUPINI

Pricina este că tuti li omeni⁶² sono di gheața, e io sono di foco⁶³. Răspunde-mi, cara⁶⁴, mă iubești? m'ami⁶⁵?

CALIOPI

(c-o oftare)

Poate să te vadă cineva fără să te iubească, când nutrește în pept un tezaur de amor?

TURLUPINI

O, grație! Mile grație⁶⁶! S-a ridicat un mare greu de pe sufletul meu... Acum, cara mia spoza⁶⁷, dă-mi o idee de inima dumitale. Sânt eu cel întâi care a făcut-o să palpitate?

CALIOPI

Mai ai îndoială?

⁶² It.: *tutti gli uomini sono* = toți oamenii sunt.

⁶³ It.: *e io soni di fuoco* = și eu sunt de foc.

⁶⁴ Dragă (it.).

⁶⁵ Mă iubești? (it.).

⁶⁶ It.: *Grazie! Mille grazie!* = Mulțumesc! Mii de mulțumiri!

⁶⁷ It.: *cara mia sposa* = draga mea mireasă.

TURLUPINI

Ma nime altul nu te-a curtenit?... nu rispon*di*⁶⁸! (*Cu furie.*) Corpo di Baco⁶⁹, cine-i obraznicul acela?

CALIOPI

Vameșul de aici.

TURLUPINI

Spusu-i-ai să nu-ndrăznească să gândească?

CALIOPI

Da.

TURLUPINI

Mai spune-i odată; scrie-i dinaintea mea, te rog.

CALIOPI

Îi de prisos, sinior, l-am înlăturat.

TURLUPINI

Molto bene. Mă duc subito⁷⁰, să-mi trimit caii, caleasca, oamenii ...

⁶⁸ It.: *non rispon*di** = nu răspunzi.

⁶⁹ It.: *Corpo di bacco* = ei drăcie! (traducere literală: corpul lui Bacus).

⁷⁰ Foarte bine. Mă duc imediat (it.).

CALIOPI

Dar mai îngăduie, mai avem treabă.

TURLUPINI

Che a fost mai greu, e fato⁷¹.

CALIOPI

Nu cred.

TURLUPINI

Ha, ha, ha! Bagatele! Adio, adio! Vengo subito⁷². (*Iese.*)

SCENA 10

Cucoana CALIOPI, STĂNICĂ

STĂNICĂ

Aşa-i că-i gata ş-aista, cuconiţă?

CALIOPI

Nu ştiu, fătul meu, dar grăbirea lui care-i arată
amorul m-a subjugat...

⁷¹ It.: *e fatto* = s-a făcut.

⁷² Vin imediat (it.).

STĂNICĂ

Rămâne bietul grec cu putinile!

Zău, cuconiță, pacatu mare!

Eu văd că grecul aista are

Lucruri plăcute, bune bucate,

Tot cam sărate și chipărate,

Știu că stomahul mi-ar fi tot plin } (bis)

Dacă bacalul mi-ar fi stăpân.

Zău cuconiță, ie-l, mă ascultă,

Făr-a mai face vorbă-așa multă,

Toate sânt bune când omul are

În toată vremea de-ajuns mâncare.

Știu că stomahul mi-ar fi tot plin } (bis)

Dacă bacalul mi-ar fi stăpân.

CALIOPI

Să videm. Încă n-am luat nici o deciziune.

STĂNICĂ

Parcă m-aș apuca că domnul Pirlipipi a să-mi hie stăpân.

CALIOPI

Dar ia spune drept, Stănică; ce foc; ce limbuție! Eram nătăroaică pe lângă dânsul. Cum ți-am părut?

STĂNICĂ

Ca totdeauna. Da n-ai auzit, cuconiță, că mă socotea că ți-s ficior.

CALIOPI

Sărmanul! știa el ce mai zice? Amorul îi învârtise capul.

STĂNICĂ

Pesemne și a dumitale cap era învârtit, dacă ziceai că ești de șeptesprezece ani?

CALIOPI

Mă rog, de unde ai luat să șezi în casă când am musafiri? Unde ai mai văzut o slugă să șadă înfipt ca un par în odaia stăpână-sa, când nu-i singură?

STĂNICĂ

Zău cuconiță, mi să pare c-am făcut eu bine. De nu mă-ntâmplam în casă, Domnul știe ce pățeai cu domnul Pirlipipi; cum începuse... zău...

CALIOPI

Gândeai că mă temeam? cât ești de prost! Așa au trebuit să mă fac, c-așa-i moda.

STĂNICĂ

S-aude nu știu cine... îmi pare că-i grecu... să
șăd în odaie?

CALIOPI

Ba.

STĂNICĂ

(iese puțin și apoi întră de anunță)

Cuconul sulgerul Lacherdopulu de la Galați
(Iese.)

SCENA 11

Cucoana CALIOPI, sulgerul LACHERDOPULOS

LACHERDOPULOS

Calimera, che calos orisa⁷³! știi, chera mu,
că-i departe de la noi și păn-la voi? de la un capăt de
țară la altul.

CALIOPI

Vii de la Galați, domnule?

⁷³ Bună ziua și bine am venit (ngr.).

LACHERDOPULOS

Chiar din politia Galații; da să vorbim de treaba noastră. Ai primit revasul meu? Cum ti se pare? Ha, ha, ha, ai văzut că eu vreu să mă însor c-o femeie cu duh și cu parale, ca s-arăt gălățenilor că știu alege. Am auzit-o che joci și Chera Marghiola; me tin adian sas⁷⁴.

(O ia la joc și cântă amândoi.)

LACHERDOPULOS

Ah, chera Marghiola,
De țe ai spart ola⁷⁵?

CALIOPI

Dac-am spart-o ti che ti⁷⁶,
Chi o horos cala crati⁷⁷.

LACHERDOPULOS

Ah, chera Marghiola,
Scoate-mă din bola.

⁷⁴ Cu voia dumneavoastră (ngr.).

⁷⁵ În ngr. *ola* = toate. Aici, probabil, deformare a cuvântului român *oală*.

⁷⁶ Ce și ce, cu sensul: și ce dacă, nu-mi pasă (ngr.).

⁷⁷ Dansul merge bine (ngr.).

CALIOPI

De ești bolnav ti che ti,
Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS

Ah, chera Marghiola,
Amu nebuneala.

CALIOPI

De ești nebun ti che ti,
Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS

Paraxeno pragma⁷⁸! sânt lucruri care se înțăleg foarte lesne. Paradigmatos harin⁷⁹ eu ași pute găci câte oca tragi dumneta. (*Râde.*) He, he, he, nici n-am trebuință să întreb de ești tânără și frumoasă, pentru că m-ar râde oamenii. (*Râde.*) He, he, he, dar de ai pnevma⁸⁰, asta n-o pot cunoaște.

CALIOPI

Când nu-i cineva gogoman, poate lesne cunoaște.

⁷⁸ Lucru ciudat (ngr.).

⁷⁹ De exemplu (ngr.).

⁸⁰ Spirit (ngr.)

LACHERDOPULOS

Iaca ce mi am zis ego⁸¹. Duduca asta se vede că are duh, de vreme ce i-a mers buhu de la Burduzani până la Galați... Zice parimia: de n-ar fi foc n-ar fi fum; dar iar bine că Ț-a rămas macar atâta, după ce le-ai prapădit pe celelalte. Ma, ia spune-mi, mă rog, ce te-ai împopoțonat așa? duhul ce ai ar trebui să-ți arăte că nu te prinde diolu⁸².

CALIOPI

De unde vezi că m-am împopoțonat? sânt de abia îmbrăcată, sânt în neglijă, în cel mai mare neglijă.

LACHERDOPULOS

Ma⁸³ cum te îmbraci dar când ești gătită?

CALIOPI

Ca muzele, domnule sulger, ca muzele; fără șemizetă, cu brațele, spatele ș-aista (*arătând peptul*) goale.

LACHERDOPULOS

More, să nu faci mascaralicuri de aste când îi fi la noi.

⁸¹ Ngr. *eho* = eu.

⁸² Deloc, în nici un fel (ngr.).

⁸³ Dar (ngr.).

CALIOPI

Mascaralicuri! nu te teme că n-am de gând să fac nici de-aiește, nici de altele.

LACHERDOPULOS

Vezi că gălățenii noștri sânt în stare să creadă că ești nebună.

CALIOPI

Nebună! Auzi, nebună!

LACHERDOPULOS

Contos psalmos⁸⁴, aleluia; eu am spus la tot Galațul că ești un ipochimen deosebit; te așteaptă dar; îi să fii ca o didascalos⁸⁵ a politiei, să le arăți ta marafetia⁸⁶, ta cabazlichia care știi; să-i înveți să facă stihus, che ta lipa⁸⁷... che ta lipa...

CALI OPI

Le-oi arăta cum trebuie să primească niște obraznici ca dumneta.

⁸⁴ Ngr. *condos psalmos* = cântare scurtă.

⁸⁵ Dascăl, învățat (ngr.).

⁸⁶ Lucru, obiect (ngr.).

⁸⁷ Versuri și altele (ngr.).

LACHERDOPULOS

Pola cala⁸⁸, arată-le tot ce vrei, numai nu le-arăta ce mi-ai arătat mie. (*Arată peptul*)

CALIOPI

(*mânioasă*)

Mă rog, mult îi să mă scoți din răbdare?

LACHERDOPULOS

Te grăbești să te măriți? He, he, he, agali⁸⁹, agali. Te-i face sulzereasa n-ai habar. (*Râde.*) He, he, he, cum se uită la mine! se cunoaște c-odinioară a fost ceva. Fost-ai leleo, când ai fost, he, he, he!

CALIOPI

(*furioasă*)

Stănică! Stănică! Stănică!

⁸⁸ Ngr. *poli cala* = foarte bine.

⁸⁹ Ngr. *ahali* = încet, ușor.

SCENA 12

Cei din urmă, STĂNICĂ

STĂNICĂ

Ei! ce este, cuconiță?

CALIOPI

Dă-l pe dumnealui afară.

LACHERDOPULOS

(cătră Stănică)

Nu te apropia, catergari⁹⁰! *(Cătră cucoana Caliopi:)* Ti ine⁹¹, chera mu? îți vorbesc creștinește și-mi răspunzi alantala. Bre ti musa! more a me sto calo⁹²! tetia mutra⁹³ găsesc eu și la Galați *(Iese.)*

CALIOPI

A! (cade pe un scaun). A! mor!

⁹⁰ Hoțomane (ngr.).

⁹¹ Ce este, ce se întâmplă? (ngr.).

⁹² Bre, ce muză! Măi, pleacă (du-te) cu bine! (ngr.).

⁹³ Asemenea figură (mutră) (ngr.).

SCENA 13

Cucoana CALIOPI, STĂNICĂ

STĂNICĂ

(*în sine*)

O! ce păcat; cuconița n-a să-l iee nici pe aista, ș-aista tare-mi vine mie la socoteală. Cine știe! se vede că n-o știut cum s-o ieie, de s-o mâniet pe dânsul. Cu cuconița nu trebuie multe marafeturi. (*Uitându-se la cucoana Caliopi care seamănă lășinată.*) Cuconiță, n-auzi, cuconiță, cuconiță hăi! pesemne Ț-o făcut ceva omul aista? Iaca, dacă eram eu în casă, nu-l lasam.

CALIOPI

(*sculându-se iute*)

Dă-mi un pahar de vin curat. A! îmi vine leșin; zi să-mi facă degrabă niște pârhoale.

STĂNICĂ (se duce pân-la culise și strigă)

Condurache! cuconiței nu-i e pre bine, fă degrabă niște pârhoale. (*Gătind de băut, în parte:*) Asta-i bun, când o văd că cere vin curat și pârhoale, știu că n-are nimic.

SCENA 14

Cei din urmă, TEODORINI

TEODORINI

(văzând-o bând, cu accent nemțesc)
Das ist gut, face bun di baronesa.

CALIOPI

Ce poștești dumneta?

TEODORINI

(accent italian)

Per che, principesa mia, non conoști pe il
sinior Turlupini?

CALIOPI

Dumneta?

TEODORINI

(accent grecesc)

O arhon satraris, o vamesis m-a poftit să-ți dau
răvășelul ăsta. *(Îi dă un răvaș.)*

CALIOPI

Stănică, ce însemnează asta?

TEODORINI

(*accent firesc*)

Cuconiță, am venit să-mi cer iertăciune. Pentru ca să-ți plac, ași fi dorit să mă fac în patru, dar nu m-am putut împărți decât în trei și îmi pare foarte rău. Am cinste a mă recomanda, că eu sânt baron Flaimuc, sinior Turlupini, și sulgerul Lacherdopulos, totodată și slugulița matală. (*Fuge.*)

SCENA 15

C-na CALIOPI, STĂNICĂ

CALIOPI

Așa-i că tu n-ai fi găcit că-i tot o persoană? Eu m-am priceput îndată că trebuie să fie o glumă a șatrarului. Însă să vedem ce-mi scrie. (*Cetește:*)

„Cuconiță!

Așa precum singură ai hotărât, că între noi s-au sfârșit, apoi am sfârșit și eu căsătoria nepotului meu, căruia mă și fac danie; prin urmare aceasta *fîrește* mă împedică de a fi ca păn-acum, a dumitale plecată slugă ș.c.l.“

STĂNICĂ

Aşa-i, cuconiţă, că asta n-ai găcit-o? Ştii că tare seamănă că-i să rămâi fată?

CALIOPI

Puşche-ţi pe limbă, prostule! Dă-mi colecţiunea de poezii.

STĂNICĂ

Iacătă-o. (*I-o dă*).

CALIOPI

(*cătră public*)

Să vă cetesc o elegie de-a mele? Ba mai bine să vă cânt un cântic.

Când o fată tot alege,
Ea adeseori culege,
Însă, ah! ce desperare,
Când şi ce culege n-are!
Apolon o părăseşte,
Dorul o îmbătrâneşte;
Din a lumii visuri goale
Se deşteaptă cu...

STĂNICĂ

(aducând un talger cu pârjoale)

Pârjoale!

CALIOPI

(mâncând)

Ah! în ce oribilă pusăciune se găsește o jună femeie când trebuie să despuie... de inima sa, și se vede nevoită a face o transacțiune... cu sentementul onorului! *(În vreme ce ea mânâncă și vorbește, întră șatrarul Trohin, Drăgănescu cu mireasa, Teodorini, tineri, dame etc. și formează o horă împrejurul cucoanei Caliopei cântând) :*

Să trăiască! să trăiască!
Muza de la Burdujeni,
Buhul ei să se vestească,
De la Iași la Botoșeni.

CALIOPI

(uimită, cu talgerul de pârjoale în mână)

Care va să zică? Che ghet apan? Domnilor, lasați-mă!

(Vre să iasă din cercul horei, care cântă iar.)

Să trăiască, să trăiască etc.

(Perdeaua cade)

Notă

Noi am fost zis – nu ne mai aducem aminte unde – că sânt mulți care schingiuiesc și sfășie frumoasa noastră limbă, și în loc de creatori se fac croitori, și croitori răi.

Asta ne-a îndemnat a compune această mică comedie, crezând că facem un bine arătând ridicolul unor asemenea neologiști.

Publicul ne-a înțeles, și ne-a răspuns prin aplauzele sale, din care însă partea cea mai mare se cuvine jocului artiștilor noștri.

În adevăr, d. Teodorini e atât de bufon în întreita sa rolă, d. P. Nicolau atât de prostălău în Stănică, încât vrând și nevrând te fac să bufnești de râs.

Cât pentru d. *Millo*, directorul Teatrului Național, noi credeam că după Nișcorecu, Kir Gaitanis și Baba Hârca, nu are cum fi mai comic, dar ne-am amăgit, căci originalitatea cu care a creat rola Muzei ne face a gândi că d-sa are o zână vesală care-l însuflă de ne vrăjăște; și că de la îndoitul său talent de autor și actor, sau mai bine zăcând de la iscusita sa pană și minunatul său joc, teatrul are încă mult a aștepta.

Muza de la Burdujăni, farsă într-un act de C. Negruțți,
Iașii, în tipografia franțezo-română, 1851.

NEGRU PE ALB

SCRISORI LA UN PRIETEN

SCRISOAREA I

(PRIMBLARE)

Mai 1837

După ce trece Podul Iloaei – mișeniță de judani stremțoși și puturoși – călătorul respiră mai ușor mergând prin bogate fânațe și mănoase semănături, întovărășit de melodioasa cântare a crestoasei ciocârliei și a fricoasei prepelițe, pre care o precurmă din când în când cristeiul cu răgușitul glas. El s-ar lasa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele biciușcei postilionului și prozaicele lui răcnete nu l-ar turbura. Dar iacă te apropii de Târgu-Frumos! Să nu te luneci a judeca după nume și lucrul! câte lucruri și câți oameni își ascund nimiccia sub pompoase numiri!

Acest târg a fost odată rezidență domnească; acum însă nicio urmă de antichitate în el nu se mai vede, decât numai o biserică făcută de Ștefan Marele;

pe urmă ajunse a fi capitalie de ținut, iar acum nici aceea nu este. Târgul-Frumos de ce merge, se face urât.

Nu departe de aici, sânt apele minerale de Strungă, de însemnător folos la felurite boale; ele sânt însă neîngrijite. Pătimașul nu numai că nu găsește îndemânările trebuitoare, dar e nevoit să-și facă și casă de locuit; pentru aceasta, mulți părăsesc de a-și căuta lecuirea în patria lor, și sânt sâliți a cheltui sume însemnătoare ca să se ducă să găsească asemenea ape la Mehadia sau la Baden. În campania trecută mulți din bolnavii ruși s-au vindecat aice.

Aproape de Târgul-Frumos sânt încântătoarele domene a Ruginoasei. Călătorul primind aici ospitalitate, uită necazele unui supărător drum. El pare că se trezește transportat ca prin un farmec în un castel descris de Walter Scott, unde găsește pe lângă mărirea feudalității, gospodăria Poloniei și eleganța Franței; și dacă vechii noștri boieri – sprijeni a patriei și a tronului – ar fi avut idee de arta heraldică, negreșit n-ar fi uitat a scrie pe scutul lor deviza vechii Engliteri *Dieu et mon droit*¹. Dar să ne întoarcem la drumul nostru. Vezi într-acea vale frumoasă – adevărat peizaj a Elveției – acel palat gotic, împregiurat de modeste

¹ Dumnezeu și dreptul meu (fr.).

case țărănești? Acolo sânt Miclăușenii. O cucerie sfântă te cuprinde privind cea bisericuță cungiurată de morminte îmbrăcate de răcoroasă pajiște. Crucele aste de lemn umbrite de salcii pletoase vorbesc mai mult inimii decât mărețele mausolee de bronz și marmoră ce arată lumii deșertăciunea oamenilor. Toate vestesc aici liniștea sufletului și dulceața vieții câmpेști.

Să ne oprim aici în deal, ca să ne uităm puțin la acea frumoasă casă de pe culme, ce se pare zidită de mâna zânelor. Acolo este Șcheea.

Pe șesul acesta s-au înfrânt ambițioasele planuri a ungurenitului român Matias Corvin, cărui de i-ar fi lipsit ambiția, după talentele și virtuțile lui, istoria pe dreptul l-ar pune în rândul lui Tit², ce numea perdută ziua în care nu i se înfătoșa prilej să facă vreun bine. Nu știi însă de ce privirea se ostenește a se uita mult la această prea regulată arhitectură; poate pentru că lucrările nouă n-au acel grandios ce se vede în toate lucrurile bătrâne. Aici pe vale curge Siretul; mai încolo, pe un pestriț prundiș se leagănă trândava Moldovă. Întocma ca o cochetă, după ce face multe cotituri, în sfârșit lângă Roman, vine de s-aruncă în brațele Siretului, amorezului ei.

Drumul mare este prin mijlocul a câteva sate de unguri, aduși și locuiți aice de domnii români în

² E vorba, probabil, de Titus Flavius Vespasianus, împărat roman între 29-81.

vremea necurmatelor bătălii ce aveau cu rigatul Ungariei, căci țara pustiindu-se adese de năpădirile dușmănești, domnii o împoporau cu prinșii ce luau de la vecinii lor. Colonii de aceste sânt și în Besarabia, unde multe sate sânt locuite și până astăzi cu ruși (malorosiani).

În vremea aceasta am ajuns la Roman, dar trebui să ne coborâm din trăsură, și n-ar fi nicio greșală dacă am merge pe jos până la gazdă, căci prin borteale șoselei de pe ulița Romanului, sântem în risc să ne prăvălim, și să ne rupem gâtul.

Politia Romanului întemeiată de romani și numită *Praetoria Augusta* și mai apoi *Forum Romanorum*, este catedrală episcopală și capitală de ținut. Biserica episcopiei nu se deosebește prin altă decât prin o clopotniță de mulți ani începută și tot nesfârșită. Nimic mai frumos decât situația acestui târg pe un vesel podiș îmbrățșat de Siret și Moldova, și nimic mai urât și mai trist decât casele lui. Un lanț de dughene de lemn, mucedu de vechie, cu lungi și spânzurate streșine, întru care pentru toată marfa un rufos judan întinde traiste, frânghii și băuturi, alcătuiesc una și unica uliță a Romanului. Odată însă acest târg a fost mai locuit, cum se cunoaște din multe case ce sânt acum pustii.

Aproape de Roman, pe moșia Gâdinții, se mai văd încă urme din risipurile cetății Smeredava. Dar

iacă am venit la Moldova. Vornicul Ureche zise că numele țării vine de la ea și de la căpăuca lui Dragoș; greșăște însă bunul bătrân în astă închipuire ce și-a făcut-o singur. Țara fu numită pentru frumuseța ei de romani *Molis Dacia* sau *Molis Dăvia*, și râul și-a luat numele de la țară. Aici iar pedestri trebui să trecem podul, dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tușele clavirului.

Negura de neplăcere ce îți dă înăuntrul Romanului se împrăștie îndată ce ai ieșit din el. Drumul de ce merge se face mai vesel și mai pitoresc. Culmele aste îmbrăcate cu rădiuri umbroase, satele aste cu așezările mândre, munții azurii ce privesc în depărtare, vegetația astă vie, toate te fac să uiți urâtul târgurilor. Satul prin care trecem este Bozienii; dincolo în stânga sânt Budeștii. Toate sânt frumoase în ținuturile Romanul și Neamțul ce se par o grădină. Natura pe toate le-a înzestrat deopotrivă; le deosebește numai gustul proprietarului.

Să nu trecem cu nebăgare-n seamă pe lângă Bălănești. În iazul acesta, precum odinioară în fântâna Ipocreni, ades se scaldă Muzele³.

Mergând înainte nu te poți opri de a privi cu răpire astă încântătoare vale ce se desfășură dinainte-ți

³ Pe atunci locuia acolo prietinel nostru fabulistul A. Donici (n.a.).

ca un covor. Vezi cel pârau care o despică în lung și seamănă de departe cu o cordea albă? Se numește Cracău. Artistul ar zugrăvi *con amore*⁴ acele sate vesele împregiurate de grădini ce se prelungesc pe ambe malurile lui, și acest întreit șir de munți ce se întind ca un amfiteatru pe orizon, tufosi și creți ca freza unei marcheze din veacul XIV, deasupra cărora în depărtare domnește Pionul, spărgând norii cu pleșuvul său creștet.

Iacă intrăm într-o văgăună ce pe ce merge se strâmtează. Vezi cele căsuțe grămădite sub poalele stâncoșilor munți? Ia-ți pălăria și te pleacă; acesta este târgul Petrii! Râulețul care l-am trecut de vro trei ori, călcându-l în picioare cu dispreț, profund de o palmă și abia zuzuind pe prundiș, cutremură-te, căci e Huejdul! Când Carpații se mânia pe petreni și le trimit nori ca să-și verse ploaie piste târgul lor, Huejdul acest lîn și ticnit, râulețul acest nensemnat se înflă, prăvale orice-i iasă nainte, și furios sparge, trage, îneacă și după ce își răzbună de cei ce nu-l bagau în seamă, merge spumegând de se perde în alte ape, agerul pârau!

Biserica astă roșie, este iar de Ștefan înalțată în cinstea Mergătorului înainte. Îndată ce câștiga o

⁴ Cu plăcere (it.).

izbândă asupra neprietenilor, el nu lipsea a ridica și un monument în care să se mărească Dumnezeu războaielor și a îndurărilor; pentru aceasta în rar târg a Moldaviei nu vei găsi vreo urmă de a lui; și în vreme ce pomenirea multor urmași ai săi cu sunet a perit, lucrările eroului român după trei veacuri și jumătate stau încă întregi în Moldavia ca și numele lui în inimi române.

Mai la vale este altă bisericuță făcută de eteriști; singură urma ce a mai rămas din vestita Eterie! După fuga lui Ipsilanti și a celorlalte căpitonii, Iordache Olimpioti intrând în Carpați veni cu puțini bravi la Peatră și făcu astă biserică; apoi statornic în cugetul său, merse de se îngropă pentru relege și patrie sub zidurile Secului.

Poziția Petrii e foarte poetică. Ea stă între doi ascuțiți munțișori. Cest mai nalt se numește Petricica, celalalt Cozla. Amândoi stau falnici și amenințatori deasupra ei, scăldându-și picioarele în apele Huejdului ce șerpuiește în vale, în vreme ce pe malurile lui, juna română culege *nu mă uita* ca să facă un buchet pentru amarezul ei.

Muntele e lasat pentru poet, și poetul pentru munte. Aici privind maiestatea naturii, el se inspiră de a cânta amorul și gloria, nu în zgomotul orașelor unde

câte o privighitoare pribagă, în alee trase cu sfoara,
sloboade niște sonuri tânjitoare și regulate ca muzica
din califul de Bagdat.

Osian cânta între zăpezile Nordului, subț un cer
brumos și posomorât.

Vale e me ama⁵.

Alăuta românească, suplement la no 49 a *Albinei
românești*, 24 iunie 1837, p. 216-218, cu titlul *Fragment
dintr-o călătorie*, text care diferă mult de cel apărut în
Păcatele tinerețelor, 1857, p. 247-252.

⁵ Fii sănătos (rămâi cu bine) și iubește-mă (lat.).

SCRISOAREA II

(REȚETĂ)

April 1838

Una din cele mai mari supărări a traiului din provincie este curiozitatea care un iașan deșteaptă, când, din nenorocire, vro nevoie îl silește a ieși în ținut. Abia apucă a se coborî din trăsură, și gloata curioșilor încungiură pre postilion.

– Cu cine ai venit?

– C-un boier. (Pentru postilion tot ce nu e țăran este boier.)

– Cum îl cheamă?

– Nu știu.

– De unde vine?

– De la posta din urmă. Și râzând că l-a pâcâlit, postilionul lasă pre curios să caute pre alții, ca să-i deie mai lămurit răspuns.

În vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă și doarme fără să știe ce revoluție a făcut venirea lui. Dar târgul ferbe până seara, când toți provincialii se adună și se așează la preferanț. Nu e vorbă decât de noul venit; șoșotesc, vorbesc, născocesc, alcătuiesc.

– Oare însurat e? – Tânăr e? – Bătrân e? – Ce caută? ce vrea? la ce-a venit? – Știe franțozește ? – Cum îl cheamă ? – Ce familie ? – A să șeadă aici ? – Știe contrădanțul cel nou? – și... și... Îi vine cuiva, auzindu-i, să crăpe de necaz.

Mai dăunăzi vorbeam c-un june prieten de astă supărăcioasă boală de ținut, ce asuprește pre bieții iașeni.

– Eu am aflat o rețetă, îmi răspunse, cu care am scapat. Am avut trebuință, sânt acum vro trei luni, să mă duc până la târgul... Cum am ajuns, a doua zi am dat un prânz mare, la care am invitat pre toți magnații târgului, mari, mijlocii și mici; barbați, femei, babe, fete ș.a.

S-au cam mirat de astă poftă; dar au venit cu toții. Am mâncat, am băut, și când am văzut că erau gata a se duce, i-am rugat să mai îngăduie puțin, și suindu-mă în picioare pe un scaun, le-am făcut acest cuvânt :

„Boieri, cucoane și cuconițe!

„Eu sânt de la Iași.

„Șed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.

„Trăiesc din venitul unii moșioare ce am.

„Mă numesc B.B.

„Am venit aici ca să scap de tina și de pulberea
Iașilor, și o să șed vro lună.

„Sânt trei ani de când a murit tatăl meu, și șapte
de când a murit maică-mea.

„Am o soră măritată în Bucovina, care trăiește
foarte bine cu bărbatu-său ce ține moșii cu anul, și are
velniță cu mașină, și un unchi la București, care șede
pe Podul Mogoșoaiei n. 751.

„Sânt holtei, și n-am gând să mă-nsor.

„După slujbă nu îmblu.

„Nu-mi bat capul de politică, și n-am nicio
opinie.

„Nu sânt nici bun, nici rău. La biserică merg rar.
Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puțin. Nu știu
nici mazurcă, nici valț. Nu joc nici stos, nici vist, nici
preferanț.

„Obicinuiesc a mă culca la șapte, și a mă scula la
unsprezece ceasuri.

„Mă bărbieresc de trei ori pe săptămână.

„Iarna port peptar de flanelă și galoși blăniți.

„Am două frace, trei surtuce și patru părechi pantaloni.

„Boieri, cucoane și cuconițe !

„Vă rog să nu bănuți că vi le spun aceste, fiind chiar în interesul domniilor-voastre ca să nu vă mai osteniți a le afla. – Mă închin cu plecăciune !“

Ideea acestui june părăndu-mi originală și nimerită, o împărtășesc d-tale, ca una ce poate să-ți slujească și pe acolo.

Adio!

Albina românească, nr. 73, 14 septembrie 1839,
p. 299-300. Și aici textul este mult diferit de cel din
Păcatele tinerețelor, 1857, p. 252-254.

SCRISOAREA III

(VANDALISM)

Ianuari 1838

Imperiile și națiile au avut mărirea și căderea lor; ele însă și-au păzit naționalitatea sub orice împregiurări, căci deși prefacerile înrâureau în ființa lor politică sau morală, fiecare păstra încă o rază a vechiei sale, rază scumpă pre care o ținea ca un paladiu spre a-i sluji de scut apărător împotriva clevetitorilor origini sale. Din nenorocire în Dacia nu fu așa. Dacul se prefăcu în roman, romanul în român, și românul corcindu-se cu neamuri barbare și străine de el, ajunse în acea demoralizație și ignoranță în care și acum zace, și de care va fi greu a-l curăți.

Pre daci, nație scitică liberă și vitează, grecii în mândria lor îi numeau barbari, duple proverbul lor

favorit: Πᾶς μὴ Ἑλλην βάρβαρος¹. Nu știu însă de se cuvine acest nume unei nații care, învingând pre învingătorii lumii, avea un stăpânitor ce cerea Cesarului Dometian să-i trimită meșteri iscusiți în orice măiestrii pentru țara lui, și căuta păn-în fundul Asiei alianța regelui partilor, vrăjmaș jurat a romanilor, precum de asta ne spune Plinie cel june².

Traian cucerind Dacia o coloniză cu romani. Dacii se prăpădiră. Cei mai însemnați din ei, urmând pildei regelui lor Decebal, se uciseră unii pre alții ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseseră tributari, iar care au mai rămas, se *romaniră*. Atunci Marele Împărat așezând oști în cetățile dace, zidi și altele ca să fie de stavilă provinciilor nou cucerite în contra barbarilor. Când însă puterea colosală a romanilor începu a se pleca spre apus, când Roma încetă de a mai naște Bruți și Catoni, nori de ghinte barbare năpădind asupra ei, toți se strecurară prin Daco-România, aducând feluri de prefaceri triste în coloniile lui Traian. Ele zăcură deci pustiite și nepomenite de istorici până la sfârșitul veacului XIII, când cu înturnarea prinților lor din Transilvania, se începu o nouă eră pentru români.

¹ Oricine nu este grec este barbar. (gr.).

² Plinius cel Tânăr (62-114), scriitor latin.

Câte puțin-puțin, adunându-se pe lângă domnii lor, românii treptat ajunseră sub Ștefan Marele și Mihai Viteazul a fi respectați de învecinatele popoare; dar soarta lor fiind zavistuită de puterile vecine, Valahia obosită de atâte sângeroase bătălii și necurmate zbuciumări, se supjugă de puterea otomanilor ce era pe atunci în apogeul său. Moldavia privea cu lacrimi soarta sorei sale, și neputându-o ajuta, curând după moartea lui Ștefan, se supuse și ea protecției falnicului Suleiman ce îngrozise creștinătatea cu armele sale.

Sub jugul unei nații ce desprețuia științele, România ce primise creștinismul în veacul III – căzu sub influința misionarilor greci a Constantinopolii, carii folosindu-se de credulitatea domnilor după vreme, introduseră în Daco-România slovele slavoane și goniră literile strămoșești. Aceasta fu cea întâi cauză a ignoranței în care se văzu România înfășurată, căci maimuțind pre Dumnezeuul creator care poruncise să se facă lumină, călugării răspândiră întunericul, strigând: *Fiat nox*³!

Pe lângă aceasta, în darn aste nenorocite provincii suspinau după un repaos dorit, căci ațâțându-se războaiele între Rusia și Turcia ele slujeau de teatru.

³ Să se facă noapte! (lat.).

Transilvania scăpă de acest rău. Ea pare că se bucura de o liniște oarecare, liniște minciunoasă și amară!...

În adevăr, scăpaseră țările de tatari, pre care îi stârpiseră armele Rusiei, dar căzuseră sub osânda altor tatari mai cumpliți, pentru că aceștia nu pradau o lună sau două, prădau regulat câte șapte ani, și apoi când se duceau, ne lăsau spre răsplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, luxul și corupția!...

Cine nu i-a cunoscut? Cine cu înfiorare nu-și aduce aminte de ei?

Tratatul de Adrianopoli aduse țărilor recâștigarea a parte din drepturile pierdute de atâta vreme. Românul deșteptându-se din letargia sa, începu a se întreba pre sine ce gânganie bipedă este el pe lume, și în ce clas de animale ar putea intra? Cercetând origina și limba lui, se văzu că e roman, căci deși îi zic valah, valah va să zică italian, și mol-dav sau mol-dac nu va să zică slav. Ca să se încredințeze însă mai bine, căută o istorie a țării lui. Cantemir în hronicul său merge numai până la înturnarea domnilor din Maramurăș. Ureche, Miron și alți hronicari au scris mai toți după tradiții fără a îngriji datele. A trebuit deci să-și caute istoria în monumente și ruine!

În Ardeal nu mai află nicio urmă strămoșească. În Valahia vizită Caracalul, Turnul Severin; văzu restele

podului lui Traian, căci valurile Dunărei respectaseră aceea ce oamenii n-ar fi respectat. Voi în sfârșit să găsească și în Moldova urmele strămoșești. La Roman căută să vadă cetatea Smeredava (cetate dacă, dar îi spuseră că la 1755 episcopul Ioanichie o dărmase cu porunca domnului Constantin Racoviță, pre care îl încredințase că în ruinele ei sânt comori, și cu peatra cetății făcuse zidiul episcopiei și a Precistei! Alergă la Galați să vadă cetatea *Caput bovis* numită de locuitori Ghertina. Vai! și pre aceasta vandalismul o surpa. Ciocanele spărgeau catacombele romanilor și cenușa lor o aruncau în vânt; iar cu peatra ei pavelau ulițile Galaților! Bietul meu arheolog încremeni la vederea unei asemenea barbarii. Țipa, se încleșta de petre; îl socotiră nebun și puțin a lipsit să-l închidă. În sfârșit vrând să-l aline, îi arătară două statuiete de bronz, un vas cu vro trei mii monede, și o colonetă de porfir⁴. „Vandali! striga românul nostru, judecând de pe aceste, câte altele se vor fi stricat sau se vor fi luat, ce-ați făcut [cu] capitelele, bareliefele, lespezile cu

⁴ Monedele aceste le-au împărțit B... S... între ei. Ce a fost mai însemnat între anticvități găsite le-au luat dd. Mavrros și Ventura, și care a vrut și a apucat. La cabinetul din Iași nu s-a trimis mai nimic (n.a.).

inscripții? Nu vă temeți că se vor scula romanii ce au locuit aici, și vă vor face praf și pulbere?“ Nime nu-l asculta; râdeau de omul acest smintit, care credea că niște petre pot sluji spre altă, decât a se zidi pivniți, case, sau a se pavela ulițe; căci ce le pășă lor că sânt români și sfarmă urme romane? Ce le pășă? Întemeiau încai o a opta minune a lumii, un monstruos monument vrednic de acești barbari, un târg pavelat cu anticvități în veacul XIX!

Zău, este rușine și păcat a videa pe toată ziua perzându-se câte o urmă a Moldaviei împreună cu peatra pe care era însemnată! Pe toată ziua rupem câte o foaie din frumoasa carte a vechiei; și curând, când vom mântui ruinarea tuturor acestor sfânte ruine, nu ne va mai rămânea decât a striga cu acel troian care cel puțin luase cu sine pre Dumnezeii săi:

Fuit Illium!⁵...

Ce frumos ar fi – zice un literat englez⁶ – de a videa pre vechea Romă înviind în una din coloniile ce ea întemeiasă în capătul imperiei sale! Dar când toate monumentele noastre vor fi numai o cenușă, oricare

⁵ A fost [odată] Troia! (lat.).

⁶ David Urquart (n.a.).

străin va avea obrăznicia a ne zice că am furat numele acest de român pre care îl purtăm, și ce-i vom răspunde?

Întru durerea ce ne sfâșie la privirea dărăpănării romanității, nu putem decât a striga asupra vandalismului, și a face o chemare la inimi nobile, știind că:

A tous les coeurs bien nés que la patrie est chère!⁷

„Suplement la no 102 a *Albinei românești* în 26 dechemvrie 1837“, p. 411-412, cu titlul *Despre ruinele și ruinările Moldaviei*. Și acest text prezintă mari diferențe față de cel apărut în *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 254-258.

⁷ Autorul acestui articol ce s-a publicat în „*Albina românească*“ cu învoirea cenzurei, fu exilat la moșia sa nejudecat și neosândit – deși se găsea deputat – pentru ca să învețe a nu mai spune adevăruri crude (n.a.). Pentru toate inimile nobile patria este scumpă (fr.).

SCRISOAREA IV

(UN POET NECUNOSCUȚ)

Mai 1838

Natura a lasat oameni meniți a trece necunoscuți pe calea vieții. Toată misia le este să resădească câteva flori în drumul lor.

Daniel Scavinschi era de neam român din Bucovina. Rămâind orfan în tânără vrâstă, se duse la Liov în Galiția, la o rudă a sa ce era spițer, pe lângă care, slujind calfă, învăță puțină botanică. Ca să se supuie modei polone, mai adăogi un *sch*i la porecla sa, și din Scavin se făcu Scavinschi. Învăță limba nemțească și o cunoștea bine, dar nu iubea pre nemți; pentru aceea, când muza română începu a-l supara, preferă a traduce din franțeza, deși o știa mai puțin decât pre cea germană.

Pe când el își petrecea zilele plămădind cantaride și pisând chinchină, la 1823, un boier moldav,

înturnându-se de la Viena, îl cunoscuse, și văzând în el dispoziții poetice și spirit deștept, îl îndemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado¹ mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele *O mie și una de nopți*.

Scavinschi părăsi bucuros o țară unde nu câștigase decât un *sch*i la sfârșitul poreclei, și alergă la Iași, dar sărăcia și lipsa îl întovărășiră și aici. Muzele spăimântate și Apolon² cu părul măciucă în cap fugiseră care încotro de groaza ianicerilor. Nime nu mai gândea la poeți ce ședeau ascunși prin poieți. (Iartă-mi acest rău calambur.) În darn Scavinschi scria imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame în care toți zeii din Olimp figurau; cu folosul lor abia departa de un palmac lipsa, astă nedespărțită tovărășie, care-l ținea strâns în înghețatele ei brațe! Hotărî să vândă participuri, dar puțini amatori găsi de limba nemțească, și apoi pedagogismul era stahia lui. El iubea liniștea, și copiii îi tocău la cap toată ziua; iubea muzele, și copiii făceau jucărei cu poeziile lui. De multe ori l-am găsit

¹ Țară imaginară, bogată în aur și pietre prețioase, pe care o căutau conchistadorii secolului al XVI-lea în America de Sud. Aici *Eldorado* are un sens figurat: ținut al bogățiilor fabuloase.

² (La greci și la romani) Zeul luminii și al artelor, numit și Febus.

descleind un smeu ca să copieze vreun vers, pre care acum un băiet îl făcea să zboare mai presus de Parnas!³

Pre lângă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică, precum însuși n-o ascundea, zicându-și :

...Daniel Scavinschi cel mititel la statură,
Pre care-a plăcut naturii a-l lucra-n miniatură,

și de o constituție foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea în lume cu un amor religios, cucernic, înfocat. Aste trei lucruri erau poezia, medicina și – mustețile sale.

În adevăr, natura îl înzestrase cu o păreche de musteți resucite atât de mari, încât ar fi fost de fală celui întâi husar ungur; dar ele făceau un contrast foarte ciudat cu statura lui care – precum am spus – era mai mică decât mică.

Însă mania sa cea vătămătoare, pre care o câștigase de când fusese la spițerie, era ideea ce-și făcuse că, de nu va lua într-o zi medicamente, trebuie să moară. În toată dimineața, după ce sfârșea toaleta musteților, bea câteva pahare de dicoct; la tot ceasul lua hapuri, și seara picături. Spițeriile stricându-i

³ Munte în Grecia antică locuit, după legendele mitologice, de Apollo și de muze. Astfel Parnasul a ajuns să desemneze, în chip simbolic, lumea poeziei.

sănătatea, înghițeau puținii bani ce câștiga, pentru că de multe ori îi lipsea pâine, iar medicamente niciodată.

Într-o zi, ducându-mă să-l văd, l-am găsit înfășat piste tot într-un pleaster.

– Știi, i-am zis, că ai întrecut pre bolnavul lui Molière? Ce este de capul tău? Nu vezi că te omori singur? Vrei să te faci sănătos și să scapi de ipocondria asta? Trimite pre Esculap⁴ și pre Ipocrat⁵ în pustii; vino cu mine la țară și urmează dieta care o urmez eu:

Dimineața vom mânca cotlete și vei bea un pahar de porter în loc de dicot; la prânz jambon, macaroane, alivenci, cu vin de Odobești. Seara vom veni acasă osteniți, vom bea câte un ponci, ca să ne răcorim; apoi vom cina cu un ostropăț de iepure.

Ascultându-mă, poetul se făcuse galbăn ca ceara, și întinzând brațul spre mine, strigă:

– Ah! taci, mă rog, contenește! Taci, zic, dacă creștin ești! Nu vezi că mai îmi dau duhul de când de aste vorbești? Jambon, alivenci, porter!!! numai auzindu-le simt îndoindu-se suferința mea! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul!

– Dar ce ai ?

– Singur nu știu, dar nu mă simț bine.

⁴ Zeul medicinei la vechii greci.

⁵ Hipocrat, medic și filozof grec (sec. V-IV î.Hr.).

Și să nu socotească cineva că consulta vreun doctor; însuși își închipuia ordonanțele, își făcea leacurile și se trata, deși acum nu-i mai lucra nici o medicină, deprins fiind cu ele.

Abia de trei zile mă înturnasem din Rusia, unde zăbăvisem câteva luni, când am primit un ravaș de la el, în care mă ruga să mă duc să-l văz îndată. L-am găsit în pat, și căutându-se într-o oglindioară, scotea câte un fir din frumoasele lui musteți și le puneă într-o cutiuță ca pre niște prețuoase scule.

– Ah! bine ai făcut c-ai venit, îmi zise, socoteam că voi muri fără să te văd.

– Iar ți-a venit ipocondria?

– Acum e moartea, a ei vară primare, o cunosc bine. Aseară, văzând că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu, și azi mă trezesc că-mi cad mustețile...

Nenorocitul se otrăvise! Am sărit ca să trimit după un doctor. M-a înțeles, și întinzând mâna sa rece și veștedă, m-a apucat de braț.

– E de prisos, îmi zise; macar de aș ști că voi scapa, tot nu voi să mai trăiesc. Nu voi să zică oamenii văzîndu-mă :

Iaca Daniel Scavinschi, cel mititel la statură,
Căruî îi căzu musteața, și e chiar caricatură.

Ține acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

(Pe pachet scria: Scrieri a lui D. Scavinschi, să se deie la d. aga A. Sturza Miclăușeanul, ca să facă ce va voi cu ele.)

– Sânt mult dator acestui boier, adăogă după puțină tăcere; el pururea m-a ajutat la nevoie, și fiindcă n-am cum îi mulțami altfel, îi las aste scrieri ca o suvenire de recunoștință.

Privirea acestui nenorocit așa de liniștit într-o stare atât de jalnică, la vrâsta de 32 ani, mă încremenise!

– Scavinschi! i-am zis, de ce atâta dezgust pentru viață? Cine știe poate...

– Viața mea, îmi răspunse curmându-mă, a fost foarte ticăloasă. Din cea mai fragedă vrâstă m-am însoțit cu lipsa, și numai moartea mă va despărți de ea. Totdeauna am gândit că voi muri ca Gilbert⁶ într-un spital.

– Asta e soarta poeților, dar numele îți va rămânea nemuritor; păcat că l-ai polonizat.

– De aș fi trăit în Rusia mi-aș fi zis Scavinov; în Germania, Scavinemberg, la Paris, Scavinevil, și la București, Scavinescu.

În vremea ce-mi vorbea c-un așa aer vesel, sfârșise operația smulgerii musteților (care, roase de

⁶ Poet francez (1751-1780), mort tânăr din cauza mizeriei.

veninul argintului viu ieșeau cum le atingeau) și închise cutia.

– Asta voi să mă întovărășească în mormânt, zise; apoi luă o lingură, o împlu dintr-o stecluță și o înghiți. În stecluță era opiu. Se lăsă pe o perină și adormi zicând: „somn – lipsă – musteți...”

Doctorul (după care trimisesem fără știrea lui) întră, se apropie, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mâna să cadă...

– Nu trebuie doctor, trebuie preot.

– Cum!

– Mort.

O sudoare rece îmi înundă fruntea; părul mi se zburli pe cap. Am ieșit tremurând și făcând cele mai triste cugetări asupra acestei ticăloase ființe ce se numește om.

Napoleon muri zicând: „Franje – oaste”.

Scavinschi zicând: „lipsă – musteți”.

Hoffmann moare de jale că i-a perit motanul.

Scavinschi pentru că i-au căzut mustețile.

Firește, judecând, deosebirea nu e atât de mare.

„*Alăuta românească*, supplement literar a *Albinei românești*”, Iassi, 15 august 1838, p. 32-38, cu titlul *Daniil Scavinski* și mențiunea „va urma”.

SCRISOAREA V

(IEPURĂRIE)

Februar 1838

– Am venit să-ți spun, îmi zicea dăunăzi un domn (a căruia nume îl voi tăcea de respect pentru familia lui), că aseară în bufetul teatrului, N... mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă pentru că spuneam că demoazel Désirée...

– Și când vă bateți?

– Să ne batem! Tu quoque, Brute!¹ D-ta, pe care te socoteam mai cu minte decât alții, mă îndemni să mă bat c-un obraznic pentru că mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă? Dar aş dori să mă-nveți d-ta cum se poate feri cineva de brutalitatea unui grosoman? Eu m-am adăpat cu sfintele precepte a lui Rousseau, și desprețuiesc înjurarea; apoi n-am fost destul de maltratat de limba și de mâna cutezătorului acestuia, ca să mă mai

¹ „Și tu, Brutus!” Cuvinte adresate de Caius Iulius Caesar lui Marcus Iunius Brutus, când l-a văzut în grupul conjuraților care l-au asasinat.

apuc acum să mă espun și țintei pistolului său? căci deși mă supără că mi-a zis mișel, dar m-ar supăra mult mai rău de mi-ar zice răposat. Dacă ași fi pironit într-un secriu, de ar putea să se laude în gura mare că m-a trimis ad patres. Mai bine să fiu de față ca să-i arăt că nici vreu să-l știu. Să zicem că l-oi omorî. Și pentru ce să mă fac ucigaș, eu care nu sânt născut vărsător de sânge? Și apoi oamenii or să zică că l-am gonit din lume pentru că mă temeam să fiu cu dânsul în ea. Se laudă dl. că nu se teme de moarte. De vrea ca să-l credem, omoară-se singur, nime nu-l oprește, și îi făgăduiesc că șasezeci de ani voi întreba pre toți învățații și cărturarii ca să aflu de a făcut bine ori ba; și de-mi vor zice c-a făcut bine, atunci – numai atunci – mă voi sângui până la sfârșitul vieții mele să mă pocăiesc de aceea ce d-ta numești poltronerie și pre care eu o numesc bărbăție; căci, s-o știi d-ta, e bărbăție și curagiu a înfrunta cineva valurile lumii minciunoase, și a voi să trăiască cât de mult în astă vale a plângerei! Fanfaronul acesta poate și-a urât zilele; poate nu vrea să mai vadă soarele faptele lui. Fricosul! Eu care-mi închipuiesc cât e de întuneric în mormânt, și care iubesc lumina, nu voi să mă lipsesc de ea. Eu să mă săcer în floarea vrâstei, când am încă o gramadă de trebi în viață, pentru o ticăloasă palmă care puteam să i-o dau eu cum mi-a dat-o el? Să nu-i treacă prin gând! Și apoi ce mare treabă a omorî un om? câteva grăunțe

de șoriceasă face cât și plumbul lui. Nu știe nătărăul că un purice viu face mai mult decât Napoleon mort!

Ei, spune-mi acum, domnul meu, care e mai brav, canibalul acesta care vrea sânge, sau eu, omul păcii, ce voi să trăiesc ca să-i arăt cât îl desprețuiesc, de vreme ce n-am gând să mă bat cu el?

Nu știu până la ce punct *iepurăria* poate degrada pre un om; n-am gândit însă că ea poate a-l face să afle sofisme, ca să vrea a încredința că face bine să se lase insultat și batjocorit.

Știu că duelul este un prejudeț rămas din timpurile barbare. Știu că e o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actrițe, fie verzi ori albaștri, și o nebunie a căuta sfezile și gâlcevile; sânt însă cazuri fatale când un om ce are cel mai mic simțiment de onor nu poate face altfel și trebui să se facă ucigaș sau jertfă, dacă nu voiește a lasa o pată numelui său, și o rușine familiei sale.

Făceam aste reflexii, uitându-mă la domnul acest care nu voia să se bată, și care aștepta un răspuns. Dar nepricepându-mă ce răspuns să-i dau altul, l-am luat de spate și l-am dat pe ușă afară.

Nu știu de am făcut bine.

Păcatele tinerețelor, 1857,
p. 263-265.

SCRISOAREA VI

(CATACOMBELE M. NEAMȚU)

Nu departe de cetățuia Neamțu – a căria ruine se mai văd încă dărâmate de oameni și de timp – mai în sus, pe o vale ce se întinde verde și răcoroasă între două șiruri de munțișori umbroși, Alexandru cel Bun făcu la 1402 o bisericuță de lemn în cinstea s. Ioan Teologul, pe lângă care se adunară câțiva monahi; și pentru adăpostirea lor și a altor creștini în timpurile acelea pe când Moldavia se bântuia de războaie și de răskoale, zidi aproape de biserică și un turn de piatră.

Pe atunci, înturnându-se de la Viena, Ioan Paleologul trecu prin Moldavia. Alexandru îl primi cu tot onorul cuvenit moșteanului imperiei Bizantine, însoțindu-l până la Galați. Spre răsplata ospetiei ce primise, Ioan suindu-se pe tron îi trimise lui purpură și coronă împărătească, iar mitropolitului Iosif sacos și

mitră; dar spre a-și învecinici pomenirea, trimise doamnei Anei, soției lui Alexandru, și o icoană făcătoare de minuni a Maicei Domnului.

Icoana aceasta se puse în bisericuța mai sus arătată. După trecere mai de un veac, Ștefan Marele, văzând că s-a mărit numărul călugărilor, începu a zidi la anul 1491, lângă bisericuța lui Alexandru-vodă, o altă biserică mare de peatră cu hramul Înălțării, dar murind el la 1503¹, o sfârși fiiul său Bogdan, și aduse icoana Fecioarei acea hărăzită de Paleologul în biserică astă nouă, unde este și pân-în ziua de astăzi.

Această icoană se cunoaște că e făcută pe când arta zugrăviei era în decadință la greci. Desenul este grosier și coloritul slab.

Monastirea Neamțul – ce luase astă numire de la pârau ce curge aproape – luă o întindere mare. Prin pietatea domnilor și a boierilor căpătă venituri însemnate, și astăzi această lavră nutrește la o mie cinci sute monahi, și oricare sarac află în toată vremea aici căutare și ospățare.

Mai multe biserici și paraclise se zidiră pe lângă aceasta, dar bisericuța s. Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu, acea făcută de Alexandru cel Bun, deși învechită, sta pe lângă ele ca o sfântă relicvie doveditoare că ea a fost începătoare acestui locaș

¹ Ștefan cel Mare a murit în anul 1504.

dumnezeiesc; însă învechindu-se foarte, se făcu în același loc alta de piatră, tot în numele s. Teolog, dar de o arhitectură nouă. Deși aceasta e mai frumoasă, mai grațioasă, e de jălit acea veche de lemn, și era de dorit ca astă de acum să se fi făcut întocmai după modelul biseriței lui Alexandru-vodă. Din norocire tot a mai rămas turnul de care ți-am vorbit mai sus, care stă încă întreg cuprins într-un unghi a zidului monastirii.

Lângă biserica aceasta e mormântul monahului Chiril Carp², unul din ostenitorii și fundatorii ei. Alăturea stă mormântul monahului Platon, ucenic a cuviosului stareț Paisie. Frații ne-au spus laudata viață a acestui călugăr, care deși privit de toată obștimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toți, urmând porunca evanghelică: „Cel ce vrea să fie mai mare între voi, să fie vouă slugă.“ Prevăzându-și sfârșitul, cucernicul Platon s-a rugat să nu-l îngroape cu paradă, ci numai un preot să-l întovărășească la groapă spre a-i ceti rugăciunile morților; dar nu fu ascultată cererea lui. Toți slujbașii monastirii îmbrăcați în aurite vestmante, cu cântări, tămâieri și făclii, plecară ca să însoțească rămășițele sfântului barbat; când iacă cerul se întărâtă, vântul stânge luminele, și ploaie vărsându-se în șiroaie, silește pre toți a-și căuta aciuare prin chilii.

² Fiind laic, se numea serdarul Constantin Carp (n.a.).

Însă îndată ce a rămas mortul cu un singur preot, soarele sparge norii, ploaia stă atârnată în aer fără a cuteza să cază, și înmormântarea cuviosului monah se sfârșește în pace și liniște.

Sub bisericaastă nouă sânt catacombele monastirii, în care se pun oasele morților când le dezgroapă din umedul lor locaș, ca să deie locul lor altor morți mai proaspeți. Această hrubă e boltită; are șese stânjini lungime, trei lățime și șese palme de nălțime. O singură fereastră ce sloboade o rază misterioasă pe o icoană a Mântuitorului care stă pe un tetrapod în fund, luminează acest loc funerar. Trei rânduri de poliți zidite sânt de-a lungul păreților, iar pe subt ele dulapuri.

Ce se înșiră pe poliți? – Tidve de morți! – Ce se pune în dulapuri? – Oase de morți!

Când s-a deschis ușa, și m-am coborât în acest azil a morții, un sfânt fior m-a cuprins; și de n-aș fi fost pregătit pentru o asemenea priveliște sau de eram singur, ași fi căzut în genuchi, umilindu-mă dinaintea lui Dumnezeu, în fața acestei mulțime de morți. În adevăr, omul se simte cât e de mic înaintea marei puteri a lui Dumnezeu, înaintea astor oase mucedde ce au avut odinioară carne și sânge ca noi!

După aceste întâi cugetări triste, altele mai lumești m-au cuprins. Aste capete așezate cu simetrie pe poliți, aste oase puse cu regulă în dulapuri, m-au mâhnit și m-au supărat. Ce sânt ele altă decât noi, rămășițe

a celor ce au fost ca noi? Și nouă nu ne place a videa că se joacă cineva cu noi când trăim cu atât mai vârtos după ce am murit. Liniștea mormântului e mai de preferat decât astă regulă, unde titvele noastre figurează ca șipurile în magazinul unui spițer.

Mai bine de două sute capete sânt pe aceste poliți de peatră; fiecare are lipit pe el câte o țidulă pe care e însemnat numele celui ce l-a purtat. Este de luat seama că unele din ele sânt mai pe jumătate putrede de rugina pământului sau de boalele de care au pătimit în viață. Un doctor Gall³ pipăindu-le, ne le-ar putea spune, și poate din știința cranologiei s-ar putea afla câte virtuți, câte vițiuni au fost în ele.

Căutând aceste titve, văzui una mai mică, mai delicată; osul era alb și luciu, dar nu avea nici o etichetă lipită pe ea. Monahul ce-mi slujea de cicerone mi-a spus că era a unii fete ce-a murit acolo, dar nu știu să-mi spuie mai mult. Curiozitatea mea nu se îndestulă cu atâta. Am întrebat, am cercetat și am descoperit o foarte tristă dramă, pe care îți voi spune-o altă dată⁴, căci acum mă grăbesc a lasa pre morți, ca să mă întorc între cei vii.

Albina românească, nr. 85, 26 octomvrie 1839,
p. 347-350, cu titlul *Catacombele monastirii Neamțului*.

³ Medic german (1758-1828), întemeietorul frenologiei potrivit căreia aptitudinile, caracterul unui om pot fi cunoscute după formația craniului.

⁴ Vezi *Scrisoarea VII (Calipso)*.

SCRISOAREA VII

(CALIPSO)

Septemv. 1839

Știi că în anul 1821 a izbutit revoluția Greciei, și că ea își avu începutul în Iași. Precum toate revoluțiile, asemenea și în aceasta s-au făcut multe excesuri, căci totdeauna printre patrioți se vâra oameni de acei care caută a se folosi de orice tulburare. După stricarea eteriștilor la Drăgășani și la Sculeni, toate căpiteniile ce erau mai de omenie fugind care încotro, țările noastre rămaseră în prada birbanților. Iașul se pustii. Orășeanii bejănăriră în Bucovina și Beserabie, unde găsiră azil.

Tatăl meu și cu mine, după ce am petrecut iarna în ținutul Hotinului, în vara anului 1822 ne-am dus la Chișinău, ca să ne întâlnim cu rude, prieteni, cunoscuți, refugiați ca și noi.

Era curios a videa cineva atunci capitalia Beserabiei, atât de deșertă și de tăcută, cât se făcuse

de vie și de zgomotoasă. Plină de o lume de oameni care trăiau de az pe mâne, care nu știau de se vor mai înturna la vetrele lor, acești oameni mulțămiiți că și-au scăpat zilele, se deprinseseră cu ideea că n-o să mai găsească în urmă decât cenușă, și, neavând ce face altă, hotărâră a amorți suferința prin vesela petrecere, care cel puțin îi făcea a uita nenorocirea. De aceea, nu videai altă decât primblări, muzici, mese, intrigi amoroase.

În toată această soțietate de emigranți și de localnici, două persoane numai îmi făcură o întipărire neștersă. Aceste erau un om tânăr de o statură mijlocie, purtând un fes pe cap, și o jună naltă fată, învălită într-un șal negru, pre care le întâlneam în toate zilele în grădină. Aflăi că junele cu fesul era poetul A. Pușkin, acest Byron al Rusiei, ce avu un sfârșit atât de tragic¹, iar tânăra cu șalul pre care o numeau *greaca cea frumoasă*, o curtizană emigrată de la Iași, numită Calipso.

Calipso îmbla tot singură. Numai Pușkin o întovărășea când o întâlnea în grădină.

Cum vorbeau ei (căci Calipso nu știa decât grecește și românește, limbi pe care Pușkin nu le

¹ El fu ucis în duel de cumnatul său (n.a.).

înțelegea), nu știu. Se vede că 22 ani ai poetului și 18 ai curtizanei n-aveau trebuință de mult înțeles.

Pușkin mă iubea, și găsea plăcere în a-mi îndrepta greșalele ce le făceam vorbind cu el franțuzește. Câteodată șădea și ne asculta oare întregi pre mine și pre Calipso vorbind grecește; apoi începea a-mi recita niscai versuri de a lui, pre care mi le traducea.

Dar după o lună, m-am dus la Chișinău, și în primăvara anului 1823 m-am înturnat în Moldavia, fără să mai aud de greaca cea frumoasă. Câteodată însă, când ceteam poeziile marelui rus, și mai ales *Șalul negru*, aceste versuri ce sânt un poem întreg făcut dinadins pentru tânăra fată, îmi aduceam aminte de acea femeie cu chip îngeresc, și doream să știu ce se făcuse.

.....
Într-o seară a lunii noiembrie 1824 – era vicol și ploaie – la poarta monastirei Neamțu ajunse un june om, care cerea voie să între. Hainele lui erau străbătute de apă, și el semăna obosit de osteneală. Portarul îl primi și îl găzdui până a doua zi când, după cererea sa, îl conduse dinaintea starețului. Starețul îl rânduie spre *ascultare* la un bătrân sehastru ce locuia afară de monastire, în munte, unde el petrecu trei ani în cea mai

mare cucerie și umilință. Într-o dimineață, chemând sehastrul pre ucenicul din chilioara de alături, și văzând că nu-i răspunde, se duse să vadă ce face, dar îl găsi dormind de – somnul cel vecinic.

Când erau să-l îngroape, se găsi pe peptul lui o hârtie în care scria aceste:

„Greșit-am, Doamne! Păcătuit-am, Doamne! Și nu sânt vrednică a mă uita la cer; dar covârșească îndurarea ta mulțimea fărădelegilor mele! Doamne! Miluiește și iartă pre păătoasa Calipso!“

Titva grecei cei frumoase am văzut-o în catacombele monastirei.

Păcatele tinerețelor, 1857, p. 268-271.

SCRISOAREA VIII (PENTRU CE ȚIGANII NU SÂNT ROMÂNI)

Iunie 1839

Necăjit și obosit de lucrările *catagrafiei*, la care mă îndatorea sarcina mea de deputat, venisem ca să mai răsuflu câteva zile la moșioara mea, și să mă bucur de o mâncare mai bună, după o îmblare prin sate de cinci luni, vreme în care nu mă hrănisem decât cu borș de pui, și de pui cu smântână.

Să nu socoți însă că eu, patriot, desprețuiesc bucatele aste naționale; din împrativă. Dar când cineva, atât-amar de vreme, n-a mâncat decât pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei.

Așteptând macaroanele, mă primblam în grădina mea care semăna cu un covor verde cusut cu flori, și pentru ca să nu-mi pară așteptarea prea lungă, ceteam o broșură a d. Kogălniceanu, intitulată

*Esquisse sur l'origine et la langue des Cigains*¹. Cetirea asta mă aduse pe nesimțite la idei filantropice; gândeam la sclavia atâtor mii de oameni, și proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor; apoi, figurându-mi disputa ce avea să stârnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur, fără să bag seamă la un bun bătrân care mă privea cu mirare de câteva minute, și care negreșit mă socotea smintit. Acesta era vecinul meu Bogonos, pre care, adâncit în ideile mele, nu-l văzusem întrând.

Trebui să știi, prietine, că vecinul meu Bogonos e floarea vecinilor, și de-mi va abate vrodată să-mi vând moșia, am gând să pun în publicație, ca și Temistocle², că, pre lângă celelalte calități, ea se bucură și de un bun vecin. Figurează-ți unul din acei vechi boieri de țară, moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu față voioasă și pălită de soare, care sânt totdeauna veseli și mulțămiiți când săcerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică; în scurt, un om de acei carii, necunoscând patimile orașelor și intrigile ambiției, își iubesc soția și copiii mai mult din datorie decât din amor, și pre care moartea îi găsește la masă.

¹ *Schiță asupra originii și limbii Țiganilor*, apărută în limba franceză la Berlin, în 1837.

² Temistocle (aproximativ 525-460 î.Hr.), general și conducător politic al Atenei.

– Tot așa ești, îmi zise el smuncindu-mi cartea din mână, tot cu cetitul și cu scrisul! Zău, trebui să fi având un *demirbaş* (cap de fer) ca să bodogănești zi și noapte povestele franțujilor! Uite, îmi pari mai galben și mai ovilit decât astă-iarnă când – nu știu pentru ce – te trimisese frumușel aici la țară unde ședeai singur ca un cuc. Geaba am răgușat strigându-ți că te omori cu astfel de trai. Iaca, la treizeci de ani n-ai nicicum sânge în față.

– S-a grămădit tot la inimă, răspunsei.

– Așa, spune-mi mie vorbe de aste frumoase, când știi că, afară de psaltire și ceaslov, eu nu știu decât *Viețile sfinților*; ba am uitat c-am mai cetit pre *Arghir* și *Pustnicul*, și vezi că, cu toate aste, îmi merge bine. Privește, eu sânt rumen și gras, iar d-ta seameni c-o gutăie; pentru că nici poți să fii altfel: tot cu nasul în cărți, bând numai ceai și cafea ca bolnavii, în loc să bei pelin și vutcă ca creștinii. Poftim să mergi departe cu așa deprinderi!

– Te înșeli, dragă vecine. Văd că încă nu mă cunoști bine. Nu știi că în mine sânt doi oameni deosebiți, românul vechi și românul nou. Ca să ți-o dovedesc, vreu să ne-ntrecem la masă, macar să știu că m-oi chefălui, cu tocmală că vei gusta porterul care mi l-a adus chiar astăzi de la Galați.

– Cât pentru prânz, primesc bucuros, căci încai masa d-tale e creștinească, dar pentru porter, foarte mulțămesc. Nu mi-am urât zilele ca să mă otrăvesc.

– Voia la d-ta, vecine.

Ne-am pus la masă. Bogonos înghițea bucățile ca un smeiu. Ca să nu compromit giuruința făcută, mâncam și eu cât șapte, sigur c-ave să-mi fie rău.

Încântat de apetitul meu, – Bravo! îmi zicea la fiecare pahar; ian așa te vreu. Iaca, ai început a te face roșu. – Cred și eu, că nu mai puteam.

După prânz, ne-am dus în grădină, și ne-am tologit subt un bătrân plop ce ne umbrea cu tufoasele lui ramuri. Daliile îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate și gingașii tamarini se legănau la adierea vântului, în vreme ce garofele, rozetele și micșunelele ne îmbălsămeau cu dulcele lor parfum. Fumând din lungi ciubuce și sorbând delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie, recitând încet niște stanțe d-ale lui Anacreon³, când un hohot de râs a vecinului meu mă deșteptă din acest semisomn voluptuos.

– Na-ț-o bună! strigă el, în graba mea de a mă duce la masă, n-am luat seama că împreună cu

³ Poet liric grec (aproximativ 570-478 î.Hr.). A celebrat în versurile sale dragostea, vinul, plăcerile unei vieți fără griji.

basmaua și tabacherea, am bagat și cartea d-tale în sân! – Și ce spune în cartea asta? adăogi el, deschizându-o.

– Asta e o schiță asupra originii și a limbii Țiganilor, făcută de d. Kogălniceanu tânărul.

– Cunosc pre babaca d-sale. Și ce scrie dumnealui despre Țigani?

Deși nu eram dispozat a mă face talmaci, am început a-i spune în scurt cuprinderea broșurei, dar abia zisei câteva cuvinte, și vecinul meu mă curmă, zicându-mi c-un aer mahnit:

– Nu-ți bate joc de mine.

– Cum! ce vorbă e asta? Eu să-mi bat joc de d-ta! de d-ta, cinstitul meu vecin, de d-ta care mi-ai dat votul la alegerea din urmă? Îmi pare rău!

– De ce dar îmi spui niște lucruri care nu pot să fie în cartea asta?

– Ba îți spun ce este, pre onorul meu!

– Jură-te altfel, dacă vrei să te cred, pentru că, vezi d-ta, că de când a ieșit *onorul*, a lipsit cinstea.

– Pre cinstea mea! am zis, râzând de calamburul vecinului.

– Apoi dar d. autor ș-a bătut joc de noi.

– Cum așa!

– Eu nu-ți vorbesc povești. Când îți spun c-am cetit istoria ȝiganilor, tipărită în viața s. Grigorie...

– În viața s. Grigorie! Mă treci cu șaga, vecine, urmăi răsând.

– Așa, boierule, așa, în viața s. Grigorie. În zadar răsdeți, d-voastră acești carii nu știți nimic, macar că hojma cetiți. În locul flecăriilor franțuzești, de ai fi cetit *Viețile sfinților*, nu te-ai uita la mine așa holbat. Dar vă pitreceți numai vremea a fâta niște stihuri schilăvoase, pre care nu le înțelege nime, și care nu plătesc o slovă din *Arghir*... A! afară de *Aprodul Purice* a d-tale, care m-a făcut să răs de mă durea inima.

Barbarul! gândea că-mi face un compliment, și nu știa cât mă umilea! Auzi colo! făcusem comic, fără să-mi treacă prin gând.

– Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos, zisei ca să curm vorba literaturii.

– Bucuros, răspunse; și strănutând și tușind, începu: „Odinioară la Agrigenta⁴, unde s. Grigorie era episcop, se afla o parte de norod smreduită de eresuri, și înverșunată asupra cuviosului barbat care voia să-i scoată din răsăcire. Dar în zadar bunul păstor se silea a-i îndrepta. Ei își băteau joc de sfaturile lui, și de multe ori în biserică li se întâmplau să adoarmă și să

⁴ Oraș în Sicilia antică.

horăiască când era mai frumos. Cu toate aceste, sfântul (care nu e un sfânt de rând, precum te poți încredința din ceaslov) nu se da, ci hojma le spunea de focul Gheenii și de muncile ce-i așteaptă pentru fărădelegile lor. Iată dar că într-o duminică, oile aste perdate – precum el le numea – se pun de pândă, și când el ieși din biserică, începură a-l împroșca cu petre, urmându-l cu sudălmii și cu ocări păn-acasă.

Oricare altul, afară de s. Grigorie, i-ar fi lasat să-și peardă sufletele, el însă nu încetă de a-i muștra și de a-i învăța, până ce în sfârșit mulți dintr-înși, cunoscându-și greșala, s-au întors la credință. Atunci ceilalți s-au vorbit între dânșii să deie jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri, pârându-l că ar fi un fațarnic dat la poftete trupești ș.a. În urmare, făcând o jalobă mare, iscălită de o mulțime, o trimise la Obșteasca Adunare“...

– Vecine, curmăi pre povestaș, îmi pare că aiurezi. De unde dracul ai găsit Obșteasca Adunare la Agrigenta?

– Dacă nu mă vei lasa să spun cum mi-e spusul, tac.

– Spune dar înainte, am zis rânzând.

„După ce deci au dat jaloba lor la Obșteasca Ad... sau dacă vrei la boierii veliți a țării, carii nu erau mai de treabă decât ei, Divanul... “

– Dar, frate dragă, mă treci cu deochiul cu boierii și Divanul d-tale. Ce dracu!

– Foarte bine, tac.

– Ba spune, spune mă rog, și-ți făgăduiesc că nu zic nici cârc.

„Au adunat pre vlădicii și arhimandriții de pe la eparhiile și monastirile lor, atât pre cei de loc cât și din alte crăii și împărății, și le s-au zis să facă cercetare la fața locului, să se încredințeze de toate împregiurările acestei pricini, și să încheie hotărâre.

În vremea de o lună, soborul s-au adunat. Erau vlădicii de la s. sinod din Petersburg, de la Hina și... iar vrei să mă curmi? Într-un cuvânt, din toate părțile lumii; toți oameni cuvioși, foarte procopsiți și *bogoslovi*. Prezidentul lor era un mitropolit de la noi, a căruia nume l-am uitat. Orașul era plin. Nu se auzea de dimineată păn-în seară decât tocând și trăgând clopotele, și toți erau datori să slujească pe rând.

Când veni rândul să slujească și s. Grigorie, căci el ca o gazdă rămăsese cel din urmă, de cum miji de ziuă, norodul se grămădi în biserică nu atâta de evlavie, cât ca să vadă cum a s-o scoată la capăt bietul vlădică. El însă nu-și perdu cumpătul la un ceas așa greu, ci începu slujba ca omul care-și știe treaba.

În vremea aceasta, dușmanii săi carii pândeau prilejul să-i poată face rău, folosindu-se de neființa sa, au mers acasă la el, și acolo au silit pe o tânără fată, pre care o adimeniseră și o aduseseră cu dâșșii, să se culce în crevatul sfântului, puindu-o la cale să zică că-i țiitoare vlădicăi.

Era o copilă jună și frumoasă, cu ochii mari și negri, a căriia păr ca matasa cădea în bucle undoioase pe umerii săi de alabastru, gingașă și mlădioasă ca o răchită tânără. Într-un cuvânt, una din acele ființi încântătoare care te fac să-ți perzi sufletul...“ Râzi?

– Bre, bre, bre, mă sparii, nene Bogonos; de unde dracu ai scos frazele aste de romanț? Cred că nu le-ai cetit în viața s. Grigorie!

– Nu. Mi-au rămas de când am cetit cartea cea frumoasă *Pustnicul*.

„Dar să venim la prochimen. Îți spuneam că copila era acum în patul sfântului, când acesta, după ce detună pre toți vrăjmașii săi într-un cuvânt potrivit cu împregiurările, se înturna biruitor acasă, întovărășit de toți călugării pre care îi poftise să ieie dulceți și cafea la dânsul.

Te las să judeci care fu uimirea cuviosului și a musafirilor, când văzură copila ieșind din ietac în capot de noapte, și ducându-se să sărute mâna

prezidentului. Popii se uitau unii la alții ca niște buimăciți. Bătrânii, părându-le că văd chiar pe satana, își făceau cruce boscorodind molitfe; tinerii o sorbeau cu ochii.

În astă amețală obștească, mitropolitul lăsase să-i apuce mâna mahinalicește, dar abia rumenile buzișoare a fetei se atinseră de mâna astă veștedă și zbârcită, el o trase ca și când s-ar fi atins de un fer roșu.

– Ticăloaso! strigă, ce obrăznicie e asta să întri aici în această scandaloasă dezbracare?

– Pardon, răspunse șireata c-un zâmbet nevino-vat; nu știam că s. sa – și arăta pre s. Grigorie – avea musafiri. Îi aduceam metaniile care, în graba de a se duce la biserică, le-a uitat în crevatul meu; și apoi vream să-l mustru puținel că m-a lasat așa când se umizea de ziuă, după ce petrecu toată noaptea în brațele mele. Să iasă păn-în ziuă pe răceală, să capete vrun gutunar! Să nu-ți păzești sănătatea care mi-e atât de scumpă! fi! nu-i frumos, domnule, și ca să te pedep-sesc, n-o să te sărut trei zile. Auzitu-m-ai?

Zicând aceste, se uita la cuviosul episcop, încrețind din sprincenuțe, și strângând gurița.

Acum închipuiește-ți, de poți, mina călugărilor. Cât pentru s. Grigorie, oborât subt astă nouă lovire,

rădica numai ochii la cer și suspina. În sfârșit, după o tăcere de spaimă și de mirare ce ținu câteva minute...“
Fost-ai la Brăila când o băteau rușii?

– Ba.

„Precum când fitilul artilerului a dat foc minei care era să oboare o bucată din zidul cetății ca să facă loc oștilor să între, și care – între noi să rămâie – nu se nimeri cum s-aștepta, mai întâi nu s-auzi decât un șuierat surd și prelungit, și pe urmă nimică, și pe urmă un pocnet grozav; asemenea și soborul, după ce se mai desmeți, izbucni cu strășnicie. U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire! Doamne Dumnezeule! Sodomă! Ninivă! Filistean! Amalecit! ș.a. Era un vuiet de nu se mai auzea. Abia după multă nevoie, prezidentul, izbutind a-i face să tacă, se adresă către s. Grigorie:

– Iată dar morala ta cea evanghelică, zise; asta ți-e *evlavie* cea atât de lăudată! Va să zică, aste nu erau decât o mască scârboasă cu care voiei să amăgești lumea! Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule? avea dreptate norodul să strige asupra ta! În lături, păcătoșule! S-ar cădea să mori de rușine! – Și tu, fiica păcatului, tu hananeeancă, tu Magdalină, care ai cutelat să aduci pân-aici scandalul și ispita prin veninul drăceștelor tale frumuseți, spune, poamă a iadului! cum ai putut înșela pe acest nevrednic călugăr?

– Să nu bănuiești, pre-sfințite, răspunse ticăloasa fată dând un hohot de râs, dar mi se pare că vorbești cam în dodii, făcându-mi o asemenea întrebare. Eu să-l înșel! o copilă de șaisprezece ani! Zi mai bine că dumnealui m-a înșelat, făgăduindu-mi multe de toate.

Zicând aceste, salută cu grație adunarea, și ieși cântând încetinel:

Dulce odor îmi luminează...

– O, culmea hulii și a batjocurii, strigă prezydentul soborului, făcându-și cruce! Doamne! fie-ți milă de noi!

Apoi adresându-se către ceilalți vlădici: Fraților, întrebă, ce socotiți? Ce pedeapsă vrednicește omul acesta?

– Moarte! răspunse într-un glas adunarea.

– Moarte! strigă s. Grigorie, pre care această zicere îl trezise din buimăceala în care-l adâncise scena ce urmasse, moarte! A, domnișorilor! Vreți să mă osândiți la moarte? Se vede că ați uitat cuvintele mântuitorului? E, bine! cel ce nu se știe greșit iaie petre și mă ucidă. Auzindu-vă, cineva ar gândi că sânteți niște sfințișori abia ieșiți din rai. Dar puțină rabdare, și vă voi arăta că toată comedia asta e o nerușinată napaste a clevetitorilor mei. Să se deschidă ușile! Să între toată

lumea! Drept este Domnul! El nu-mi va tăgădui ajutorul său ca să pot oborâ pre dușmanii mei.

Îndată s-au deschis ușile, și gloata, care aștepta afară rezultatul deliberației soborului, năbuși înuntru ca un șiroi, aducând și pre juna fată (care între aceste își făcuse toaleta) ca o martură vie.

– Domnilor! zise atunci episcopul, sfântul sobor, amăgit de intrigile și pârele voastre, mă învinovățește cu un păcat de moarte; dar fiindcă mi-e milă de sufletele păcătoșilor, și nu doresc să-i văd osândiți pentru vecinicie din pricina mea, ce ați zice dacă v-aș arăta că nimic nu-i adevărat din toate prihănimile ce ați pus duhovnicescului vostru păstor?

– Am zice că vrei să ne spui minciuni gogonate și gugoși cornorate, și nu te-am crede, căci avem dovezi; și iacată-o dovada, adaoseră ticăloșii, împingând pe fată înainte.

– Apropii-te, fiică, zise sfântul, și mărturisește adevărul în cuget curat și cu mâna pe inimă, pentru că de la asta atârnă soarta ta de față și viitoare.

Biata copilă tremura ca frunza auzind aceste cuvinte.

– Nu te teme, reluă s. Grigorie. Mărturisește adevărul, și vei dobândi iertare.

– E, bine! zise juna fată, mărturisesc că s. s. nici mă cunoaște, și că toate cele ce-am zis mi-au fost

suflă de d-lor, care m-au înduplecat să mă culc în
așternutul s. sale când era la biserică, făgăduindu-mi
că mă vor mărita după un tânăr pre care îl iubesc și
care mă iubește, dar care fiind sarac ca și mine...

– N-aibi grijă, o curmă pre-cuviosul episcop, eu
vă voi înzestra și voi binecuvânta însoțirea voastră.
Dumnezeu să te ierte, sărmană mielușă rătăcită,
precum te iert și eu de tot răul ce frumuseța ta mi-a
făcut în ochii lumii.

Copila căzu plângând la picioarele sfântului.

– Încredințatu-v-ați, pre-sfinților? urmă episco-
pul. Mai vreți și altă dovadă ca să vă convingeți că nu
știu ce este păcatul curviei? Stați și vă uitați, și aceste
zicând, dete în lături poalele antireului.

Adunarea rămase încremenită, căci cuviosul
era...“ Bogonos tăcu.

– Ce era? întrebăi.

– Era... Era... Nu înțelegi?

– Era ca Abeilard⁵ de erotică pomenire?

– Nu știu cine și cum era Abeilard a dumitale, dar
știu că sfântul era...

– O, sărmanul sfânt!

„– Te las să-ți închipuiești mirarea ce a căsunat
viderea astei nouă dovezi. Gloata rușinată au ieșit ca
lupul fabulei:

⁵ Pierre Abélard (1079-1142), filozof și teolog scolastic francez
care a venit în conflict cu doctrina bisericii catolice.

C-urechile pleoștite și coada între vine“.

– Bravo! Nene Bogonos, nu te știam așa cărturar.
Ai cetit pre Lafonten?

– Câteva fabule traduse.

„– E, acum ce ziceți, domnilor, d-voastră care
voiați să mă osândiți la moarte? întrebă s. Grigorie,
vrând să-i cam necăjească.

– Zicem că ești un mare sfânt, răspunseră toți
uimiți, închinându-i-se până la pământ.

Tot orașul era adunat în ograda episcopiei,
așteptând cu îngrijire sfârșitul; când iată, se deschisă
ușile balconului, și sfântul se arată în vestminte arhie-
rești, ținut de subsuori de doi bătrâni vlădici. Mitropo-
litul ieși înainte, urmat de tot clerul, și făcând semn că
are să vorbească, se făcu adâncă tăcere.

– Cetățeni a Agrigentei, zise, s-au aflat pînă voi
oameni ticăloși și vicleni, care au cutezat a cleveti
purtarea cuviosului vostru păstor. Acei înrăutățiți au
iscodit deosebite pări minciunoase, și au mrejit feluri
de intrigi asupra lui. Dumnezeu n-au părăsit în această
grea împregiurare pre credincioasa sa slugă, ci prin
dovezi neprihănite au luminat duhul sfântului sobor ca
să cunoască toată deșertăciunea și mârșăvia acestor
urâte clevetiri. Deci, după canoanele sfintei noastre
biserici pravoslavnice, ticăloșii aceștia merită a fi arși

de vii, ca să-și curățe păcatul și să se lămurească prin foc de fărădelegea lor; dar fiindcă Mântuitorul au zis: «Iertați greșiților voștri», sânteți scutiți de moarte; însă fiindcă trebuie o pildă pentru viitorime, după îndurata mijlocire a cuviosului episcop, soborul în unire hotărăște:

1. Toți acei ce au luat parte la astă hulă să fie afuriși.
2. Averile lor mișcătoare și nemișcătoare să se iaie în folosul bisericii spre plata rugăciunilor ce se vor face pentru mântuirea sufletelor lor.
3. Drept-credincioșii vor fi datori a da sarindare pentru ca să se curățe de amestecul ce au avut cu ei.

Auzind aceste, îndată toți drept-credincioșii s-au tras la o parte.

Atunci mitropolitul, rădicând glasul și mâna dreaptă, tot clerul au urmat pildei sale, începu a zice cu un glas sărbătoresc și mormântal:

– Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

– Amin! repetă tot clerul.

– Fața voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neînțăleasă pentru tot creștinul! Amin.

Traiul vostru să fie mârșav și nemernic. Să nu aveți nici loc, nici foc, și să trăiți din furțișaguri. Amin.

Viața voastră să se petreacă într-o vecinică robie din tată în fiu. Ori a cui veți fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pre dobitoace. Să vă numească *țigani*, adecă tâlhari. Tot românul să vă poată bate și porecli *cioare* și *stance*, fără să aveți voie a-i răspunde.

Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

– Amin! repetă iarăș clerul.

Mitropolitul vorbea încă, când orizontul începu a se întuneca, și un nor negru-galben se deslipi de pe cer, și coborându-se cu iuțeala unui fulger preste oamenii blăstemați, îi cuprinse și îi ridică la o strașnică înălțime. Pe unde trecu norul acesta, arse și țarine și fânațe.

Agrigentinii se uitau înmărmuriți la această minune dumnezeiască, când deodată norul crăpând, toți nenorociții aceia căzură jos ca ciocârliile. O minune! fața lor se înnegrise ca cărbunele, și vorbeau între ei o limbă neînțeleasă.

Îndată *românii* năvălind, îi legară și îi luară robi. De atunci ei și copiii lor au rămas robi, și robi vor rămânea până la sfârșitul lumii, pentru că au fost afurișiți, precum am avut cinste a-ți spune.“

– Îți mulțănesc, vecine, am zis lui Bogonos, văzând că sfârșise, dar fetița ce se făcu?

– Când a văzut norul coborându-se, se ascunse iute dinapoia s. Grigorie, care se făcu că nu o vede, dar, ca toate fetele Evei, curioasă de a videa sfârșitul, se ivi puțin, și un colțușor de nor ajungându-o sub frunte, îi rămase un benghi negru între sprincene.

– Adecă, câștigă o nouă grație.

– Cât pentru s. Grigorie, vei ști...

– Nu voi să mai știu nimic, răspunsei, căci pre puțin mă interesează.

– Atâta pagubă, zise Bogonos cu ciudă. Apoi, luând o mare priză de tabac, și privindu-mă c-un aer îngânfat: Iată, urmă, de unde se trag țigani, iar nu cum ne-o spune domnișorul acela în cartea lui. E, ce gândești?

– Gândesc, fârtate, că toate câte-mi înșiri acum de două ceasuri sânt numai o frumoasă poveste, bună de adormit copiii de țâță; și c-ar trebui să fie cineva tare prost ca să creadă asemenea gogomăanii.

– S-au sfârșit! strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învârti aripile unei mori de vânt, nu mai este nădejde! Se duce vechea noastră Moldovă, și în curând n-o să mai rămâie în ea decât niște struluibați cu mintea stricată – n-o zic asta pentru d-ta – carii, prin scrierile lor, se silesc a sterpi sămânța credinții ce a mai rămas! Oameni de ieri! desprețuiți relegea, nu păziți posturile, nu faceți ca părinții voștri, vă despărțiți de soții, vă place mai mult teatru decât biserica, și dacă întâlniți în drum un preot, aruncați cu

ce vă iese nainte după el, ca să nu vi se întâmple ceva rău, ca când slujitorul Domnului este dracul împelețat. N-a să treacă mult, și vă veți lepăda și de Hristos, căci sânteți în stare a face orice! – Și când vorbea aceste, Bogonos era sublim și mare.

– Lasă proorociile, cinstite Bogonoase, răspunsei. Ești bătrân și îți par toate celea negri, în vreme ce noi videm tot frumos. Nu facem ce făceau părinții noștri? Nu, pentru că sântem fii a unui alt veac, și trebui să mergem cu veacul; căci dacă duhul ominesc ar rămânea tot pe loc, și s-ar crede încă povestele, și ar fi toți ignoranti ca mulți carii cunosc. N-o zic asta pentru d-ta. Dar, lasă gluma, și-mi spune, crezi în adevăr fabula astă cornorată despre țigani?

– De o cred? Negreșit că o cred. A fost scrisă de...

– De niște ipocriți și fanatici, care vrând să ție lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basne ca să o sparie. Cum poate cineva crede, dacă are cel mai mic bun simț, toate aste ciudate minuni? Bătăliile acele între sfinți și diavoli; dracii acești cornurați și cu coadă lungă, carii, n-aveau altă treabă decât să supere singurătatea unor mizantropi? cât pentru mine, Dumnezeu mă ierte, îți spun curat că nu cred în alți draci, decât într-acei draci de omenie, care sânt tineri și bine făcuți, și niciodată nu-și arată coada și coar-nele. Și ian spune-mi, dumneata vecine, dumneata care sameni cu unul din creștinii catacombelor, văzut-ai

pe dracul? Zău, eu aş vrea să-l cunosc de curiozitate, ca să ştiu dacă-i așa negru cum...

– Taci, strigă cu glas năduşit şi tremurând vecinul meu. Nu vorbi de aste când înserează! Nu ştii în ce primejdie te pui! Acum e ceasul când duhurile împlă!

În adevăr, soarele apusese după un lung şir de nori fantastici, pre care îi polia c-o bordură de purpur. Frunzele gemeau la suflul melancolic a vântului. Noaptea îşi întindea pe încetul tristul său hobot; şi florile ascunse în umbră se vesteau numai prin parfumul lor. Nu se zărea în acest chiaroscur, decât arburii negri, întinzându-şi crengelile ca braţele unor uriaşi.

Aceste toate erau atât de frumoase, atât de măreţe, încât abia luă seama în contemplaţia mea că vecinul meu se duce. Aşadar, invitându-l pe a doua zi la prânz, am intrat în camera mea, unde m-am apucat să-ţi scriu viaţa s. Grigorie, precum mi-a povestit-o Bogonos, silindu-mă a păzi cât s-a putut chiar şi espresiile sale. Sănătate!

Păcatele tinereţelor, 1857, p. 271-285.

SCRISOAREA IX

(FIZIOLOGIA PROVINȚIALULUI)

Martie 1840

Nu știu dacă cineva a cercat păn-acum a descrie figura astă curioasă, originală și crohmolită a boierului ținutaș. Voi întreprinde eu a face acest tablou, pentru că ar fi păcat a rămânea nezugrăvit un portret atât de caracteristic, cerându-ți însă iertare dacă nu voi putea a ți-l arăta chiar întocmai cum îl vedem când ni-l aduce posta sau harabagiul judan de-l trânteste liop! pe paveaua Iașilor; și mai vârtos că el are deosebit tip după ținutul din care vine, după târgul din care iasă, după vrâsta lui și trebuința ce are în capitalie, și e o lighioaie atât de variată, încât ar fi o nespusă greutate a închide într-un singur cadru toate fețele și coloarele lui.

Provințialul îmblă încotoșmănat într-o grozavă subă de urs; poartă arnăut în coada droșcii, înarmat cu

un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sânt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese este gros și gras, are față înflorită, favoriți tupoși și musteți răsucite, dar pre lângă aceste firești podoabe, natura, ca o miloasă mumă, a răspândit asupra-i și un *nu știu ce* care vorbește mai tare ochilor ispiți decât orice altă; un *nu știu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și să găcești din ce ținut sosește, sau din ce bortă iese; un *nu știu ce*, în sfârșit, care te face să râzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitalie, întâia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-și cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită seara obrăznicește prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, a să-ți spuie că s-a jucat comedia lui *Vodevil* care e foarte *ghizdavă* și *nostimă*, pre care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de ideile lui literare, întră puțin în magazia astă din unghiul uliții, unde domnește M. Orgies, vestit prin fasonul jiletcilor și nasul său. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mânice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iași ca să se-nsoare, sau să între în slujbă. Fracul îl strânge de-i plesnesc

ochii, dar croitorul încredințează că parcă e leit pe trupul său, ba încă ceva mai larg decât duple jurnalul de pre urmă, căci în capitalie e de *bon ton* să fie toate cele strimtorite.

Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droșca? Să ne ferim de întâlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. A să ne spuie în gergul provințial, care zic că e franțozește, că vine de la moșul logofătul A., unde a găsit pre moșul logofătul B., cu care a să prânzească la moșul logofătul C., și nu știe ce să mai facă, căci e poftit și de ceilalți ai săi moși logofeți și vornici ca să le facă cinste a petrece cu dânșii, și nu-l mai încape vremea, și... și... o mulțime de asemenea flecării; pentru că am uitat să-ți spun că provințialul e fudul din născare și *evghenis*¹ din cap pân-în călcăie. El e nepot tuturor boierilor mari și văr cu toată lumea. Însă deși ne spune că se sfădesc de la dânsul care să-l aibă și să-l primească, bunul om mucezește în hanul lui Coroi sau a lui Petre Bacalul! – O, lume!

De ai norocire a fi și d-ta *evghenis* din *protipend*², vlastare de viță aleasă, țandură de os sfânt, și ai trebuință a merge în provincie, fii sigur că ai să fii bine primit, găzduit, căutat și ospătat, pentru că ești așteptat

¹ Nobil (ngr.).

² Mica boierime (ngr.).

c-o nespūsă nerăbdare ca să cununi pre toate fetele ce se mărită, și să botezi pre toți copiii noii născuți, adecă să te faci cuscru și cumătru cu un târg întreg, căci provincialul s-ar ținea necununat și nebotezat, dacă n-ar fi cununat și botezat de un boier mare. Pe urmă încep mesele și cumătriile; o să te silească să mânânci până nu vei mai putea, pentru că, de vei refuza vrun fel de bucate, gazda a să înceapă a se jălui că nu-ți plac bucatele și a ocărâ pre bietul țigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă; ai să închini sănătățile tuturor verelor, tuturor mătușelor, tuturor nepoatelor și a tot neamul. Pe urmă ai să mergi la *soirée*³ (pentru că în provincie e încă moda de soarele), unde o să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde o să fii ca o gânganie străină la care o să țintească toți ochii. Într-un cuvânt, te poți numi norocit de vei scapa din ținut cu capul teafăr, și cu stomahul sănătos.

Dar să ne întoarcem la boierul ținutaș. După ce a sfârșit banii de cheltuială, vine acasă. Nevasta îi iese înainte. Ea îl așteaptă să vie *isprăvnicit* sau *prezidențit*; el vine cu plete lungi și cu lornetă. Ce scene atunce, vrednice de penelul lui Hogart!⁴ Ca s-o liniștească, barbatul său îi aduce vrun turban vechi

³ Serată (fr.).

⁴ W. Hogarth (1697-1764), pictor și gravor care a satirizat moravurile societății engleze.

îndrugat de Dominica, sau vro ciudată capelă, caprițioasă clădărie de pene, flori și cordele, care aduna de doi ani tot colbul din magazia Ninei. Seara, toți provincialii de ambe sexe năvălesc la dânsul. După cerimonia dulceților și a cafelei, cucoana începe a-și arăta turbanul, și boierul a spune novitale. Spune cum a petrecut; cum s-a *eglindisit* la bal la curte; ce mai confete și ghețate a mâncat; cum îl invitau toate damele la danț; cum era balul de frumos; sala era pardosită cu oglinzi, păreții de porțelan, ușile de cristal și mobilele de chihrimbar, și alte multe minunății și mândrețe care fac pre prietinii săi să casce gurile ascultându-l; și iaca materie de vorbă cel puțin pentru două luni.

Mă grăbesc însă a sfârși acest tablou, de frică ca nu vrun provincial om de duh (pentru că nu sânt toți ca originalul ce li l-am arătat) să se apuce a ne zugrăvi și pre noi locuitorii din capitalie cu toate metehnele și ticăloșiile noastre!

Ἐρρῶσο!⁵

Albina românească, nr. 25, 1840; p. 97-99, cu titlul *Provincialul*, text cu mari diferențe față de cel publicat în *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 285-288.

⁵ Fii sănătos, salutare! (gr.).

SCRISOAREA X

(DESPRE MITROPOLIA MOLDAVIEI)

Octombrie 1841

România era creștină încă din veacul III¹. Desele năvăliri a barbarilor nu putură stârpi sămânța credinței, care de la Dragoș luase o întindere mai mare. Alexandru cel Bun urzi episcopiile de Roman și de Rădăuți², și mitropolia Moldaviei, care până atunci era închinată la Ohrida, fu proclamată liberă și neatârnată prin un act a împăratului Bizanției, Ioan Paleologul³. De atunci Biserica Moldaviei s-a păstorit de către mitropoliți aleși de înaltul cler și de nobilime dintre arhieriei cei mai însemnați.

După emigrația lui Cantemir, căzând țara în ghearele fanarioților, mitropoliții, la înscăunarea lor,

¹ Populația daco-romană s-a creștinat în sec. al IV-lea.

² În *Istoria României* II, Editura Academiei, 1962, p. 392 se afirmă că episcopia de la Rădăuți exista din a doua jumătate a sec. al XIV-lea.

³ Ioan al VIII-lea Paleologul (1428-1448).

luase drept obicei a cere și încuviințarea patriarhului de Constantinopoli, care totdeauna li se da. Pe atunci, mitropolitul Antonie întâmplându-se a pribegi în Rusia, patriarhia, fără a mai aștepta alegerea, numi de-a dreptul la scaun pre arhiereul grec Nechifor, bătrân cucernic ce se afla de multă vreme locuind în Moldavia⁴. Faptele bune și cuvioșia acestui bărbat potoliră cârtirile poporului asupra acestei urmări arbitrare; însă abuzul sporind din zi în zi, mitropolitul Iacov Putneanul adună un sobor de arhierei, arhimandriți și egumeni, și la 1 ianuarie 7260 (1752) slobozi o sinodicească carte iscălită de tot soborul, prin care arătând drepturile mitropoliei Moldaviei, sfîințite de împăratul Paleologul și întărite de un consiliu compus de pre-fericiți patriarhi și arhiepiscopi, drept sfânt și firesc a popoarelor de care se bucura Moldavia de a avea păstori spirituali numai din pământenii; în sfârșit supremația ce-și luase patriarhia Constantinopolii și însușirea abuzivă de a nu se rîndui mitropolit fără știrea și încuviințarea ei, restatornicește vechea legiuire a țării, blastemă și afurisește în viitor pre călcătorii acestui așezământ, și legiuiește ca în veci să

⁴ Antonie l-a înlocuit în 1730 pe grecul Nichifor la insistențele partidei naționaliste. El s-a retras cu rușii intrați în Iași la 1739 și a refuzat să se întoarcă, deși a fost chemat de Grigore Ghica. Domnul a convins atunci Divanul să-l aleagă din nou pe Nichifor, care a stat în scaun până la 1750, când a fost silit să demisioneze (cf. *Istoria bisericii române* vol. II, București, 1957, p. 193-196).

nu mai strămute astă pravelă, și să nu se mai încredințeze cârma arhipăstorească la străini ierarhi⁵.

Rămăsese însă deprinderea ca fiecare mitropolit, după ce se alegea, să înștiințeze pre patriarhie și să-și capete încuviințarea. Puțin câte puțin deprinderea se socoti datorie și murind mitropolitul Gavriil Calimah, domnul stăpânitor, cu unirea a tot clerul și a nobilimei, chemă la scaun pre Leon, episcopul de Roman, și pentru politeță înștiință și scaunul ecumenic. Patriarhia văzând că a să scape înrâurirea ce avea, se plânse Porței de aceasta, arătând că ar fi o jignire a dogmelor bisericești; după care Devletul porunci să se strice acea alegere, iar patriarhul sumețindu-se în acea poruncă, argosi pre mitropolitul Leon.

Din toate privilegiile Moldaviei, ale relegei rămăseseră încă neatinse și intriga voia a lovi și în aceste! însă duhurile se revoltară; domnul, în unire cu toată obștia, nu voiră a se supune, ci se jăluiră Porții de astă calcare a dreptului națiilor, făcând o pomenire a vechilor tractate cu care țara se supusese protecției

⁵ După *Istoria bisericii române* vol. II, București, 1957, p. 263, sinodul în care Ioan Putneanul a oprit să se „așeze străini în scaunele vlădicești din Moldova“ a avut loc în ianuarie 1753. Iacov a fost mitropolit între 1750-1760. L-a înlocuit Gavriil Calimachi, fratele Ioan Toader Calimachi. Gavriil Calimachi a murit în 1786 (op. cit., p. 266).

turcești. Așadar, sultanul, prin un firman adresat domnului Alexandru Mavrocordat din anul Egirei 1200 (1785)⁶ pe la sfârșitul lunii gemaziel ahir (iulie), arată că încredințându-se din caidurile (arhivele) împărăției de acest drept legiuit a Moldaviei, îl întărește și poruncește a fi pururea nestrămutat.

Ce-au folosit însă și sinodiceasca carte a lui Iacov Putneanul și firmanul sultanului? Atâta că grecii s-au înlăturat de la scaunul mitropoliei; dar înrâurirea lor secretă tot rămase, căci dacă mitropolitul nu-ți dă voie să te despariți de soție, dacă nu-ți învoiește măritișul cu o rudenie ș.c.l., ești sigur că, mijlocind la patriarhie, ai să le capeți. Și ce urmează din acesta? Puterea religii se calcă, miniștrii ei se desprețuiesc, pentru că în slăbiciunea lor tac, și nu cutează a protesta asupra unui abuz ce le sapă independința, ce nu poate să le-o contesteze nime. Vale!⁷

România literară, nr. 21, 4 iunie 1855,
p. 255-256.

⁶ După *Istoria bisericii române* vol. II, p. 266, Leon Gheucă a fost mitropolit între 1786-1788. Aceasta vine în contradicție cu știrea din Scrisoare după care firmanul sultanului a fost dat în iulie 1876.

⁷ Fii sănătos, rămâi cu bine (lat.).

SCRISOAREA XII

(PÂCALĂ ȘI TÂNDALĂ)

Februarie 1842

– Dar d-ta, moșule, n-o să ne spui ceva? am zis cătră bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.

– Ce vreți să vă spun, feții mei? răspunse el. Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului care port două sute de ierne în spate? Voi vă ziceți români, ș-apoi vorbiți o limbă pre care eu n-o înțeleg. Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă. Sânteți așa de țiğăriți și gingași încât de v-ar videa străbunii voștri, ar plânge de jale.

– Toate sânt așa, zise unul din noi râzând, dar încă tot nu sântem lipsiți de simțul auzului, și prin urmare ne place a asculta povești frumoase din vremile trecute, și aş pune rămășag că istoria vieții d-tale a să

ne facă să adormim. Ia deci în brațe cea ploscă burduhoasă și-ți răcorește gâtlejul.

Propunerea aceasta zâmbi bătrânului, care, urmând sfatului dat, deșertă plosca, își drese glasul, și începu:

„Trebuie să știți, feții mei, că eu sânt fecior vestitului Strâmbă-Lemne, care lua stejarul cât de gros, îl îndoia cu mâinile și-l făcea obadă de roată. El era un om foarte învățat și cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr-vodă, cu care învățase carte la dascalul Pascal din Podul-Iloaei, ce știa toată *Alexandria* pe de rost, făcută de numitul dascal Pascal, de unde nu știu cum a căzut în mâinile d. Barac de a tipărit-o. Petrecuse toată juneța sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură și a lui Pârle-vodă. Ce mai vremi acele! Când vinea primăvara și ieșeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boi la plug, se duceau la unguri sau la leși, și luând de acolo oameni, fie nemeși sau proști, șlehtici ori mojici nu mai alegeau – îi înjugau și arau lanuri cât vezi cu ochii, unde semănau ghindă de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoții lemne de ars. De aceea, luat-ați seama când e ger iarna și vântul vâjje, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipând, și vedeți strecurându-se din ele o apă ferbinte? Acele, feții mei, sânt sufletele

leșilor care țiță, și lacrimile ungușilor care picură, căci sufletele lor – pentru păcate peșemne – le-a oșândit Domnul Dumnezeu să între în copacii pădurilor, pre care le-au arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oame-nii vremilor acelaia? Ei erau nałți ca brazii, și voinici ca șmeii. Tatăl meu era nepot viteazului Șfarmă-Peatră, care avea obicei când se punea la masă să înghită mai întâi șapte-opt bolovani, ca să-i facă poftă de mănecare.

La vrăștă de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se însură cu jupâneasa Mărica, minunată femeie, groasă și frumoasă, dar cam proștană, zicând adese niște vorbe chisnovate, la care tată-meu răspundea: „Tronc, Mărico!“ La patru luni după ce se mărită, născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa îl liniști, spuindu-i că asta se-ntâmplă uneori, însă numai la facerea dintăi. Soră-mea n-a trăit, precum nici alți două sute de frați și surori ce am avut. În sfârșit m-a născut pre mine, și văzându-mă așa mic și ovilit, mi-au pus numele Tândală. Nașterea mea costă viața mamei, iar tatăl meu, simțindu-se c-a îmbătrânit, chemă pre nașu-meu Păcală, mă încredință lui, și apoi muri după ce mănecă trei oi fripte și bău o balercă de pelin, zicând că nu

trebui să se ducă pe ceea lume flămând și însetat. El era atunci de patru sute optzeci și trei de ani.

Nașu-meu Păcală era un om foarte de duh; avea răspuns la orice vorbă. El mă puse întâi la buchi, dar văzând că într-o zi era să mă-năduș c-un Tverdu ce mi se prinsese în gât, hotărî a-mi spune singur tabla pre care trebuia să o deprind pe dinafară. Asta mi-a fost învățătura.

Iaca ce-mi zicea el:

«Fine! De vrei să trăiești bine și să aibi tică, să te sâlești a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentru că e mai bine să fii fruntea cozii decât coada fruntei. Șezi strâmb și grăiește drept. Nu baga mâna unde nu-ți ferbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei prăpădi și pre mihoho.

Bate ferul păn-e cald, și fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură; gura bate c... Vorba multă-i sărăcie omului și toată paserea pe limba ei pere.

Nu fii zgârcit, căci banii strângătorului întră în mâna cheltuitorului, și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă; dar nici scump la târâte și ieftin la faină.

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine gonește doi iepuri nu prinde nici unul. Nu te întovărăși cu omul

becisnic. Mai bine este să fii c-un om vrednic la pagubă, decât c-un mișel la dobândă. Nu te vâra în judecăți. În țara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul îmblă totdeauna cu capul spart. La judecători, ce intră pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămând, și mai bună e o învoială strâmbă, decât o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din mătă, șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar naravul ba.

Nu te-ncrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, și din coadă de câne, sită de matasă nu să mai face. Nu fii dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă fără plată.

Ferește-te de proști și de nebuni. Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale, și prostului nici să-i faci, nici să-ți facă. El învață bărbieria la capul tău. Șede pe magar, și caută magarul. Nu-l primesc în sat, și el întreabă casa vornicului. Prostia din nascare leac nu mai are. Cine se mestecă în tărățe, îl mânâncă porcii; ș-apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ți spun ce fel de om ești.

Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele. Înțeleptul făgăduiește, nebunul trage nădejde. Să trăiești, murgule, să paști iarbă verde. Ce-i în mână nu-i

minciună, și e mai bine acum un ou, decât la anul un bou.

Chelbosului tichie de margaritar nu-i trebuie, pentru aceea nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a zice plăcinte, dar cu b... de fată mare nu se fac oule roșii. Dobânda mare rupe ciochinile, și pân-a nu găsi mantaua, nu erai dator. Cu rudele bea și benchetuiește, dar negușitorii nu face, căci deși sângele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decât anteriul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brânza e cu bani. Nu fii răpitor. Mai bine nici oaia cu doi mei, nici lupul flămând. Să nu vie vremea să dai cinstea pe rușine, și să-ți zică: c..., lupe, ce ai mâncat. Lasă pre oameni în ideile lor. Vântul bate; câinii latră. Altui îi e drag popa, și altuia preuteasa. Tot țiganul își laudă ciocanul. Zic zece, tu taie una. Vrabia malai visează, și calicul comândare.

Nu da împrumut ca să nu-ți faci dușmani. Dă-ți, popo, pintenii, și bate iapa cu călcăiele; ș-apoi, prinde orbul, scoate-i ochii. Nu te bucura la câștiguri mici, pentru că c-un rac tot sarac, c-un pitic, tot calic; dar când îmble cu miere, linge-ți degitele. Primește orice-ți vor da. Calul de dar nu se caută-n gură; și cine n-are ochi negri, sărută și albaștri. Când vei voi să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul. Mâța cu clopot nu

prinde șoareci. Nu te-ngriji cum o s-o scoți în capăt. Nevoia învață pre căraș, și cine are barbă are și peptene.

Nu te amesteca în intrigi. Nici pre dracul să vezi, nici cruce să-ți faci. Nici lupul pre balaia, nici balaia pre lup. Ia-ți catrafusele, și fugi ca dracul de tămâie.

Nu te-ncrede în caracterul omului în slujbă. El este o brânză bună, în burduh de câne. Făgăduiește multe, dar să deie Dumnezeu, mamă, să fiu eu fată! Nu gândi c-o să scapi de dânsul. Banul rău nu se perde, și are ac pentru cojocul tău, nici socoti că s-a îndrepta; calul bătrân nu mai învață a juca. Când nu-i în slujbă, e omul cel mai de treabă, dar postește robul lui Dumnezeu, că n-are ce mânca; și câte spune sânt o frumoasă poveste dar mare minciună, căci minciuna boierească trece în țara Ungurească. Caută să-ți fie supușii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e turcul, e și pistolul. Dă-le pilda bună, pentru că peștele de la cap se-mpute.

Nu fii falnic, nici face din țânțar, armasar. În urma războiului, mulți voinici s-arată. Vulpea dacă n-ajunge, zice că pute. Să nu fii din cei carii zic: la-să-mă să te las, și ia-l de pe mine că-l omor. Nu te certa cu cei ce știu mai multe decât tine. Haide, tată, să-ți

arăt pre mama. Nu îmbla cu c... în două luntre, nici te mândri, căci mândrului îi stă Dumnezeu împotrivă.

Nu te năcăji pre soartă. Norocul cine-l știe? Fă-mă prooroc, să te fac bogat. Bețivului și dracul îi iese cu oca nainte; însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lemnele, și nevoia le cumpără. Tu ferbe mazirea și taci. Joacă ursul la cumătrul, poate a juca și la tine.

Nu te mânîia pre lume. Se mânîie vacarul pre sat; satul nu știe nimic. Umilește-te. Capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalță se smerește; și dacă ajunge cuțitul la os, și petreci ca cânele-n car, trăiește ca vermele în rădăcina hreanului, până va veni vremea ca cui pre cui să scoată. Nu fii obraznic. Vor crede c-ai p... tot butuci, și-i da piste un omușor care Ț-a face coastele pânțec.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă; dar nu fii supărător, c-or zice că: mart din post nu mai lipsește. De vei păgubi în vreo neguțitorie, să-ți fie de învățătură, ca altă dată să nu te mai apuci de ea. O dată vede nașul p... finului; iar de vei câștiga, nu te mai apuca și de altele, căci cine sare garduri multe, îi dă câte un par în c..., și ulciorul nu merge de multe ori la apă. Când ți s-or aprinde călcăiele, însoară-te pân-a nu îmbătrâni, căci însuratul de tânăr și mîncarea de dimineață n-au greș; și bătrînul amorezat e ca chiroșca cu pasat. Fă cunoștință cu fata; n-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mînîncă tot ce zboară, și

se-ntâmplă de departe trandafir, și de aproape borș cu știr. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada. De-i videă-o că nu vra să plămădească și toată ziua cerne, cercetează-ți casa, pentru că bataia e din rai. Fii român verde și rupe mâța în două. Bate șeaua, să-nțeleagă iapa, căci femeia-i dracul; șede în deal și prăvale carul în vale; dar nu întinde ața să se rupă. Gospodăria să-ți fie măsurată, căci la gospodina bună, mulți voinici s-adună și de-i și păți ceva, numai tu să știi unde te strânge ciubota. Nu te apuca s-o păzești; mai lesne poți păzi un cârd de iepuri; și macar că găina bătrână face zeamă bună, ferește-te de babe. Baba bătrână nu se teme de *vorba* groasă. Lumea pere, *baba* se peaptănă. În sfârșit, mângăie-te la necazuri, gândind că sacul și-a găsit petecul, și roagă-te zi și noapte să-ți deie Dumnezeu mintea moldovanului – cea de pe urmă.»“

Avea încă multe de spus moș Tândală, când a luat seama că nu-l asculta nime, căci noi cu toții admirisem și horăiam. Așadar făcu și el ca noi.

Albina românească, nr. 15, 19 februarie 1842,
p. 57-60, cu titlul *Păcală și Tândală sau morală
moldovenească*.

SCRISOAREA XIII

(LUMÂNĂRICĂ)

Mart. 1843

Vă aduceți aminte de un sarac pre care îl întâlneți, sânt acum doi ani, pe uliți, prin piețe, pre la biserici, cerșitorind mila creștinilor și împărțind *bogdaprostele* în dreapta și în stânga?

Lumânărică nu mai este! – Dar cine era el, și care fu solia lui aice jos? singur nu o știa. De îl întrebai de unde este? „Nu știu, răspundea; știu numai că mama când m-a lăut mi-a zis: Niță, dragul meu! să cumperi *lumânărele* și să le împarți pe la *bisericele*. Atâta știu, atâta fac.“

Desculț, cu capul gol, încins cu o funie și cu traista în șold, Lumânărică pân-în ziuă colinda toate bisericile, împărțind lumânări și cerșitorind, nu pentru dânsul – lui nu-i trebuia nimică – ci pentru alții.

La un schit sarac lipsește clopotul; îndată Lumânărică îl ia din târg, se pune cu dânsul în mijlocul

unei piețe, îl trage, și clopotul nu tace până ce nu-și câștigă plata. Curând arama sfântă va răsună în aer chemând pre credincioși la rugăciune, și va spune în graiul său cel misterios lăudata faptă a săracului cerșitor.

O biserică n-are vestminte; Lumânărică îi aduce stofe bogate, el care n-are decât o haină stremțoașă ce abia îi copere goliciunea trupului; căci în zadar voiești să-l îmbraci. Dă-i o haină, o cămeșă; piste un ceas nu o mai are: a dat-o altuia, pre care îl socoate mai nevoieș decât dânsul.

Videți această văduvă cu lipsa în față și cu desnădejdea în inimă. Încungiurată de șapte copii ce plâng de foame, îmbrâncită de la ușa bogatului, unde nu i se dă voie a împărți nici fărâmurile cu câinii lui, ticăloșia o apasă sub greul ei genuchi. Lumânărică o vede, o mângăie, și a doua zi îi aduce o vacă, care săturând cu laptele ei pre flămânzii copii, introduce iarăș bucuria în bietul bordei.

Dar unde sântem noi în stare a înșira toate bunele fapte a acestui sfânt om! Ajunge a ști că săracul acesta cerșitor, îndemnat de plecarea sa și de o stăruință puternică, a zidit până și biserici. Să judecăm din aceasta, oare câți săraci am putea face fericiți cu abonamentul unei loje la teatru, unde învățăm a fi demoralizați, cu cheltuiala unui ospăț ce ne îmbuibă

pântelele și ne strică sănătatea, cu o găteală de bal ce roade câte un colț din moștenirea copiilor noștri?

Dacă Lumânărică ar fi strâns toți banii câți a împărțit mile și a cheltuit cumpărând lumânări, clopote, vaci, vestminte ș.a., negreșit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, el a murit sărac.

Întru o zi, trecând pe lângă o biserică am văzut norod strâns, și am auzit cântând rugăciunile morților. În mijlocul bisericii sta un mort învălit cu giulgiu. Biserica era iluminată și împodobită ca pentru un mort bogat, și un arhiereu încungiurat de un numeros cler slujea prohodul. Nu se vedea nici o rudă, nici un prieten vărsând lacrimi minciunoase; numai o văduvă în haine negre sta la picioarele secriului; iar pe fața tuturor săracilor ce alcătuiau cortegiul repausatului; se vedea întipărită o întristare mută, o jale dureroasă.

În momentul acesta, arhiereul apropiindu-se, dezvăli pre mort, și însemnând pe fața lui semnul crucei, zise cuvintele aceste:

„Doamne! odihnește sufletul robului tău *Ioan* în loc de pace, în loc cu verdeață, unde nu este întristare nici suspin, ci viață fără de sfârșit“.

Pătrunși de mare puternicia morței, am plecat capul, și privind icoana Mântuitorului, ce sta pe peptul mortului, am zis:

„Doamne! Doamne! Odihnește după moarte și sufletul nostru în locul unde ai odihnit sufletul lui

Lumânărică“. Poate voiți a ști cine făcuse o așa pompoasă înmormântare cerșitorului?

Într-o dimineață, o damă văduvă – a cării nume îl vom tăcea, respectînd frumoasa ei faptă – găsi la poarta casei sale trupul lui Lumânărică, și

Văduva îngropă pre sarac!

Calendar pentru poporul românesc pe anul 1844, anul III, Iașii, la Cantora Foiei satești, 1844 (în interior, la p. 31, o nouă copertă: Almanah de învățătură și petrecere, publicat de Mihail Kogălniceanu, Iașii, la Cantora Foiei satești, 1844, p. 102-104).

SCRISOAREA XIV

(CRITICĂ)

Ianuar. 1844

În trecutele zile un june, căruia născut geniu nu-i lipsește, plin de idei nouă, mai mult bune decât greșite, îmi ceti o compunere a sa, care n-ar fi rea, dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult decât prin simplitate, întrebându-l ziceri culese din vechii scriitori, pe care voiește cu de-a sila a le re-nvia, dând unora înțelesul ce poate au avut întâi; în sfârșit, fabricând de la sine ziceri, și vrute și nevrute.

Am voit a-i arăta deșanțata lui întreprindere, spuindu-i că nu e dat tuturor a crea ziceri și a baga scalpelul în biata limbă, pentru a o struji cum li se pare; că nu sânt toți creatori, ci croitori și croitori răi; că sânt multe pedice, fanatismul bătrânilor, deprinderea, pedantismul, cărțile bisericești ș.c.l.

Mă asculta cu o nerăbdare ce se videa în neastâmpărul său, până ce sărind de pe scaun:

– Iartă-mă, domnul meu, strigă; iartă-mă că nu mai am rabdare! Ce-mi vorbești de fanatism și de deprindere? De ne-am fi potrivit acestei vechi rugine, am purta încă barbe și papuci galbeni. Cât pentru pedantism, e o emblemă a dobitociei. Cărțile bisericești? Dar ia, mă rog, p-acele tipărite mai nainte și în vremea mitropolitului Dositeu și vei găsi zicerile: *provedință, creștin*¹, *înger*², *comentarie, șerb* ș.c.l. pre care acei nuoi – socotind că fac mai bine – le-au prefăcut în *pronie, hristian, anghel, tălmăcire, rob*... în loc de *șerbul lui Dumnezeu, robul lui Dumnezeu*; pare că Dumnezeu creator și părinte are trebuință de robi, nu de supuși șerbi sau slugi, carii să îmble în căile lui. Grecul nu zice: Σκλάβος, ci Δούλος τοῦ θεοῦ și asemenea zic și toate celelalte popoare creștine. Ia seama, domnul meu, că ei nicăiri n-au voit a întrebuința timpul săvârșit a verbului, ci tot cel nehotărât; niciodată: *avui, făcui, fui*, totdeauna: *am avut, am fost, am făcut*, fără să-și deie cuvânt pentru astă arbitrară palmă preste ochii gramaticiei. Ei – tot acești nuoi –

¹ *Creștin, chrétien, cristiano* (n. a.).

² *Înger, Angeru, Angelo*. În limba română *l* se schimbă în *r*, d.p. *gelo, geru; sale, sare; popolo, poporu etc.* (n.a.).

întrebuințează zicerile: *învălire, mirare* ș.a., dar n-ar zice, Doamne ferește: *miracul* și *văl* care sânt totuna și pe care le găseau în cărțile vechi. Prin un capriț neînțeles, luau verbul și lasau substantivul!

Nu-ți place că zic: *inimă, tinereță, spirit, relege, virtute*? Ai voi să zic: *suflet, dragoste, duh, lege, faptă bună*; pentru că la d-ta inima, acest dar dumnezeiesc, înseamnă acea bucată de carne macră prin care circulează sângele; tinereța, junie, spiritul, o esență îmbătătoare; relegea, lege sau pravilă; virtutea, puterea animală a trupului. De pildă, acest fras: *L'âme qui aime avec tendresse est inspirée par l'esprit de la religion et de la vertu*, eu l-aș traduce așa: „Inima ce iubește cu tinereță e înсуflată de spiritul relegii și a virtuții“. D-ta negreșit că astfel: „Sufletul ce iubește cu dragoste, e înсуflat de duhul legii și a faptei bune“. Acum un oarecine care ar pricepe zicerile, fără a ști și înțelesul ce le-ați dat dv., vrând a retraduce din cuvânt în cuvânt traducția d-tale în franțeza, ar trebui să zică: *Le souffle qui aime avec amour est inspiré par l'odeur de la loi et de la bonne action* și ar râde, mirându-se ce ai voit să zici d-ta prin acest fras smintit.

Zicerile *abătut (abattu), umilit (humilié)* și alte câteva care nu-mi vin în minte, le-ați botezat săracele, cum v-au plesnit în cap. Prin *abătut*, înțelegeți aceea

ce franțezul zice prin *écarté*, prin *umilit*, plecat (*humble*). Apoi dacă se găsește un om ce vine de pune tot cuvântul la locul lui, dându-i înțelesul cel primitiv, strigați că e cu neputință a strica obiceiul, vorbă proastă a oamenilor mișei, pentru care nu e nimic cu putință!

Îmi zici că creez ziceri? Ce o să fac când îmi lipsesc cuvinte ca să-mi arăt ideile? Însă de vei căuta bine, vei vedea că și acele ziceri sânt sau românești uitate, sau împrumutate de la limbile surori. Și apoi, întru aceasta am urmat pildei altora, carii știu ce va să zică o limbă... Adio, domnul meu, urmă luându-și capela, ești într-o zi de spleen, nu vrei să mă înțelegi. Sânt șerbul d-tale!

— Dar, poet al dracului! Ț-am spus că sânt mai mulți croitori decât creatori, și ...

Poetul era acum în uliță.

Iaca cum judecă acest june nevindecat în părerile lui. Mie mi-e prieten și aș dori să-l pot îndrepta, dar — îmi mărturisesc păcatul — mă cam învoiesc cu ideile lui.

În adevăr, folosul ce a izvorât din cărțile bisericești întru aceea ce privește relegea și morala e netăgăduit, dar gramatica mult pătimi. Dacă limba ar fi ramas precum se vede în cărțile vechi și se aude în

gura poporului, și vrun om înzestrat c-o știință sistematică a limbelor rude s-ar fi apucat a o aduna și a o așeza, precum cer tipul și origina ei, negreșit că am fi scapat de toate aceste pleonasme, fiorituri și cacofonii. Scriitorii noii bisericești și profani au introdus shimatismul limbei grecești împreună c-o mulțime de ziceri, lepădând pre cele românești.

Când ar zice cineva astăzi *ghintă, cor, columb, dardă, custodie, templu, generos, peregrin, investat* ș.a. – pre care le-au lepădat – puținii l-ar înțelege; și însă astfel se vorbea, se scria și se tipărea cu vro sută și câțiva ani în urmă.

Multe parascovenii – de mi-e iertat a împrumuta astă zicere poporană – are limba noastră, mai ales în zicerile luate din slavona. Nu-mi vin în minte toate și nici voi a te supăra cu un glosariu ce nu-și are locul său într-o scrisoare, dar voi însemna pentru curiozitate una-două.

Substantivul *slugă, a slugii*, prefăcându-se în verb, face *slujire* sau *a sluji*, când ar trebui să facă *slugire, sluga, slugii, slugire*. La astă zicere slavonă, am pastrat verbul cu declinația lui și am greșit. Altele tot slavoane le-am schimbat și iar am greșit, pentru că nu știu de ce nu mai nimerim; d.p. *viteaz, treaz, dîrz, obraz* ș.a. la plural slavonește nu schimbă pe z în j.

precum noi care zicem *viteji*, *obraji* ș.c.l. în loc de *vitezi*, *trezi*, *obrazi*, *dârzi* ș.a., o anomalie nesuferită într-o gramatică regulată.

Cu altă scrisoare, îți voi spune ceva și de scriitorii vechi. Χαῖρε!³

*Foaie științifică și literară (Propășirea), nr. 7, 9
ianuarie 1844, p. 4-5, cu titlul Despre limba românească.
Întăia scrisoare.*

³ Fii bucuros, salutare (gr.).

SCRISOAREA XV (CRITICĂ)

April 1844

Îți făgăduisem să-ți spun ceva de scriitorii vechi, dar poetul de care Ț-am vorbit mi-a dat ocazie a-ți spune acum deodată altă ceva, păstrându-mi făgăduința pentru alt prilej. – Iaca ce-mi zise poetul meu, cărui îi arătam o critică ce un nu știu cine făcuse asupra lui.

– Nu-mi pasă de critica domnului acelu.

– Și pentru ce nu-ți pasă?

– Pentru că n-are simțul comun; pentru că vorbește de pe ceea lume; în sfârșit pentru că în iscălitura acestui critic găsesc un θ , doi ω și trei η !

Zicând aceste, ne-am uitat unul la altul, și am pufnit amândoi de râs.

Aș fi voit să-l supăr, dar ce să-i zic? Cu argumentul din urmă mă făcuse marți. Pas de cutează să iei

partida unui om care are în iscălitura sa un θ , doi ω și trei η ! Eu mărturisesc că de aș avea nenorocirea să aib în numele și porecla mea atâte farafasticuri, nu mi-aș mai scoate obrazul pintre oameni. Aș prefera să mă cheme Mitrofan, Ciupercovici, Bostănescu sau oricum, și nu mi-aș ierta nașul dacă mi-ar fi dat un nume în care să fiu sâlit a vârî un θ , doi ω și trei η !

Sânt oarecare nume care poartă ridicolul în sine. Napoleon ar fi fost aceea ce a fost, de l-ar fi chemat Martin sau Hubert? – Numele înrâurează mult asupra soartei omului. Cunosco o fată care nu se putu mărita, pentru că o chema Gaftona, și un june foarte de ispravă care se însură macar că se numea Cornescu, și apoi păți – aceea ce știi. Eu (Doamne ferește!) de-aș avea oi, nu mi-aș nămi un păstor cu numele Lupu. – Dar să venim la treaba noastră.

Voiam să-ți spun că nu de mult am cetit o carte rusească ce mi-a trimis-o autorul, tipărită în St. Petersburg și intitulată: *Nacertanie pravilă valahomoldavskoi grammatiki*, adică: *Prescrierea regulilor gramaticii românești*. Autorul ei este d. Hâncu, român, care – nu înțeleg pentru ce – adaose un of la porecla sa, și din Hâncu își zice Hinculof. Per gusto non disputare.

Astă *cărticică* ce se alcătuiește din două volume 8°, mare câte de 500 pagine, spune multe de toate pre

care eu n-am vreme, nici curagiu să ți le spun. Ajungă-ți atâta, că d. Hâncu sau Hinculof cu patriotică generozitate ne înzestrează limba cu 47 slove, adecă, cu 20 mai multe decât avem.

Patruzeci și șapte! Zău nu ne mai trebuie mult ca să ajungem pre chinezi! Între aceste, sânt unele gătlane, buzane, și nu știi cum le mai botează d. S...; prea destule ca să amețească capul unui biet școlar.

Una din cele multe care învecinicesc numele lui Eliad în literatura românilor, este că ne-a scapat de atâte litere prisoselnice, ce încetul cu încetul începuseră a se împământenii în limba noastră, și dacă le-ar fi lasat, cine știe aceste câte altele ar fi fătat? Este însă o slovă care a ramas, slovă venetică și hâdă! dinainte cării până și curagiul lui Eliad și asta nu e puțin – s-a umilit. Această slovă iată-o, întortocheată și cârligată întocmai precum se scrie:

Ъ

În zadar d. Seulescu voi să introducă un culbec (Ѳ) în locul ei, și d. Gianili un par (I). Nerodnică osteneală! Deșeartă trudă! Nime n-a voit să-i asculte, ca și când n-ar fi zis d.d. nimic!¹

¹ Vezi scrierile acestor domni (n.a.).

Astă slovă din alfabetul cirilian, văzând că în dialectele ce derivă din slavona figurează numai de formă (pentru că n-are glas), se vârî vicleana în limba noastră, unde nicicum nu-și avea loc, și cu o machiavelică nătăngie izbuti a prinde locul tuturor vocalelor românești, dându-ne acea pronunție guturală și groasă de care nu ne putem dezbara.

Să nu-ți pară un paradox. Iaca cum uzurpă ea dreptul vocalelor noastre; d.p.:

a. *Сѣнтаре, мѣнѣ*, în loc de *cantare, mana* (*cantare, mano*) etc.

e. *Вѣнд, вѣнт, вѣрс* – de *vend, vent, vers* (*vendo, vento, verso*) etc.

i. *Рѣспунс, рѣде* – de *respuns, ride* (*risposo, ride*) etc.

o. *Лѣкуитор, мѣнѣстире, рѣтунд*, în loc de *locuitor, monastire, rotund* etc.

u. *Сѣнт* – de *sunt* (*sunt*) etc.

Videți din exemplul acesta cum se băgă în totul, încât e rară zicerea în care Ъ să nu fie. Iaca ce rezultat aduce nebagarea de seamă la invazia străină! O slovă – ce treabă mare e o slovă? – o slovă nu o putem scoate, căci a prins rădăcină; cum vom putea dar scapa de prejudețe și de lucruri străine, care pe toată ziua se înțelenesc între noi!

Văd că mă depărtiez de țelul meu. Prefer dar a sfârși scrisoarea asta, a cării scop este de a chema ajutorul literaților români spre izgonirea slovei parazite, deși sânt desnădăjduit, de vreme ce – precum am spus mai sus – până și capete academice nu i-au putut face nimic. – Vale!²

*Foaie științifică și literară (Propășirea), nr. 13, 9
aprilie 1844, cu titlul Despre limba românească.
Scrisoarea a doua.*

² Rămâi cu bine! (lat.).

SCRISOAREA XVI (CRITICĂ)

Octombrie, 1834

Un proverb al nostru zice: bate herul pân-e herbinte...

E! ce gerg e asta? a să strige d. Eliad. De unde ai luat tu, moldoveane, pre crăcănatul H¹ ca să-l substitui astfel de obrăznicește în locul lui F²? Nu e de ajuns că vorbiți așa, aveți încă cutezare a-l scrie și a-l tipări!

Aveam de gând să-ți spun nu știu ce, și pentru ca să dau oarecare autoritate ziselor mele, începusem cu un dicton cunoscut, dar iată că Eliad nu mă lasă în pace; mă sâlește a-mi da cuvântul pentru ce zic *her herbinte*, în loc de *fer ferbinte*.

S-ar cuveni să mărturisesc în toată naivitatea că m-a luat gura pe dinainte, însă fiindcă în natura omului e înțelenită nătângia a-și apăra greșalele, voi să arăt că a întrebuița pre *h* în loc de *f*, nu e un provincialism

¹ E vorba de semnul X din alfabetul chirilic.

² F în alfabetul chirilic era notat Ф.

moldav precum ni se împruță de alți români – ci o deprindere împrumutată nu de la muma latină, nici de la mai marea soră italiana, dar o suvenire mângăioasă, dulce și scumpă de la o sorioară depărtată, gingașă și molatecă, crescută sub umbra naranzilor (naranjas), și boltele moresci a Alhambrei.

Din toate calitățile, ale inimei sânt acele mai plăcute și mai prețuoase; și de n-aș fi român, încă aș iubi limba română pentru dragostea frățească ce o caracterizează. În vâlmășagul războaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziția geografică între nații străine începutului și firei ei, româna nu-și uită muma și sororile; se ținu lipită de latina prin gramatică, de italiana și spanioala prin ziceri, de portugheza prin pronunție.

Portughezul scrie *o* și *s*, și pronunță *u* și *ș* ca românul.

Aceste sânt așa; eu însă nu zic că trebui să zicem ca spaniolul *hiiu* (hijo), *her* (hierro), *herbinte* (hirviente) ș.c.l., ci *fiiu*, *fer*, *ferbinte*, căci astfel o cere gramatica; voi numai să arăt: 1) că acesta nu e un provincialism, și 2) că am descoperit – eu cel întâi – că supa cu *fidea* (fideos) și *pepinii* (pepinos) sânt de origină spanioală. Adios!

Foaie științifică și literară (Propășirea), nr. 39, 8
octombrie 1844, p. 311-312, cu titlul *Despre limba
românească. Scrisoarea a treia.*

SCRISOAREA XVII (CRITICĂ)

Dechemvrie 1844

„Dintr-o palmă a s. sale este la sfânta episcopie la Roman o bucătea, și la Buciulești un degit adus din Țarigrad de Dumitrașcu logofătul, precum mi-au spus Iordache spatarul la masa Dabijeii-vodă – Dumnezeu să-i pomenească! Și eram eu un smerit Dosiftei, episcop la acel sfânt scaun la Roman ș.c.l.“

Așa scria pe la 1570¹, în viața cuvioasei Parascheva, mitropolitul Dosiftei, unul din barbații învățați, cu care se fălește pe drept Moldavia. El a fost nu numai un bun păstor duhovnicesc turmei încredințate lui, dar și unul din scriitorii cei mai aleși a timpului aceluia.

Iată o rugăciune către sfânta fecioară a lui Ioan Damaschin, tradusă de Dosiftei, pe care o găsesc în

¹ Data este greșită. Mitropolitul Dosoftei a trăit în secolul al XVII-lea (1624-1693).

viața acestui st. filosof, cărui saracinul Hisiām, califul Damascului, porunci să-i taie mâna dreaptă, după clevetitoarele îndemnări a iconoclastului împărat Leon Isaurul:

Domnitoare preacurată ce-ai născut fără prihană
Pre Dumnezeu cumsecade și cu fecioria-ntreagă,
Pentru sfintele icoane mi s-au tăiatu-mi direapta!
S-ta știi și pizma pentru care-mi face Leon;
Sirguiește de-mi agiută, și-mi isțelește direapta.
A celui de sus direaptă ce-i dintru tine-ntrupată
Multe minuni știe face; deci pentru a ta rugăciune
Și direapta mea aceasta roagă-l să o isțelească;
Să-ți fac cântări cumsecade, și-ntrupatului din tine
Cu-nchieturi socotite, să le scriu precum se cade,
De sprijineală să fie creștinătății direpte;
Că toate-ți sânt cu puțință, lui Dumnezeu fiind maică.

Maica Domnului se îndură de lacrimile sfântului poet și îi lipi mâna la loc. Dar aice nu voiesc a spune minuni, ci a vorbi de poezia noastră din veacul al XVI-le². Poate greșesc, domnule, eu însă o prefer celei de astăzi, oricât se pare ea de simplă. Îmi place pentru că e naivă și fără pretenție, pentru că e moale și netedă, nu aspră și ciotoroasă ca următoare elegie a unui mare poet din timpul nostru:

² Secolul al XVII-lea.

LA MOARTEA ELISEI

Osana! slavă! sfânt ești! sfânt! sfânt!

Ce vrei se face-n cer, pre pământ.

Glasul Elisei! – Îl auziți?...

Seraf az cântă! – N-o mai jăliți.

Auz pe îngeri se întrebând:

Sfânta iubire ce are de gând? ș.c.l.

Mai vrei încă?

Jalea cuprinde orice simțire,

De dorul perderii piste fire ș.c.l.

Poate tot nu ți-e destul? dar

De m-ai pune pe-un cărbune,

Mai departe nu ți-oi spune.

Apostroful ce taie semistihul, seraful ce cântă, îngerii se întrebând ce are de gând s-ta iubire, dorul perderii piste fire etc., toate aceste formează o poezie hodorogită, încât în adevăr *jalea cuprinde orice simțire*, când vede cineva frumoasa noastră limbă căznică și schingiuită astfel!

Spune-mi, nu-ți place mai bine traducția lui Dosiftei *cu-nchieturi socotite*, care nu te ostenește când o cetești, nici are frase mari întortocheate și scâlciate?

Despre limba românească. Scrisoarea a treia.
Foaie științifică și literară (Propășirea), nr. 39,
8 octombrie 1844, p. 311-312.

SCRISOAREA XVIII

(SLAVONISME)

Iulie 1844

Mulți literați români au făcut feluri de disertații asupra începutului și a construcției limbei noastre; laudă numelui lor și pace țărânei celor ce nu mai sânt! Lor le era ușor, nu aveau trebuință a iscodi sofisme ca să detune pre năpăstuiitorii românilor, arătând lumii că ziua este lumină și noaptea întunec. Adevărul era văzut și pipăit, și împotivitorii învinși și rușinați, învălindu-se cu tăcerea, se ascundeau ca paserile cobitoare ce nu pot suferi strălucirea soarelui; însă asemenea șerpelui care, murind strivit sub călcăiul viteazului, se întoarce și mușcă pre puternicul său vrăjmaș, slobozea din borteles lor un strigăt blestemat, pismătareț, răgușeat, dar din nenorocire foarte adevărat: – „Limba voastră e țesută cu ziceri slaveane!”

Oh! păcatul este netăgăduit și rana nevindecabilă! Când neamurile barbare au înundat România

ca un răpide şiroi, găsind pânza limbei urzită, luau suveica şi, prin dreptul celui mai tare, aruncau unde şi unde câte un fir de bătătură de a lor, groasă şi nodoroasă. Astfel se ţesu limba noastră. Pentru a scoate acum acele lătunoioase fire, trebui a destrama toată pânza, şi prin urmare a crea o limbă mai frumoasă poate, mai nobilă şi mai învăţată, căriia nimic nu i-ar lipsi alta decât de a fi – românească.

Aici încep necurmatele dispute între învăţaţii pandemoniului nostru literar carii se silesc:

Spirar nobil' sensi a' rozzi petti,¹

şi pre care noi îi împărţim în trei clase. *Liberalii* zic (dupre Iorgovici şi dupre Maiori) că trebui a goni toate zicerile slavoane şi ungro-turco-grece – deşi aceste din urmă sânt foarte puţine şi nouă, primite numai de nişte capete bolnave şi stricate. – *Moderaţii* că trebui a le subţia, a le înnobila şi a le români, şi eu mărturisesc că m-aş învoi cu părerea dr. sale. Vin în sfârşit *conservatorii*, astă veche rugină, care strigă cu glas de stentor că se strică limba, plângându-o şi bocindu-o în gura mare.

După părerea mea, a învoi toate aceste capete învăţate, e mai greu decât a găsi mişcarea perpetuală.

¹ Să inspire simţiri nobile piepturilor (sufletelor) grosolane (primitive) (it.).

E de jălit însă, că toți aceștii trăgând fiecare la sine, sfâșie haina bieteii limbi.

Fie-mi iertat a aduce un exemplu.

Zavistia și *clevetirea* – ziceri slavoane – care s-au încuibat între români, le poate scoate cineva? De *obidă* și de *silă* ne poate mântui? Aici îmi vine în gând acel vestit dicton scris pe poarta iadului a lui Dante:

Lasciate ogni speranza!

Dar văd că m-am depărtat de scopul ce mi-am propus, care este a-ți arăta o descoperire ce am făcut într-un străvechi manuscris, în care am cetit următoarele:

„*Năvălind noroadele străine, au năpădit ca lăcustele piste români. Au semănat prin clevetiri zavistia pîntre ei. Greșalele românilor i-au slăbit. Atunci vrăjmașii răpindu-le prin silă drepturile, le iscodeau vinovății și îi munceau cu feluri de cazne. Aceste obide au adus robia ș.c.l., ș.c.l.*“.

Iată în câteva rânduri mulțime de ziceri slavoane!

Eu din aceasta am înțales – pentru care cred că-mi vor fi îndatoriți acei ce se vor ocupa vrodinioară cu scrierea unei istorii a arheologiei românilor – că românii aduși de Traian, până a nu veni barbarii preste

ei, 1) nu știau vinovăția, 2) nu erau silnici, 3) nu sufereau obidele, și 4) nu cunoșteau robia ș.c.l.

Pe urmă au venit toate de s-au mestecat pîntre noi. Cum să le lepădăm acum? Și de am și voi, oare pute-vom? Vale!²

Foaie pentru minte, inimă și literatură, nr. 46, 16
nov. 1841, p. 361-362, cu titlul *Domnule redactor!*

² Fii sănătos, rămâi cu bine! (lat.)

SCRISOAREA XIX (OCHIRE RETROSPECTIVĂ)

Martie 1845

Dacă te-ai întâmplat a fi vreodată la apusul soarelui pe dealul Cetățuii, într-o seară a lunii lui iunie, după ce ai privit steaua zilei coborându-se după muntele Pionul¹, și după ce treptat razele lui încep a se stinge în umbrele nopții; în acel chiar-oscur priincios ochiului, spune-mi, înturnatu-ț-ai vederea de pe culmele învecinate pline de verdeață și de bucurie asupra orașului ce zace la picioarele tale, beat de vuiet, culcat pe costișa lui ca să-și odihnească mădulările cele de granit? Luat-ai seama atunci la o ceață ce vine și se întinde ca un giulgiu mortuar piste vârful turnurilor și a clopotniților, ceață grea ca somnul trădătorului și rece ca mâna soartei; care uneori ca un

¹ Ceahlăul.

smeu se încolătăcește împregiurul orașului, sau ca un Briareu² își întinde brațele în toate părțile, însemnând feluri de figuri fantastice, precum un mare caleidoscop? Nu ți-ai închipuit oare atunci că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei orașului și a țării, și pătruns de ideea aceasta, n-ai fi dorit să vezi pre Asmodeu³, dracul șchiop, și de se poate, să-l întovărășesti de la palatul bogatului ce se vârcolește în patul său, până la coliba săracului ce doarme pe așternutul său de paie? O! negreșit, ai fi descoperit multe crime, multe fărădelegi, și poate, ca și Iona, ți-ai fi sfâșiat haina, strigând vai! Pe urmă ai fi alergat să te ascunzi în vreun unghi, unde să nu te ajungă intriga și calomnia, și ai fi plâns precum un filosof pe ruinele Palmirei⁴, gândind la trecuta mărire a strămoșilor, la ale lor fapte mari de care nu sântem vrednici, noi, pigmei degenerați, ce n-am fost creați după măsura lor!...

Dă-mi voie, prietine, a-mi dezvăli ideea, sau, mai bine zicând, a spune aceea ce cugetam într-o seară,

² (În mitologia grecească) Uriaș cu cincizeci de capete și o sută de brațe.

³ Eroul romanului *Diavolul șchiop* al scriitorului francez Lesage (1668-1747). Asmodeu are puterea de a ridica acoperișurile caselor și de a privi înăuntru.

⁴ Oraș în Siria antică. Ruinele sale au alujit ca sursă de inspirație literară.

când mă aflu la apusul soarelui pe dealul Cetățuii; și dacă după trecut putem judeca viitorul, să ne întoarcem cu câteva veacuri în urmă ca să aruncăm o privire asupra stării noastre, mărginindu-ne însă numai într-un mic cerc.

Dragoș, fiul lui Bogdan, prinț român, vine la 1352 și întemeiază statul Moldaviei⁵, stat de oameni agricoli, care își petrec viața cu agricultura și păstoria. Pre dânsul îl urmează mai mulți domni buni, căci inima poporului ce ocârmuiau era bună, nefiind încă stricată de vițiuni. Românii sub urmașii lui Dragoș petrec o viață primitivă, și traiul lor ticnit, patriarcal și virtuos adună lângă ei pre pribegii lor frați. Colonia se mărește. Răpidea ei sporire ațâță invidia vecinilor lor; ei însă își păstrează naționalitatea. Ferul plugului se prefăce în lance, și resping puterea cu putere. Atunci colonia se face stat⁶, și încă nu se împlinise jumătate de veac de la descălecarea lui Dragoș, când Alexandru I dă legi poporului său, înființează o ierarhie bisericească și politică, zidește monastiri și cetăți, leagă

⁵ Bazele statului moldovenesc sunt puse de Bogdan în 1359 (cf. *Istoria poporului român*, sub redacția acad. Andrei Oțetea, Editura Științifică, București, 1970, p. 127-128).

⁶ Terminologia lui Negruzzi este oscilantă. Întâi vorbește despre „statul Moldaviei“, apoi de „colonie“, pentru a încheia cu aprecierea „colonia se face stat“.

alianța cu Iaghelon, regele Poloniei; Moldavia se face cunoscută, și împăratul Bizanției trimite domnitorului ei hlamidă și coronă ca unui autocrator.

Încă o jumătate de veac, și Moldavia va fi mare și puternică. Ștefan zdrobește pre Cazimir polonul, pre Matiaș ungurul, pre Mainac tatarul, pre Lobod și Nelivaicu cazacii, și râvnind a uni subț un singur sceptru provinciile române, năvălește asupra românilor valahi, bate pre Vlad, sfarmă pre Radul, care cheamă în ajutorul său pre turci. Acesta fu începutul necurmătelor războaie și a ticăloșiei îmbelor prințipate, stârnite din ambiția lui Ștefan și mișelia lui Radu⁷. Dar, precum după un veac trecut Mihai, nici Ștefan nu-și poate împlini frumosul plan; trage numai toate oardele turcești asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii. Viteazul se biruiește, dar eroul nu-și perde cumpătul, și bărbăția sa scapă patria de peire. Însă puterile fizice nu răspund marelui său suflet. Viața lui n-a fost decât un lung război, o necurmată luptă. Patruzeci și șapte ani domnește și cincizeci de războaie are. Eroul a îmbătrânit, căruntețile i-au răcit sângele, cercarea i-a potolit iuțeala, nenorocirea de la

⁷ Luptele cu Radu nu sunt rezultatul ambiției domnului moldovean, ci au rațiuni politice mai profunde, în primul rând atragerea Țării Românești în alianța contra turcilor.

Valea-Albă i-a stins ambiția. Își întoarce privirea tristă asupra patriei sale și suspină. Se uită la boierii pre cari el i-a înalțat și i-a îmbogățit; prevede vrajba, neunirea, nesațiul și trădarea zămisbind în inimile lor, și neîncrezându-se în moștenitorul său, hotărăște a da patriei sale o protecție sub umbrirea căria să vieze, până ce cerul va dispoza cum se va îndura de ea. Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a ființei popoarelor, pentru ca să nu se stingă cu totul numele de român.

Să ne oprim aice, și să ne înturnăm privirea înapoi, pentru ca să videm ce s-a petrecut într-un veac și jumătate, adecă de la venirea lui Dragoș și până la moartea lui Ștefan.

Domnii – precum am zis – erau buni, și poporul era fericit. Încă aristocrația nu se înaripase, și capetele acestei idre stând între popor și ocârmuitor nu începuseră a mușca când pre unul, când pre altul. Naravurile erau simple, căci domnii erau simpli; ei erau pontifeci, legiuitori și părinți supușilor; pentru aceea, în curs de o sută cincizeci ani, slobozia lui Dragoș (cum am mai spus) sporește de înminunează pre istoric, se face stat, își apără glorios naționalitatea în contra vecinilor puternici, și călăuziți numai de dreptul firesc pre care l-au învățat de la natură și de la

cugetul lor, stăpânitorul își iubește poporul, și țăranul, privind în domn pre căpitenia sa, îl abordează cu pept deschis zicându-i: *tu doamne!* precum zice și lui Dumnezeu, căci vede în el pre unsul său. Îl numește *măria-ta!* pentru că domnii erau în adevăr mari, și lingușirea nu-i deprinsese a pretinde și alte titule.

Veacul și împregiurările au silit pre Ștefan să rădice aristocrația. Oștirile erau compuse pe atunci din oameni aleși, pre carii românii îi numeau *boieri*, ce alergau la lupte, unii pentru glorie, alții pentru patrie, cei mai mulți pentru dobânzi și prăzi. Mărețul Ștefan îi dăruia cu sate și cu moșii, și darurile lui erau mari ca și el; căci puneă hotar pământului dăruit culmele dealurilor, matcele apelor, adâncul văilor, și uneori orizonul! Pentru ca să locuiască pământul dăruit, îl împoporau cu prizonieri de la vecini – de unde aveau și numele acesta. – Aceștia, ca niște vasali și servi, urmau pre stăpânii lor la război.

Pe încetul, aste feude se înmulțiră. Boierii, pre carii bogăția îi sumețise, începură a ambiționa domnia; și încă Ștefan Marele nu putrezise bine în mormântul din monastirea Putna, când nepotul său Ștefan V e silit să omoare câțiva boieri, ca să stingă în sângele lor complotul ce sta gata a s-aprinde. Sângele acesta stropește mai multe inimi în care odrăslește duhul vrajbei

și a răzvrătirii. Idra nu pere; ura și dușmănia se întelimesc mai vârtos. Prilejul nu lipsește. Ragialii iubesc banii; ajutorul și favorul lor, domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani, ca să oboare pre domni; și de unde stoarce ast nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme subț împilarea despotismului și a aristocrației!

De aice începe un șir de domni răi, pentru că boierii sânt răi, cărora, pentru ca să le plece cerbicea și să le smerească trufia, le trimitea cerul ocârmuitori, oameni de acei însemnați cu pecetea păcatului pentru a fi calăii popoarelor, și carii după ce-și plinesc urâta solie, per, lăsând o pomenire de blăstemuri. Țaranul se tăvălește în lipsă și în ticăloșie, părăsește plugul, căci munca și sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuțiile, cărora neștiind ce nume să le deie, le numește *năpăști*; iar vițiurile – duple pilda celor mari – se înrădăcinează în sufletul său. Starea politică era poate și mai rea decât cea morală; vrăjbele și prigonirile între boieri și domni deteră prilej turcilor a se amesteca în trebile țării, a-și lua dreptul de stăpâni, călcând condițiile tratatului de protecție ce închiese cu Moldavia, și a surpa câte unul, unul, toate vechile privilegii, încât își însușiră dreptul a numi și pre domni, căci prin aceasta deschideau drum ambiției

aristocratice ca să alerge să cumpere domnia cu bani, pre care apoi îi scoate de la popor.

Un veac era de când aristocrația domnea și poporul gemea în ticăloșie și asuprire! Atunci providința, văzându-o bătrână și sluțită de nelegiuiri, tinde mâna și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost și necunoscut. Îl suie pe tron și îi dă sabia răzbunării în mâna.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpușneanul, va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atât de adânci, apăsarea despotică îl ovilise într-atâta, încât păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan nu erau acum decât niște sclavi îngioșiți a unei boierimi desfrânate, care îi trata și îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau, și nu era el omul care să știe a le seca puindu-le stavilă pre însuș poporul; pentru aceasta, fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor izbutiseră a da turcilor dreptul a numi de la sine domni pre cine voiau; așadar trista Moldavie se văzu ocârmuită când de un serb, când de un arman, când de un saxon, carii se întreceau în nelegiuiri!... Dar să ne înturnăm privirea

de la această amară epohă, și pășind cu pași gigantici anii acești negri, să trecem un veac și jumătate ca să ajungem la un domn, care – deși străin va fi totdeauna scump românilor.

Limba națională, deși se păstrase încă în gura poporului, dar necurmatele războaie și dese prefaceri nu lăsaseră a se cultiva. Literatura se mărginea numai între cler, și limba slavonă se făcuse limba curții și a bisericii, însă și pre aceasta numai partea duhovnicească și puțini din boierinași – ce nu aveau altă nădejde decât în pana lor – o înțelegeau. Un boier mare avea de rușine a ști mai mult decât a se iscăli. Un Iacov Despotul (străin) se încercă a întemeia o universitate la Cotnar, dar scurta lui domnie nu-l iertă a-și împlini lăudatul scop. Vasile-vodă vine, și întâia lui faptă este a înființa o tipografie, în care tipărește cărțile bisericești în limba română. Atunci poporul începe a asculta cuvintele relegii în limba sa, lucru de care alte nații civilizate erau și sânt încă lipsite; și morala evanghelică începe a izgoni vițiurile pre care o ignoranță barbară le lasase a se încuibă în inima românilor. Întemeiază școale naționale pre care le înzestrea cu moșii. Adună pravelile lui Alexandru I, ce au fost rămas uitate și părăsite când domnea numai dreptul celui mai tare, adaoge sau scade din ele, și alcătuieste

un cod de legi, care pentru ca să fie respectat, este aspru.

Soarta și-a arătat toate caprițiile sale cu acest domn. După ce l-a suit pe un frumos tron, când acum se mândrise de bogățiile sale, de numeroasa lui familie, îl învrăjbește cu domnul Valahiei. Se încurcă în războaie, în care e învins. Vândut de ministrul său, părăsit de boieri, își vede ginerele ucis, familia prizonieră; și pentru că nenorocitul e totdeauna și vinovat, cade sub urgia turcilor, carii, după ce îl țin închis și în fere câtăva vreme, îl slobod apoi ca să moară în cea mai mare sărăcie.

Nenorocitele războaie a lui Vasile-vodă slăbiseră țara și demoralizaseră oștile, care acum nu mai impuneau turcilor. Asuprirea crescuse, și țara perdu dreptul d-a mai avea domni pământeni. Moldavia se făcu o arendă ce se vindea celui ce da mai mult, și la care se întreceau grecii încuibăți în foburgul Fanar din Constantinopoli. Foarte rar și din când în când se mai numea câte un domn pământean, dar și aceștia, nestatornici în domniile lor, ca să înlăture intrigile și să-și facă favorabili pre miniștrii Porții, imitau politica grecilor, care consista a da bani ca să izbutească în scopul lor.

Unul din aceștia fu și Dimitrie Cantemir. Mai mult om literat decât politic, el se aliă cu Petru a Rusiei, dar nenorocita campanie de la Prut zădărnici

planurile sale. Silit a pibegi, își lăsa țara sub prepusul trădării, și Moldavia se hotărî de apanagiu fanarioților.

Un veac se mulse țara de acești arendași! cu un veac se înapoi în toate! În locul oștenilor români, se aduseră albanezi nemernici. În locul școalelor lui Vasile, se înființă școală grecească. Pământenii erau prigoniți și grecii în favor. Județele se ocârmuiau de *caiccii* și *seizi*. Moldavia se făcu pământul făgăduinții pentru acest neam, ce aducea cu sine corupția și desfrânarea!...

E netăgăduit însă că unii dintr-aceștia au făcut și bine. Constantin Mavrocordat desrobește vecinii. Grigorie Ghica protestează, neputând face altă, la orice nouă asupra. Alexandru Muruz înzestrează orașul cu ape, îl înfrumusețează cu mândre zidiri, ș.c.l., dar ce puteau ei face în scurta lor domnie de trei ani, la sfârșitul cării aveau în vedere ștreangul?

Acum desnădejdea începuse a se vâri în inima românilor. Obiceile strămoșești și tradițiile naționale se perdură. Limba necultivată și desprețuită rămase numai în gura poporului; nobilimea învăța grecește, limbajul curței. Boierul își uită dignitatea sa; se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea și pre care îi tămâia ca să le între în favor. Fecioară până-atunci, limba patriei se împestriță formând un gerg ce se

întinse ca o pecingene; căci până și la bisericile de întâiul rang slujba se făcea grecește, iar la celelalte se mai lăsă strana a doua pentru limba națională.

O asemenea stare a lucrurilor nu putea să mai ție. Era o monstruozitate a vedea o nație întreagă în cumpănă a-și perde ființa. Dumnezeu se îndură și își rădică urgia deasupra poporului său. Anul 1821, dărâ-mând edificiul efemer lucrat de fanarioți, reînturnă Moldaviei drepturile și privilegiile vechi. Poarta luminată asupra intereselor sale îi hărăzi apoi, în înțelegere cu Rusia, o constituție care – deși nedesă-vârșită – începu a pregăti civilizația, a deștepta națio-nalitatea și a vindeca durerile trecute.

Nu ne vom cerca a arăta starea de astăzi, și dacă urmările au răspuns scopului; dacă generalul Kiselev (omul acest scump în suvenirea românilor) fu ajutat și urmat precum s-ar fi convenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei. Voim numai să arătăm că mol-davul – asemenea pățimașului ce nu crede când se vede însănătoșat – încă tot nu e sigur de viitorul său, pentru că de la ai săi nu așteaptă vreun bine, pentru că ai săi totdeauna l-au împilat! Și în adevăr, e curios a observa că oricând s-a făcut vreun bine în țară, s-a făcut numai prin străini:

Un albanez păstrează naționalitatea.

Un grec desrobește țara.

Un rus pregătește civilizația.

Românul (nu știm pentru ce) n-are încredere în sine. La orice primejdie strigă: Doamne! Doamne! când n-ar trebui să uite proverbul:

„Σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει“⁸.

România literară, nr. 20, 28 mai 1855, p. 237 – 241.

⁸ „Cu ajutorul Atenei își mișcă mâna“ (gr.).

SCRISOAREA XX

(STATISTICA LUPILOR)

Februar. 1846

Viu de la vânătoare, prietine, unde am împuşcat un lup. Dă-mi voie deci să-ţi vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaşte lupul, feară astă carnivoră şi nesăţioasă, duşmanul păstorilor şi groaza oilor. Din vremea regelui Edgar la anul 966, lupii n-au mai văzut pământul Engliterii; şi când în toate staturile Europei erau proscrişi, numai în Moldavia – sânt acum cinci ani – vieţuiau ca în sânul unei republice, încât era o *blagoslovenie* cum lupii şi judanii creşteau şi se înmulţeau. Însă la 1841, ministeriul trebilor din năuntru făcu o legiuire prin care se puse preţ capului de lup. Țăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniştiţi, şi oile a dormi mai fără grijă.

Spun – nu ştiu de e așa – că lupii văzând osânda ce li se pregăteşte, au ales o deputație dintre ei, care

viind în capitalie, și-au tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-și închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă și lată, în care dovedea tetragonicește că, de la descălecarea lui Dragoș, lupii au trăit în bună pace în țară, că n-au mai făcut nime *sprafcă* ca să vadă câte oi s-au mâncat; că de vreme ce lupii sânt lasați ca să mânânce oi, și oile ca să fie mâncate de lupi, apoi după toate formele, legile, și obiceiul pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mânânce oi ș.c.l., ș.c.l.

Ministrul Lupu Balș le întoarse jalba cu *nadpis* zicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii, și numai atunci li se va lua în bagare de seamă reclamația, când vor da în scris și chizeșie, că nu vor mai mânca carne, ci vor paște troscot ca niște dobitoace ce sânt.

Deputații ieșiră cu coada între vine, gândind la nedreptățile oamenilor. Viind la gazdă și simțind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borș cu miel, cotolete de miel, și friptură de miel.

– E bine! strigă unul din ei, mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mânâncă oi, și noi să nu mâncăm!

– Ba să mâncați, domnii mei, le zise un june supleant de profesor; omul și lupul sânt lasați ca să mânânce carne; dinții lor cei cănești o dovedesc. Eu

când nu mânânc carne, nu pot pronunța nici cel întâi vers din *Eneida*:

Arma virumque cano etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră fiitorului filosof scopul soliei lor, și neisprava cu care au ieșit de la ministru.

– Avocatul ce l-ați avut era un ignorant, le zise acesta. Sânt sigur că nici rudimentele limbei latine, a limbii mume, nu le cunoștea. Sânt sigur că petiția ce v-a făcut era plină de barbarisme și de solecisme, și scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine și veți vedea cum voi face capot pre ministrul cu tot departamentul său.

Îndată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mântuia prin acest calambur:

Lup te cheamă și lup ești,
Lupii dar ce prigonești?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicând că nu-i plac poezii, și că cu toată cuscrenie ce ei arată că ar avea cu dânsul, nu poate calca datoria postului său; prin urmare porunci unui comisar de poliție să-i înti-rească din oraș.

Ajungând la barieră, nenorocitele feare își scuturară praful de pe copite, și lăcrămând, tinseră etichete spre cer, cuvântând acest blăstem:

.....
De la 26 ianuarie 1841 până la sfârșitul lui
dechemvrie 1845, s-au ucis – după cataloagele
Visteriei – acești lupi:

În anul 1841	113 lupi mari.
1842.	198 idem
1843. 318	59 pui
1844. 340	111
1845. 261	101
1 230 mari	271 pui.

Total 1 501

și s-a plătit din Visterie 18.450 lei pentru 1.230 lupi
mari, și 2.032 1/2 lei pentru 271 pui. În totul 20.482
1/2 lei.

Să vedem acum folosul acestei legiuri.

Să închipuim că fiecare lup era să mânânce pe an
câte 12 oi. – Pare-mi-se că sânt destul de moderat.
Care e lupul ce s-ar mulțami c-o oaie pe lună? – În
cinci ani vine de lup câte 60 oi, care pentru 1.501 lupi
face 90.060 oi. Socotind acum oaia câte 20 lei, face
1.801.200 lei, din care scăzând 20.482 1/2 lei prețul
capetelor a 1.501 lupi, rămâne folos 1.780.717 1/2 lei.

Păcatele tinerețelor, 1857, p. 321-323.

SCRISOAREA XXI

(TRISFETITELE)

Noiemv. 1846

Când un istoric – ce ne lipsește – s-ar ocupa a scrie istoria României, nu ar putea găsi urmele caracterului național decât în timpul domniei prinților români, adică de la venirea lui Dragoș și până la emigrația lui Cantemir.

În această epohă, mai bine de trei veacuri și jumătate găsește cineva niște fapte eroice, mărețe și crude care aduc groază și mirare. Mai mulți domni buni s-au deosebit prin patriotismul și mai vărtos prin pietatea lor. Astăzi încă, culmele sânt încununate și orașele semănate de bisericile ce ei au ridicat întru mărirea atotputernicului; și fiecare din zidurile aceste erau monumentul vreunei izbânde asupra dușmanilor puternici de care România era încungiuată.

Unul din domnii scumpi în pomenirea viitorimii a fost și Vasilie Lupu. El întâi întemei scoale, el puse să se traducă și să se tipărească cărțile în limba patriei, el în sfârșit aduse moaștele sfintei Parascheva de la Epivata, pentru care dete trei sute pungi de bani, și le așeză în biserica zidită de dânsul în Iași. Această cuvioasă patroană a orașului niciodată și după orice împregiurări nu-și părăsi locașul, ci totdeauna scuti-toarea politiei și țării, e comoara cea mai prețuoasă ce are Moldavia.

Istoria prințului Vasilie înfățișează niște episoade atât de tragice, niște jocuri a norocului atât de deșanțate, încât îmi pare rău că nu mă iartă cuprinsul acestei scrisori de a le descrie. Hronicarii români, istoriografii poloni și unguri, diaconul arab Pavel au scris mult pentru el. Până când poate într-o zi voi avea prilej a ți-o arăta pre larg, voi să-ți dau o mică idee de biserica S.S. Trei-Ierarhi.

Biserica aceasta de stil mestecat gotic și bizantin e pe dinuntru zugrăvită *in fresco*. În dreapta stă racla sfintei, înălțată pe câteva trepte. Aici pe părete e zugrăvită solenitatea aducerii moaștelor cu pompa ce a urmat. Turcul capugibaș calare înaintea, arhieriei purtând racla, domnul, boierii și poporul în urmă. Pe

alt părete stau atârinate portretele lui Vasilie și a familiei lui cusute în aur și matasă.

Aceea însă care dă o figură originală astei zidiri e că pe dinafară este toată îmbrăcată cu bareliefe, închipuind deosebite arabesce, grațioase și elegante.

Turnul clopotniței deasupra porții și de un stil modern, e cel mai nalt a capitaliei. Până nu de mult, slujea pentru privighere de foc, și clopotul cel mare niciodată n-a sunat *într-o usnă* fără să puie tot orașul în mișcare. Uneori când poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de *dandana*. Atunci mahalalele își vărsa gloata piste oraș, și norodul nu se liniștea, nici clopotul nu tăcea, până nu se videa scapat de angării și ușurat de împilări. Astăzi însă oamenii s-au prefăcut, naravurile s-au îmblânzit, și nu se mai aude clopotul de *dandana*. Sunetul lui cheamă numai pre credincioși la rugăciune.

Calendar pentru poporul românesc pe anul 1845,
Iașii, La Cantora Foiei satești, 1845, p. 185-187, cu titlul
Vasilie V.V și Biserica Sf. Trei-Ierarhi.

SCRISOAREA XXII

(ISTORIA UNEI PLĂCINTE)

Dechemv. 1847

Îți aduci aminte de copilăria noastră – care s-a dus ca să nu se mai întoarcă! – ce plăcută impresie ne făcea strigarea: coooovrigi! gugoșeeeee! Cum alergam toți, copii și bătrâni, și cei mai mari și cei mai mici; cu ce nerăbdare așteptam să-și puie plăcintarul jos tablaua din cap, și cât de iute i-o deșertam!

Astăzi plăcintele au pierdut valoarea lor și plăcintarul poezia lui; civilizația l-a omorât. Toți l-au părăsit, și surâsul se vede pe buzele lui numai când e cungiurat de băieți și de copii, singurii ce i-au mai rămas credincioși. Aceștia uneori îi mai deșertă tablaua, iar cele mai adese se întorc seara acasă cu dânsa plină. Atâta numai că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă; ce nu se vinde se mânâncă.

La 1821, după spargerea eteriștilor, pașa din Iași, văzând că nu poate scoate pre ianiceri din țară ceru

ajutor. I se trimiseră deci spre acest sfârșit câteva mii de tulimeani (miliție). În toate zilele urma colizii între ei, și ele se sfârșeau totdeauna prin moartea a câțiva.

Într-una din zile – era iarmaroc pe șesul Frumoasei – un plăcintar s-a dus cu o pohace s-o vândă; un tuliman o târguia, când un ianicer vine și vrea s-o ieie. Tulimanul însă nu o dă. Iataganele iese din teacă. Tulimeni și ianiceri se amestecă la sfada plăcintei, și comedia se mântuie cu uciderea a vro treizeci de inși din ambe părțile; iar plăcinta, trista cauză a acestei dispute, și autorul ei au rămas turtiți și hăcuiți într-o baltă de sânge.

În vremea domnilor fanarioți, plăcintele și gugoășele erau mult mai căutate. Un domn grec – a cărui nume ingrata istorie a uitat a ne-l păstra – era un mare mâncău de plăcinte. Caimac, gugoășe, alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, învărtite ș.c.l. se îngropau în stomahul lui ca într-un abis fără fund. În toată dimineața – pân-a nu face divan – trata cu becerii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

Un curtezan – unde nu-și vâă ei coada! – care îmbla de mult să se facă vornic, nu știa ce mijloc să mai întrebuințeze, și ședea trist odată cu soția sa la masă. Iehnelele și cataifurile treceau pe dinaintea lui fără macar să le atingă, când iaca se înfățișează o

plăcintă pântecoasă cu o ghirlandă de gugoșele, împărțitea plăcintelor, cap d-operă în gastronomie.

– Nevastă, strigă boierul meu sărind de la masă, m-am făcut vornic.

– Când?

– Acum.

– Cum?

– Vezi plăcinta asta? Din pânțele ei a să iase vornicia mea.

Îndată plăcinta s-a trimis la curte.

Înălțimea-sa se pusese la masă, dar fața-i era posomorâtă. Edicliii și iciolanii stau îmmărmuriți dinaintea lui, cu mânila la pept. Curtea toată tremura; căci nu era vorbă de nimic altă, decât de a trimite la Ocnă pe șese beceri, a pune la falangă pre stolnicii curții, și a bate cu urechea în stâlp pre credincerul cel mare. Pentru ce astă urgie? Pentru că ticăloșii au uitat să facă plăcinte la masa mării-sale. Uitare vinovată și *neiertabilă!*

Când acum era să se puie în lucrare înalta hotărâre, iaca norocita plăcintă, de care am vorbit, întră adusă pe o tipsie de argint. De aș fi fost față, aș putea să-ți descriu încântarea ce a cășunat sosirea astei ancore mântuitoare, dar eu încă nu eram pe lume; precât însă am auzit din bătrâni, bucuria a fost mare, și

credincerul, stolnicii și becerii au scapat de pedeapsa meritată.

Trimisul s-a întors bogat răsplătit, aducând și pentru curtizanul nostru următorul bilet din partea marelui postelnic:

„Arhon...

Înălțimea-sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscut că mâne dimineață să te înfățișezi la curte, în spătărie, spre a îmbrăca caftan de vornic mare.

P.S. Nu uita să trimiți mâne, pentru masa măriei-sale, o plăcintă ca cea de astăzi.“

A doua zi, mehterhaneaua juca în ograda boierului cu plăcinta, care, șazănd în balcon, își netezea barba cu mulțămire; iar când înceta câte puțin scârțitorul țipet a surlei lui mehterbașa, s-auzea între norodul grămădit la poartă cântînd:

Cu iaurt, cu gugoșele,
Te făcuși vornic, mișele!

România literară, nr. 12, 20 martie 1855,
p. 161-162.

SCRISOAREA XXIII

(Ἡ τὰν ἡ ἐπὶ τὰν)¹

Iunie 1848

Nu ştiu pentru ce, domnul meu, eu stim pre femei mai mult decât pre barbaţi. După a mea idee, deşi sântem partea tare a neamului omenesc, nu sântem însă şi cea bună; căci e netăgăduit că de la începutul lumii şi până în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire, ce şi în patriotism

Lăsând la o parte Corneliile², Lucreţiile³ şi toate femeile istorice grece, romane şi de alte naţii, îţi voi

¹ „Sau [să-l aduci] pe el [scutul] sau [să vii] deasupra lui“ (gr.). Cu aceste cuvinte mamele spartane îşi trimiteau fiii la război. Ele le cereau să se întoarcă sau victorioşi, cu scutul în mână, sau morţi, purtaţi pe scut de tovarăşii lor de luptă. (Celor învinşi li se lua scutul.)

² Cornelia, mama lui Tiberius şi a lui Caius Grachus. Rămasă văduvă, a dat o educaţie exemplară fiilor.

³ Lucreţia, soţia lui Tarquinius Collatinus, care, fiind necinstită de Sextus, fiul lui Tarquinius Superbus, se sinucide.

vorbi numai de femeia română, acest tip de amor și de virtute.

Câte vițiuni s-au strecurat în frumoasa noastră țară sub ocrotirea unui guvern prietin a întunericului, care favoriza patimile ca să-l demoralizeze și să-l ție în slugărie! câte rele au spurcat inima bietului român! însă nici una din ele n-a putut pata haina cea albă a femeii române, ci ea rămase tot curată și neprihănită. Și de unde vine aceasta? De la educație? Nicidecum. Educația femeilor la noi e atât de neîngrijită, încât nici trebui a mai pomeni de ea. Vine de la natură, această învățătoare a lumii toate; de la natură, care a sădit în inima femeii acea dragoste de familie, acea abnegație de sine, pentru a se consacra soțului, părinților, copiilor ei. Să o privim în toată vrâsta.

Vezi-o fecioară fără prihană, tânără și frumoasă. În ochii ei strălucește dulceața, și în inima sa amorul. Iată-o acum soție, mamă de familie, cungiurată de copiii săi, îngrijind de casa sa, și sânguindu-se a împrăștia cu senineța și blânda ei mângâiere negurile supărărilor de pe fruntea soțului său. În sfârșit matroană respectabilă, povățuind cătră cele bune pre fiii și fiele sale, uitându-se cu mulțămire la trecuta ei viață, în care nu are a-și bănuși nici de o greșală; și așteptând sfârșitul ca un somn după o ostenitoare călătorie. Ea știe că Dumnezeu a creat-o nu pentru

dânsa, ci pentru familia ei, de aceea egoismul nu află loc în sufletul său, și misia îi e împlinită, dacă în calea vieții sale a putut șterge câteva lacrimi, semăna câteva flori, și lăsa o suvenire duioasă în inimi scumpe!

Deși se pare ușoară solia ei, iaca ce zice filosoful Genevii⁴: „Omul, făcând bine, nu atârână decât de sine, și poate brava judecata publică; dar femeia, făcând bine, n-a făcut decât jumătate din însărcinarea sa, și trebui să-i pese de ceea ce gândesc de dânsa nu mai puțin decât de ceea ce este în ființă... Opinia este mormântul virtuții pîntre bărbați, și tronul său pîntre femei.“ Greu e a putea înlătura cineva calomniile și invidia lumii, femeia însă știe că nu ajunge a fi virtuoasă, trebui să nu fie nici prepusă. Cât pentru mine, domnul meu, mi-ar plăcea să trăiesc într-o republică de femei, unde ele să poruncească și noi să ascultăm. Crede-mă că n-ar merge trebile mai rău. Dar vād că m-am depărtat de țelul meu, și vorbesc de morală și de politică, când voiam să-ți vorbesc numai de patriotismul femeilor. Ἡ τὰν ἡέπὶ τὰν zicea acea vestită spartiată, dând scutul fiului său – însă am uitat că am promis a nu vorbi de femeile Romei și a Greciei.

Trei veacuri și jumătate au trecut de la muma lui Ștefan, care încuie porțile cetății fiului său și îl trimite

⁴ Jean-Jacques Rousseau (1712-1778).

la biruință, și până la doamna I⁵ ..., care cu arma în mână îmbărbătează norodul, se pune în fruntea lui, și scapă pre aleșii poporului de complotul unor ticăloși parveniți, ce voiau să stângă în noaptea despotismului steaua României abia răsărindă. Câte și câte trăsuri eroice se vor fi petrecut în vremea aceasta, care însă s-au trecut cu vederea, și s-au uitat! Un popor deprins în slugărie, care *miserrimam servitutem pacem appellant*⁶, nu e vrednic nici să le vadă, nici să le prețuiască!

Păcatele tinerețelor, 1857, p. 328-330.

⁵ Ana Ipătescu, participantă la revoluția de la 1848.

⁶ „Numesc pace robia cea mai nenorocită.” (lat.)

SCRISOAREA XXIV

(UN VIS)

Iulie 1848

Luna lui iunie se arătase cu fioroase prevestiri. Holera începuse a săcera mai întâi slab, apoi mai tare, pe urmă cu o iuţeală grozavă. Toţi acei ce aveau unde şi cu ce fugi, părăsiseră Iaşii; numai sărăcimea şi acei puţini împiegaţi ce nu se îndurau a se deslipi de canţeleria lor – de frică că-şi vor găsi locul ocupat de alţii – mai rămăseseră. Locuitorii satelor, spăriaţi de boală, încetară de a mai aduce merinde în oraş; şi acum pre lângă mortalitate, se adăogi şi lipsa hranei. Toate curţile se pustiiră, toate magazinele se închiseră, toate porţele se încuiară. Dimineaţa te deşteptai într-o atmosferă groasă şi grea pre care cu anevoie o răsuflai. Piste zi, o căldură năduşitoare fără aer, fără vânt. Seara, dacă aveai curagiu să ieşi din camară-ţi şi să pleci pe uliţă, nu videai decât bolnavi şi murinzi pe

prisperle caselor, pe petrele trotuarilor, pe paveaua ulișilor; nu întâlneau decât care cu morți, pre carii îi duceau ca să-i arunce pe malul unui șanț, unde așteptau zile întregi până le venea rândul să-i îngroape puținii ciocli ce n-apucaseră încă a muri. Putoarea leșurilor putrezinde te amețea. Într-un cuvânt, orașul tot era numai un mare mormânt. Te grăbeai a te întoarce curând acasă, cuprins de spaimă, tremurând de groază, galben și ștergându-ți fruntea șiroindă de sudori reci; numărându-ți viața nu pe luni sau pe zile, ci pe oare și minute. Apoi dacă te culcai recomandându-ți sufletul lui Dumnezeu, și voiai să dormi (fără să știi de te vei mai deștepta), era piste puțință, căci urletul cânilor și cântul cucovaielor te țineau treaz și în fiori nesfârșiți.

În vremea aceasta izbucni revoluția românilor, și armia rusească trecu Prutul pe la Leova și Sculeni. Opt tunuri, câteva sute de cazaci și un regiment de pedestriime tăbărâră pe câmpul Copoului în dreptul lagărului miliției noastre, din care murise a treia parte. În toate serile, două muzice – rusească și românească – jucau feluri de arii, pre care nu le ascultau mai nime. Cât pentru mine, mă oțeream auzind cântece dinaintea osândeii patriei, și-mi părea că asta nu e altă decât o hulă, un desfid cătră prevedința care ne pedepsea cu atâta urgie, căci în loc să punem sacul de cenușă pe

cap, și să ne adăpăm cu lacrimi, în loc să ne rugăm ca să treacă de la noi mânia cerului, noi ascultam muzice și cântări! și nu știu, era se vede un joc a imaginației mele, de mi se părea chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist. Cea mai alegră arie semăna un prohod.

Luna fatală se apropia de sfârșit. Acum epidemia începuse a scădea în capitalie și a se întinde ca o pecingene pe celelalte orașe și sate. În fața unei nouă nenorociri ce amenința cotropirea țării și tot viitorul ei, oamenii uitaseră boala și se întrebau cu îngrijire ce caută acești străini în țara noastră, și cu ce o să-i hrănim când seceta și lăcustele potopiseră toate semănăturile? și apoi își răspundeau suspinând că osânda asta e mai mare decât a holerii, că Dumnezeu și-a înturnat fața deasupra noastră, că foametea stă pe pragul ușii noastre, și ceasul peirii a bătut...!

Într-o zi, neștiind ce să fac ca să împrăștii tristeța de care eram cuprins, m-am dus să văd pre doctorul P...¹, franțez care e la noi de cincizeci ani, om pre atâta de bun cât și de învățat, prietinel tuturor acelor ce-l cunosc.

Bunul bătrân, slab și abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l cruțase, șidea pe un jilț în balcon,

¹ Probabil Nicolas Perez, francez stabilit în Moldova după înfrângerea lui Napoleon în Rusia.

încălzindu-și slăbitele mădulări la razele soarelui. Se bucură mult când mă văzu, și după cele obicinuite întrebări și răspunsuri, conversația căzu firește asupra întâmplărilor zilei.

– Vezi, îmi zise doctorul, privirea nenorocirilor astei frumoase țări, pre care o privesc ca o a doua patrie, nu lasă să mă-nsănătoșez.

– După furtună vine și vremea bună, răspunsei întrebuințând un proverb a la Sancho Pança, și voind prin asta a opri țipetul sângerândeii mele inimi; uite, boala încetează, patimile se tâmpesc și liniștea se restatornicește...

– Sub baionete străine! Eu sânt bătrân; nu voi ajunge să văd aceea ce nu doresc; dar d-ta o vei videa, și-ți vei aduce aminte de vorbele mele. Gândești oare că se vor mai înturna anii acești trecuți de pace și de liniște?

– Și pentru ce nu? Ocupația va înceta, îndată ce...

– Ascultă, mă curmă doctorul. Ieri după ce am privit din balcon soarele apuind, seara fiind rece, m-am sculat din jilțul meu și am intrat în odaie, unde aprinzând lampa, m-am culcat. După ce am cetit un capitul din istoria lui Napoleon, a acestui uriaș ce a răsturnat fața lumii, și pre care l-am urmat în arinișurile Egiptului și în troienele zăpezilor Rusiei,

am lăsat cartea și am închis ochii, dar feluri de gânduri m-au întovărășit pe căpătăiul meu. Gândeam la Franța, pre care n-am revăzut-o de jumătate de veac, gândeam la Moldavia în care îmi petrecusem în liniște partea cea mai mare din viață; gândeam la zguduirea ce se făcu în Europa. Socoteam că vremea emancipației popoarelor și a națiilor a sosit; și apoi urmărind mahinațiile politicii, videam cu îngrijirea că absolutismul începe iar a-și ridica capul, de vreme ce dreptul celui mai tare tot încă există.

Pe nesimțite mă cuprinsese somnul, când un vis fantastic mi se arătă. Mi se păru că un glas străin îmi strigă: Scoală-te! Apoi mă făcui în trăsura mea care mergea atât de rapide, încât roatele sfârâiau, iar caii spumegau de sudoare. În fuga astă silnică am trecut prin mai multe uliți, unde n-am întâlnit nici o suflare, deși era ziua mare, când deodată caii s-au oprit de mulțimea oamenilor ce împluse curtea unei case mari. Mă trezii atunci într-o sală unde erau numai boieri cu decorații și ofițeri cu spalete. În mijloc văzui o femeie naltă și frumoasă cu ochi și sprâncene negre, cu părul despletit pe spate, goală până la cingătoare, îngenucheată și cu mâinile legate dinapoi. Lângă ea sta un om cu mască. El ținea un paloș lat cu care lovea creștetul acei nenorocite ființi. Privitorii se uiau la acest martir fără a clipi din ochi, fără a zice ceva, fără a face vreo mișcare, încât semănau a niște statuie de ceară.

Tăcerea era adâncă. Nu se auzeau decât loviri de paloș a omului mascat și suflarea de agonie ce ieșea din peptul frumoasei osândite! La fiecare lovire un părâu de sânge purpuriu se revărsa pe umerii și sânul ei, până ce în sfârșit ucisa căzu cu fața în jos, scaldată în sângele său.

E bine! în cruntele războaie a lui Napoleon, mi s-a întâmplat să văd feluri de grozăvii; în profesia mea de chirurg, am făcut și am văzut grele și dureroase operații, niciodată însă nu m-am simțit atâta de înfiorat ca la priveliștea ce mi s-arăta în vis. Mă simțeam murind, și nu știu cât s-ar fi prelungit coșmarul acesta, dacă o agitație nervoasă nu mă deștepta. Lampa mea se stinsese, și dinții îmi clănțăneau în gură de frig. Abia am putut tinde mâna ca să sun. O slugă veni, aprinse iarăș lampa și ieși; eu însă nu mai putui adormi, grozava videnie îmi sta dinaintea ochilor.

– Ce zici de visul meu? mă întrebă doctorul sfârșind. Nu este el oare o profeție?

– Nu știu ce este, i-am răspuns; știu atâta că ies de la d-ta mai trist decât cum am intrat.

Viind acasă, m-am apucat să-ți scriu visul doctorului P... pre care te rog să mi-l tălmăcești, sau mai bine nu-mi zice nimic, căci mă tem s-aud tălmăcirea lui!

Păcatele tinerețelor, 1857, p. 330-334.

SCRISOAREA XXV

(OMUL DE ȚARĂ)

Octovrie 1849

Am petrecut multă vreme la țară, am trăit și mai mult în mijlocul orașelor. Aici precum și acolo, am văzut de aproape oamenii și lucrurile. Cu cât însă înaintez în vrâstă, cu atâta mă pătrund de încredințarea că viața omului de țară este cea mai fericită și mai binecuvântată de Dumnezeu; cu toate aceste mulți se leapădă de ea, ca cum ar fi blăstămată.

Dăunăzi trecând prin satul N., poposii la casa unui răzeș bătrân ce avea încă vro câțiva stânjâni de moșie. Românul mă primi cu bucurie, iar femeia lui mai adăogi un pui cu smântână la bucatele obicinuite. Ne-am pus la masă.

– Văd că petreci bine, moșule, am zis gazdei.

– Bine și nu prea, îmi răspunse; viața noastră, a oamenilor de țară este foarte grea. De aceea am socotit

pre băieții mei să nu-i mai las la țară. Am trei băieți, și am strâns și câteva părăluțe. Pre unul am să-l dau în școală la Iași ca să învețe nemțește, franțuzește și latinește.

– Dar românește nu?

– Ba și românește; dar, vezi d-ta că dacă n-a învăța franțuzește și latinește, nu înțalege românească de astăzi. Acum trebui să știm multe limbi ca să înțălegem pre a noastră. Apoi după ce-a sfârși cartea, s-a face un *logofăt*, ș-a câștiga și el boierie, ori s-a tocmi vechil la niscai răzăși, și s-a zice *advocat* cum îi al nostru, care se judecă de *douăzeci* de ani să ne scoată moșia, și de când se tot judecă ne-au mâncat-o pe giumătate.

Pre cel al doile am să-l dau calfă la vrun lipscan sau la vrun bacal să-nvețe negușitoria, și să aibă și el dugheană când a fi mare. Cât pentru cel mai mic, l-oi da pre lângă vrun boier să slujească, să se facă om, să-l scoată *cirac*.

Încăi știu c-or petrece o viață mai bună; n-or asuda ca tatăl lor să-și scoată pânea din pământ. În Iași, oamenii nu se scoală înainte de răsăritul soarelui, ba încă dorm până la prânzișor. Soarele nu-i pârlește, și ploaia n-o doresc de altă decât ca să le stâmpere colbul de pe ulițe.

– Și pe Anița – adăogi bătrâna – vrând Dumnezeu, om da-o într-un *pansion* să-nvețe a juca și a cânta în ghitară; și unde s-a face o dudură cu capelă și cu rochii mândre, ș-a lua un cuconăș care i-a vorbi tot franțuzește!

– Așa-i că bine am pus la cale? Ce socoți și d-ta? mă întrebă răzeșul.

– Eu socot, moșule, că foarte rău ați pus la cale, și să-ți dau cuvântul. Zici că vrei pre feciorul cel mai mare să-l înveți mai multe limbi și să-l faci logofăt sau avocat. Știi ce-a să iasă dintr-asta? Ai să-ți osândești copilul la o vecinică atârnare; să șadă într-o odaie cu pana în mână, unde a să tânjească ca o floare scoasă din locul ce-i pria, și de unde, după ce-și va petrece cea mai mare parte a vieții, nefiind niciodată a lui ce tot a altora, a să iasă trecut și veșted, și mai sarac decât cum întrase. Să-l faci avocat? Meseria asta cere un talent și o vrednicie deosăbită; de unde știi că copilul d-tale le va avea? Avocat rău s-a putea face, și dacă va mai câștiga și rele deprinderi va veni în rele fapte; se va face un înșălător, un necinstit, un plastograf și... va fi rușinea părinților!

Pre cel al doile zici că vrei să-l dai calfă la vrun neguțitor, adecă vrei să-l înveți de copil a se jura strâmb, și a nu măsura drept.

În sfârșit pre cel al treilea, ai de gând să-l dai în casa vrunei boier ca să-l scoată *cirac*. Bun cuvânt! Atâta numai că acum boierii nu mai scot *ciraci*; însă fiindcă băietul este curățal, a să-l îmbrace c-o *livrea* frumoasă, c-o jiletcă roșie cu șireturi de fir, cu niște pantaloni galbeni și c-un frac nu știu mai cum, pe bumbii căruia a să fie marca stăpânului, ca să se cunoască că-i a lui, cum se cunosc boii din cireadă și caii din herghelie de pre bourul lor. Într-un cuvânt, a să fie *jochei*.

– Ciocoi!

– *Jochei* am zis, care-i o zicere englezească ce însemnează mai tot aceea.

– Mai bine la plug decât în coadă.

– Să venim acum la copila d-tale, mătușă, pre care vrei s-o dai la *pansion*. Îndată ce va intra acolo, n-o să-i mai zică Anița, ce madmoazel Anet (Anette). A să-nvețe a juca polca și a să uite hora. A să-nvețe a cânta în ghitară și n-a să știe a nevedi pânza. Iar cuconășul care-i să-l iai ginere – și care a să se rușineze să se răspundă cu socrii lui – cea întâi treabă ce a să facă, a să fie să-i vândă stânjării de moșie care-i vei da zestre, și după ce-i va bate la talpe, are să-ți lepede fata, pre care-i s-o primești în casă plângând, și n-a să-ți fie

de nici un ajutor, căci a să știe franțuzește, iar nu gospodăria.

– Ce spui, domnule, strigară bătrânii, va să zică foarte rău pusesem în gând? Dar apoi ce ne sfătuiești d-ta să facem cu copiii noștri?

– Iată ce. Să-i dați la dascalul din sat să-i învețe limba lor ca să poată ceti cărțile cele bune care-i învață cum să cinstească pre Dumnezeu, pre părinți și pre mai marii lor, cum să-și împlinească datoriile cătră cârmuirea care se îngrijește pentru binele lor, cum să se ferească de *lene* și de *beție*; și prin urmare cum să se facă buni gospodari. Atunci vor ști că pe ogor cu plugul sub mână și cu inima la lucru, sânt siguri astăzi pentru pânea de mâne, fiindcă ea va atârna numai de la munca lor! Se vor bucura de un aer curat, și vor avea grâne, poame, lăpturi și alte bogății ce le dă bunul Dumnezeu.

Orășeanul trăiește de azi pe mâne. Zdruncinatu-s-a ceva negoțul? să teme că nu va avea pâne pe a doua zi, în vreme ce țăranul este sigur c-a să secere la iulie. În orașe, traiul atârână de la cinci sau șase lei ce poate căpăta un muncitor pe ziua de muncă, iar de se-n-tâmplă să nu găsească într-o zi de lucru, lipsa și foametea i se înfătoșează îndată; la țăară însă, de n-ar fi nicio para, tot nu se teme cineva că nu va găsi ce mânca. Îndată ce omul și-a împlinit datoriile câmpului,

doarme liniștit, și se scoală voios, pentru că nimică nu-l umilește într-un loc, unde toți vorbesc o limbă și se îmbracă deopotrivă.

Anița d-tale, mătușă, în loc de franțuzește va învăța gospodăria de la maică-sa. În loc de rochii cu falbalale, va avea un peștiman curat și o cămeșă de burangic cu altițe cusute de dânsa. Nu va purta capele, ci flori de câmp. Va ajuta bărbatu-său la muncă; își va crește copiii, și va fi mamă bună, soție bună și fiică bună.

Iată ce se vor face copiii dv. dacă vă veți îngriji de dânșii.

— Îți mulțămim, domnule, că ne-ai deschis ochii, îmi ziseră bătrânii. Dumnezeu te-au adus ca să ne scapi de gogomănia ce era să facem. Videm acum că bine trăim noi la țară; de ar trăi și copiii noștri cum am trăit noi! Vom face cum ne-ai sfătuit d-ta; le vom însufla frica lui Dumnezeu și dragostea muncii.

În vremea aceasta, trăsura fiindu-mi gata, mi-am luat rămas bun de la bătrânii țărani, care mă întovărășiră de binecuvântări până ce mă perdură din ochi.

Bucurie!

*Săptămâna, foaie sătească, nr. 8, 27 iunie 1853,
p. 57-60, la rubrica Învățăături religioase și morale.*

SCRISOAREA XXVI

(PROPRIETATE PĂGUBITOARE)

Martie 1850

Sânt unii bătrâni carii ți se fac neapărați, a căroră față dorești s-o vezi din când în când, carii îți vorbesc o limbă veche, îți aduc aminte de o vreme trecută, și sânt – pot zice – ca o hronică vie.

Un proverb zice: „De n-ai bătrân, trebui să-ți cumperi“. Eu, prietene, am norocirea a-mi avea bătrânul meu, pre care nici l-am cumpărat, nici l-am strâns de undeva, ce l-am găsit de la părinți împreună cu ghigilicul tatei și benișelul mamei, relicvie prețuoasă pre care n-aș schimba-o pe cea mai scumpă anticvitate din muzeile Italiei, pentru că jicnicerul Simeon Durac e un bătrân pre atât de vesel cât și nesupărăcios; un fel de Nișcorescu¹ *en bien* petrecându-și zilele, câte i-au

¹ Personaj din comedia cu același titlu a lui Matei Millo.

mai rămas să trăiască pe lumea asta, făr-a se îngriji cât de puțin de ea, fără a se amesteca în intrigă, fără a avea curiozitate. Se mulțamește cu poziția lui și, ca un adevărat filosof, nu dorește să aibă mai mult decât are, adică o răzășie în ținutul Cârligăturii și o casă în ulița Băibăcăriei, pre care le are date cu anul, răzășia unui vecin, și casa unui arhivar de la nu știu care Divan.

Cu cât însă se-nvoiește cu posesorul, cu atâta e nemulțămît de chirigiu; căci acest împiegat public îi plătește foarte rău chiria, sau mai bine zicând, nu i-o plătește nicicum. Bietul meu bătrân îl vizitează regulat de două ori pe zi, cerându-și dreptul; în zadar însă. Arhivarul râde și nu plătește.

– Știi ce, domnule Scripicescu? îi zise el mai dăunăzi, am venit...

– Să-mi cei chiria? Tot aceea și iar aceea. Doina știe, doina cântă.

– Ba nu; am venit să te rog de un lucru.

– A! îndată ce nu e vorba de bani, sânt gata să te-ascult.

– Vezi dumneata, domnule Scripicescu, căsuța mea-i bunișoară. Patru odăițe, ogradă bună cu gard, chiar la uliță...

– He! așa ș-așa. Nu e tocmai comodă. Ferestrele mici, coperemântul vechi...

– Eu tot sânt un bătrân singur c-un picior în groapă, lemn uscat bun de ars; mi-am luat de seamă să ȋ-o dau dumitale, că zău m-am săturat de a tot alerga după plata chiriei. Încai n-oi mai avea supărare și bataie de cap, ș-apoi dumneata mi-i pomeni poate câteodată.

– Mi-o dai mie casa dumitale?

– Dar, și dacă vrei, fă hârtia de dănuire s-o iscălesc, și să mergem s-o întărim la judecătorie.

– Foarte mulțămesc, zise Scripicescu; nu primesc.

– Nu primești?

– Dar ce mă socoți pre mine, arhon jicnicer? Gândești că-s așa de prost să fac o asemenea neguțitorie păgubitoare? Știi că bine îmble să mă pui la mână?

– Cum așa? întrebă jicnicerul, care nu-nțelegea.

– Iaca cum, răspunse Scripicescu. Eu acum țin o casă, a căria chirie...

– N-o plătești, o știu tare bine.

– Și n-am altă grijă. Dar când aș fi eu proprietarul, ar trebui să plătesc pavele, să plătesc curățit de uliță, să plătesc... să plătesc... mai știu eu ce? Să stric gardul, să fac parmaclăcuri. Să prefac ferestrele după plan, s-o acopăr cu tinichea sau cu oale ș.c.l., ș.c.l. Unde m-ar sui astă istorie? Să șed tot cu mâna în

pungă, așa-i? – Ține-ți casa, frățioare; nu ți-ai găsit omul. Nu-mi trebui mie *belea*. Mai bine ți-oi plăti chiria.

– Apoi asta cer și eu; dar când?

– Când? când? – Știi că ești curios?

Zicând aceste, Scripicescu își luă pălăria și se duse la canțelarie, iar jicnicerul Simeon ieși după dânsul, desănădejduit că nu se poate cotorosi de proprietatea lui.

Sănătate!

Gazeta de Moldavia, nr. 26, 13 aprilie 1850,
p. 106-107, cu titlul *Proprietar și chirigiu*.

SCRISOAREA XXVII

(UN PROȚES DE LA 1826)

Martie 1851

În ziua de astăzi, când proțesele au ajuns a fi atât de multe și atât de lungi, când mai nu vei găsi om care să nu aibă proțesul său, socotim că n-ar fi o greșală de s-ar institua o răsplătire națională pentru toți acei ce n-au proțese, fie aceasta o medalie, fie o menție onorabilă din partea cârmuirii.

Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect, căci noi sântem acei ce n-am avut – slavă Domnului! păn-acum nici un proțes, și prin urmare, noi am fi cel întâi care ne-am folosi de acest drept.

În adevăr, lăsând gluma la o parte, se miră cineva când vede *uricele* și *ispisoacele* vechi, care în puține rânduri cuprindeau atât de mult, și *anaforalele* și hotărârile de acum, care în multe rânduri cuprind atât de puțin.

Ne s-au prilejit a vedea o anafora scrisă pe *douăzeci* coale hârtie! adecă de trei ori cât întreg cap. VIII a Regulamentului, și de două ori cât toată partea I a codului civil. Judece cineva acum ce cumplită tortură este pentru șeful statului să fie silit a asculta o dată sau de două ori pe săptămână asemenea *pocitanii*, precum: referat din motivul actei, protest întors cu nadpis, replică cu rezoluție, jurnal în neființă, tratație în complet, osebită socotință după hodul delei ș.c.l., ș.c.l. Fraze barbare care-ți mânâncă vremea și îți irită nervele!

Când eram la București, un om de duh îmi spunea o anecdotă de la 1826 a domnului Grigorie Ghica.

Într-o zi, pîntre alte hârtii, logofătul al doile îi înfățișă o anafora a Divanului pe vro trei-patru coale hârtie.

După ce îi ceti vro două părți din ea:

– Ce-i aceea? întrebă vodă.

– O anafora a Divanului în pricina unor bani ce pretinde Stoica de la Mihali.

– Cine-s aceia?

– Doi neguțitori de aice din oraș.

– Și ce zice Divanul?

– Zice că deși Stoica are dovadă că are să iaie o

sumă de bani de la Mihali, dar Mihali întâmpină că
acei bani erau... fiindcă... pentru că... Să văd ce zice.

– Cetește dintăi, zise Ghica.

Logofătul al doile începu a ceti anaforaua.
Domnul asculta.

Acum era pe la a șasa față.

– Am uitat câte ai spus păn-aice, logofete, zise
vodă. Începe dintăi.

Bietul funcționar, vărsând sudori, reîncepu
cetirea, care acum merse până la închierea ce se
sfârșea cu obicinuita formulă: „Iar desăvârșita hotărâre
rămâne la înțelepciunea m.tale“.

– Și ce hotărâre să deie înțelepciunea-mea, zise
Ghica, când toate zisele și deszisele lor, n-am înțeles
nimic? La început are dreptate Stoica, la mijloc
Mihali, și la coadă și Stoica și Mihali. Aferim! buni
judecători am!

– Și de câtă vreme se lăntuiește pricina asta?

– De patru ani.

– Patru ani! Și pentru ce n-a trimis-o în cercetarea
starostilor de isnafuri, dupre cum e obiceiul între
breslași?

– Nu știu.

– Buiurdiseste-o cătră starostii breslelor ca s-o
cerceteză, s-o puie la cale, și să-mi facă de-a dreptul
mie anafora. Funcționarul făcu ce i se porunci.

Piste două zile, logofătul al doile îi înmână o anafora pe o jumătate coală hârtie, în care erau următoarele: „Măria-ta!

Am cercetat și am hotărât: Stoica să plătească cinci sute lei lui Mihali; pentru care am și băut adalmaș la cârcima lui Badaca¹.

Plecate slugile m.tale.“ (Urmau iscăliturile).

– Mașalla! strigă Ghica-vodă, smuncind hârtia din mâna logofătului, și sărutând-o. O! de s-ar sfârși așa toate judecățile în domnia mea! Ascultă, logofete! Scrie îndată aice pe hârtia asta că întărim această hotărâre și poruncim să nu se strămute în veci.

După ce-a scris logofătul, domnul iscăli, și muhurdarul puse pecetea.

Actul acesta se păstrează și astăzi în arhivele Țării Românești.

România literară, nr. 15, 23 aprilie 1855,
p. 182-183.

¹ Badaca avea pe atunci cea mai vestită cârcimă în București (n.a.).

SCRISOAREA XXVIII (PELERINAGIU)

Octomvrie 1852

- Haide, băieți! încălecați și luați seama la hopuri.
- Unde mergem?
- La Ocnă.

Surugiii s-au uitat lung la mine. Sărmanul! – vor fi zis în gândul lor – oare ce-a făcut de-l trimite la Ocnă? Apoi au încălecat, și chiuind și plesnind, am purces într-un galop furios care a ținut tocmai – două minute! Pe urmă, cu toate opintirile, bicele, strigătele, am început a merge, zicând ca cucoana Chirița:

Of! mări frate,
De ai păcate
Cu cai de poștă să te pornești,
De multă trudă,
De multă ciudă,
Te vezi cu poșta că-mbătrânești.

Căci dacă pleacă,
Colbul te-neacă
Glodu-ți lipește benghiuri pe nas,
Biciul pocnește
De te-asurzește
Și caii poștii alerg la... pas.

Cahin, caha¹ am trecut prin Roman, *am găsit* Bacăul, si am înaintat spre Târgul-Ocnei. Cum am agiuns în valea Călugărei, caii s-au oprit de la sine. Am întrebat pre surugii care e pricina? Ei îmi răspunseră că de mult caii de poștă nu merg decât deshămați păn-în valea Petricicăi, și că trebui să pun boi la trăsură. Fiind dar *că obiceiu*l pământului ajunge prin întrebuințare a se face lege, ca unul ce sânt supus legilor, am tocmiit boi cu care m-am suit și m-am coborât în vro șasă ceasuri până în valea Orășei, întovărășit de surugii, care duceau caii (ce erau acum numai un obiect de lux) în pohod.

De la Călugăra, răcoreala atmosferei, sânineța orizonului, vioșia verdeței îmi arată că întru în regiunea munților. Cu cât de ostenicios este drumul, cu atâta e și pitoresc. Munții vineți ce se văd în depărtare, coastele dealurilor coperite cu buchete de fagi, arini și brazi; Tazlăul ce șerpuiește pe vale înfățișează un

¹ Cu greu, târâș-grăpiș (fr.).

peisaj romantic. Înaintând, am început a videa și sătenii în costumul muntean. Femeile își înfășură capul cu un ștergar, a căruia capete atârnă dinapoi. Găteala aceasta seamănă mult cu a călugăriților dominicane. Am băgat de seamă însă că sângele la munte păstrează încă tipul cel frumos strămoșesc, și n-a degenerat ca la câmp.

Când făceam observațiile aceste fiziologice, înaintam încet-încet spre țelul călătoriei mele. După ce deci, ca din poveste, am mai trecut un deal, o vale și-o limbă de pădure, am zărit în depărtare Târgul-Ocnei, închis între munți, așa fel încât se pare că în văgăuna aceea se sfârșește lumea.

Ajungând în sfârșit, am tras la Camară. – Știi ce este Camara? În adevăratul înțeles, Camara este cantora sărăriilor, dar în ființă ea este curtea Târgului-Ocnei. Aice se concentrează toate interesele, nu numai a rufetașilor, ce și a orășeanilor. De la Camară se împrăstie favorul și dezgrația, dragostea și urgia, binele și răul. Într-un cuvânt, ea este o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată, după gravitatea camarașului.

Aice am găsit pre vornicul A. Vilara, pre care îl cunoșteam încă de la 1828. El mă primi cu acea aleasă politeță ce caracterizează pre adevăratul aristocrat.

Seara ne-am primblat împreună, am vizitat o punte pe Trotuș, făcută de el, care este primblare publică; apoi după câteva robere de vist, m-am culcat și am dormit cum nu dormisem de când purcesesem de la Iași. A doua zi am petrecut-o mai toată conversând cu Vilara. Ascultam cu mirare pre omul acesta, ce a jucat o rolă însemnată în patria sa, cu ce dezgust și căință vorbea de politică, el care mai toată viața ș-o petrecuse în intrigile diplomației și în zbuciumările politice.

– Nu voi să văd jurnale – îmi zicea el – nu voi s-aud de gazete, mă mulțănesc a fi vesel și liniștit. După ce mă voi înturna de la băi (era gata să se ducă la Franținsbad), o să fac din orășelul acesta un ermitagiu de odihnă și de plăcere. Acum haidem să ne primblăm, adăogi zâmbind, să împrăștiem seriosul convorbirei prin vederea frumusețelor Ocnei.

Era aproape de miezul nopții, când după primblare am mântuit vistul, iar când bătură 12 oare, Vilara nu mai era! O apoplexie trăsnitoare curmase firul zilelor sale.

După patru luni trecute, încă cu groază îmi aduc aminte de acest moment! În adevăr, poate fi ceva mai fioros decât a petrece cu un om în toată puterea vieții, și în spațiul de câteva minute a-l videa mort? *Sic transit gloria mundi!*²

² Astfel trece gloria lumească (lat.).

Cea întâi datorie a fost să vizitez pre boierii moldoromâni din care se compune soțietatea, și am avut prilej a cunoaște că fuzia între munteni și moldoveni face mari progrese aice, căci deși într-un colț de țară, în T. Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate română, ce era odinioară proverbială. Tot ce se mai poate adăogi este că bărbații sânt foarte *buni*, și femeile foarte *amabile*. Apoi, pesemne aerul, sarea, Trotușul ș.c.l. contribuie a face ca damele ocneane să aibă cei mai limpezi și mai ucigași ochi din toată țara.

Un tânăr vesel și de duh, rudă și prieten al meu, îmi spunea că el își închipuia în naivitatea sa de provincial, că împoporarea Târgului-Ocnei se alcătuia din acei iertați de la munci, pre care guvernul, în părinteasca sa îngrijire, îi coloniza acolo, pentru ca având ei totdeauna în privire gropile osândeii, să se pocăiască și să se facă din răi, buni. Curiozitatea, ori mai bine zicând păcatul sau norocul lui cel bun îl îndemnă să vie la Ocnă; dar aici se încurcă așa de bine, încât se trezi însurat cu *o iertată* (cum o numește el) damă, pre atât de plăcută cât și bună soție³.

Trei lucruri sânt de văzută și de studiat aice: turnul precistei, ocnele și – părintele egumenul.

³ Tânărul acesta (Pascal Vidrașc) nu mai este! Cruda morței coasă îl săceră înainte de vreme (n.a.).

Turnul e o zidire foarte curioasă. El este patrat, de o circonferință de 12 stânjini, și de o nalțime de 5-6. Se cunoaște că a fost zidit cu mult mai înainte de monastire (care și ea dată de vro două sute și mai bine ani), și că menirea lui n-a fost de a servi de clopotniță.

Gios are o încăpere mare, care a fost, cum se vede, magazie sau închisoare. Despre nord, te sui pe o scăriță la o nalțime de 15 palme, și între într-o săliță îngustă, unde cel întâi lucru ce ți se înfățișează este – spânzurătoarea! Un grindei de stejar stă prins în zid de amândouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anina ștreangul. Calăul n-avea decât să învâртеască grindeiul ca să sugrume pre pațient! În dreapta acestui coridor este o ușuliță pre care te cobori pe o scăriță dreaptă și îngustă – putredă acum de vechime – într-o închisoare subpământeană, fără lumină, fără aer, și de o adâncime grozavă. Acolo cine știe câte jertfe au fost! Câte suspine au înădușit groasele ziduri a turnului! câte blăsteme vărsau asupra tiranului rafinat ce l-a zidit acele buze ce vineau de amuțeau învinețite sub spânzurătoarea ce stă dinaintea ușii! În dreapta coridorului este o scăriță pe care suindu-te, între într-o camară boltită cu ferestre strâmte, care servea spre schingiuirea prizonierilor, precum se cunoaște de pre gura unui cuptoraș ce se vede la

întrarea acestei închisori, în care negreșit se înfăbătau uneltele schingiuirilor. Mai suindu-te, găsești încă o altă camară boltită, și mai sus stau aninate clopotele monastirei. Un clopot mare, vechi și spart, cu glasul său cel dogit, vestește ocnenilor când este sărbătoare.

Oare cine a fost Tiberul⁴ ce a făcut turnul acesta, care ne amintește de niște timpuri de barbarie, ce din norocire s-au cufundat pentru totdeauna în noianul vremii? Oricât am căutat, nicio inscripție, nicio dată nu am aflat; chiar în cronicile noastre și în tradițiile poporului nu găsim nimic.

De la osânda veche, m-am dus la osânda nouă, la gropile de sare. Nu mă voi întinde a descrie modul lucrării minelor și starea arestanților. Aceste vor fi obiectul unei scrieri mai serioaze, pre care îmi propun a o face, căci impresia ce mi-au lăsat e mahnicioasă.

În risc de a fi numărat între ruginele literaților, nu mă pot opri de a face o comparație mitologică. Oare Vălcica nu seamănă ea cu Aheronul⁵, și gurile ocnilor cu întrările imperiului lui Pluton⁶? Ascultând vuietul

⁴ Împăratul roman Tiberiu (14 d.Hr.-47), pe care Tacit îl prezintă în culori întunecate.

⁵ Unul din fluviile infernului.

⁶ Infernul.

ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopul făurind fulgerele lui Joe.

Să venim acum la a treia curiozitate, adică la părintele egumenul, de la care văd acum că trebuia să încep, după proverbul: *in Jovem principio*.⁷

Preacuviosul arhimandrit Paisie Ocneanul, egumenul sfintelor monastiri Precesta și Raducanu, e în adevăr o curiozitate.

Să nu se pară un paradox această zicere.

Cum să nu se socoată curiozitate părintele Paisie, care, deși grec, nu seamănă nicicum cu grecii? Noi avem dreptul a-l reclama de patriot al nostru, căci de treizeci ani trecuți de când este cu noi, prin faptă și prin grai, acest bărbat s-a găsit totdeauna în frunte, când a fost vorba de vro îmbunătățire obștească, de vro binefacere particulară. Chiar astăzi, ocuparea sa este de a vizita școala publică și spitalul (care este unul din cele mai bine ținute din toată țara) a cărora este inspector acum de douăzeci ani.

Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit? Cum să nu fie raritate un călugăr care n-are nici caretă, nici armasari, nici... tabieturi?

Lumea însă vorbește că are bani. Întrebându-l dacă e adevărat, îmi răspunse că din împrăștiat, el urmează porunca apostolică:

⁷ Pe Jupiter la început (lat.).

Μὴ κτήσεσθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον ⁸
μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν.

Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde șade singuratic și liniștit cu fratele său, protosinghelul Neofit, cu care nicicum nu seamănă, căci cu cât egumenul este econom, cu atâta frate-său e risipitor. Orice câștigă cu epitrahilul împărțește la săraci; și în vreme ce egumenul se ocupa de lucruri ce le socotea serioase, părintele Neofit plânta o viță de vie la fereastra chilioarei sale.

Via a crescut, a coperit chilia, și s-a întins piste zidul monastirei. Cine știe dacă, când lucrurile părintelui Paisie, ce se par acum temelnice, nu vor mai fi, via monahului Neofit nu va produce încă rod și umbră!

Am zis că acești doi cuvioși locuiesc în m. Raducanul, fără să vorbesc încă de ea; scapare pre care mă grăbesc a o îndrepta.

Monastirea Raducanul e situată în cea mai frumoasă poziție, pe o stâncă din malul Trotușului (la care am a mă înturna cu plăcere). Zidirea n-are nimic de însemnat; ea seamănă cu toate bisericile făcute pe atunci. Deasupra ușei se cetesc aceste versuri:

⁸ Nu adunați aur, nici argint, nici aramă în chimirele voastre (gr.).

„VELEAT AΨΣB

Mult pre-dulcelui Hristos
Robul său cel credincios,
Lăcașul tău au zidit,
Foarte l-au împodobit
Lumina dar acea cerească
Prin ruga ta să moștenească
Radu Racoviță vel logofăt,
Cu a lui soție Maria, ctitori
Sânt cu fiica lor Ilinca,
La această biserică pre-sfântă.

P.V. mai 20

Après avoir réglé les fortunes publiques,
J'ai donné des leçons aux plus grands politiques.⁹

Cum îți pare inscripția această pretențioasă? Ce zici de franțuzeasca din ea? Ce înțelege prin *régler les fortunes publiques*? Eu prepun că d. logofătul Racoviță – a căruia țărână fie ușoară! – numea *regularea averilor obștești* hotărârile drepte sau strâmbe care da prin cărțile de judecată ce slobozea de la logofeție.

Donner des leçons aux plus grands politiques nu-ți pare a semăna cu o epigramă îndestul de bufoană? Dovadă că de măgulirile linguşiei dreptul simț se

⁹ După ce am pus în ordine averile obștești,
Am dat lecții celor mai mari oameni politici. (fr.).

întunecă, și deșertăciunea face pre oameni să-și sape nerozia în peatră.

Dar să lăsăm vanitățile oamenilor, și să venim la frumusețile ce natura le răspândește aice cu atâta îmbelșugare.

Toate dealurile ce împregiură orașelul sânt încununate de grădini și de vii care produc în singură podgoria Ocnei aproape la 150 mii vedre de un vin foarte bun, și însă vin vechi nu se găsește! Întrebând pre un localnic de ce nu au vin vechi? el îmi răspunse că: ei n-au obicei să-l lasă să se învechească. Răspunsul este nu numai caracteristic, dar și potrivit; căci în adevăr, sărbătoarea și duminica vezi toate crâșmăresele gătite, ademenind cu ochii lor cei negri pre trecători. Curteni, șavgăi, târgoveți, rufetași, în crâșmă sânt toți egali dinaintea lui Bacus. Pretutindene auzi câte o scripcă, câte o cobză; și apoi când aburii vinului și ochii crâșmăresei au produs efectul lor, încep horele, râsurile, tropotele ș.c.l., și când, îndeseară se întorc pe acasă șovăind și cântând, cei de piste vale vrând să treacă puntea îngustă de pe Trotuș, adese cad în el: dar fiindcă *au și bețivii un Dumnezeu*, și fiindcă Trotușul e vechiul lor prieten, el îi primește în răcoroasele sale ape fără primejdie, îi îmbrățeșează, și-i trimite pe acasă scăldați și desmețiți.

Nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel decât acest nobil râu, care după ce iese din munții Transilvaniei, și după ce își face loc pîntre stînci și scaldă T. Ocnei, primind în sânul său Slănicul, Cașinul, Oituzul, Tazlăul și alte mai mici pârâie, merge de se aruncă lângă Agiud în Siret. Știi însă că și Trotușul – ca tot ce este mare și frumos – are și el zavistnicii săi? și știi care sînt aceștia? – Slănicul și Vălcica.

Câteodată, când ploile se varsă în munți, Slănicul îmflat de șiroaiele ce curg în el, socotindu-se că ar fi și el ceva, îngâmfat și turbat, se aruncă rostogolind petre și bolovani, și despicînd cu furie apele Trotușului, merge până ce se perde în el. Alteori, dacă plouă spre nord-vest, Vălcica, caprițioasa Vălcică, acest pârâiaș neînsemnat, pre care un copil îl poate păși, se face atît de mare încît adese prăvale carele încărcate. Ea se repede ca să îmbrățișeze pre mîndrul râu – pre care îl curtenește de atîta ani fără vreo ispravă – însă el, desprețuindu-i cocheteriile, nu suferă ca cristalinele lui unde să s-amestece cu apele sărate și noroioase a acestei bătrâne desfrînate, încît e o deșănțată privire a videa cum apa tulbure a Vălcicăi curge prin Trotuș făr-a se amesteca cu el.

Trotușul e odorul cel mai prețios și mai iubit a ocnenilor. El este mîngăierea lor, panaceea lor

universală, idolul lor; când se scaldă în valurile lui, ei cred că își spală și păcatele.

Trecând podul, găsești *Grădina lui Nastasache*, la poalele muntelui Măgura. Aice este un izvor de apă minerală. Iată ce zice de el doct. Fătul în descrierea sa despre apele simple și minerale: „Apa acestui izvor este limpede, însă brânzoasă, ca una ce are niște flocușori într-însa, care se așează pe fundul vasului îndată ce s-au turnat apa în pahar. În privirea acestor flocușori, socotințele sânt deosebite; unii zic că aceste n-ar fi altă decât carbonat de magnezie, alții zic că ar fi hidrat de pucioasă ș.c.l”¹⁰ Adecă cu alte cuvinte va să zică că apa nu e analizată, și că nu știe nime din ce atomuri se alcătuiește. Cu toate acestea, vara năvălesc mulțime de bolnavi la cură. Aice sânt odăi prea bune, și o îngrijire foarte de lăudat din partea proprietarului. Grădina aceasta e și primblarea favorită a orașenilor, carii păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther:

Wer nicht liebt Wein, Weiber und Gesang
Der bleibt ein Narr sein Lebenlang.¹¹

¹⁰ Citat din cartea *Descrierea și întrebuințarea apei simple și a apelor minerale din Moldova compusă de Dr. A. Fătul*, Iașii, 1851, Tipografia româno-franceză, p. 176.

¹¹ Cel care nu iubește vinul, femeile și cântecul
Acela rămâne un nebun toată viața. (germ.).

În zile de sărbătoare, neguțitorițele, gătite și ferchezuite, vin de se rătăcesc prin aleele livezii; și apoi, când *rătăcirile* sânt mai serioase, se suie suspinând și bătându-și pepturile în deal la schitul din Măgură, de unde ca niște alte Magdaline se întorc pocăite; atâta numai că pocăința ține numai până ce se coboară în vale.

Voind a vizita Măgura, m-am dus cu trăsura până la Troiță. De aice a trebuit să ne suim – eram mai mulți – pe gios pe o cărare strimă și stâncoasă. Câte puțin-puțin, drumul făcându-se mai greu, am început a simți obosirea, și când după cinci patrare de oară am agiuns la sehăstrie, eram îndestul de osteniți. Însă când, după atâte stânci pe care ne urcaserăm, am găsit verdeață, pomet și apă; când am văzut încântătoarea priveală ce se întinde de pe vârful muntecelului acestui, am uitat toată osteneala suitului.

Câțiva pustnici uitați de lume viețuiesc aice singurateci, în desăvârșită lipsă și nevoie.

Îmi propuneam a mă duce și la băile de la Slănic, dacă doctorul Șaroș nu mă înturna din hotărârea aceasta. Nu m-am căit nicidecum, când m-am încredințat de starea în care fu Slănicul în vara aceasta.

Sânt 20 ani trecuți de când d. Șaros, unul din cei mai buni doctori ce am cunoscut, locuiește în T. Ocnei.

El e singurul localnic care n-a căpătat friguri, când au intrat Bem cu honvezii lui aice. Ocnenii sânt foarte norociți; ei au doi doctori, pe d. Șaroș și Trotușul; de aceea, nici se sparie ei când se bolnăvesc; unul sau altul trebui să-i vindece.

Ploile ce nu încetau făceau monotonă viețuirea la T. Ocnilor. Urâtul începuse, și *spleenul* nu era departe, când deodată se făcu un mare zgomot pintre călugari. Ce era? Ministrul cultului sosise.

Asta fu o mare norocire pentru mine, căci nu puteam decât să câștig moralicește în adunarea d. G. Cuza, pre care, oricât de mult îl stim, nu pot în capitalie a-l supăra, precât doresc, cu vizitele mele. L-am întovărașit la m. Bogdana, unde părintele egumenul Antonie Dumbravă ne găzdui și ne ospătă patrioticește.

Această monastire zidită și înzestrată de răpăusatul logofăt Solomon Bârlădeanul și jupâneasa sa – a căroră morminte se văd înăuntru bisericei – este foarte bine ținută. Fostului egumen, răpăusatului arhimandrit Teofilact, ea este datoare cu cele mai multe îmbunătățiri; pagubă numai că e situată în așa sălbatec loc, favorit adăpost a urșilor. Părinții ne spuneau că, adeseori, urșii care sânt mai devoți îi vizitează. Socotirăm deci de cuviință să le facem și noi o contravizită. Planul se făcu, se adoptă, și se și puse în lucrare.

În vreme ce ne pregăteam pentru această espediție, unii din amatorii ce erau să ne întovărășească începură a ne spune feluri de anecdote. Unul, cum un urs a îmbrățoșat pre un vânător, care de atunci nu mai îmbrățoșează pre nime; altul, cum un alt urs a smuncit sineața din mâna vânătorului, și i-a sfărmat-o de cap. Altul iar, cum un al treile urs a luat pre un vânător subsuoară, și l-a dus în bârlogul său, unde l-a făcut beefsteak¹² pentru puii săi; altul cum... ș.c.l.

Toate aceste povestiri mai mult sau mai puțin istorice mă făcură a gândi că eu – vânător de iepuri și de prepelițe – o să fac o tristă figură, când mă voi întâlni c-o dihanie care fără multe complimente te ia în brațe; și cam cu rușine mărturisesc că începui a perde ceva din gustul vânătoarei. Nu știu, ideea aceasta, sau îmibuibătoarea cină a părintelui egumen făcu că a doua zi cu adevărat eram bolnav, încât d. Cuza fu nevoit a mă lăsa să beu ceai în chilia arhimandritului, iar d-lui cu ceilalți se sui în munte. Din norocire, urșii, ca niște urși cu judecată, simțind că au a face cu un vechi vânător, nu cutezară a da ochi cu acest boier.

Păn-a nu pleca din T. Ocnei, m-am dus la Onești ca să vizitez pre proprietarul, cătră care mă leagă o

¹² Biftec (engl.).

veche prietenie. — Pe înfloritele șesuri a acestor frumoase domene, unde Cașinul și Oituzul se varsă în Trotuș, se primblă cocostârcii, coțofenele și turturelele, care de aici nu se duc mai departe. Deși dorința mea se învoia cu a d. Aslan de a rămânea mai mult la Onești, grăbindu-mă a mă pregăti ca să mă întorc la Iași, n-am putut zăbovi decât o zi, o zi de acele pre care romanii le însemnau cu o peatră albă.

În sfârșit am părăsit acest târgușor, unde, departe de intrigi și de supărări, petrecusem două luni de odihnă și de negrijă. I-am lăsat rămas bun, făgăduindu-i a-l revedea cât mai curând.

La Roman am găsit colb, am întâlnit judani trențoși; aceste îmi prevesteau apropierea capitaliei.

Când am zărit cele patru turnuri a mitropoliei, ce stau ca o masă răsturnată cu picioarele în sus, soarele scăldat într-un nour pulberos se ascundea după muntele Pionul. Χαίρε! ¹³

Gazeta de Moldavia,

nr. 68, 4 septembrie 1852, p. 167-169;

nr. 69, 8 septembrie 1852, p. 171-172;

nr. 72, 18 septembrie 1852, p. 184-185;

nr. 74, 25 septembrie 1852, p. 191-192,

cu titlul *Pelerinagiu la Târgul Ocnei*.

¹³ Salutare! (gr.).

SCRISOAREA XXX

(BĂILE DE LA EMS)

August 1855

Facultatea din Berlin ne trimisese la Ems. Vrând-nevrând, deci a trebuit să o ascultăm: ne-am suit în vagon și: mână băiete! Mână băiete, adecă, șuieră mașină!

După ce ne-am oprit o zi ca să vizităm Hanovru, ne-am urmat călătoria până la Colonia, unde trebuia să lăsăm feara de uscat ca să luăm pre cea de apă.

Cel întâi lucru a unui călător, după ce ajunge în Colonia Agripina, este să vizite domul (această biserică măreață, cea mai mare zidire de stilul gotic din lume, care, începută la 1248, nu e încă gata, și nici va fi în timpurile noastre), și apoi fabrica lui Jean Marie Farina, care are privilegiul a parfuma cu apa lui ambele emisfere, însă înformându-ne de locuința acestui

vestit distilator, ni se răspunse că în Colonia sânt 23 de Jean Marie Farina, și toți se zic cei adevărați.

În câteva oare, vaporul te duce la Coblența, stație a călătorilor pe Rin, unde vapoarele se urmează regulat ca omnibusurile.

Eram acum aproape de sfârșitul drumului nostru. Am luat o trăsură care într-o oară făgădui să ne transpoarte la Ems. Chirigiul nostru trecând pe sub tunurile cetății Ehrenbreitstein, zidită pe coasta unui deal în dreptul Coblenței, ne spuse că artileriștii prusiani zic că cetatea aceasta nu se poate lua nici cu un chip. Nefiind competenți în asemenea materie, l-am crezut ușor.

Curând intrarăm în ducatul de Nassau, care numără 38 mile patrâte, adecă ceva mai puțin decât un ținut al nostru. Nimică mai frumos și mai pitoresc decât drumul acesta pe o șosea minunată, care după ce atinge țărmurile Rinului, unde se vede de ceea parte frumosul palat de Stotzenfels, apoi cotigește și apucă malurile Lanului. O cavalcadă de engleze călări pe magari ne anunță că intrăm în oraș. Oraș! Vorbă mare! Mai nimerit am zice sat, dar sat alcătuit de vro șaptezeci de frumoase oteluri ce se întind pe o vale îngustă pintre care curge Lanul. Aice toate casele sânt făcute nu pentru proprietarii lor, ci pentru străinii ce

vin; de aceea, de la octomvrie și până la mai, Emsul este pustiu, însă cum se arată primăvara, el începe a se găti ca să priimească mulțimea călătorilor, pre care îi aduc la izvorul tămăduirii, din tuspatri puncturile cardinale, regulat de două ori pe zi, trăsurile de la Coblența. Atunci începe a se desmorți Emsul, începe a trăi din mila fântânei Keselbriunen care dacă s-ar întâmpla să sece, zău nu știm ce ar face locuitorii lui.

Poziția acestui orașel e atât de romantică, îngrijirea atât de mare, încât nu te poți opri de a nu te plăcea în paradisul acest încântător, deși șiderea în el te ține cam scump.

După ce ne-am așezat la otelul des Quatre Saisons¹ unde fusesem recomandați, ne-am grăbit a ne duce să vizităm locul unde neguțitorii își vând feluri de scumpe nimicuri.

Ne-am primblat prin grădina și frumoasa alee ce se întinde de la izvor până la casa cu patru turnuri. La urmă, am intrat în salonul de conversație. Aice era întinsă o masă lungă îmbrăcată cu postav verde, în mijlocul căriia sta o ruletă, coțcă privilegiată care scurge pungile străinilor, căci alteța sa duca de Nassau nu învoiește supușilor săi să joace jocuri de hazard. Am găsit acolo mai mulți moldoveni cunoscuți.

¹ Hotelul celor Patru Anotimpuri (fr.).

Moldovenii au ajuns acum, de unde nu-i sameni, acolo răsar.

Băile de Ems sânt frecventate de o soțietate aleasă. Pe la începutul timpului curei vin nemții, rușii, leșii; iar în iulie năvălesc francezii și englezii; atunci nemțoaicele se eclipsează de crinolina și volanele parizienelor; însă deși eticheta face petrecerea îndestul de monotonă, cel puțin ai mângăierea că te găsești într-o adunare cumsecade. De la 7 și până la 9 oare, vezi trecând pe promenadă feluri de figuri care de care mai țațoșe.

Vezi acest ofițer ce se primblă la braț cu un june elegant în civil? Unul e duca de Meiningen și celalalt prințul Gheorghe de Prusia. Iată contele de Morny. Văzându-l cineva fără nici o decorație, vorbind operă și *Bois de Boulogne* cu contesa d' Imécourt, ar zice că e un fașionablu de la *jockey-club*, iar nicidecum prezidentul corpului legislativ, și intimul lui Napoleon III. Dar figura astă poznașă ce face să râdă pe duca de Richelieu? Acesta-i Levassor, comicul de la *Palais-Royal*, care a venit aici ca să ne facă să petrecem câteva seri vesele.

Iată doamna Calerghi, fiica lui Neselrode, prințesa Rezinska, contesa Potoțca ș.a. Dama astă tomnatecă dar plăcută încă, întovărășită de două fete

atât de elegante una altia, încât nu le-ar putea cineva deosebi dacă, prin un joc a naturei, n-ar fi una brună și alta blondă, dama asta e o americană bogată ce nu-i nici prințesă nici marchiză; republicanii acești de piste ocean sânt mai presus de asemenea deșertăciuni. Ea e doamna Hutton, nimic mai mult; dar, zău! dacă lumea nouă produce asemenea frumuseți, nu știu de ce mai șede cineva în cea veche?

O, ce toaletă eccentrică la dama astă mică ce dă brațul marchizului de Chabannes, dar cât o prinde de bine, și cât e de gentilă miss Sheppart!

— Miss Sheppart? Ce-i aceea?

— E o mlădiță a Albionului răsădită în macadamul Parisului. Mai mult nu știu, și nici vreu să vă spun.

Nu vă mirați de eleganța toaletii astei dame nalte și palide. Dumneaei e madama Gerson. Toate aceste bogate atururi iese din magazinul bărbatu-său, cel întâi (magazinul vreu să zic) din Berlin.

Pe bancul acela, lângă câțiva lorzi englezi, șade generalul rus Enghelhard, ce vorbește c-un june ofițer din marina franceză, care-și perdu un picior la Crâm. Ei fumă și conversează cu atâta familiaritate, încât n-ai gândi că sânt dușmani.

Precum vedeți, nu se poate nime jălui că nu e în bună companie, dar — o rezic — petrecerea e sarbedă, și viața îndestul de monotonă.

La 5 oare dimineața alergi la izvor, și până la 9 înghiți la apă caldă primblându-te – dacă nu plouă – prin grădină, și ascultând orhestru. Aice întâlnești tot aceeaș soțietate, însă în haine de baie. Dacă vremea e închisă, vezi englezii învăliți în mari șaluri de lână, care le dă o înfățișare foarte poznașă; iar în boneta și capotul acesta, n-ai găci pre dama cea elegantă ce-ai întâlnit-o aseară la promenadă. La 9 oare nu mai vezi pre nime la izvor. Toată lumea s-au tras pe-acasă ca să dejune, și să-și facă toaleta, încât două oare prome-nada și salonul sânt deșerte. La 11 încep a ieși. Ia seama bine să nu te adimenească magararii care te-aș-teaptă cu dobitoacele lor la scară. Mossie! Mossie! Vollen Sie reiten?² îți strigă cu toții. De cumva din ochi-ți prepun că poate mai te-ai îndupleca a face o cursă, te-ai prăpădit! Te vezi încungiurat, înhățat în brațe și pus pe un magar care pleacă fuga, dudit cu bățul dinapoi de cornacul său, încât când te trezești, ești acum pe potica muntelui. Dacă ai scapat de cursa asta, n-ai decât a te duce în salon, unde jucătorii s-au adunat, sau la cabinetul de cetire, unde curiozii răscolesc jurnalele, ori la colonadă, unde lălăii cască gura pe la mărfurile expuse prin magazine.

² *Monsieur! Monsieur!* (fr.) *Wollen Sie reiten* (germ.) = Domnule! Domnule! Vreți să călăriți?

Dar a trecut o săptămână. Ai călărit pe mai mulți magari, ai vizitat Nassau, Stoßenfels, Kemenau ș.c.l., toți munții și colnicele. Cunoști toate obrazyele cu care te întâlnești mai de multe ori pe zi; ai învățat de rost toate polcele ce le execută orhestrul, ai făcut inventariul tuturor bagatelelor din colonadă, ți-ai cercat norocul la ruletă, ți s-a lăncezit sufletul de apă caldă, în sfârșit poate ai avut noroc ca noi, să râzi de cântecele lui Levassor, să ascuți încântătoarea vioară a lui Vieuxtemps, și fărmeătorul glas a privighitoarei nordului Jenny Lind, ce să mai faci? monotonia te-a săturat, și urâtu începe a se ivi.

Atunci contele Bismark, comisarul ducăi, iscodește vro nouă petrecere. Vezi anunțat odată că mâne fiind ziua aniversară a a.s. ducăi, va fi ilumație strălucită, serenadă cu muzică și armonie la redută. Poți vedea toate aceste pentru un florin? Altă dată, că la promenadă va juca muzica militară. Nu te-amăgi însă; ai s-auzi tot acele arii, tot de acei muzicanți, dar în haine militărești. Uneori e un *steeple chase*³ de nou soi. Într-o dimineață am văzut că se strânsese toți magarii din Ems și împregiurimi, cu urechiații lor cursieri. Întrebând ce va să zică asta, un poznaș ne răspunse să se pregătise cavaleria ducăi de Nassau ca să meargă să iaie Sevastopolul; era o alergare de

³ Alergare (hipică) cu obstacole (engl.).

magari, unde biruitorul se poartă pe una și singura stradă a Emsului, ca un triumfător roman.

Ne se mai spusese că codrii ducaturului sânt plini de vânat, și că poți căpăta ușor și ieftin voia de a vâna, întovărășit de un pădurar; încât dacă te vei scula înaintea soarelui, și te vei înturna după apusul lui, negreșit poți întâlni două, trei căprioare; dar ți se dă de știre că nu poți trage în dobitoc, decât dacă are mai bine de un an, sau mai puțin de zece. Atunci cercetezi...

– Metrica căprioarei?

– Ba nu; dar când trece dobitocul, te întorci către pădurar și-l întrebi: – Ce vrâstă socoți că poate să aibă căpriorul acesta? Pădurarul se uită cu o căutătură ispitită, și-ți răspunde: „unsprezece luni“! sau „doi ani și jumătate, poți să-l împuști“. Mai de multe ori vânatul se folosește de conversația asta, și se face nevăzut; se întâmplă însă uneori, de ai vreme să tragi și să cadă. Atunci pădurarul ia dobitocul, care e destinat pentru masa ducăi, și îți lasă mulțămirea să te crezi bun vânător.

Frunzele însă încep a îngălbeni, avgust e către sfârșit, și nopțile s-au mărit. Nu-ți rămâne atunci altă de făcut, dacă nu vrei să perzi toată iluzia Emsului, decât să alergi iute la Coblența, să te sui în cel întâi tren, fără să mai întrebi unde merge, și să te duci – unde te trage inima sau interesul.

Păcatele tinerețelor, 1857, p. 359-364.

DIVERSE

3454

„TRIIZECI ANI SAU VIAȚA UNUI JUCĂTORI DE CĂRȚI“

[Prefață la ediția I]

Traducătoriul aceștii drame nu au privit la nimic altă, dându-o la lumină, decât la folosul ce poate ar veni din ea și la mulțămire cetitoriului. El au fost martor întipăririi ce au pricinuit asupra privitorilor când s-au reprezentat franțozește, și cunoaște că epoha această poeticească a reformii ș-a civilizații nu mai puțin este și epoha literaturii, în care fiiștecă adevărat moldovan ar trebui să stăruiască (precât și în orice poate) a îmbrătoșa patria sa preste care, după atâta întunerice de nenorocire, începu a să răvărsa o rază de lumină.

Teatrul îi o oglindă. Tot ce este în lume, în istorie, în om, să privește. El învie pe eroul mort și după trecire de veacuri, îl aduce de înflăcărează iarăș simțire și ini-ma privitoriului. El înfruntează pe cel rău, arătându-i subț o alegorie frumoasă toată urâciune și deșăduire năravului său, și, criticând pe cel trecut, lovește și arată cu deșitul pe cel de față.

Cât pentru cuvintile streine ce el au întrebuițat în traducire, de îl vor întreba de unde sânt zicirile aceste, va răspunde, cu un literat bărbat român, că „sânt de acolo, de unde este toată limba noastră, de unde sunt

zicirile: om, cap, ochi, urechi, nas, dinte, limbă, barbă, braț, mână, apă, vin, făină, masă, casă ș.a. Va mai adăogi că fieștecare limbă, când au început a să cultiva, au avut trebuință de numiri nouă pe care sau și le-au făcut de sine, sau s-au împrumutat de acolo de unde au văzut că este izvorul științelor ș-a meșteșugurilor. Grecii s-au împrumutat la finicieni, arapi, egiptieni, asirieni ș.a.; romanii de la greci; cestelalte nații ale Europii de la romani. Noi asemenea urmăm, mai vârtos când avem de unde. Noi nu ne împrumutăm cu cuvintile ce ne lipsesc, ci le luăm ca o moștenire de la maica noastră (latina), și ca o parte ce ne să cuvine de la surorile noastre (ital., franț., span. și port.).“¹

În sfârșit, traducătoriul aceștii drame o supune fără sfială criticii. Să roagă numai lui Dumnezeu să-i dăruiască îndelungul trai a lui Matusala², ca doar să va învrednici a auzi pe ștenă limba patriei și a vide în locul lui Polcinel și a lui Arlechin³ reprezentându-să virtuțile și eroiceștile fapte a Ștefanilor și a Alexandrilor.

1835, martie

*Triizeci ani sau viața unui jucători de cărți,
melodramă în trii zile, tradusă din franțozește de
caminariul C. Negruțți, Eși, în Tipografia Albinii, 1835.*

¹ *Gramatică românească* de I. Eliad. Tipărită în București, 1828, în 8. La prefață, fila XXVI (n.a.). Negruzzi a operat unele modificări în textul lui Heliade.

² Matusala sau Matusalem, personaj biblic despre care legenda spune că ar fi trăit 969 de ani.

³ Personaje din *commedia dell'arte* italiană, care au circulat apoi pe scenele Europei.

CÂNTECE POPULARE A MOLDAVIEI

Natura voiește ca omul să-și cânte plăcerile și suferințele. Prin cântecele sale, el își zugrăvește gândul, naravurile, faptele, într-un cuvânt, toată ființa sa; cântecul este o răsfrângere a sufletului său.

Precum și în Europa civilizată, locuitorii dealului au deosebite vorbe și obiceiuri de locuitorii văiei; precum orice târg, orice sat are a sa particulară fizionomie, fieștecare țară are cântecele sale, a căror muzica și poezia sunt potrivite cu firea pământului său și caracterul locuitorilor ei.

În țările friguroase, muzica este rece, ca și pământul; iar de ce te apropii de climele stâmpărate, vezi că fieștece nouă zi este înzestrată cu nouă frumuseți. Circulația sângelui, făcându-se mai repede prin încălzirea razelor soarelui, este pricina astei plecări atât de vii spre desfătare. Cu cât un norod e mai apropiat de amiază-zi, cu atât mai mult îndemnul acesta se face mai iute, mai puternic. O natură îmbelșugată se îngrijește de toate trebuințele omului; florile și poamele sunt tot pe același arbure. După zile

frumoase urmează nopți și mai frumoase, și vremea se numără nu după ceasuri, ci după plăcere. Din aceasta vine astă trândăvire, acest drag farniente, astă sâlnică plecare către joc, cântare, danș și plăceri a simțurilor.

Moldavia, atât prin poziția sa geografică, cât și prin climatul său, se poate socoti între țările organizate pentru muzică. Moldovanul, de un natural vesel și molatec, e puțin grijaliv pentru a doua zi. Mulțumit în coliba sa, sigur că semința ce au aruncat-o într-un pământ abia brăzdat are a-i da însutită roadă, gândește numai la astăzi, iar pe mâine îl lasă în voia Domnului. În toată duminica, adunându-se la casa unui bătrân, flăcăii și fetele alcătuiesc o horă. Matroanele vorbesc de gospodărie, iar bătrânii șezând pe prispă și privind la fiii lor, au acel aer patriarhal, care nu-l găsești astăzi decât în omul sătean, necorcit cu alte nații, căci păstrează încă toată simplitatea primitivă. Câte puțin-puțin, danșul se înfăbântă; moșnegii, care bătea măsura întovărășind cu glas tremurând pe lăutarul ce strigă în gura mare, lăsând abia să se audă tonurile scârțietoarei lui vioare, sar, se amestecă pîntre tineri și încep a dănța, încuragînd cu pilda lor pe junii mai rușinoși. Atunci lăutarul strigă și mai tare, și, ca să înveselească pe dănțași începe:

Gheorghe! Gheorghe! Și Marine!

Țineți nevestele bine,

C-oi veni-ntr-o seară bat

Ș-oi da năvală la pat ș.c.l.

Ce hohote! Ce ropote! Dar lăutarul vede multe frunți încrețindu-se; simte că trebuie să-și schimbe cântecul, dacă nu vrea să iaie o plată cum n-o așteaptă, de la Gheorghe și Marini, pentru că în câtă vreme vor fi pe lume neveste frumoase, au să fie și bărbați geloși. Începe un *allegro*:

*Du-te, du-te la bărbat
Să nu dau piste-un păcat!
Du-te, du-te, fata mea,
Să nu dau piste-o belea!
Du-te, du-te de la mine,
Să nu dau piste-o rușine!
Du-te la bărbatul tău,
Ce ți l-au dat Dumnezeu ș.c.l.*

Odineoară cimpoiul era muzica norodului, dar cimpoieșul, suflând, nu putea spune acele ce spune lăutarul. Abia când sudoarea înroura frunțile, când picioarele obosea, găsea el vreme a-și spune glumele și cimiliturile ce înveselea pe ascultători.

De aceea și până astăzi, cimpoieș și măscărici este sinonim.

Sunt deosebite cântece populare: cântul ostășesc sau istoric, cântul religios, cântecul dragostei și a nunței și cântul codrului sau voinicesc.

În Moldavia cu greu se poate găsi astăzi vreo urmă de cântec patriotic; astă țară a cercat prea multe prefaceri ca să-și mai poată aduce aminte de vremele eroice. Amestecarea unui norod cu altele îi strică

patriotismul; cu el moare și poezia care-i este limbajul; și însă istețimea, naivitatea și duhul satiric a poporului românesc se văd în cântecele sale.

Voiești a-l vedea naiv? Ascultă pre tânăra fată tânguindu-se pentru lungă-depărtarea amantului său:

*Cine-a zice Nițu vine,
Da-i-aș rochia de pe mine,
Cine-a zice c-au venit,
Da-i-aș ce i-am juruit ș.c.l.
De cine dorul se leagă,
Nu-i pare lucru de șagă,
Că de mine s-au legat,
Parcă nu-i lucru curat ș.c.l., ș.c.l.*

Junele amant însă are o vorbă mai gravă. El dă vina asupra duhului rău pentru că amoreza lui nu vine la întâlnire:

*Ucigă-te crucea, drace!
Ce nu scoți pe puica-ncoace ș.c.l.*

Dar ce e statornic pe lumea asta? Uită pe plăvița fată pentru nevasta smolită, și în vreme ce ea privind unda curgând, plânge, zicând:

*Sau nu socotești c-odată
A să fie judecată!
Sau nu știi că vremea vine,
Să dai samă pentru mine? ș.c.l.*

El cântă cu o barbarie crudă:

*Fato de birău
Și de țăran rău,
Ce șazi la părau,
Rogi pre Dumnezeu*

*Ca să te ieu eu?
Că eu te-oi lua,
Când te voi vedea
Cu pruncu pe brață,
Cu lacrimi pe față.
Că eu te-oi lua,
Când eu voi vedea
Ursul cu cercei,
Îmblând după miei,
Lupul cu cimpoi,
Îmblând după oi,
Vulpea cu mărgele,
Culegând surcele,
Ș-un iepure șchiop,
Într-un vârful de plop ș.c.l.*

Cântul religios se aude numai în Sărbătorile Crăciunului. Atunci, în toată seara, vede cineva pe uliți o trupă de șapte-opt inși, îmbrăcați cu haine și coroane de hârtie poleită, purtând sabii și sulii. Ei merg din casă în casă reprezentând misterul nașterii în Betleem. Actorii acestui mister sunt: Ierod, magii și suitele lor, care poartă steaua. Începând prin un cânt în care magii arată țelul călătoriei lor, pe rând se recomand lui Ierod, care-i cercetase cine sunt. După ce fiecare își spune numele, îl întreabă și ei: „Dar tu cine ești?” Ierod, mândru de o întrebare atât de indiscretă, sare, scoate sabia și răspunde:

*Eu sunt Ierod împărat,
Care pe cal a-ncălecat,
Și pământul au tremurat.*

Sfârșitul este că, împotriva istoriei, Ierod se înduplecă a merge să se închine și el Pruncului-Dumnezeu, și cântă toți un imn de laudă.

Asteroforii asemenea întonează imne asupra nașterii Mântuitorului. Aceste cânturi sunt psalmodiate cu multă monotonie.

Cântecul nunței este îndestul de naiv:

*Taci, mireasă, nu mai plânge,
Că la maica ta te-oi duce,
Când va face plopul pere,
Și răchita vișinele.
Lado! Lado!' ș.c.l.*

Ne rămâne a vorbi de cântecul voinicesc sau tâlhăresc. Moldavia a avut și ea ai săi Fra Diavoli² din tot clasul de societate. Vasile cel mare, Bujor ș.c.l. au avut și ei epokele lor. Fiecare au murit cum se cade unui veteaz, de sabie – sau de ștreang.

Vasile, numit cel mare, era un tâlhar crud și superstițios. Arma lui era o secure grozavă, cu care despica în două pe oricine întâlnea, boier, neguțitor, țăran; și însă această feară sângenerică credea păcat de moarte a mânca carne vinerea sau mercuria. Odineoară, întrând cu banda lui în casa unui neguțitor, după ce l-au despica în jumătate cu securea, au înjunghiet pre femeie și au zvârlit copiii pe fereastră, companionii lui

¹ Cantemir zice că acesta ar fi un nume de zee a dacilor (n.a.).

² Fra Diavolo a fost un celebru brigand calabrez din secolul al XVIII-lea.

spărgând lăzi, căutând prin poduri, pe sub paturi, unul a dat piste o oală cu unt; flămând fiind, începu a mânca. Abia-l zări Vasile, și furios lovește oala, o sparge și, dând o strașnică palmă hoțului călcător de post: „Păgân spurcat, îi zice, nu te temi de Dumnezeu a mânca fruct mercuria?”

Bujor era mai romantic. Nu mai puțin crud decât Vasile, era fără milostivire cătră boieri și neguțitori. Înverșunarea lui însă cruța femeile și copiii. Adese îmbla incognito prin sate și târguri, cercetând pre săraci și miluindu-i din prăzile bogaților. De aceea și pomenirea lui n-a perit ca a lui Vasile, și cântecul lui e deobște știut:

*Frunză verde de năgară,
Au ieșit Bujor în țară;
Pradă popii și-i omoară,
Pe ciocoi îi bagă-n feară.
Haideți feciori, după mine,
Că știu calea-n codru bine.
Ici, în vale, la fântână,
Două fete spală lână;
Bujor le ține de mână.
Ici, în vale, la pârau,
Două fete spală grâu;
Bujor le ține de brâu ș.c.l.*

De când românii avea necurmăte războaie cu leșii și cu ungurii, ne-a mai rămas un cântec:

*Frunză verde peliniță,
Pe cel deal, pe cea colniță,*

*Mi se primblă-o cătăniță
Cu doi bani în punguliță,
Și cu doi în buzunari,
Cu doisprezece lăutari ș.c.l.*

Este de luat seama că mai toate cântecele populare se încep cu frunză verde. Judecând cineva, va vede că ideea e îndestul de poetică. Frunza verde! Ea vestește primăvara, ea este emblema nădejdei, singurul bun din cutia Pandorei³; singura mângâiere și mijlocul a suferi celelalte rele ale acestei bune lumi. Frunza verde în traiul ei samănă cu viața!

Acea însă ce caracterisește pre moldovan sunt *doinele* sau cântecele muntene. Privească cineva pre acești tineri flăcăi, cu pălăriile rotunde împodobite cu pene de păun și cu roze, cu pletele lăsate pe spate în unduioase coame, cu cămeșa albă ca zăpada, încinși cu curele late, cusute cu bumbi și cu ghioci, și zică învățatul anticar de nu e asta acea *tunică virilă*, atât de prețioasă la romani; vază aceste opinci legate cruciș pe pulpatele lor picioare și tăgăduiască că nu sunt cotur-nele romanilor?

Costiumul fetelor e îndestul de pitoresc și simplu. Vezi astă tânără fată cu părul împletit în două cosițe ce cad ca niște vițe de aur pe feciorescul ei sân? Poartă o

³ În mitologia greacă, numele celei dintâi femei. În cutia primită în dar de la Jupiter și pe care a deschis-o, se aflau relele care s-au răspândit pe pământ; „singurul bun“ din cutie, cum spune Negruzzi, speranța, a rămas închisă înăuntru.

cămeșă cusută cu altițe; e împregiurată cu o fotă albastră ca viorica de pe fruntea ei, și în picioare are pantofi galbeni sau roși. Nevestele se deosebesc prin ștergarul sau fesul roșu ce poartă, și însă astă simplitate e mult mai de preferat decât toate zorzoanele magopațelor din orașe. Flăcăi, fete s-au prins la horă. Lăutarul cântă:

*Pentru tine le-am tras toate,
Ș-apoi zici că nu se poate? ș.c.l.*

Când însă danțul și-a luat toată întinderea,
începe:

*Elenuță de la Peatră,
Cu percica rețezetă,
Ce-ai fărâncat lumea toată,
Vin' să te sărut o dată!
Să mă farmeci și pre mine,
Ca să mă iubesc cu tine.
Hai, Eleno, la grădină,
Să săpăm o rădăcină,
Rădăcina macului,
Ca s-o dăm bărbatului.
De ți-i bărbatul urât,
Ia țarnă de la mormânt,
Și-i presară-n așternut
Să se scoale surd și mut.
De ți-i bărbățelul drag,
Așterne-i pe vatră-un sac,
Și-i dă-n mână o vârguță
Ca să s-apăre de mătă ș.c.l.*

Cine a fost acea Elenuță, a căria nume vremea și anii ni l-au păstrat? Cine ne va spune cât a fost ea de frumoasă? Zadarnică a fost truda noastră de a putea afla ceva despre ea; nicio tradiție! Nicio poveste! Atâta vedem, că era măritată și iubeață; dar farmecul ce avea trăind, Elenuța l-a lăsat și după moarte. Care e acel bătrân, tânăr, nobil sau prost, mare sau mic, ce nu-și simte inima săltând întru auzul cântecului ei? Odinioară, boierii cei mai în vrâstă trăgea danțul; domnii însuși intra în horă, auzind acoardele cântecului Elenuței. În vremile noastre, domnul Mihail Suțu – cel de pe urmă domn grec care ar fi urmat pașilor Mavrocordaților și a Muruzilor, dacă întâmplările l-ar fi iertat – îl dăna uneori. Dar precum altele, asemenea și Elenuța este uitată. Civilizația a omorât-o!

În vremea sărbătorilor de Paști, muntenii au particularul lor cântec. Cum se adună șapte-opt flăcăi, îndată unul scoate fluierul din cingătoare și începe a fluiera, toți se prind la danț, cântând în hor:

Subt o poală de dugheană

Mândruța mă cheamă ș.c.l.

Pe urmă, după câteva pahare de vin, danțul se aprinde, fluierarul începe un *allegro animato*. Toți cântă:

Subt potcoava cizmei mele,

Șede dracu ș-o muiere,

Și mă-nvață-a face rele ș.c.l.

Cine i-ar vedea atunce, ar socoti că, negreșit, ei au hotărât sau să prăbușească pământul, sau că picioarele nu sunt ale lor.

Muzica acelor mai multe cântece de gură e în tonul minore, tângăioasă și melancolică. Mulți învățați muzici desprețuiesc cântecele românești, a căror cuvinte nu sunt așezate dupe regulile prozodiei, și muzica dupe tractatele meșteșugoașe de armonie; căci pentru dânsii arta este tot, natura și inima nimic! Dar s-au găsit oameni care au aflat dulceața acestei simple poezii. D. Heffner a alcătuit o uvertură dintr-un cântec de danț, căria nici armonie, nici originalitate nu-i lipsește. D. Rujițki a pus pe note pentru *pianoforte* o colecție prea nimerită. Și acesta e un lucru îndestul de greu, căci nici într-un fel de cântece nu credem că se pot găsi atâte trilere, atâta prelungire în sonuri, atâta modulație în ton. Un moldovan care n-are idee de note și joacă flautul numai din deprindere, totdeauna va executa mai bine un cântec, decât cel mai iscusit flautist.

Sfârșind acest articol asupra cântecelor naționale, nu putem lăsa a nu pomeni frumoasele balade a mumei lui Ștefan și a nimfei Dochia, renviate din pulberea veacurilor de d. aga Asachi, pre care nu ne sfiim a le recomanda atât cetitorilor noștri cât și oricărui artist străin, ca pre niște cap d-opere de melodie.

Dacia literară, Iașii, p. 121-134, cu titlul
Scene pitorești din obiceiurile Moldaviei.
Cântece populare a Moldaviei.

[SCRISOARE CĂTRE GH. ASACHI]

Domnul meu!

Am primit cu toată cinstea scrisoarea d-tale alăturată cu *relația istorică asupra școalelor naționale în spațiu de zece ani*, pe care ai binevoit a mi-o comunica.

Am jălit, domnul meu, că datoria însărcinării mele m-au lipsit de a fi față la seansa examenului urmat în Academia Mihaileană, solemnităte atât de prețioasă pentru inimi române; dar e știut că omul trăind în societate nu poate fi pururea al său! Din cetirea însă a acestei relații am cunoscut câtă înaintare au făcut elevii în învățături sub niște buni profesori, câtă râvnă spre acest însemnător ram al traiului social au avut cinstita epitropie a școalelor naționale, câtă stăruință și ostineală ai întrebuițat d-ta!

Nu e multă vreme de când să socotea că moldovanul este lasat pe lume numai ca să vegeteze ghemuit într-o groasă neștiință, asemenea sălbaticului ce să închină unui idol cioplit, fără să știe pentru ce; mânâncă, bea, doarme și moare, neavând idee pentru

ce se nascu. Dar acest norod primitiv păstra sub acea pâclă deasă tot sângele și agerimea duhului strămoșesc. Îi trebuia numai o rază a soarelui ca să învie, și Regulamentul Organic, acest aşăzământ mântuitor întemeiat de marinimia a doi monarhi, au aratat ce poate fi o nație ocrotită de legi.

Cu cincisprezece ani în urmă, limba noastră se socotea o stafie grozavă: „Ce-mi trebuie să învăț moldovinește dacă știu grecește – zicea tinerii noștri *beletriști* – au doar am să vorbesc politică cu vataful meu, sau literatură cu posesorul?”

Astfel oropsită și difăimată, fiica latinei ajunsese a fi un fantom spăimântător pe care toți îl alunga. Falnică, ovilită, neavând unde-și pleca capul, negreșit ar fi perit, dacă preosfințitul mitropolit Veniamin nu i-ar fi dat o spețială ocrotire în mănăstirea Socolei, punindu-o ca într-un azil sub adăpostirea sfântului lăcaș, și ascunzându-o între înflorite costișe sub aburirea zefirilor lini.

Isprăvile școalei de la Socola nu le știu, căci eram prea tânăr atunci; dar putea ele fi însemnătoare când nicio carte elementară în limba noastră nu aveam? Când afundați în labirintul limbei elenești, atât de grele și înalte, ne învățaserăm de la ai noștri *loghiotati* a desprețui nu numai limba mumească, ci și toate câte nu se apropia de sublimitatea lui Omer?

„Πᾶς μὴ Ἑλλήν, βάρβαρος“¹ era o deviză ce ne se făcuse proprie. Iar când întâmplările anului 1821 și urmările lor au adus o folositoare prifacere în țară, câțiva bărbați patrioți – printre care erai și d-ta – pătrunzându-să de adevărul maximei că o „nație fără limbă nu mai este nație“, și simțind că pentru o nouă epocă trebuiesc noi oameni, și pentru a să face oameni trebuiesc școli, s-au stăruit spre restatornicirea Gimnaziei Vasiliane. Atunci preasfințitul mitropolit au prefăcut școala Socolei în seminarium pentru învățarea clericilor, institut folositor menit a forma preoți teologi cari, prin știința și pilda faptelor lor, să sădească în inima norodului dragostea creștinătății și cunoștința de Dumnezeu ce sunt temeiul civilizației și, prin urmare, a fericirii unui popor.

Curând după aceea, d-ta, întreprinzând redacția unei foi periodice, ai început a ne face cunoscuți cu lumea civilizată, învățându-ne că *Madridul* este oraș, nu om, și *Rinul* râu, nu cetate, căci pe lângă știrile din streine țări, coloanele *Albinei românești* ne da și mici învățături istorice și geografice.

Pe urmă, întemeierea Academiei, a școlilor normale prin ținuturi, a institutului pentru fetele orașenilor, toate încredințate de cinstita epitropie sub a d-tale preveghere; și isprăvile ce s-au văzut de la ele mărturisesc neobosita d-tale osârdie.

¹ Oricine nu este grec este barbar (gr.).

Ar fi de dorit însă ca ostenelele acelor puțini ce se strădănuiesc pentru folosul obștesc să fie cunoscute. Ar fi de dorit să vedem școale prin toate târgurile Moldaviei. Ar fi frumos ca sfintele episcopii să urmeze blagoslovitei pilde a arhipăstorului nostru, statornicind seminarii prin respectivele lor eparhii. Ar trebui ca cuvioasele mănăstiri moldavo-grecești să fie îndatorite a ținea școale după puterea și veniturile fieștecăria, ca să împlinească voința și scopul dănuitorilor ce au hărăzit averile lor acestor cucernice lăcașe, spre a se întrebuița în lucruri plăcute lui Dumnezeu. În sfârșit, ar fi de laudă când boierii proprietari ar așeza școale începătoare pe la satele lor, unde copiii muncitorilor să învețe dogmele religiei, cetirea, scrierea și cele patru reguli de aritmetică: atunci țaranul român, cunoscând pe D-zeu și faptele lui, ar fi bun creștin, supus, nelenes și econom. Dar aceasta, cu prilejul umblărei mele prin ținutul Iași, cu bucurie am văzut-o începută la moșia dd. Vornicului Ioan Luca și aga Alecu Ghica, și nu e îndoială că mulți vor urma acestei frumoase pilde a dd.

Cât pentru Cabinetul de istorie naturală, întemeiat prin sângura voință și stăruința d-tale și a doi învățați cosmopoliți, dd. Cihac și Bell, s-au văzut cât era de vrednică de răs rătăcirea celor ce zicea: ce ne trebui gângănii umplute cu câlți?

Îmi rămâne a vorbi de teatrul național, început iarăși sub a d-tale preveghere, și prin care ne-ai arătat că limba noastră nu e mai puțin priimitoare de armonie

decât italiana. Sărmanul teatru! El semăna cu pruncul mic, frumușel, nevinovat și bolnav de strâns (iartă-mi, mă rog, această comparație băbească); și unde avea trebuință de o bună căutare, de-abia ivindu-să și-au stârnit în cap o droaie de dușmani strașnici și puternici: jumătate de lojile rangul I, parte din benoaruri, ba încă dușmănia asupra lui începu a molepsi și lojile de sus, și amerința a se sui până la *paradis*. Putea el să se înprotivească la atâta vrăjmași? Au trebuit deci să moară, și, precum fecioara lui Euripid, s-au săvârșit:

„Πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν... πεσεῖν“²

Trebui să știi, domnul meu, că noi sântem de o fire foarte deșanțată; ne place a maimuți pe streini și a ne defaima pe sine. Așadar, am fost pe rând turcomani, grecomani, sau domnul știe ce încă; acum, din mila lui Dumnezeu, sântem franțezomani; poate curând vom trece și Mancha³ în vrun balon aerostatic, și atunci ne vei vedea anglomani.

Când la 1832, frații Fouraux au făcut la noi o sală de teatru, ți-aduci aminte cum ne grămădeam la intrat? Cum râdeam când vedeam pe Pierrot mâncând la lumânare, și cum oftam văzând manechinul lui Arlechin

² Avu multă grijă să cadă [în mod] decent (gr.; versul 565 din Hecuba de Euripide, referitor la Polixenia care fusese rănită mortal).

³ Canalul Mânecii.

împroșcat dintr-un tun de lemn: buuuuuu! Știi cum răsuna sala de aplauze când juca M-me Vartiste pe funie pasul numit *Nec plus ultra*?⁴ Îndată însă ce s-au reprezentat vodevilul *Derlindindin*, n-am vroit să mai vedem nici Pierrot, nici Arlechin, nici pasul numit *Nec plus ultra*; am cerut vodevile. Bieții francezi trebuiră să ne facă pe plac. O, atunci era de minune! Niște versurile potrivite pe cadența unei galopade ne încânta. Arieta *Te souviens-tu*⁵ ne făcea să lăcrămăm. Privind pe grenadirul francez pe scenă, ne făcuserăm napoleoniști; am început a ceti pe Ségur⁶, și de n-ar fi fost așa departe insula St. Elenii, în entuziasmul nostru, am fi alergat, ieșind de la reprezentație, să dizgropăm cenușa *Marelui om*, pentru ca s-o aducem s-o depunem sub clopotnița Trisfetitelor!

Într-o asemenea exaltație aflându-ne, am uitat că sântem la Iași, și am început a pofti opere și drame monstruoase. Am omorât și pe Scribe⁷, cum omorâsem pe Arlechin. Apoi cum socotea cineva c-a să ne placă un teatru românesc?

Rezoanele noastre era mai tot acele ce le avea parte din parterul Bucureștilor, pe care cu mult gust ne le spune un tânăr poet român:

⁴ Nu [se poate] mai departe (lat.).

⁵ Îți amintești (fr.).

⁶ Aluzie, probabil, la Louis Philipe, conte de Ségur, diplomat francez, autor de vodeviluri și de lucrări istorice (1753-1830).

⁷ Eugène Scribe (1791-1861), dramaturg francez, autor a numeroase comedii și vodeviluri.

„Până acum nu sânt nebună“, zice d-na B. către d-na A., care o întreabă de au fost la reprezentațiile românești:

*Până acum nu sânt nebună ca să hotărăsc să merg
La un loc unde bacalii și cismarii toți alerg.
Fi donc!⁸ Cu astă idee poate vrei ca să glumești,
La Paris se dau vrodată vodevile românești?
Caliope, Andronescu se pot socoti actori,
Vrednici ca să mulțamească niște nobili privitori?
Ș-apoi ce să vezi acolo? Să ascuți pe un actor,
Care face românește declarații de amor!
Quelle horreur!⁹ – au ei idee ce va să zică bonton?
N-ai auzit, soro dragă, că lui Jean îi zic Ion! etc.*

Ce mai poate rămânea cuiva a zice după asemenea rezoane?

Un teatru unde merg bacalii,
Unde se vorbește de amor românește,
Unde lui Jean îi zic Ion!!! Ce groază!

Pentru ca să avem însă un teatru național, pe care îl doresc cinci părți din publicul ce merge la teatru, ar trebui ca municipalitatea care dă pe an opt sute galbeni să fie îndatorită a da o dată pe trei ani banii înainte, și cu suma aceasta cumpărându-să de veci localul și

⁸ Ei, asta-i! (fr.).

⁹ Ce grozăvie! (fr.).

zidirea teatrului, ar rămânea acaret a statului. Atunci teatrul moldovan, închipuindu-și un venit statornic de la închirierea bufetului și a odăilor de jos, de la reprezentațiile pe seară a atâți ercoli, fantasmagoriști, baletști, danțași pe funie și alții care plouă la noi, și alăturându-l pe lângă venitul abonamentului și a antrelii, ar putea ținea actori și un conservatori pentru învățarea lor; ar putea cel puțin de două ori pe săptămână reprezenta piesile sale, piese alese și potrivite cu gustul publicului, elegante, nu triviale, comice, nu bufoane (căci românul, nefiind măscărici, nu-i place bufoneria), tragice, nu sângeroase, fără a fi împănate deocamdată de cânticele, căci nu vrea cântec moldovanul, pentru că n-are poftă de joc.

Iar cât pentru a șasa parte a publicului teatral, pentru lumea frumoasă (*le beau monde*), de vreme ce trebui numaidecât un teatru francez, te întreb, care trupă, d-alde care am avut până acuma, n-ar fi bucu-roasă și mulțămită a juca când i se va da gratis sala teatrului, benefisul balurilor măscuite, decorurile și celelalte accesuaruri? Apoi, după trei ani, municipalitatea va putea da iarăși câte 400 galbeni unei trupe streine sau românești, și isprava acestui proiect ar fi că statul ar avea o sală de teatru, publicul o petrecere care să-i împrăștie alte gânduri rele, municipalitatea un folos de 400 galbeni pe an, o trupă românească s-ar forma, și de actori streini n-am duce lipsă.

Aș avea să mai zic ceva, dar văz că abea mi-au rămas loc spre a vă reînnoi simțimentele deosebitei mele considerații, cu care am plăcere și cinste a mă însemna.

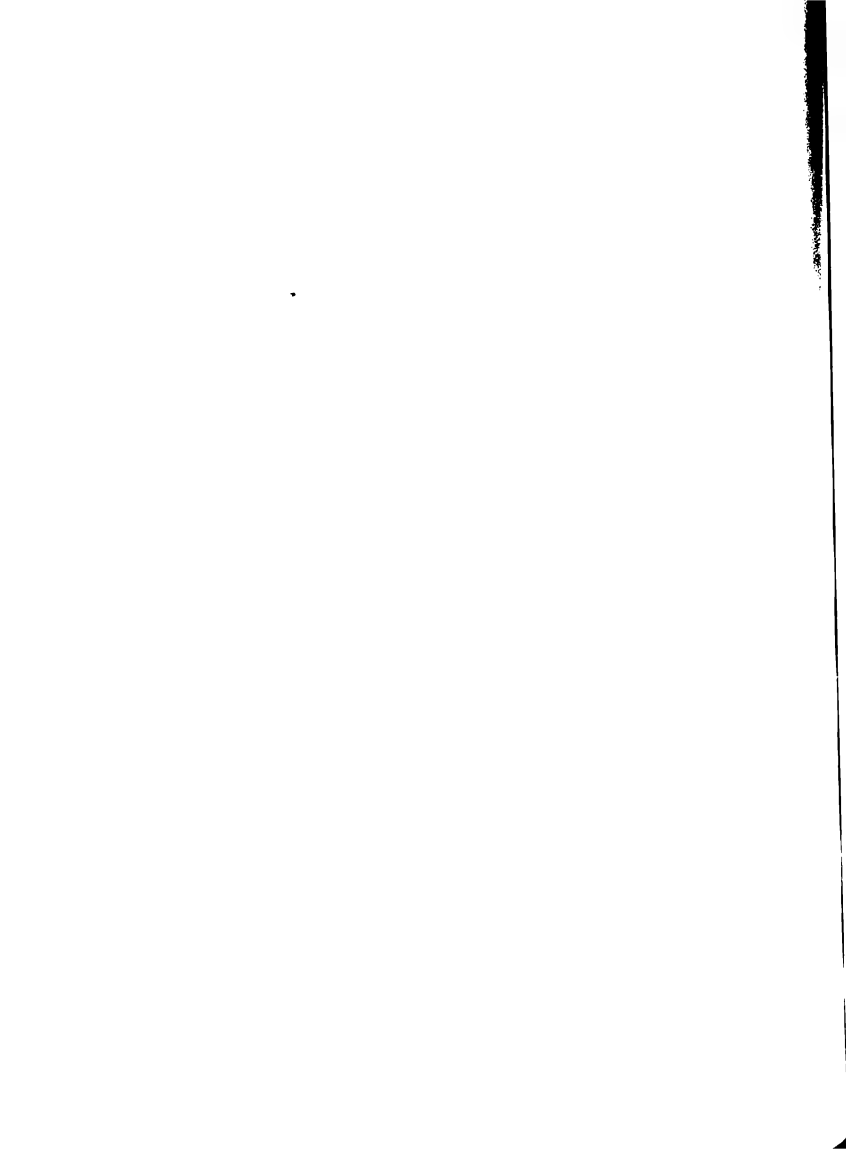
A d-tale prea plecată și
supusă slugă,
C. Negruzzi

Mădular Obșteștii Obicinuite Adunări

21 iulie 1838 s.v.

D-sale agăi Gheorghe Asachi, cavaler ș.c.

Uricarul, vol VIII Iași, Tipo-litografia Buciumului român, 1886, p. 218-225. La sfârșit o notă „Originalul scris și subscris de C. Negruzzi este în păstrarea mea. Th. C.“ [Th. Codrescu].

STUDII ASUPRA LIMBEI ROMÂNE

Dacă ne încercăm a face oarecari observații asupra limbei noastre, facem cunoscut mai nainte, ca să fie tuturor știut, că n-avem nicidecum pretenția a fi priviți ca niște legiuitori, sau cel puțin ca niște povățuitori; voim numai să emitem și opinia noastră alături de a altor filologi, ce au lucrat și lucrează pentru limbă.

Ne-aducem aminte de decădینța în care căzuserăm în privința limbei sub domniile străine. În corupția generală, se corupsese și ea! Nu mai era acum limba lui Dositeu și a lui Cantemir, nici a cărților bisericești; era un gerg hibrid, mestecat cu ziceri turco-grece etc. Atunci era de bun ton a vorbi numai grecește sau o românească pestriță. Damele noastre începuseră a nu putea pronunța pe ș, pe Ψ^1 , pe Ψ^2 etc. Ele ziceau: *mozicule, nu stii că nu se
sede zos dinaintea dudușelor?*

¹ Ci
² Gi

Așadar, limba moștenită de la străbuni se cârpea cu feluri de peticării eterogene, și eram în risc a perde ceea ce aveam mai scump: limba!

În timpul acesta, vreo câțiva literați transilvani și banașeni, văzând cu groază că frații lor – noi din Principate – ne ducem de râpă, începură a scrie mai multe disertații prin care ne arătau originea noastră (ce începuserăm a o uita); dar cu toată bunavoință ce aveau a ne îndrepta, scrierile lor aveau și ele defecte, căci și la ei se introdusese iarba rea (deși în mai mică câtime decât la noi) și ei aveau cârpele de ziceri germane și maghiare, și terminații ungare, cari sunau rău la urechea noastră. Pe lângă aceste, noi nu eram deprinși cu scrieri serioase, noi cari, în ignoranța și superficialitatea noastră, ne socoteam foarte eleganți și erudiți când făceam versuri, precum cele următoare, model de pedantism și de rău gust:

„Ἀγαλμα τῆς Ἀφροδίτης ἔμψυχον καὶ ζωντανόν”³

*Cum că ești în vremea noastră, personne ne peut dire que non*⁴

„Ὅσοι φθονοῦς νὰ σὲ βλέπουν. σὲ γνωρίζουν γιὰ θεᾶν”⁵

*Ce arzi inimile toate, comme un puissant volcan*⁶

³ Statuie a Afroditei, însuflețită și vie (gr.).

⁴ Nimeni nu poate zice nu (fr.).

⁵ Câți ajung să te vadă te recunosc de zeiță (gr.).

⁶ Ca un vulcan puternic (fr.).

„Ἀκουσον τῶν δεωμένων, τὰ δεσμὰ τοὺς εἶν πολλὰ“.⁷

Nu ne lăsa să ne perdem, en criant toujours hélas! etc.⁸

Așadar, treaba ajunsese a fi de tot comică, încât numai ridicolul ne putea mântui, aplicându-ne vorba poetului: *castigat ridendo* ⁹.

Din norocire, un om veni. Un om care-și știa la perfecție limba sa. Un om ce era totodată poet, jurnalist, literator. El se numea Eliad. Acesta apucă să dezbrace pe *fata lui Chiriac*, cum o chema el, de toate țorțoanile străine ce o desfigurau, și arătându-ni-o goală, ca pre Vinerea de Medicis¹⁰, pentru ca să putem aprețui formele ei cele frumoase, se apucă să o învestmânte cu hainele cu cari era deprinsă și cari o prindeau. Dar văzu că nu era destul a ne arata grațiile fecioarei: trebuia să ne dreagă și gustul stricat; pricepu cu fireasca lui sagacitate că a brusca lecuirea era a nu ne mai vindeca, și așa mai întâi începu a alunga o gramadă de slove ce nu ne trebuiau. Lepădă pe Δ, pe И, pe ω, Ψ, ξ etc., cu toată împotrivirea și strigătele noastre, cari însă se potoliră îndată ce ne încredințară că putem trăi fără dânsule, și că e mai românește a scrie Teodor sau Toader, decât Θεοδωρ etc. Apoi se

⁷ Ascultă-i pe cei ce te roagă, lanțurile lor sunt numeroase (gr.).

⁸ Strigând totdeauna vai! (fr.).

⁹ Pedepsește, îndreaptă [relele] râzând (lat.).

¹⁰ Venus de Medicis, celebră statuie antică.

puse a ne arăta mlădierea limbei prin traducțiile din Lamartine și Byron.

Ca prin un fermec, îndată mai mulți juni plini de inimă se grupară în giuru-i. Ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă. Alexandrescu, Bolliac, C.A. Rosetti desfășurară toată încântarea poeziei. Aristia ne făcu să facem cunoștință cu Omer și cu Alfieri. Bălcescu – pre care l-am perdut – ne vorbi de istorie. Kogălniceanu adună prețioase documente în *Arhiva română*, edită și colaboră la *Dacia literară*; în sfârșit, el dezgropă și dete la lumină cronicile noastre, operă colosală. El și cu alți juni studioși fondă ziarul literar *Propășirea*, în care Alecsandri publică primele sale poezii, ce avură atâta răsunset și cari îl rădicară îndată la titlul necontestat de întâiul poet național a României etc., etc.

Când gândește cineva că toate aceste se făcură în vro doi-trei ani, se miră de ceea ce poate românul, când voiește.

Întâmplările anului 1848 au fost fatale literaturii române. Politica predominând, literatura amuși.

Ei bine! Ce s-a făcut pentru ea în curs de patrusprezeci ani? Perfecționatu-s-a limba? Statornicitu-s-au regulile ei? Nicidecum. Atâta numai că am gonit slovele și am luat literile, fără a pune și bazele după cari să le întrebuițăm în limba noastră. Atunci am văzut scriind fiecare cum îi plesnea în cap; fiecare își închipuise o ortografie. Și apoi deodată ne

pomenim înundați de o mulțime de scrieri; și ce scrieri? Traducții de romanțuri rele, în cari traducătorii cădeau dintr-un ecces în altul; căci în adevăr lipsăseră zicerile turco-greco-slave, dar se introduseseră cele latino-franco-italiane.

Ne trezirăm cu poezii de felul acesta:

„*Șarmantă damigelă*

Cu ochi ca de gazelă,

Te am, o columbelă

Divină și mult belă...” etc.

Nu seamănă oare aceste cu Ἀγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, pre care am citat mai sus?

Precum vedeți, eram departe de *Cămeșa fericitului*, de *Legenda lui Manoli*, de *Anul 1840*. În darn Bolintineanu, Crețeanu, Dăscălescu se încercau a netezi poezia astă trasă de păr. Frumoasele lor scrieri erau înnăbușite subț nămolul versificatorilor răi; încât când voia cineva a-și odihni spiritul de atâta zbuciumare, era nevoit a se înturna iar la *Curierul de ambe sexe*, la *Propășirea*, la *Magazinul istoric*, la *România literară*; pentru că ce interesateță aveau pentru noi *Mușchetarii* lui A. Dumas, *Lelia* d-nei G. Sand, *Misterile Parisului* a lui E. Sue¹¹, traduse într-o limbă ce, cu toată bunăvoința, nu se poate numi românească? Zău! stând a judeca câtă osteneală și-au dat traducătorii atâtor romanțuri, și cât timp au perdut

¹¹ Romancier francez (1804-1857).

în deșert, timp și osteneală ce ar fi putut fi întrebuințate spre a ne face cunoscute niscai opere bune, nu poate cineva decât a regreta activitatea în darn cheltuită a atâtor oameni laborioși!

Să venim acum la teatrul român, care avu o mare înrâurire asupra literaturii, și, după ce vom isprăvi și cu el, vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră, și publicul literat va decide în omneputința sa.

La 1833, frații Fouraux făcură într-o casă veche o sală de teatru (de care Iașii era lipsit), ca să joace pantomima și danțul pe frânghie. Noutatea lucrului făcu să prospereze întreprinderea acestor industriași, încât se încercară a da și mici vodevile ce ocupară teatrul mai mulți ani. Atunci începură a gândi și la un teatru român. D. G. Asachi, cu asistința a câțiva amatori și a câțiva școlari, ne dete mai multe bucăți traduse, care, cu toată slăbiciunea actorilor de strânsură și mijloacele de care dispunea, ne dovediră că lucrul nu e așa de cu neputință precum se credea, și că limba română răsună tot atât de bine la ureche ca și sora sa italiană. Însă, nemărginindu-se în reprezentații de puterea actorilor săi, vroi să ne arate drama și opera. Văzurăm pe *Petru Rareș* și pe *Norma*. Dar aice, cu toată indulgința auzitoriului, trupa de amatori făcu un mare *fiasco*, și publicul, fără a-și răci dorința de a avea un teatru național, simți stâmpărându-i-se entuziasmul.

Guvernul se asocia cu dorința publică. El numi un comitet teatral, care să se ocupe cu înființarea personalului, cu alegerea pieselor etc. Îndată însă ce junii membri ai comitetului priimără cu plăcere astă onorifică însărcinare, tot el, guvernul, prefăcu comitetul în întrepriză și pe membrii lui în directori *fără voie*. Gluma era prea groasă, căci acum nu era vorba a cheltui numai timpul, era a deslega și punga. Cu toate aceste, iluziile juneței – erau juni atunci – care abordă cu curagiu orice întreprindere, când ea are de scop un bine public, făcu pre improvizații impresari¹² a se apuca cu tot deadinsul de lucru, mai ales când era în joc și amorul lor propriu. Ei erau îndatoriți a ținea două trupe, una franceză și alta română, și pentru asta li se da o subvenție de patru ori *mai mică decât* este astăzi.

Aduseră o trupă franceză, care juca vodevilul, drama și opera comică; și publicul își poate aduce aminte că de atunci n-a avut mai buni actori; însă nu era acesta greul. Greul era teatrul român, pentru care trebuia creat tot: decoruri, piese, personal etc.

Ce era de făcut? Nu se mai puteau lua băieții de pe bancele școalei ca să se urce pe scenă, ei aveau de învățat lecsiile lor, iar nu piese de teatru. Impresarii noștri se gândiră mult, și, după mai multe idei, care de care mai ciudate, căci unul propunea să tocmească

¹² V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, C. Negruzzi (n.a.).

oameni pre care îmbrăcându-i în hainele respective să iasă pe scenă pentru formă, și rolul lor să se citească de un lector ad-hoc între culise; altul zicea că să se tipărească piesa și să se împartă la privitori care să o citească în sunetul orchestrei etc., etc. În sfârșit, primejdia fiind mare, se decidară, ca generalii când au a face vro întreprindere riscată, să facă apel la junii de *bonne volonté*¹³. Apelul lor fu auzit. În curând mai mulți tineri se înfățișară; și o trupă ca prin minune se găsi înființată.

Dar cu toată buna lor voință, acești *enfants perdus*¹⁴ nu cunoșteau nici rudimentele artei dramatice. În lipsa altora, impresarii noștri se făcură profesori de declamație și de mimică: s-apucară a învăța pre actori aceea ce și ei știau, sau mai bine zicând nu știau. Ce e dreptul, la început actorul uită că nu trebuie să steie decât cu fața spre public; actrița, în loc să iasă pe ușă, ieșea prin părete, dar publicul era indulgent; el râdea și aplauda.

Acum trupa cam șchioapă, cam nemernică, era plină de dorință a se produce și plină de speranță în viitorul ei. Decorurile se barbuilase, se cârpise, nu mai lipsea decât materia... piesele! La toate se gândise, afară de repertoriu.

Adunându-se toate traducerile ce se găsiră pe la librării și aice și peste Milcov, se văzu că nu se putea

¹³ Bunăvoință (fr.).

¹⁴ Copiii pierduți (fr.).

da nici *Orest*, nici *Mahomet*, nici *Alzira*. Chiar cele mai ușoare din piesele lui Molière erau grele pentru noii actori. Nu rămase altă decât tot impresarii să se facă autori sau traducători. Se puseră tustrei pe lucru; aleseră din repertoriul francez și german acele ce le păsură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea noilor actori, și, traducând, prelucrând, uneori localizând, reprezentațiile începură; publicul se mulțami, actorii se-ncuragiară și treaba mergea strună.

Douăzeci și mai bine de ani au trecut de atunci. În timpul acesta, acești trei oamnei au avut mult mai serioase ocupații în țara lor. Sunt sigur însă că tot nu uită timpul acel ferice, a căruia suvenire singură mai poate aduce un zâmbet pe veștejitele lor buze, mai poate să le discrețească fruntea pleșuvită!

Să ni se ierte astă digresie.

Puțin câte puțin, trupa se îmbunătăți. Dintre actori se dezvoltară adevărate talente. Poni, Teodorini, Luchian, Sterianca, Gabriela etc. puteau aborda acum orice rol, fie el cât de greu. Repertoriul se îmbogățea și Alecsandri începu a ne arăta frumoasele lui opuri. *Iorgu de la Sadagura* fu întâia sa piesă originală. Ea avu un mare succes, căci autorul, biciuind xenomania, ridiculiza defectul ce aveau și au încă unii din junii educați în străinătate de a găsi toate cele rele în țara lor.

Aceste toate avură o influință mare asupra limbii. Dacă unele piese aveau oarecare expresii familiare, ele erau la locul lor și îndată venea dialogul

elegant, fără pretenție și natural. Comedia nu ajunsese a fi burlescă, și drama era tragică, fără a fi zbuciumată și hidoasă. Publicul își aduce aminte de Poni – mort în floarea vrâstei – în *Angelo*, *Lazar păstorul* etc.; de Teodorini în *Jucătorul*, *Saul* etc.; când la teatru petreceam și noi câteva oare plăcute din cele mai neplăcute a vieții!

Acum impresarii noștri, mulțămiți că au pus temelia teatrului național, se retraseră. Alte direcții îi urmară, care nu avură a se lupta cu greutățile ce întâmpinaseră ei. O nouă sală de teatru se clădi și d. M. Millo luă direcția.

Negreșit că ea nu putea cădea în mai bune mâni. D. Millo, autor și actor, era singur în stare a consolida edificiul, ridicat cu atâte ostenele. El ne arată pe scenă mai multe piese, între care *Peatra din casă*, *Samson*, *Chirița*, *Nișcorescu* etc. avură succese fabuloase. Concursul lui Alecsandri, *l'enfant gâté*¹⁵ a nostru, făcea că era destul să se arăte numele lui pe afiș, pentru ca să se îndeplinească, unde răsuna și încântătoarea vioară a lui Flechtenmacher. Într-un cuvânt, teatrul românesc era în floarea lui.

Dacă însă un curios ar fi observat cu sânge rece mersul său, ar fi văzut cu întristare că nu are baze solide. În adevăr, aveam o trupă recrutată dintre tineri înamorați de arta dramatică, aveam o sală spațioasă,

¹⁵ Copilul răsfățat (fr.)

dar trupa actorilor nu avea decât aplauzele publicului, și când se închidea porțile teatrului, oamenii aceștia rămâneau pe pavea, fără să se mai gândească nime la dînșii. Sala, clădită într-un capăt departe de centrul orașului, avea pe lângă acesta și alte defecte. Lăsând că era lipsită de acustică, dar era umedă și rece; actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftiga, și în curând Poni, P. Niculau, Marghioala, Sterianca, N. Teodor etc. se făcură tristele ei victime!

Cu cine se înlocuia deșertul ce se făcea în rangurile acestor luptători? Cu alți devotați tineri, care aveau aceeași perspectivă, lipsa și oftiga!

Unii dezertară. Millo și Teodorini se duseră departe să caute un mai bun noroc. Alții, înturnându-și ochii lăcrâmați de la scena ingrată ce fusese primul și singurul lor amor, fugeau cu o imprecăție, *vade retro!*¹⁶ și căutau a găsi vro altă carieră care le promitea cel puțin un adăpost și o bucată de pâine la bătrâneță.

Așadar, teatrul român începu a decădea, căci el nici era chip a se subținea, fără un conservatoriu, fără o școală care să formeze actori pentru a înlocui pre cei ce dezertau, pre cei ce mureau! Și dacă din când în când se mai da reprezentații române, ele erau numai o întreprindere hazardoasă a unor oameni curagioși, pe care curând o făcea să cadă în indiferința

¹⁶ Înapoi! (lat.)

Philamintelor¹⁷ amoroase de scena străină, ce găseau că a merge la teatrul național nu era de bon ton:

„C'est une chose, ma chère, horrible, une abomination!”¹⁸

Pesemne n-ai băgat seamă că lui Jean îi zic Ion?”¹⁹

Știm că un proiect ce se făcuse pentru teatru zace îngropat în arhivele Ministeriului de Esterne, ca și dorința exprimată de Cameră de a se clădi o nouă sală pe locul teatrului vechi. Să sperăm că le va veni și lor rândul de a ieși din mormântul lor.

Până atunci, să vorbim de limbă și de ortografia ei.

Nu ne vom încerca a dovedi origina limbei noastre; filologi studioși și oameni mai competenți decât noi au făcut-o aceasta. Vroim să vorbim numai de oarecari anomalii ce există în literatura limbilor, nu mai puțin curioaze decât acele ce uneori întâlnim în natură. Așa d. e. vedem limba polonă scrisă cu *litere*, și limba română cu *slove*, când ar fi trebuit să fie tocmai din contra.

Care să fi fost cauza acestei monstruoziități, și cui sântem datori cu acest nou păcat? Tot acelor cărora li sântem datori multe de toate: clerului bigot și ignorant.

¹⁷ Philaminte este pedanta ridiculă din comedia lui Molière, *Femeile savante*.

¹⁸ Este un lucru oribil, draga mea, o grozăvie ! (fr.).

¹⁹ Gr. Alexandrescu (n.a.).

Papistii nu lăsară pre poloni să scrie cu slovele lor, temându-se de slavii ortodocși, de cari ei erau încungiurați. Grecii asemenea îndemnară pre români să se servească cu slovele cirilice, ca nu cumva să se strecoare pîntre ei o dată cu literele și ritul apusean. Astfel slavul, adoptând alfabetul latin, fu silit a-l împestrița cu felurite semne, pentru ca să poată răspunde la pronunția lui groasă și guturală; iar românul se văzu încărcat cu o mulțime de vocale urâte, cari nu erau ale lui; și, firește, că limba lui cea pură se îngroși și se abastardi, încât acum, când am reluat literele străbune, ne găsim într-o mare vălmășeală și sântem nevoiți a întrebuița și noi tot soiul de accente, când deasupra, când desubtul literelor, pentru ca să putem arăta tonurile acele groase, ce au prins rădăcină în limba noastră. Astă prozodie de *porunceală* se făcu cu atît mai grea, cu cît fiecare inventa o etimologie și o tehnologie proprie a sa.

Ni aducem aminte că – sânt acum mai 20 de ani – noi am fost chiamat luare-aminte a literaților noștri asupra unei slove blăstemată²⁰ care s-a substituat mai la toate vocalele noastre și care singură ne silește a orna aceste nenorocite vocale *qui n'en peuvent mais*, cu felurite căciule, care de care mai cornorate și mai ascuțite. N-avem nevoie s-o mai numim; lectorii noștri o vor recunoaște. Până când deci va veni timpul s-o

²⁰ Litera Ъ (ier, cu valoare de ă).

alungăm ca să scăpăm de dânsa, s-avem răbdare, și să ne servim pe vrute, pe nevrute cu accenturi, ferindu-ne însă de a abuza prea mult de ele.

Ar fi foarte de dorit ca din toate provinciile României alegându-se câte un filolog, să se alcătuiască un comitet, care să stabileze odată ortografia și prozodia noastră; și dacă s-ar face aceasta și acei bărbați învățați ne-ar face onoare a ne întreba care e ideea noastră în acest obiect, ne-am mărturisi către ei simbolul credinței noastre literare cam în felul următor:

„Credem în originea limbei române și mărturisim literele străbune, dar nu ni plac inovațiile nepotrivite cu natura limbei, și anume:

1. Nu ni place întrebuințarea consoanelor duple, ce sânt numai o învălmășeală și o greutate la învățarea gramaticii. Numai la foarte puține și rare ziceri străine le-am priimi ca o eșepție.

2. Sântem contra lui ă, pre care îl socotim numai o împlutură de prisos, și nu l-am întrebuința decât ca să deosebim pluralul din singular, d.e. *eram eu, eramă noi* etc.

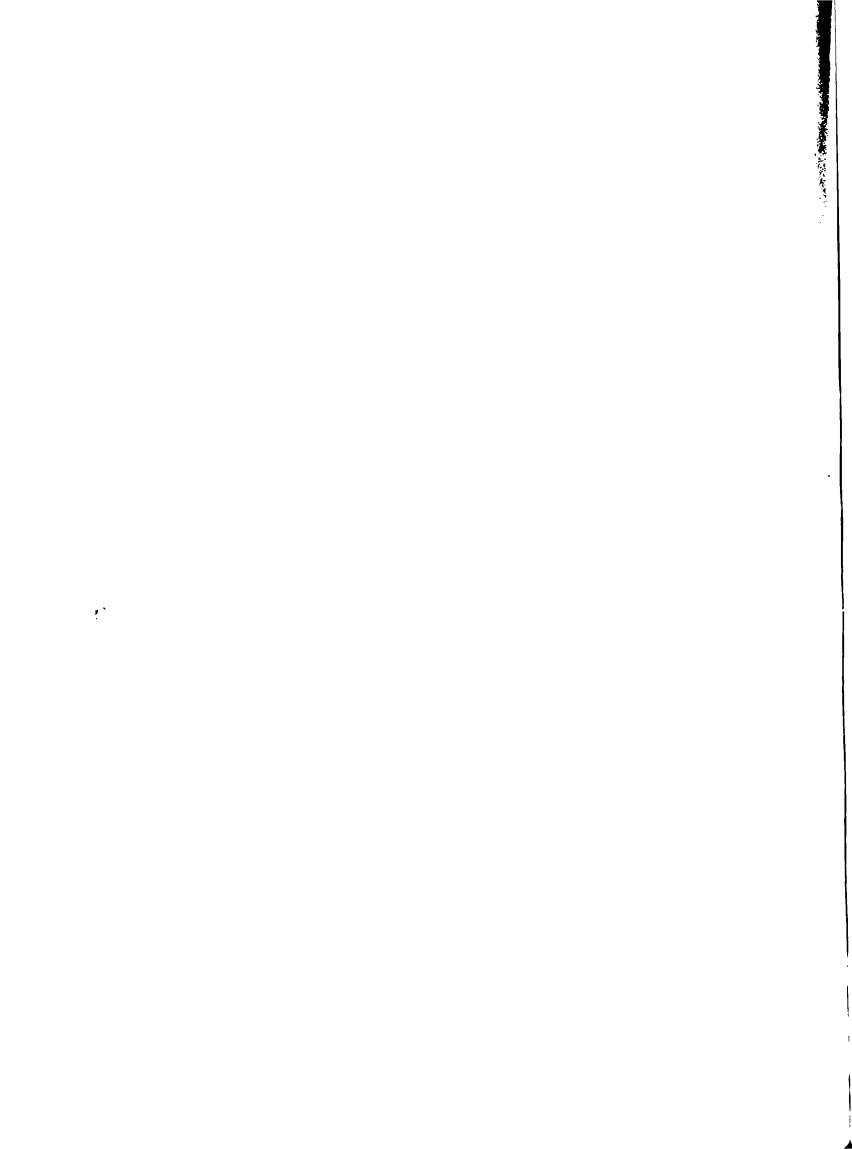
3. Nu ne putem învoi cu *ciune* și cu *iune*; pentru că dacă avem câteva ziceri cu astă terminație, ni se pare că n-ar fi un cuvânt ca să ni lungim toate substantivele cu un cot mai mult, când mai ales nicicum nu le-ar face mai frumoase și când și în latina asemenea terminație nu există.

4. Asemene, chiar sub amenințarea de a fi numerați între ignorați și ruginiți, nu vom zice: *apt*, *activ*, *respect*, *carapтер* etc., în loc de *act*, *activ*, *respect*, *caracter*; căci dacă am zice aceasta, am fi siliți să zicem poate și *năciune* în loc de *nație*, și cine mai știe câte altele.

5. Mai credeam că dacă *d* se pronunță *z* în cuvintele ce derivă din latina, n-ar trebui a se scrie *vezând* în loc de *vedând* etc., pentru că de nu era a se păzi etimologia, era de prisos a se relua literele și a se lepada slovele. Asemene ni se pare că nu e generos a abuza de bietul *d*. Să nu facem pre *Zoița* și pre *Zamfira*, *Doița* și *Damfira*, precum nu s-ar cuveni să scriem *đabală*, *đimbet*, *đidanie*, în loc de *zabală*, *zâmbet*, *zâzanie* etc. Dacă sântem siliți să zicem *zeamă de vardă* în loc de curechi murat, cel puțin să nu scriem *deamă de varză*...”

Punem capăt pentru astă dată aceste observații, fără a avea pretenție de a impune cuiva ideile noastre, bune sau rele.

Din *Moldova*, nr. 5, 1862, p. 76-79, continuând în nr. 7, p. 11-15 și în *Lumina* (aceeași revistă cu titlul schimbat), nr. 10, 1863, p. 55-57.

GLOSAR

A

abastardi (după fr.), vb. = a degenera.

acei, pron. dem., gen. dat. sing. = acelei.

achilon (fr.), s.n. = vânt de miază-noapte.

actă (lat.), s.f. = dosar.

aer (fr.), s.n. = arie, cântec.

aferim (tc.), interj. (substantivizată uneori) =
bun! bine! bravo! admirabil!

agá (și *agă*) (tc.), s.m. = ofițer sau comandant turc; șef
al agiei, având atribuțiile prefectului de poliție de
mai târziu.

agie (tc.), s.f. = organ administrativ din trecut pentru
menținerea ordinii publice, poliție.

alai (tc.), s.n. = cortegiu, suită care întovărășea sau
întâmpina pe domni.

alegru (fr.), adj. = vioi, sprinten.

alfavita (ngr.), s.f. = alfabet, abecedar.

aligni, vb. = a lihni, a se simți slab, a leșina.

amfibiu, adj. = (despre ființe) care poate trăi și în apă
și pe uscat; (fig.) care are o natură sau un aspect
dublu.

anaforă (și *anaforă*) (ngr.), s.f. = raport scris adresat domnitorului.

anagnost, s.m. = dascăl (de biserică), țârcovnic.

ancoră, s.f. = (fig.) scăpare, salvare.

angărie (ngr.), s.f. = angara, bir, dare, corvoadă.

antereu (tc.), s.n. = haină lungă pe care o purtau boierii români.

antrea (fr.), s.f. = intrare.

antreșă (fr.), s.f. = figură de balet.

aprețui, vb. = a aprecia, a prețui.

aprod (magh.), s.m. = fecior de boier dat la curte pentru a sluji pe lângă domn ca paj sau ca vistier.

argosi (ngr.), vb. = a opri (pentru un timp) un preot de a sluji în biserică.

arhon (ngr.), s.m. = titlu de politețe, introdus în epoca fanariotă, cu care se adresa cineva unui boier.

ariniș, s.n. = deșert, pustiu.

armaș, s.m. = slujbaş cu atribuții administrative și judiciare.

armășel, s.m. = slujbaş subaltern al vel-armașului, om al armășiei.

armături (după fr. *armes*), s.f., plur. = stemă.

arnăut (tc.), s.m. = slujbaş mercenar, la început de origine albaneză; servitor înarmat, ținut de boieri.

ascultare, s.f. = ucenicie făcută de cel care vrea să devină călugăr.

ascuțit, s.n. = ascuțiș.

asignație, s.f. = hârtie-monedă, bancnotă.

asterofor, s.m. = purtător de stea.

atlas (tc.), s.n. = țesătură de mătase lucioasă pe o singură față.

atururi (fr.), s.n. = veșminte, podoabe, găтели femeiești.

autocrator (ngr.), s. m = autocrat, conducător cu puteri absolute al unui stat.

auzitor, s.m. = auditor.

B

bacal (tc.), s.m. = băcan.

banc (*bancul farao*) (fr.), s. n = joc de cărți.

barbuila (fr.), vb. = a (se) murdări, a (se) mânji.

barelief (fr.), s.n. = basorelief.

baterie, s.f. = terasament care protejează tunurile în poziție de tragere.

becer, s.m. = bucătar domnesc.

beniș (și *biniș*) (tc.), s.n. = haină de modă turcească, lungă până la călcâie.

benoar (fr.), s.n. = lojă situată la nivelul parterului.

birbant (ngr., it.), s.m., adj. m. = berbant, om ușuratic, afemeiat, ștregar; răufăcător.

birbantarie (și *birbanterie*), s.f. = berbanterie, purtare nesperioasă, ștregărească.

blondă (fr.), s.f. = dantelă albă de mătase.

bogoslov (sl.), adj. = învățat în teologie.

boieresc (și *boiresc*), s.n. = muncă agricolă făcută de țărani pentru moșier, în schimbul pământului pe care acesta li-l lăsa sau li-l dădea în folosință.

bold, s.n. = vârful ascuțit.

bonjur (fr.), s.n. = haină la modă pe la jumătatea sec. al XIX-lea (purată de bonjuriști).

brudnic, adj. = tânăr, nevârstnic, naiv.

buiurdisi (tc.), vb. = a transmite oficial (o hârtie, o plângere) autorităților inferioare.

C

cabaniță (tc.), s.f. = manta scurtă purtată de domnitori sau boieri la solemnități.

cacom (tc.), s.m. = hermină, animal cu blană scumpă; s.n., blana acestui animal.

caicciu (tc.), s.m. = conducător, proprietar de caic (navă, vas de transport).

camaraș, s.m. = cămăraș, slujbaș la odăile domnitorului, în special la camera de dormit; *camarașul al doile* se îngrijea de garderoba domnului; *camaraș al ocnelor* = boier însărcinat cu administrarea ocnelor de sare.

cantaridă, s.f. = insectă care, uscată și pisată, este folosită la prepararea unor medicamente.

cantoră (rus.), s.f. = contoar, birou, cancelarie.

capelă (it.), s.f. = pălărie.

capiște, s.f. = templu, lăcaș.

capitalie, s.f. = capitală.

capot (tc.), s.n. = un fel de manta boierească sau militară; *a face pe cineva capot* = a câștiga un avantaj asupra cuiva, a da gata pe cineva.

capriș, s.n. = capriciu.

capugi-baș (și *capugi-bașa*) (tc.), s.m. = căpetenie a capugiilor.

caracterisi, vb. = a caracteriza.

catacdisi (ngr.), vb. = a găsi de cuviință.

catagrafie (ngr.), s.f. = recensământ.

cațaveică (ucr.), s.f. = haină țărănească scurtă, îmblănită, purtată de femei.

câmpesc, adj. = câmpenesc.

căpaucă (variantă pentru *capaucă* și *copaucă*), s.f. = cățea de vânătoare, femela copoiului.

cârcimă, s.f. = cârciumă.

cârjalesc (tc.), adj. = tâlhăresc, cumplit.

câști, s.n. = sumă de bani plătibilă la date fixe, reprezentând o parte din arenda unei moșii.

cătăniță, s.f. = diminutiv de la *cătană* (soldat, ostaș).

câtine, s.f. = cantitate.

cătinel, adv. = încet, domol, tiptil.

cățuie, s.f., = vas în care ard mirodenii.

ceapchin (tc.), s.n. = cepchen, haină boierească scurtă, cu mânecile despicate.

cerca, vb. = (tranz.) a suferi, a încerca; (tranz. și refl.) a se strădui, a se trudi.

cercare, s.f. = experiență, încercare, ispită.
cerceta, vb. = a vizita.
chiar-oscuro (it.), s.n. = clarobscur.
chinchină, s.f. = arbore tropical, din scoarța căruia se
 extrag chinina și alte medicamente.
chirielă (fr.), s.f. = înșirare lungă.
chirigiu, s.m. = chiriaș; cel care transporta cu căruța,
 în schimbul unei plăți, oameni sau mărfuri.
chiroască, s.f. = piroască, colțunaș umplut.
chisnovat, adj. = poznaș, hâtru.
chizeșlui, vb. = a chezășui, a garanta, a-și lua
 răspunderea.
cinovnic (rus.), s.m. = funcționar de stat.
ciochină, s.f. = partea dindărăt a șeii.
ciocoli, vb. = a se linguși, a fi slugarnic.
cirac, s.m. = om de încredere, slugă de încredere.
clas, s.n. = clasă.
clăti, vb. = a clătina; (despre copil în pântecul mamei)
 a se mișca, a tresări.
clătire, s.f. = mișcare, schimbare; cutremurare,
 zguduire.
clip, s.n. = clipă.
colizie, s.f. = încăierare, luptă.
colnic, s.n. = colină, deal mai mic.
colniță, s.f. = delușor, colnic.
columbelă (diminutiv de la *columba*) (lat. lit.), s.f. =
 porumbiță.

comândare, s.f. = praznic la înmormântare.

comic, s.n. = ceea ce e propriu comediei, element sau efect comic.

comprometa (fr.), vb. = a compromite.

comunica (lat., fr.), vb. = a se cumineca, a se împărtăși.

conferi, vb. = a discuta împreună cu cineva o chestiune.

conglăsuire, s.f. = aprobare, acord unanim.

conprinde (după fr.), vb. = a înțelege.

contuș (variantă pentru *contăș*) (pol., bulg.), s.n. = haină de lux, lungă și îmblănită, purtată de boieri.

copaci, s.m. = copac.

copcă, s.f. = săritură făcută de animale când fug.

corci, adj. = corcit.

cordea (și *cordelă*) (ngr., tc.), s.f. = panglică îngustă care servește de ornament.

coronă, s.f. = coroană.

cosmopolit, adj. = universal, care ține de mai multe culturi, internațional.

coti, vb. = a atinge, a lovi cu cotul pentru a-și face loc.

cotigi, vb. = a coti; *a nu mai avea încotro cotigi* = a se afla într-o situație fără ieșire.

coturn, s.m. = încălțăminte purtată în antichitate de actorii de tragedie.

coțcă (sl.), s.f. = înșelătorie, șmecherie, pungășie.

credincer, s.m. = slujbaș la curte care se îngrijea de masa domnului.

crestos, adj. = (despre păsări) cu creastă mare.

crevat, s.n. = crivat, pat.
crohmală, s.f. = scrobeală albă.
crohmolit, adj. = crohmălit, scrobit, țeapăn.
cuceri, vb. = a (se) supune, a (se) închina.
cucerie, s.f. = cucernicie.
curs, s.n. = mers, alergătură.
cursier (fr.), s.m. = cal voinic și frumos.
cuțit, s.n. = sabie.
cuvânt, s.n. = motiv, rațiune, cauză, justificare.
cvadrat, adj. = pătrat.

D

damigelă (it.), s.f. = domnișoară.
dandana, s.f., în expresia *clopot de dandana* = clopot de alarmă.
danie, s.f., în expresia *a se face danie (cuiva)* = a-și dăruia averea.
daraban, s.m. = soldat de gardă, ostaș.
dardă (pol.), s.f. = suliță, săgeată.
dasie (ngr.), s.f. = spirit aspru (‘), semn în scrierea greacă.
dată, pers. a III-a sing., ind. prez. de la *data* = datează.
dănțaș (și *danțaș*), s.m. = dansator.
dănuire, s.f. = dăruire, donație.
dănuitor, s.m. = donator.
dărmare (și *dărâmare*, *dărâmare*), s.f. = surpare, ruinare.

- degrăduire*, s.f. = degradare.
- delă* (rus.) = proces, acțiune judiciară.
- demoazelă* (fr.), s.f. = domnișoară.
- desmeți*, vb. = a se dezmetici.
- deșanț*, s.n., în expresia *mi-i* sau *îmi pare deșanț* = mă mir, mi se pare ciudat, straniu.
- deșanțat*, adj. = ciudat, straniu, nelalocul lui.
- deșert*, adj. = vanitos.
- deștept*, adj. = treaz.
- devot* (fr.), adj. = evlavios, cucernic.
- dezghina* (variantă pentru *dezbina*), vb. = a se desface, a se despica, a se rupe (de undeva).
- dezvăli*, vb. = a (se) arăta, a (se) face cunoscut, a (se) revela.
- diac* (sl.), s.m. = scriitor la cancelarie, copist.
- dicasterie* (ngr.), s.f. = tribunal bisericesc care judeca procesele de divorț.
- dicoct*, s.n. = decoct, băutură medicinală rezultată din fierberea unor plante.
- dignitate* (lat. lit.), s.f. = demnitate.
- discuraj*, s.n. = descurajare.
- dispoza* (fr.), vb. = a dispune (de ceva).
- dispozat* (fr.), adj. = dispus (să facă ceva).
- divan* (tc.), s.n. = consiliu alcătuit din sfetnicii tronului.
- dobândă*, s.f. = câștig, profit, pradă de război.
- domen* (fr.), s.n. = domeniu.
- ducă* (ngr., it.), s.m. = duce

duium (tc.), s.n. = mulțime, grămadă, gros.
dulamă (tc.), s.f. = haină de ceremonie purtată de
domni și de boieri.
dulceață, s.f. = blândețe, bunătate, duioșie; loc. adv.
cu *dulceață* = cu drag, din toată inima.
dvori (sl.), vb. = a sluji, a servi.

E

ecces, s.n. = exces.
edecliu (și *edicliu*) (tc.), s.m. = slujitor la curtea
domnească.
eglindisi (și *eglendisi*) (ngr.), vb. = a se distra.
egumen, s.m. = stareț.
eho (și *echo*) (ngr., rus.), s.n. = ecou.
epitalam, s.n. = cântec de nuntă, poem în cinstea
mirilor.
epitrahil, s.n. = patrafir.
epohă (rus.), s.f. = epocă.
ermitagiu (și *ermitaj*) (fr.), s.n. = loc retras, sihăstrie.
evghenicos (ngr.), adj. = nobil.

F

falangă, s.f. = sul de lemn de care se legau picioarele
condamnaților spre a fi bătuți la tălpi.

- falbala* (fr.), s.f. = podoabă a unei rochii, volan.
- fanal* (fr.), s.n. = felinar mare.
- fanaragiu*, s.m. = cel care se îngrijea odinioară de aprinderea felinarelor pe străzi, lampagiu.
- fantom*, s.n. = fantomă.
- farniente* (it.), s.n. = lenevire, inactivitate.
- fașionablu* (fr., engl.), adj. = care se ține de modă, de eleganță.
- favor*, s.n. = favoare.
- favoritor*, adj. = favorabil.
- fermenea* (tc.), s.f. = haină de stofă, scurtă până la talie și brodată cu fir sau cu mătase.
- fericita*, vb. = a felicita.
- fesfesele* (tc.), s.f., plur. = zorzoane.
- fiacru* (fr.), s.n. = trăsură, birjă.
- ființă*, s.f. = prezență; *în ființă*, loc. adv. = în realitate, aievea.
- fiitor*, adj. = viitor.
- filadă* (ngr.), s.f. = broșură.
- fiong* (ngr., tc.), s.n. = fundă.
- fire*, s.f. = natură, caracter specific al unui lucru, calitate.
- flegmă* (fr., germ.) = nepăsare, indiferență.
- foburg* (fr.), s.n. = mahala, cartier.
- fras*, s.n. = frază.
- frasis* (ngr.), s.f. = frază.
- fugareț* (și *fugariș*), adj. = care fuge repede.

fultuială, s.f. = umplutură pentru pușcă, făcută din câlți, cârpe, hârtie, care se introducea peste alicie sau peste pulbere.

fumuros, adj. = plin de fumuri, de pretenții, înfumurat.

fuzie, s.f. = fuziune.

G

galopadă (fr.), s.f. = cursă în galop.

găti, vb. = a se pregăti.

gătire, s.f. = pregătire.

gerg (it.), s.n. = jargon.

ghețată, s.f. = înghețată.

ghintă, s.f. = gintă.

ghioc, s.m. = vinețea, albăstrea.

ghigilic (tc.), s.n. = scufie de noapte.

ghizdan, s.n. = ghiozdan, geantă pentru cărți.

ghizdav (sl.), adj. = frumos, plăcut.

giubea (tc.), s.f. = haină largă și lungă de postav, purtată pe vremuri de boieri și boieroaice.

glanț (germ.), s.n. = piele cu fața lucioasă acoperită cu un strat de lac.

glasnică, s.f. = vocală.

glasnico-neglasnică, s.f. = sunet intermediar între vocală și consoană, semivocală, semiconsoană.

graf (germ.), s.m. = conte.

grosier (fr.), adj. = grosolan.

grosoman, s.m. = om corpolent, greoi; om mojik, grosolan.

gugiumană (tc.), s.f. = căciulă de samur purtată de domnitori și de boieri.

guvern (și *gubérnie*) (rus), s.f. = unitate teritorială administrativă din vechea Rusie.

gvardie (rus.), s.f. = gardă.

H

habaciu, s.m. = haină de abă.

haiduc, s.m. = soldat infanterist sau de gardă în armata ungară.

harșéa (tc.), s.f. = harșa, bucată de postav sau de alt material care se pune pe cal, sub șă.

hatmanie (pol.), s.f. = hătmănie, organ suprem de conducere și organizare a oștirii.

hazardos (fr.), adj. = îndrăzneț.

hobot, s.n. = vâl.

hod (rus.), s.n. = mers, curs.

hojma, adv. = mereu, nencetat.

hor (gr., rus.), s.n. = cor.

husar (magh.), s.m. = soldat din cavaleria maghiară.

- ianicer* (și *ienicer*) (tc.), s.m. = soldat din vechea infanterie turcească, recrutat dintre copiii turciți ai populațiilor creștine.
- iciolan* (variantă pentru *icioglan*) (tc.), s.m. = copil de casă, paj (la sultani și la domni români).
- iehnea*, s.f. = iahnie.
- ierta*, vb. = a permite, a îngădui, a da voie.
- imperie* (rus.), s.f. = imperiu.
- interesateță*, s.f. = interes.
- ipochimen* (ngr.), s.m. și n. = persoană, personaj, individ.
- isnaf* (tc.), s.n. = corporație, breaslă.
- isnoavă*, în loc. adv. *de isnoavă* (și *de iznoavă*) = din nou, iarăși.
- ispisoc* (rus.), s.n. = act domnesc care servea ca titlu de proprietate sau de privilegiu, hrisov, uric.
- ispită*, s.f. = cercetare, experiență.
- ispitit*, adj. = încercat, experimentat.
- ispravnic* (sl.), s.m. = cel care era pus într-un post de conducere a unui ținut, oraș etc. (indiferent dacă era logofăt, vornic, hatman etc.).
- isprăvnicie*, s.f. = instituție condusă de ispravnic (cel care conducea un ținut, un oraș etc.).
- istov*, în loc. adv. *de istov* = de tot, cu totul, cu desăvârșire.

îmbi, num. = amândoi, ambii.

îmmundirat, adj. = înmundirat, îmbrăcat cu mundir (tunică militară).

împănășat (fr.) = împodobit cu pene.

împiegat (it.), s.m. = impiegat, funcționar de stat de grad inferior.

împlini, vb. = a obliga un datornic să plătească, a executa, a încasa (o datorie) cu forța.

încălăfat, adj. = încălăfat, (despre ciubuc) așezat într-un toc, într-o pungă.

încruntat, adj. = plin de sânge, însângerat.

încujba, vb. = a încovoia, a îndoi.

în darn (it.), adv. = zadarnic.

îndămână (și *îndemână*), adj. = potrivit, prielnic.

îndruga, vb. = a toarce lână sau cânepă în fire mai groase și mai puțin răsucite decât cele obișnuite.

înfirat, adj. = cusut sau brodat cu fir.

înformare, s.f. = formare.

înfrunt, s.n. = afront.

înimici, vb. = a nimici.

însămănător (și *înseamnător*), adj. = important, însemnat.

înșela, vb. = a înșeua.

întiri (și *intiri*), vb. = a alunga, a izgoni.

întâmpina, vb. = a răspunde, a replica.

întrepriză, s.f. = antrepriză.

înțepa, vb. = a trage în țeapă.

învisa, vb. = a îndemna la ceva, a provoca, a instiga.

J

jac, s.n. = jaf.

jalobă, s.f. = jalbă, plângere, reclamație.

jăcui, vb. = a jefui.

jicnicer, s.m. = jitnicer, dregător care avea grijă de magaziiile cu grâne ale curții domnești; în sec. al XIX-lea, rang de boierie fără funcția corespunzătoare.

juca (fr.), vb. = a interpreta, a executa.

jucăree, s.f. = jucărie.

jurnal în neființă, s.n. = proces verbal al instanței în care se constată absența uneia din părțile în litigiu.

juruință, s.f. = promisiune solemnă, jurământ.

L

landau (fr., germ.), s.n. = trăsură luxoasă cu două banchete așezate față în față.

lăncer, s.m. = lăncier, soldat din cavalerie înarmat cu lance.

lătunoios, adj. = (pânză) care are lătunoi (răritură care se produce în timpul țesutului prin ruperea unor fire din urzeală).

lefeciu (și *lificiu*, *lefigiu*), s.m. = lefegiu, ostaș cu leafă, mercenar.

leguitor, s.m. = legiuitor.

leitenant (rus.), s.m. = locotenent.

licorin (ngr.), s.n. = varietate de chefal afumat.

lingușie, s.f. = lingușire.

lipcan (tc.), s.m. = ostaș dintr-un corp de călărași compus din tătarii de la Hotin și comandat de pârcălabul de Hotin.

litcă (pentru *lipcă*), adv., în expresia *a se ține litcă de cineva* = a însoți pe cineva peste tot, stingherindu-l.

locui (și *lăcui*), vb. = a așeza, a stabili pe cineva într-un loc, a coloniza.

loghiotat (ngr.), s.m. = magistru, maestru, titlu dat profesorilor greci în epoca fanariotă.

logofăt (ngr.), s.m. = titlu de mare demnitar în ierarhia boierilor români în timpul feudalismului; secretar, scriitor într-o cancelarie.

lucrare, s.f. = acțiune, activitate.

M

macadam (fr.), s.n. = pavaj din pietre mărunte, impregnate cu gudron sau cu alt material de legătură.

magazie, s.f. = magazin, prăvălie.
magopață, s.f. = femeie desfrânată.
mahinalicește, adv. = în mod automat, mașinal.
mahinație, s.f. = mașinație.
marșă, s.f. = marș.
masalagiu, s.m. = purtător de făclii, de torțe.
mascarilic (tc., ngr.), s.n. = purtare neseriosă, caraghiozică.
matostat (ngr.), s.n. = jasp (piatră semiprețioasă).
maθimă (ngr.) = lecție.
mazil, s.m. = membru al unui rang inferior al boierimii, format din boierii rămași fără slujbă și din urmașii acestora, sărăciți.
mazilie, s.f. = mazilire, detronare, destituire.
mazurist, s.m. = dansator de mazurcă.
mădular, s.m. = membru, persoană care face parte dintr-o organizație socială, politică sau culturală.
mâhnicios, adj. = care produce mâhnire.
mâhniciune, s.f. = mâhnire.
mârzac (lat.), s.m. = nobil tătar, comandant al unei cete de ostași.
măscuit, adj. = mascat.
medecină, s.f. = medicament.
mehterbașa (tc.), s.m. = capelmaistru.
mehterhanea (tc.), s.f. = fanfară turcească.
menție, s.f. = mențiune.
mesteca, vb. = a (se) amesteca.
meșteșugos, adj = iscusit, îndemânatic, abil.

metrică, s.f. = registru de stare civilă.
mince, s.f. = minge.
mirmidoni, s.m., plur. = pigmei, pitici.
mister, s.n. = (în evul mediu, în țările catolice occidentale) dramă religioasă cu subiecte biblice.
mișel, adj. = laș, fricos.
mișeniță, s.f. = mulțime, furnicar.
moină, s.f. = țarină, pământ arat, pământ moale.
moșie, s.f. = pământ strămoșesc.
moșinoi (și *mușinoi*, *mușiunoi*), s.n. = mușuroi.
moștean, s.m. = moștenitor, succesor.
mreji, vb. = a unelti, a umbla cu intrigi.
muhurdar (tc.) = păstrătorul sigiliului domnesc.
muzic, s.m. = muzician.

N

nadpis (rus.), s.n. = rezoluție, apostilă.
năbădaică, s.f. (mai ales la plural) = spaimă, frică; furie, mânie.
năbuși, vb. = a năvăli, a invada.
nămi (și *năimi*), vb. = a angaja, a închiria.
năstăvi (sl.), vb. = a îndemna, a sfătui.
neapărat, adj. = de care nu te poți lipsi, indispensabil.
neființă, s.f. = absență, lipsă.
neglasnică, s.f. = consoană.

neglije (fr.), s.n., în expresia *a fi în neglije* = a fi îmbrăcat în haine de casă, a avea toaleta neterminată.

negreală, s.f. = cerneală.

neiertat, adj. = nepermis.

nemernic, adj. = vrednic de milă, sărman, jalnic; străin, pribeag.

nemeş (magh.), adj. = nobil.

nesmintit, adv. = negreşit, neapărat.

nevedi (sl.), vb. = a trece firele urzelii prin iţe şi spată.

nicăiuri, adv. = nicăieri.

nime, pron. neg. = nimeni.

novita (it.), s.f. = noutate, ştire de actualitate.

O

oală, s.f. = ţiglă, olan.

oară, s.f. = oră.

oborî, vb. = a doborî, a ucide.

omnepuţinţă, s.f. = atotputernicie.

ordonanţă (fr.), s.f. = reţetă medicală.

orizon (fr.), s.n. = orizont.

oşti, vb. = a se lupta, a se bate în război.

oţări, vb. = a se înfiora de groază.

ovili, vb. = a ofili.

ovilit, adj. = ofilit, palid, slab, lipsit de vigoare.

P

- paharnic*, s.m. = mare demnitar care administra viile și pivnițele domnești și strângea dările în natură datorate domnitorului din vinul produs în țară.
- paladiu*, s.n. = statuia zeiței Pallas, aflată la Troia, considerată ocrotitoare a cetății; ocrotire, apărare.
- palatin*, s.m. = (în sistemul feudal apusean, împrumutat și de polonezi) mare demnitar, de obicei guvernator al unei provincii.
- palmac*, s.n. = veche unitate de măsură pentru lungimi (3, 484 cm), echivalent cu a opta parte dintr-o palmă.
- pambriu*, s.n. = stofă de lână.
- panacee*, s.f. = panaceu, leac despre care se credea că vindecă orice boală.
- panțir* (pol.), s.m. = soldat călăreț îmbrăcat în zale; funcționar al poliției.
- papist*, -ă, s.m. și f. = catolic(ă).
- paradigmă*, s.f. = exemplu, model.
- paradosi* (ngr.), vb. = a preda o disciplină, a învăța pe cineva.
- parigorisi* (ngr.), vb. = a mângâia, a încuraja, a consola.
- paroli*, s.n. = joc de noroc.
- particip* (și *partițip*), s.n., în expresia *a vinde participuri* (fr.) = a da lecții.
- pasport* (fr.), s.n. = pașaport.

pațient, adj. subst. = persoană supusă unui supliciu, torturat.

pavea (fr.), s.f. = pavaj.

pavela, vb. = a pava.

pârcălab, s.m. = comandant de cetate în evul mediu.

părelnic, adj. = imaginar, iluzoriu.

pățimaș, adj. și s. = bolnav, suferind.

păuni, vb. = a se împăuna, a se mândri.

păzi, vb. = a păstra.

pedantic, adj. = pedant.

pedestru, adj. = care merge pe jos; (substantivizat) pieton; (termen militar) pedestraș.

percică, s.f. = cârlionț.

perispomen (ngr.), s.m. = (în scrierea greacă) accent circumflex (Ŷ).

perit, adj. = pierit, slab, palid, descompus (la față).

pescrie, vb. = a prescrie, a transcrie, a copia.

peștiman (tc.), s.n. = haină femeiască înfășurată ca o fustă în jurul corpului, legătoare de cap.

petrece, vb. = a trece prin, a străbate.

pisar (sl., pol.), s.m. = copist, funcționar de birou.

pismătareș, adj. = pizmaș.

plaghie, s.f. = insuliță plutitoare formată din stuf, ierburi, rădăcini de arbori etc., intrate în putrefacție și amestecate cu nămol.

plăieș, s.m. = (în evul mediu) locuitor de la graniță însărcinat cu paza frontierei în regiunile muntoase, grănicer, străjer.

plăviț, adj. = blond.

pleaster, s.m. = plasture, bucată mică de pânză aplicată pe o rană.

pleca, vb. = a (se) înclina, a (se) apleca, a (se) coborî;
a se pleca spre apus, spre apunere, către asfințit
= a apune, a fi în declin.

plecare, s.f. = înclinare, predispoziție, imbold, impuls.

plodi, vb. = a se naște.

pod, s.n. = stradă (pavată de obicei cu scânduri).

pohace, s.f. = pogace, turtă.

pohod (rus.), s.n. = în expresia *a duce un cal în pohod*
= a duce un cal de căpăstru.

policandele (ngr.), s.n., plur. = policandre, candelabre cu multe brațe.

politie (ngr.), s.f. = oraș.

polițmaistru (rus., germ.), s.m. = polițai.

ponci (eng., fr.), s.n. = punci, băutură preparată dintr-un amestec de rom ori alte băuturi alcoolice, zahăr, lămâie, fructe, mirodenii.

pont (magh.), s.n. = punct, articol, paragraf.

pontator, s.m. = persoană care pontează (mizează) bani la jocuri de noroc.

pontifeci, s.m., plur. = pontifi, șefi ai culturii.

popul, s.m. = popor.

popuri (fr.), s.n. = potpuriu.

port-franc (it.), s.n. = port în care mărfurile nu sunt supuse la taxe vamale.

posesor, s.m. = arendaș.

pospolit (pol.), adj. = care aparținea unui corp de armată alcătuit din nobili polonezi.

postă (și *poștă*) (fr.), s.f. = loc de popas, stație, han unde călătorii găseau vehicule de transport și cai de schimb.

postelnic (sl.), s.m. = (în organizarea feudală a Țărilor Românești) unul dintre marii boieri de divan, având funcția de mareșal al curții și de îngrijitor al camerei de dormit a domnului, iar în Moldova și pe aceea de pârcălab al ținutului de Iași; titlu onorific dat mai târziu boierilor care nu aveau atribuții speciale.

postilion (fr.), s.m. = surugiu care conducea un poștalion.

poștă (rus.), s.f. = unitate de măsură a distanțelor (aproximativ 20 de km).

povestaș, s.m. = povestitor.

prapur, s.n. = steag ostășesc, flamură.

preferanț (și *preferans*) (rus., fr.), s.n. = joc de cărți.

prejudeț (și *pregiudeț*, *prejudițiu*), s.n. = prejudecată.

prepune, vb. = a bănuî pe cineva, a presupune ceva.

prepus, adj. = suspectat, bănuît.

prepus, s.n. = bănuială, presupunere.

preterit (fr., lat.), s.n. = (gram.) nume dat timpului verbal care exprimă, în unele limbi, o acțiune trecută.

prețuos (și *prețos*), adj. = prețios.

prezent (fr.) = cadou, dar.

pricinuire, s.f. = pretext, motiv.

prileji, vb. = a prilejui.

priveală, s.f. = priveliște.

privedea, vb. = a se prevedea, a se oglindi.

proboscidă, s.f. = trompă.

prochiama (și *prochiema*), vb. = a proclama.

prochimen (ngr.), s.n. = subiect, chestiune.

profora (ngr.), s.f. = pronunțare.

proforisi (ngr.), vb. = a pronunța.

prohorisire, s.f. = progres.

prost, adj. = simplu, naiv; (substantivizat) din popor,
de jos, de rând.

prostime, s.f. = gloată, norod, mulțime, sărăcime.

protosinghel (ngr.), s.m. = grad monahal.

provedință (și *providență*), s.f. = providență.

pulpat, adj. = cu pulpe puternice.

pungi, vb. = a pungăși.

punt (it.), s.n. = punct.

pupuică, adj., f. = (familiar) frumușică, elegantă,
dichisită.

R

ragial (tc.), s.m. = ministru al Porții Otomane.

rahatlicum (tc.), s.n. = rahat.

raita (magh.), interj. = strigăt al paznicilor de noapte
de odinioară.

rang (fr.), s.n. = șir de persoane.

rație, s.f. = rațiune.
rădiu (și *rediu*, *răd*), s.n. = pădure mică și tânără.
răpire, s.f. = încântare, extaz.
răpit (fr.), adj. = încântat, fermecat.
răspintini (și *răspinteni*), s.f. plur. = răspântii.
rățez, s.n. = închizătoare primitivă de lemn sau de oțel
 pentru uși, porți, ferestre.
relege, s.f. = religie.
repantir (fr.), s.n. = coafură femeiască.
retiradă (it.), s.f. = retragere.
retirat (fr., it.), adj. = retras.
rezon (fr.), s.n. = justificare, motiv.
ridicol (fr.), s.n. = geantă mică de damă.
rigat, s.n. = regat.
risipuri (și *râsipuri*), s.f. plur. = ruine.
rober (engl.), s.n. = reuniune a trei partide la jocul de
 vist.
rolă, s.f. = rol.
romanț (it.), s.n. = roman.
rufetaș, s.m. = țăran care lucra la ocnele de sare.

S

săcos (ngr.), s.n. = veșmânt arhieresc de mătase.
sad, s.n. = plantație sădită de mâna omului.
samur (tc.) = 1. (s. m) animal cu blană prețioasă;
 2. (s.n) blana prelucrată a samurului, de culoare
 cafenie.

saracin (it.), s.m. = sarazin, nume dat în evul mediu musulmanilor din Europa și din Africa.

sâlnic, adj. = silnic, zorit, grăbit.

săneață (și *sineață*, *seneață*, *sâneață*), s.f. = pușcă primitivă cu cremene.

sângeratic, adj. = sângheros.

sărărie, s.f. = loc unde se exploatează sarea, ocnă, salină.

schilăvos, adj. = schilod, schilav.

scriitor, s.n. = masă de scris, birou.

sculă, s.f. = giuvaier.

seansă (fr.), s.f. = ședință.

seiz, s.m. = rândaș, grăjdar (la curtea domnească).

semăna, vb. = a părea, a arăta, a da impresia de... .

senineță (și *sănineță*, variante pentru *seninețe*), s.f. = seninătate.

sentement, s.n. = sentiment.

seralie, s.f. = *sarailie* (prăjitură).

serdar (tc.), s.m. = (în sec. al XVII-lea) comandant de oaste, mai ales de călărime; (în sec. al XVIII-lea și al XIX-lea) boier de rang mijlociu.

setlevá, s.n. = joc de noroc.

sfârșit, s.n. = scop, țintă.

silavi (ngr.), s.f. = silabă.

simen (tc.), s.m. = soldat din corpul de infanterie mercenară, folosit pentru garda curții domnești.

simtiment, s.n. = sentiment.

simțitate, s.f. = sensibilitate.

sirep, adj. = (despre cai) iute, sălbatic.

- slimui*, vb. = a pune la cale, a urzi.
- slobozenie*, s.f. = colonie, sat de coloniști (băștinași sau străini) care se bucurau un timp de scutire de bir sau de prestații.
- smolit*, adj. = oacheș, brunet.
- solenel* (fr.), adj. = solemn.
- solenitate* (fr.), s.f. = solemnitate.
- spahiu* (tc.), s.m. = cavalerist turc.
- spalet*, s.n. = epolet.
- sparge*, vb. = a distruge, a nimici.
- spargere*, s.f. = distrugere, nimicire, zdrobire.
- spatar* (ngr.), s.m. = spătar, înalt demnitar la curtea domnească, având la început funcția de a purta la festivități spada domnului, iar mai târziu de șef al armatei și al poliției.
- spăsi* (sl.), vb. = a se pocăi, a se mântui.
- sprafcă* (rus.), s.f. = cercetare (judecătorească), anchetă.
- stahie*, s.f. = stafie.
- stâmpăra*, vb. = a (se) potoli, a (se) domoli, a (se) liniști.
- stâmpăraș*, adj. = temperat; care are o temperatură moderată.
- stânjin* (și *stânjăn*), s.n. = stânen, măsură de lungime, variind, după epocă și regiune, între 1,96 m și 2, 23 m.
- steag*, s.n. = unitate militară mai mică; ceată, trupă de oameni înarmați.

stim (ind. prez., pers. I sing. de la *stima*), vb. = stimez;
stimă = stimează.

stolnic (sl.), s.m. = dregător care purta grija mesei
domnești; bucătar.

stos, s.n. = joc de cărți.

stravagant (it.), adj. = extravagant.

strădănuî, vb. = a se strădui.

strâns, s.n. = boală de copii care se manifestă prin
violente dureri stomacale și intestinale.

strânsură, s.f. (în expresia *oaste de strânsură* sau
oameni de strânsură) = (în organizarea militară a
Moldovei feudale) oaste formată din țărani,
târgoveți și boieri cu slugile lor, care luptau
alături de trupele regulate.

stremșos, adj. = zdrenșos, zdrențaros.

strica, vb. = a ucide, a mutila; a dărâma, a distruge.

stricare, s.f. = distrugere.

struluibat (și *struluibatec*), adj. = sturluibat, neastâm-
părat, zvăpăiat, năuc.

suitar (tc.), s.m. = bufon, măscărici.

sulger, s.m. = sluger, dregător însărcinat cu aprovizio-
narea curții domnești și a armatei, rang, titlu
purtat de acest dregător.

sumeț, adj. = semeț, mândru, falnic, trufaș.

sumeți, vb. = a se fâli, a se îngâmfă.

sumeție, s.f. = semeție, mândrie, curaj, avânt.

surguci (tc.), s.n. = mănunchi de pene purtat la turban,
ișlic sau căciulă de către sultani, domni români,
ori chiar oșteni.

suvaia (tc.), s.f. = suvai, țesătură de mătase cu fir.
suvenire (și *suvenir*, s.n.) (fr.), s.f. = amintire.
sved (și *sfed*), s.m. și adj. = suedez.

Ș

șatrar, s.m. = șătrar, titlu dat boierului care avea în pază corturile în timp de război.
șavgău (magh.), s.m. = șalgău, lucrător la ocnele de sare.
șemizetă (fr.), s.f. = bluză femeiască simplă, cu croiala asemănătoare cu a cămășilor bărbățești.
șleahitic, s.m. = nobil polonez.
șlic, s.n. = ișlic, căciulă de blană sau de postav, de diferite forme și mărimi, purtată de domni, boieri, iar mai târziu și de alte categorii sociale.
ștair (magh., germ.), s.n. = dans (originar din Țiria) la modă în sec. al XIX-lea.
știință, s.f. = știre, informație.
șulerie, s.f. = înșelătorie la jocul de cărți.

T

tăbări, vb. = a-și așeza tabăra, a cantona, a poposi.
tăbliți (fr.), s.f., plur. = foi de hârtie.
tinereță (și *tinerețe*) (it.), s.f. = dragoste, tandrețe.

teme, vb. = a suspecta pe cineva de infidelitate în dragoste, a fi gelos.

temelnic, adj. = temeinic.

tertel (tc.), s.n. = șnur din fire (de mătase sau de aur) împletite, slujind la împodobirea marginilor unui veșmânt, ale unei perne etc.

tetrapod (ngr.), s.n. = pedestal cu patru picioare pe care se așază diferite obiecte de cult.

tetragonicește, adv. = în mod categoric, net.

ticăit, adj. = necăjit, nenorocit.

ticălos, adj. = vrednic de milă, nenorocit, mizerabil, sărăcăcios.

ticăloșie, s.f. = mizerie, nefericire, nenorocire.

ticăloșit, adj. = aflat în stare jalnică, mizerabilă.

tină, s.f. = noroi, murdărie.

tinde, vb. = a întinde, a extinde.

titulă, s.f. = titlu.

titvă (și *tidvă*), s.f. = craniu, țeastă.

tocmală (și *tocmeală*), s.f. = condiție; înțelegere, acord, învoială.

tologi, vb. = a se tolăni, a se întinde pe iarbă.

toporășiu, adj. = violet, de culoarea toporașului.

tractat (lat., germ.), s.n. = tratat.

tractir (rus.), s.n. = han, birt.

trage, vb. = a atrage; a se retrage.

tratație în complet = judecarea procesului de către magistrați în numărul prevăzut de lege.

trășură, s.f. = trăsătură.

trențos, adj. = zdrențăros.

triler (germ.), s.n. = tril.

trup, s.n. = unitate militară, corp.

tulimean (și *tuliman*), s.m. = ostaș din armata turcească.

turner, s.n. = turnir, serbare în evul mediu în cursul căreia cavalerii se întreceau în lupte cu armele.

tușă (fr.), s.f. = clapă de pian.

tuturat, s.n. = tutorat, tutelă.

tverdu (și *tverdo*) (sl.), s.m. = numele literei T din alfabetul chirilic.

T

figărit, adj. = slab, pirpiriu.

țorțoani, s.f., plur. = zorzoane, podoabe prețioase de prost gust.

U

unter-ofițer (germ., rus.), s.m. = subofițer.

urdie (și *ordie*), s.f. = armată, oaste.

uric (magh.), s.n. = act de proprietate, hrisov, document.

valoră, s.f. = valoare.

vataș, s.m. = vătaf, logofăt, supraveghetor al argaților și feciorilor de la o moșie boierească; (în evul mediu) conducător al unui grup de curteni, de slujbași sau de oșteni ai domniei.

vânturător, -oare, s.m. și f. = aventurier(ă).

vechie, s.f. = vechime, antichitate.

velit, adj. = (despre boieri) de rangul întâi.

verstă (rus.), s.f. = veche unitate de măsură pentru distanțe, folosită în Rusia, uneori și la noi, egală cu 1, 067 km.

via, vb. = a fi viu, a trăi, a viețui.

vicol, s.n. = viscol.

vioșie, s.f. = voiciune, proștețime.

vist (fr. engl.), s.n. = joc de cărți.

visternic, s.m. = (în orânduirea feudală a țărilor române) titlu dat marelui dregător care avea în sarcina să administreze finanțiară a țării și a visteriei statului, vistiernic.

vistierie (și *visterie*), s.f. = (în trecut) instituție care administra banii publici, minister de finanțe.

volnic, adj. = liber, slobod (de a face ceva).

volonter (fr.), s.m. = voluntar.

vornic (sl.), s.m. = (în vechea administrație a Țărilor Românești) mare demnitar la curtea domnească, însărcinat cu supravegherea curții, cu conducerea

treburilor interne ale țării și cu atribuții judecătorești, primar al unui sat sau al unui târg.
vornicie, s.f. = localul în care vornicul își exercita funcția.
vreamăt, s.n. = freamăt.

Z

zapciu (tc.), s.m. = funcționar inferior de poliție, paznic, dorobanț.
zarif (tc.), adj. = elegant, nostim, frumos.
zavistie, s.f. = invidie, gelozie, ură.
zavistnic (și *zavisnic*), adj. = invidios, pizmaș.
zavistui, vb. = a invidia, a pizmui.
zurba (tc.), s.f. = revoltă, gălăgie, zarvă.

CUPRINS

Prefață	V
Notă asupra ediției	XXXIX
Tabel cronologic	XLI

PĂCATELE TINERETELOR

AMINTIRI DE JUNETE

Cum am învățat românește	7
Zoe	19
O alergare de cai	41
Au mai pățit-o și alții	81
Toderică	95

FRAGMENTE ISTORICE

Aprodul Purice	113
Alexandru Lăpușneanul	135
Sobieski și românii	169
Regele Poloniei și Domnul Moldavei	179
Cântec vechi	185

NEGHINĂ ȘI PĂLĂMIDĂ

Poezie

Potopul	195
Melancolia	203
Marșul lui Dragoș	209
Doină nouă	213
Eu sânt român	215
Șalul negru	217
Apolog	221

Teatru

Muza de la Burdujani	223
----------------------------	-----

NEGRU PE ALB

SCRISORI LA UN PRIETEN

Scrisoarea I (Primblare)	281
Scrisoarea II (Rețetă)	289

Scrisoarea III (Vandalism)	293
Scrisoarea IV (Un poet necunoscut)	301
Scrisoarea V (Iepurărie)	309
Scrisoarea VI (Catacombele M. Neamțu)	313
Scrisoarea VII (Calipso)	319
Scrisoarea VIII (Pentru ce țigani nu sânt români)	323
Scrisoarea IX (Fiziologia provincialului)	343
Scrisoarea X (Despre mitropolia Moldaviei)	349
Scrisoarea XII (Păcală și Tândală)	353
Scrisoarea XIII (Lumânărică)	363
Scrisoarea XIV (Critică)	367
Scrisoarea XV (Critică)	373
Scrisoarea XVI (Critică)	379
Scrisoarea XVII (Critică)	381
Scrisoarea XVIII (Slavonisme)	385
Scrisoarea XIX (Ochire retrospectivă)	389
Scrisoarea XX (Statistica lupilor)	403
Scrisoarea XXI (Trisfetitele)	407
Scrisoarea XXII (Istoria unei plăcinte)	411
Scrisoarea XXIII (Ἡ τὰν ἡ ἐπὶ τὰν)	415
Scrisoarea XXIV (Un vis)	419
Scrisoarea XXV (Omul de țară)	425
Scrisoarea XXVI (Proprietate păgubitoare)	431
Scrisoarea XXVII (Un proșes de la 1826)	435
Scrisoarea XXVIII (Pelerinagiu)	439
Scrisoarea XXX (Băile de la Ems)	457

DIVERSE

Triizeci ani sau viața unui jucători de cărți	
[Prefață la ediția I]	467
Cântece populare a Moldaviei	469
[Scrisoare către Gh. Asachi]	481
Studii asupra limbei române	491

GLOSAR	507
--------------	-----

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

